

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

SOSYOLOJİ PROGRAMI

**SEÇMEN DAVRANIŞLARINDA LİDER KAVRAMININ ROLÜ: TRABZON İLİ
ÖRNEĞİNDE UYGULAMALI BİR ÇALIŞMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mümin AYPARÇASI

OCAK-2020

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

SOSYOLOJİ PROGRAMI

**SEÇMEN DAVRANIŞLARINDA LİDER KAVRAMININ ROLÜ: TRABZON İLİ
ÖRNEĞİNDE UYGULAMALI BİR ÇALIŞMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mümin AYPARÇASI

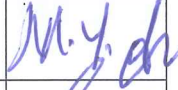

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Musa Yavuz ALPTEKİN

OCAK-2020

TRABZON

ONAY

Mümin AYPARÇASI tarafından hazırlanan “Seçmen Davranışlarında Lider Kavramının Rolü: Trabzon İli Örneğinde Uygulamalı Bir Çalışma” adlı bu Çalışma 03.02.2020 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği / oy çokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Sosyoloji Anabilim Dalı Sosyoloji Tezli Yüksek Lisans Programı’nda **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Karar		İmza
Unvanı – Adı ve Soyadı	Görevi	Kabul	Ret	
Prof. Dr. Cengiz YANIKLAR	Başkan	☒	☐	
Doç. Dr. Musa Yavuz ALPTEKİN	Üye	☒	☐	
Dr. Öğr. Üyesi Serdal FİDAN	Üye	☒	☐	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

Prof. Dr. Yusuf SÜRMEK
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ - Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu Çalışmada yararlanılan kaynakların tümüne eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Mümin AYPARÇASI

09.01.2020

ÖNSÖZ

Bu araştırmanın konusunu, seçmenlerin temel siyasi görüşlerinin belirlenmesi ve siyasi davranışlarına etki eden faktörlerin incelemesi ile lider kavramının seçmen tercihlerindeki rolünü ve etkisini tespit etmek oluşturmaktadır. Bu kapsam çerçevesinde araştırmada, siyaset ve siyasetle ilgili temel kavramların yanı sıra liderlik, liderliğin karakteristik özellikleri, yönetici-lider ayrımı, liderlik teorileri ile siyasi liderlik ve siyasi liderin örgüt içindeki rolü gibi konulara da yer verilmiştir.

Bu araştırma, Trabzon'daki seçmenlerin siyasi tercih ve davranışlarında lider kavramının rolünü ve önemini belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda, Trabzon ilindeki seçmenlere yarı yapılandırılmış anket uygulanmış ve derinlemesine mülakat gerçekleştirilmiştir. Bu tezin ortaya çıkmasında desteklerini esirgemeyen pek çok kişiden bahsetmek gerekir. Zira onların varlığı, bu çalışmanın tamamlanmasında çok büyük bir öneme sahiptir. Desteklerini unutmayacağım bu kişilerin varlığı bana güç vermektedir.

Tezin tamamlanması sürecinde desteğinden, önerilerinden ve yapıcı eleştirilerinden dolayı bana yol gösteren ve katkılarını unutmayacağım danışman hocam Doç. Dr. Musa Yavuz ALPTEKİN'e teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Öğrencisi olmaktan onur duyduğum ve tez sürecinde bana karşı desteklerini ve tavsiyelerini esirgemeyen değerli hocam Öğr. Gör. Dr. Selim KARYELİOĞLU'na çok teşekkür ederim.

Çalışmanın istatistik ve analizi aşamasında desteklerini esirgemeyen Dr. Öğr. Üyesi Uğur ŞEVİK'e ve Arş. Gör. Erdiñ KARAKULLUKÇU ile değerli arkadaşım Ömer GÜR'e ve kıymetli teyzem Sevgi İSKENDER'e de katkılarından dolayı teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca ricamızı kırmayarak anket ve mülakata katılan tüm katılımcılara çok teşekkür ederim.

Çalışmanın her aşamasında benden desteklerini esirgemeyen, bana her türlü yardımı gösteren, bir ömür boyu minnettar olarak kalacağım ve evlatları olmaktan onur duyduğum canım annem Maviye AYPARÇASI ile sevgili babam Mevlüt AYPARÇASI'na çok teşekkür ederim. Ayrıca çalışmanın bitirilmesi için beni motive eden ve yardımlarını unutmayacağım kıymetli ablam Sevgi AYPARÇASI ve canım kardeşim Müslüm AYPARÇASI'na çok teşekkür ederim.

Aralık, 2019

Mümin AYPARÇASI

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET	IX
ABSTRACT	X
TABLolar LİSTESİ.....	XI
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XIII
GİRİŞ	1-4

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SEÇMENLERİN DAVRANIŞ VE TERCİHLERİNDE LİDER FAKTÖRÜNÜN ROLÜ VE ETKİSİNİ BELİRLEMeye YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA.....	5-18
1.1. Araştırmanın Konusu	5
1.2. Araştırmanın Önemi.....	5
1.3. Araştırmanın Amacı.....	6
1.4. Araştırmanın Hipotezleri.....	6
1.5. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	7
1.6. Araştırmanın Yöntemi.....	8
1.7. Araştırmanın Sınırlılıkları	10
1.8. Araştırma Verilerinin Değerlendirilmesi	10
1.8.1. Araştırmanın Güvenilirlik-Geçerlilik Analizi/Testi.....	11
1.8.2. Katılımcıların Faktörlere Katılma Düzeyleri	15
1.8.2.1. Kişisel Özellikler Faktörü.....	15
1.8.2.2. Karizmatiklik Faktörü.....	16
1.8.2.3. Otoriterlik Faktörü	16
1.8.2.4. Demokratiklik Faktörü.....	17
1.8.3. Değişkenler arası İlişki Analizleri Sonuçları	18

İKİNCİ BÖLÜM

2. SİYASET VE TEMEL KAVRAMLARI	19-87
2.1. Siyaset Kavramı	19

2.1.1. Siyasetin Tanımı ve Kapsamı	19
2.1.2. Modern Siyaset Biliminin Ortaya Çıkması	23
2.2. Siyasete İlişkin Temel Kavramlar	27
2.2.1. Demokrasinin Tanımı ve Genel Nitelikleri	27
2.2.2. Siyasal Kültür	29
2.2.3. Siyasal Davranış	32
2.2.4. Siyasal Katılma	34
2.3. Siyaset ve Toplum	36
2.3.1. Siyaset ve Sosyoloji İlişkisi	36
2.3.2. Siyaset Sosyolojisi Kavramı ve Kapsamı	37
2.3.3. Siyasal Toplumsallaşma	39
2.4. Siyasetle İlgili Başlıca Kavramlar	41
2.4.1. Meşruiyet	41
2.4.2. Seçimler	43
2.4.3. Seçmen Tanımı ve Kapsamı	45
2.4.4. Siyasi Partiler ve Baskı Grupları	46
2.4.5. Siyasi Partilerin Temel İşlevleri	48
2.5. Seçmen Tercihleri	50
2.5.1. Seçmen Tercihini Açıklayan Yaklaşımlar	50
2.5.1.1. Parti Kimliği Yaklaşımı	50
2.5.1.2. Sosyolojik Yaklaşım	51
2.5.1.3. Rasyonel Tercih Yaklaşımı	51
2.5.1.4. Hâkim İdeoloji Yaklaşımı	52
2.6. Seçmen Tercihine Etki Eden Faktörler	52
2.6.1. Ekonomik Faktörlerin Seçmen Tercihine Etkisi	52
2.6.2. Demografik Faktörlerin Seçmen Tercihine Etkisi	53
2.6.3. Kültürel Faktörlerin Seçmen Tercihine Etkisi	53
2.6.4. Bölgesel Faktörlerin Seçmen Tercihine Etkisi	54
2.6.5. Grup Dinamikleri Faktörünün Seçmen Tercihine Etkisi	54
2.7. Seçmen Tercihlerinde Liderliğin Rolü	55
2.7.1. Liderlik Kavramı	55
2.7.1.1. Tanımı ve Anlamı	56
2.7.1.2. Liderlik Özellikleri	57
2.7.1.3. Yönetici ve Lider Arasındaki Farklar	58
2.7.1.4. Liderlik ve Otorite İlişkisi	60
2.7.1.5. Otorite Türleri	61
2.7.1.5.1. Geleneksel Otorite	62
2.7.1.5.2. Karizmatik Otorite	63
2.7.1.5.3. Yasal-Ussal Otorite	63

2.7.1.6. Liderlik Teorileri.....	64
2.7.1.6.1. Özellikler Teorisi	65
2.7.1.6.2. Davranışsal Liderlik Teorisi	66
2.7.1.6.3. Ohio State Üniversitesi Araştırmaları.....	67
2.7.1.6.4. Michigan Üniversitesi araştırmaları.....	68
2.7.1.6.5. Likert'in Sistem 4 Modeli.....	68
2.7.1.6.6. Blake ve Mouton'un Yönetim Biçimleri Yaklaşımı	69
2.7.1.6.7. McGregor'un X ve Y Teorisi.....	70
2.7.1.7. Durumsallık Teorisi	70
2.7.1.7.1. Friedler'in Koşulsallık Teorisi.....	70
2.7.1.7.2. Yol-Amaç Teorisi	71
2.7.1.7.3. Hersey-Blanchard'ın Durumsallık Teorisi.....	72
2.7.1.7.4. Reddin'in Üç Boyutlu Lider Etkinliği Modeli.....	73
2.7.1.7.5. Lider Katılım Modeli	73
2.7.2. Modern Liderlik Teorileri	74
2.7.2.1. Karizmatik Liderlik.....	74
2.7.2.2. Dönüşümcü (Transformasyonel) Liderlik.....	76
2.7.2.3. Etkileşimci (Transaksiyonel) Liderlik	77
2.7.3. Siyasi Liderlik Kavramı	77
2.7.3.1. Siyasi Liderliğin Tanımı	77
2.7.3.2. Siyasi Liderliğin Genel Karakteristiği	79
2.7.3.3. Siyasi Liderlik Davranış Tipleri	80
2.7.3.3.1. Otokratik Liderlik	80
2.7.3.3.2. Demokratik Liderlik	81
2.7.3.3.3. Tam Serbesti Tanıyan-Liberal Liderlik	82
2.7.3.4. Siyasi Liderliğin Örgüt içindeki Rolü.....	83
2.7.3.4.1. Hedef Belirleme.....	83
2.7.3.4.2. Strateji Oluşturma.....	84
2.7.3.4.3. Koordinasyon.....	85
2.7.3.4.4. Planlama	85
2.7.3.4.5. Örgütlenme	86
2.7.3.4.6. Denetim.....	87

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ARAŞTIRMA BULGULARI	88-132
3.1. Araştırmaya Katılanların Genel Özellikleri	88
3.1.1. Sosyo-Demografik Özelliklerin Değerlendirilmesi	88
3.2. Siyasi Lider Algısına Yönelik Nitel Bulguların Analizi	112

3.2.1. Nitel Araştırma Verilerinin Değerlendirilmesi	112
3.2.2. Seçmenlerin Temel Siyasi Görüşleri.....	115
3.2.2.1. Siyaset kavramının Tanımı	115
3.2.2.2. Siyasetin Takip Edilme Düzeyi	116
3.2.2.3. Siyasetin Takip Edildiği Kitle İletişim Araçları	117
3.2.2.4. Seçmenlerin Siyasi Duruşu.....	118
3.2.2.5. Seçmenlerin Oy tercihlerindeki Faktörler.....	119
3.2.2.6. Seçmenlerin Siyasi Parti Tercihi Değişiklikleri.....	120
3.2.2.7. Sosyal Hayatın Siyasete Etkisi	121
3.2.3. Seçmenlerin Lider Kavramına İlişkin Görüşleri	122
3.2.3.1. Seçmenlerin Beğendiği Lider	122
3.2.3.2. Liderin Kişisel Özellikleri	123
3.2.3.3. Liderin Dine Bakışı.....	124
3.2.3.4. Liderin Karizması	125
3.2.3.5. Beğenilen Liderin Özellikleri	126
3.2.3.6. Çözülmesi Gereken Toplumsal Sorunlar	127
3.2.3.7. Siyaset-Yargı İlişkisi.....	128
3.2.3.8. Liderde Adalet ve Güç Özellikleri.....	129
3.2.3.9. Liderin Parti Başkanlığı	130
3.2.4. Seçmenlerin Ülke Yönetim Şekli Tercihi	131
3.2.4.1. Liderin Karar Alma Biçimi.....	132
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	133
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	141
EKLER.....	146
ÖZGEÇMİŞ.....	151

ÖZET

Siyaset, iktidarı elde etmeye talip tarafların birbirleriyle rekabetidir. Söz konusu rekabetin gerçekleştiği temel mecra olan seçimler, demokrasinin en önemli öğelerinden birini oluşturmaktadır. Seçmenlerin tercihleri ise, ülkeyi idare edecek kadroları belirleyen en mühim konuların başında gelmektedir. Seçmenlerin tercihlerinde rol oynayan birçok faktörden bahsetmek mümkündür. Bu faktörlerin başında lider unsuru gelmektedir.

Lider, hemen her toplumda var olan ve farklı özelliklere sahip yönlendirici kişileri ifade eder. Liderlik, toplumsal hayatın bilinen ilk dönemlerinden itibaren var olan bir olgudur. Liderlik olgusunun siyasetteki yansıması olan siyasi liderin özellikleri, bütün toplumlarda seçmenlerin tercihlerine etki etmektedir. Bu bakımdan, bir toplumun kaderini belirleyen kararların alınmasında başat unsurlardan biri olan lider faktörü, toplumsal grupların hayatında önemli role sahip konuların başında gelmektedir. Özellikle kurumsallaşmasını tamamlayamamış devlet yapılarına sahip ve geleneksel değerlerin egemen olduğu toplumlarda liderler, toplumsal hayatın şekillenmesinde daha belirleyici bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu araştırma üç ana bölümden meydana gelmektedir. İlk bölümde, araştırmanın yöntemi üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde, siyasete ilişkin temel kavramlar ile beraber liderlik ve siyasi liderliğe ilişkin teorik bilgiler yer almaktadır. Son bölümde ise, saha araştırmasıyla elde edilen verilerin analiz edilmesi ve yorumlanması bulunmaktadır. Araştırmanın hipotezi, Türkiye’de seçmen tercih ve davranışlarında liderin özellikleri ve rolünün belirleyici unsurlardan biri olduğudur. Bu araştırmanın yürütülmesinde sosyal bilimlerin yorumlayıcı yaklaşımından yararlanılmıştır. Bu çalışmada veri toplama tekniği olarak yarı yapılandırılmış anket ile derinlemesine mülakat tekniği kullanılmıştır. Araştırmada Trabzon ilinde yaşayan 461 kişiye anket uygulanmış ve 34 kişiyle de mülakat gerçekleştirilmiştir. Yapılan analizler neticesinde, araştırmanın hipotezi doğrulanmış ve lider özelliklerinin seçmenlerin tercih ve davranışlarında belirleyici bir role sahip olduğu görülmüştür. Ayrıca, bir liderin demokratik ve karizmatik özelliklere sahip olması, seçmenlerin arzu ettiği hususların başında geldiği tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Lider, Lider Özellikleri, Siyasi Liderlik, Seçmen Tercihi.

ABSTRACT

Politics is the competition of parties who aspire to gain power. Elections, which are the main channels in which this competition takes place, constitute one of the most important elements of democracy. Voters' choices are among the most important issues that determine the cadres that will manage the country. It is possible to mention many factors that play a role in voters' preferences. Leading factor comes first among these factors.

The leader refers to the guiding people that exist in almost every society and have different characteristics. Leadership is a phenomenon that has existed since the first known periods of social life. The characteristics of the political leader, which is the reflection of the leadership phenomenon in politics, affect the preferences of the voters in all societies. In this regard, the leading factor, which is one of the primary factors in making decisions that determine the fate of a society, is one of the issues that have an important role in the life of social groups. Especially in societies that have state structures that have not completed their institutionalization and where traditional values are dominant, leaders emerge as a more determining factor in shaping social life.

This research consists of three main sections. In the first part, the method of the research is emphasized. In the second part, there are basic concepts related to politics, as well as theoretical information about leadership and political leadership. In the last part, the analysis and interpretation of the data obtained through field research is available. The hypothesis of the study is that in Turkey voter preferences and the characteristics of leader behavior and the role of one of the determining factors. In conducting this research, the interpretive approach of social sciences was used. In this study, semi-structured questionnaire and in-depth interview technique were used as data collection technique. In the research, a survey was applied to 461 people living in Trabzon and 34 people were interviewed. As a result of the analyzes, the hypothesis of the research has been confirmed and it has been observed that the leading features have a determining role in the preferences and behaviors of the voters. In addition, it has been determined that a leader has democratic and charismatic features and is one of the primary issues that voters desire.

Keywords: Leader, Leader Characteristics, Political Leadership, Voter Choice.

TABLolar LİSTESİ

Tablo Nr.	Tablo Adı	Sayfa Nr.
1	Ölçeğin Değişken İstatistiği.....	12
2	Faktör Analizi Sonuçları.....	14
3	Kişisel Özellikler Faktörü Tablosu.....	15
4	Karizmatiklik Faktörü Tablosu.....	16
5	Otoriterlik Faktörü Tablosu.....	16
6	Demokratiklik Faktörü Tablosu.....	17
7	Siyaset Bilimi-Paradigmalar ve Alt-Disiplinler	39
8	Yönetici ile Lider Özellikleri Arasındaki Temel Farklar	59
9	Friedler'in Liderlik Tarzları.....	71
10	Reddin'in Temel Tipleri	73
11	Katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımı	88
12	Katılımcıların Medeni Duruma Göre Dağılımı	88
13	Katılımcıların Yaşa Göre Dağılımı.....	89
14	Katılımcıların Meslek Durumuna Göre Dağılımı.....	89
15	Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre Dağılımı.....	90
16	Katılımcıların Aylık Aile Gelir Durumuna Göre Dağılımı	90
17	Katılımcıların Ailelerinin Lider Tercihi Dağılımı	91
18	Katılımcıların Tercih Ettiği Partiyi Gösteren Tablo	91
19	Katılımcıların Beğendiği/Desteklediği Liderleri Gösteren Tablo	92
20	Katılımcıların Siyasete İlgi Düzeylerini Gösteren Tablo	93
21	Katılımcıların Oy Verme Tercihlerini Gösteren Tablo	94
22	Katılımcıların Lider Değişikliğinde Parti Durumunu Gösteren Tablo	95
23	Belli Partilerin Sürekli Tercih Edilmesindeki Faktörleri Gösteren Tablo	95
24	Katılımcıların Takip Ettiği Kitle İletişim Araçlarını Gösteren Tablo	96
25	Katılımcıların Siyasi Duruş Tanımlarını Gösteren Tablo.....	97
26	Cinsiyet İle Meslek Durumu Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo	98
27	Cinsiyet İle Beğenilen Siyasi Lider Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo.....	98
28	Cinsiyet İle Siyasete İlgi Düzeyi Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo.....	99
29	Cinsiyet İle Son Seçimlerdeki (2018 Haziran) Oy Verme Tercihleri Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo	100

30	Cinsiyet İle Liderin Siyaseti Bırakması Durumunda Parti Tercihinin Değişikliği Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo.....	101
31	Cinsiyet İle Seçmenlerin Bir Kısmının Sürekli Belli Siyasi Partileri Tercihinin Sebepleri Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo	101
32	Yaş İle Beğenilen Siyasi Lider Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo.....	102
33	Yaş İle Siyasete İlgili Düzeyi Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo.....	103
34	Eğitim Durumu İle Siyasete İlgili Düzeyi Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo.....	104
35	Seçmenlerin Aylık Aile Geliri İle Beğenilen Siyasi Lider Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo	105
36	Beğenilen Siyasi Lider İle Siyasete İlgili Düzeyi Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo.....	106
37	Eğitim Durumu İle Seçmenlerin Bir Kısmının Sürekli Belirli Bir Siyasi Partiyi Tercih Etmesinin En Önemli Sebebi Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo.....	107
38	Yaş İle Oy Verme Tercihleri Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo.....	108
39	Beğenilen Siyasi Lider İle Oy Verme Tercihleri Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo	109
40	Beğenilen Siyasi Lider İle Takip Edilen Kitle İletişim Araçları Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo	110
41	Beğenilen Siyasi Lider İle Siyasi Duruş Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo	111
42	Mülakat Yapılan Kişilerin Sosyo-Demografik Özellikleri.....	113
43	Siyasetin İnsanlar İçin Anlamına İlişkin Bulgular.....	115
44	Siyasetin Takip Edilmesine İlişkin Bulgular	116
45	Siyasetin Takip Edildiği Kitle İletişim Araçlarına İlişkin Bulgular	117
46	Siyasi Duruşun Tanımına İlişkin Bulgular	118
47	Oy Kullanırken Etkili Olan Faktörlere İlişkin Bulgular	119
48	Siyasi Parti Tercihinin Değişikliğine İlişkin Bulgular.....	120
49	Sosyal Hayatın Siyasete Etkisine İlişkin Bulgular	121
50	Beğenilen Siyasi Lidere İlişkin Bulgular.....	122
51	Siyasi liderin Kişisel Özelliklerine İlişkin Bulgular	123
52	Liderin Dine Bakışına İlişkin Bulgular	124
53	Siyasi liderin Karizmasına İlişkin Bulgular.....	125
54	Siyasi Liderde Bulunması Gereken Özelliklere İlişkin Bulgular	126
55	Toplumda Çözülmesi Gereken Öncelikli Sorunlara İlişkin Bulgular.....	127
56	Siyasetin Yargı Üzerindeki Etkisine İlişkin Bulgular	128
57	Liderin Adalet ve Güç Özelliklerine İlişkin Bulgular	129
58	Siyasi Liderin Görev Süresine İlişkin Bulgular.....	130
59	Ülke Yönetimi Şekline İlişkin Bulgular	131
60	Siyasi liderin Karar Alma Tarzına İlişkin Bulgular.....	132

KISALTMALAR LİSTESİ

AK PARTİ	: Adalet ve Kalkınma Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
F.	: Faktör
H.	: Hipotez
HDP	: Halkların Demokratik Partisi
İYİP	: İyi Parti
K.	: Katılımcı
KTÜ	: Karadeniz Teknik Üniversitesi
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MYK	: Merkez Yürütme Kurulu
P	: Anlamlılık Düzeyi
S.	: Soru
SPSS	: Statistical Package For Social Sciences
TL	: Türk Lirası
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
Tv.	: Televizyon
t.y.	: Tarih Yok
vd.	: Ve Diğerleri
YSK	: Yüksek Seçim Kurulu

GİRİŞ

Toplumsal hayat içerisinde insanların ihtiyaçlarından doğan birbirinden farklı kurumlar bulunmaktadır. Bu kurumların başta gelenlerinden biri siyaset kurumudur. İnsanlığın bilinen ilk dönemlerinden beri var olan bu kurum, toplumdaki yöneten ve yönetilen arasındaki ilişki süreçlerini ifade etmektedir. Siyaset olgusu, farklı toplum kesimleri arasındaki sorunların çözümüne ve toplumsal düzenin sağlanmasına odaklanmaktadır. Diğer bir şekilde ifade edilecek olursa siyaset kavramı, insan ve devlet yönetimi anlamlarına da gelmektedir.

Toplumda yönetilen durumundaki halk ile yöneten pozisyonunda yer alan siyasi otorite arasındaki ilişkilerin temel belirleyicisi olarak seçimleri göstermek mümkündür. Çünkü seçimler vasıtasıyla halkın istekleri yönetim mekanizmasında temsil edilmektedir. Seçimler, demokrasinin tek şartı olmamakla beraber vazgeçilmez şartlarından bir tanesidir. Çünkü seçimler, halkın tercihleri istikametinde kendi hakkında karar alacak kişi ya da partileri belirlemesi anlamına gelmektedir. Buna ilave olarak seçimler, iktidarı elde etmeye çalışan tarafların meşruiyeti açısından da mühim bir işleve sahiptir. Günümüz demokrasilerinde siyasi iktidarın meşruiyeti, halkın önemli bir kısmının tercihlerinin yönetimde yer almasıyla gerçekleşmektedir.

İnsanoğlunun binlerce yıllık tecrübelerinden doğan demokrasi, halkın tercihlerinin yönetimdeki karşılığıdır. Günümüz demokrasilerinde yönetenlerin belirlenmesinde yönetilenlerin yani halkın tercihleri çok önemli bir role sahiptir. Yönetime talip grup ya da partilerin tek amacı halkı ikna etmek ya da diğer bir ifadeyle halkın gönlünü kazanmaktır. Halktan yeterli desteği alamayan yönetimler iktidara sahip olamayacakları gibi toplumun kaderini belirleyen karar mekanizmalarında da yer alamazlar. Bu özelliği itibarıyla demokrasiler, halkın seçimleriyle, kendi kaderini tayin etmesi olarak da ifade edilebilir.

Seçmenlerin yönetimi elinde bulunduran siyasi iktidarı belirlerken göz önünde bulundurduğu birtakım faktörlerden bahsetmek mümkündür. Bu faktörlerin niteliği ve ağırlığı toplumdan topluma farklılık arz etmektedir. Hemen hemen bütün toplumlarda var olan ve seçmen davranışlarının belirlenmesinde en büyük paya sahip unsurların başında lider faktörü gelmektedir. Lider kavramının siyasetteki görünümü de siyasi lider olarak ifade edilebilir.

Lider kavramı, günümüzde işletmeden psikolojiye, eğitim bilimlerinden sosyolojiye kadar geniş bir alanda araştırılan ve üzerinde sıkça durulan konuların başındadır. Liderliğin böyle bir özelliğe sahip oluşu, kuşkusuz toplumsal bir karşılığının olmasından kaynaklanır.

Siyaset bilimi ve sosyolojinin araştırma konusu olarak liderlik, lider-toplum ilişkisini incelemektedir. Lider kavramının siyasal hayattaki karşılığı olarak ifade edilen siyasi liderler de, insanları etkileme gücüne sahip olmalarından ötürü, toplum üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Siyasi liderler, hitabet, duruş ve karizma sahibi olmalarıyla diğer insanlardan farklı özelliklere sahiptir. Ayrıca, yönetime talip olmalarından dolayı toplumun beklenti içinde olması, siyasi liderlerin etkileyici olmalarının başında gelmektedir.

Türkiye’de liderlik olgusuna ilişkin birçok alanda araştırmaya rastlamak mümkündür. Siyasi liderlik konulu araştırmalar ise sayıca daha az araştırılan konular arasında yer almaktadır. Özellikle siyaset bilimi ve sosyoloji gibi bilim dallarında üzerinde sıkça durulan siyasi lider kavramı, siyaset literatüründe başat konulardan birini ihtiva etmektedir. Seçmenlerin siyasi davranışlarının şekillenmesinde ve tercihlerinin oluşmasında siyasi lider kavramının etkisi yadsınamaz. Bu önemine binaen, bu araştırmada liderin, seçmenlerin tercih ve davranışlarında hangi derecede bir öneme sahip olduğu ve siyasete dair düşüncelerindeki konumu araştırmanın merkezinde yer almaktadır.

Bu araştırma, seçmenlerin temel siyasi görüşlerini tespit etmenin yanında özellikle seçmenlerin tercih ve davranışlarında liderin rolünü etkisini belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda, Trabzon ilindeki seçmenlerle, yarı yapılandırılmış anket ve derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Seçmenlerin temel siyasi görüşlerini öğrenmenin yanında bilhassa lider unsurunun tercihlerindeki etkisinin tespitine dair sorulara cevap vermesi istenmiştir.

Bu araştırmada üç ana bölüm bulunmaktadır. Araştırmanın ilk bölümünde, araştırmanın yöntemi ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

Araştırmanın ikinci bölümünde, siyaset ve siyasete ilişkin temel kavramlar olan demokrasi, siyasi katılım, siyasal kültür, siyasal davranış, siyaset-toplum ilişkisi, siyasi partiler ve baskı grupları, meşruiyet, seçimler, seçmen tercihlerini açıklayan yaklaşımlar ile seçmen tercihine etki eden faktörlerin yanı sıra liderlik ve siyasi liderliğe ilişkin teorik bilgiler bulunmaktadır. Bu bağlamda lider kavramı, yönetici-lider ayrımı, liderlik ve otorite ilişkisi, otorite türleri, liderlik olgusu ve yaklaşımları, siyasi liderlik kavramı, liderlik davranış tipleri ile siyasi liderliğin örgüt içindeki rolü gibi başlıklara değinilmiştir.

Araştırmanın üçüncü bölümünde ise, yarı yapılandırılmış anket ve derinlemesine görüşme tekniğiyle elde edilen verilerin analizi ve yorumlanması bulunmaktadır. Dolayısıyla bu bölümde, katılımcıların sosyo-demografik özelliklerinden başlanarak, temel siyasi görüşleri ile birlikte seçmenlerin tercih ve davranışlarında lider unsurunun oynadığı role ilişkin araştırma verileri üzerinde durulmuştur.

Bu araştırmanın hipotezi, seçmenlerin tercih ve davranışlarında liderin rolü ve öneminin önemli ve belirleyici bir etken olduğudur. Trabzon ilindeki seçmenlere odaklanan araştırma, Türkiye genelindeki seçmenlerin genel profilini yansıtmamaktadır. Ancak bu araştırmanın Türkiye genelindeki seçmenlerin siyasi tercih ve davranışlarını etkileyen unsurlarla benzer özellikler taşıdığını ifade etmek mümkündür.

Bu çalışmada, hem anket hem de derinlemesine mülakat tekniği uygulanmasının birkaç sebebi bulunmaktadır. Her iki tekniğin tercih edilmesinde, araştırma konusunun derinlemesine incelenmek istenmesi, araştırmanın geçerliliği ve güvenilirliğinin sağlam temellere dayanması ve benzer araştırmalara örnek teşkil etmesi gibi hususlar rol oynamaktadır. Literatüre bakıldığında, seçmen tercihleri ve lider özelliklerine ilişkin olarak bazı araştırmalara rastlamak mümkündür. Bu araştırmanın ise benzer araştırmalardan farklı yanları olduğu gibi benzer taraflarından da bahsetmek gerekir.

Özkerem ve Maral'ın (2011) "Lider Özelliklerinin Seçmen Tercihlerine Etkisi: Diyarbakır-Tokat Örneği" adlı çalışmasının amacı, birbirlerinden sosyo-kültürel olarak farklılıkları olduğu düşünülen Diyarbakır-Tokat illerinde, seçmenlerin oylarını kullanırken, liderin hangi özelliklerinden etkilendiklerini tespit etmektir. Bu çalışmada veriler mülakata elde edilmiştir. Ayrıca bu araştırma Diyarbakır ve Tokat il merkezlerinde 407 seçmen üzerinde pozitif bir yaklaşımla gerçekleştirilmiştir. Araştırma neticesinde, her iki ilde de seçmenler en fazla liderin güvenilir olmasından, en az da zengin olmasından etkilenmektedir. Diyarbakır'da ve Tokat'ta liderin güvenilir olmasını, liderin deneyimli olması, eğitim seviyesi, hitabetinin güzel olması, dini görüşü ile seçmenlerin sorunlarını yaşamış olması etkenleri takip etmektedir. Dolayısıyla siyasi partilerin seçmen davranışlarını etkilemek için yapacakları çalışmalarda lider özelliklerini iki il için de geliştirmek mümkündür.

Çakıcı (2014) tarafından hazırlanan "Seçmen Tercihinin Belirmesinde Lider Faktörü: Doğu Karadeniz Örneği" adlı çalışma, Doğu Karadeniz Bölgesindeki seçmenin siyasal parti ve siyasal lider tercihlerini ve bu tercihleri etkileyen faktörleri ortaya koymayı amaçlamaktadır. Seçmen tercihinin belirmesinde lider faktörünün önemini ortaya koymak amacıyla Doğu Karadeniz Bölgesi illeri olan Trabzon, Rize, Gümüşhane, Giresun, Artvin ve Bayburt'un merkez ilçe seçmenleri üzerinde alan araştırmasının yapıldığı bu çalışmada, yüzyüze görüşme yöntemi ile 687 anket değerlendirmeye alınmıştır. Araştırma sonucunda, seçmen tercihinde lider faktörü önemli bir unsur olup, seçmenlerin bir liderde bulunmasını istedikleri en önemli faktörler sırasıyla liderin karizmatikliği, otoriterliği, kişisel özellikleri ve demokratikliği şeklinde ifade edilmiştir. Ayrıca araştırma neticesinde siyasi partilerin ideolojileri, programları, icraatları, vaatleri ve adayları önemli hususlar olsa da seçmenlerin tercihlerinin büyük oranda lidere göre belirdiği tespit edilmiştir.

Kankul (2015) “Seçmenlerin Siyasi Parti ve Siyasi Lider Deneyimlerinin İncelenmesi” adlı çalışmasında, seçmenlerin siyasi parti ve lidere ilişkin yarar ya da deneyim beklentileri ve bu manada şekillendirdikleri tercihlerini tam olarak anlayabilmek için olası yararlar bütüncül bir bakış açısıyla incelemiştir. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme ve fotoğrafa dayalı görüşme yoluyla 40 katılımcıdan veri toplanan çalışmada elde edilen veriler, tümevarım yöntemiyle analiz edilmiştir. Araştırma bulguları katılımcıların siyasi partilerden en çok istediği hususların hizmet, herkese eşit yaklaşım sergileme, huzur ve barış olurken liderlerden beklediği temel şeyler ise; dürüstlük ve güvenilirlik, barış ve huzur, güç, iktidar ve erk sahibi olmuştur. Bunların yanında çalışmada seçmenlerin siyasi parti ve lider tercihlerinde yalnızca rasyonel/akılcı davranmadığını seçmenin tercihini etkileyen hedonik/duygusal boyutların olduğunu ve hedonik boyutun rasyonel boyut kadar önemli olduğunu ortaya koymuştur.

Yukarıda ifade edilen benzer konulu çalışmalara bakıldığında; bu çalışmaların yalnızca nitel ya da nicel çalışmalar olduğu görülmektedir. Bunun yanında söz konusu çalışmalar odak olarak siyasi parti ve siyasi lider konularına yönelik olarak seçmenlerin görüşlerine başvurmuştur. Dolayısıyla lider özelliklerine ilişkin olarak seçmenlerin görüş ve düşüncelerine başvurulması bu çalışmaların omurgasını oluşturmaktadır.

Seçmen Davranışlarında Lider Kavramının Rolü: Trabzon İli Örneğinde Uygulamalı Bir Çalışma adlı bu çalışmayı literatürde yer alan diğer çalışmalardan farklı kılan birtakım özellikler vardır. Bunları birkaç maddeyle ifade edecek olursak; İlk olarak bu çalışma hem nitel hem de nicel araştırma özelliğine sahiptir. Yani bu çalışmada seçmenlere hem yarı yapılandırılmış anket uygulanmış hem de derinlemesine mülakat gerçekleştirilmiştir. Bu yönüyle araştırma diğer çalışmalardan farklı bir niteliğe sahiptir. İkinci olarak, bu çalışma Türkiye siyasetine birçok siyasetçi ve bürokrat yetiştirmiş olmasından dolayı diğer illerden farklı bir yere sahip olan Trabzon ilinde yapılmıştır. Trabzon ilindeki seçmenlerin temel siyasi düşüncelerinin tespitinin yanında lider faktörünün Trabzon seçmeninin siyasi tercih ve davranışlarındaki rolü ve önem derecesi ayrıntılı bir şekilde tespit edilmeye çalışılmıştır. Üçüncü ve son olarak bu çalışma, seçmenlerin liderliğe ilişkin olarak ayrıntılı görüş ve düşüncelerini içermesinden ötürü benzer konuda yapılacak olan çalışmalara kaynaklık edecek şekilde tasarlanmıştır.

Seçmenlerin siyasi tercih ve davranışlarının ortaya çıkmasında lider unsurunun önemini belirlenmesini temel alan bu çalışmanın uygulama aşamasında birtakım zorluklarla karşılaşmıştır. Çalışmanın özellikle uygulama safhasında, araştırma konusunun siyasi içerikli olmasından dolayı seçmenler anket çalışmasına katılırken hassas davranmışlardır. Bundan dolayı çalışmanın süresi uzamak durumunda kalmıştır. Ayrıca anket uygulamasında eksik kodlamalardan dolayı bazı anketler değerlendirilmeye alınmamıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SEÇMENLERİN DAVRANIŞ VE TERCİHLERİNDE LİDER FAKTÖRÜNÜN ROLÜ VE ETKİSİNİ BELİRLEMeye YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

1.1. Araştırmanın Konusu

Araştırmanın konusunu, seçmenlerin temel siyasi görüşlerinin belirlenmesi ve oy verme davranışlarına etki eden faktörlerin incelemesinden başlanarak, siyasi lider kavramının seçmen tercihlerindeki rolünü ve etkisini tespit etmek oluşturmaktadır. Bu kapsam çerçevesinde araştırmada, siyaset ve siyasetle ilgili temel kavramların vurgulanmasının yanı sıra liderlik, liderliğin karakteristik özellikleri, yönetici-lider ayrımı, liderlik teorileri ile siyasi liderlik ve siyasi liderin örgüt içindeki rolü gibi hususlara da yer verilmiştir.

1.2. Araştırmanın Önemi

Seçmen davranışları siyaset kurumunun önde gelen konularından birini oluşturmaktadır. Çünkü bir toplumda yönetime talip kişi ya da partilerin seçilmesindeki en önemli payı, seçmen tercihlerinin istikameti ortaya çıkarmaktadır. Buradan hareketle, seçmenlerin yaşı, cinsiyeti, ekonomik durumu, sosyo-kültürel özellikleri ya da siyasi konulara olan ilgisi gibi hususlar seçmen tercihlerinde rol oynayan etmenler olarak ifade edilebilir. Bunlara ilaveten, siyasi partilerin sahip olduğu ideolojiler ile birlikte seçim kampanyaları ve siyasi partilerin vaatleri de seçmen tercihlerinin ortaya çıkmasında etkili olan diğer faktörler olarak gösterilebilir. Ayrıca toplumdan topluma farklılık gösterse de seçmenlerin siyasi davranış ve tercihlerinin ortaya çıkmasında belirleyici unsurlardan biri de lider faktörü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Başta siyaset bilimi, işletme ve sosyoloji başta olmak üzere pek çok alanda liderlik konusunda çalışmalar mevcuttur. Diğer taraftan, toplumun tüm kesimlerini ilgilendiren ve siyasetin en önemli kavramlarından birini oluşturan siyasi liderlik kavramının seçmen tercihlerindeki yerinin tespit edilmesine ilişkin literatürde yeterli derecede çalışmadan bahsetmek pek mümkün değildir. Bu araştırmada, seçmen tercihlerinde siyasi lider unsurunun rolü ve etkisi nicel ve nitel verilere yer vermek suretiyle tespit edilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla bu çalışmanın benzer araştırmalara kaynaklık edeceği ve literatürdeki bir boşluğu doldurarak katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Siyaset bilimi ve siyaset sosyolojisinde üzerinde sıkça durulan konulardan biri olan siyasi liderlik kavramı ile siyasi liderin sahip olduğu özelliklerin seçmenlerin tercih ve davranışlarındaki yeri ve rolünün belirlenmesi bu araştırmanın üzerinde durduğu husustur.

1.3. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, Trabzon ilindeki seçmenlerin siyasi parti ve siyasi lider tercihlerinin tespitinin yanı sıra siyasi lider faktörünün seçmen tercih ve davranışlarında oynadığı rolü ortaya koymaktır. Trabzon ilinde yapılan bu araştırma, daha önce yapılan siyasi liderlik konulu araştırmaları tamamlar nitelikte ve daha sonra yapılacak olan benzer nitelikteki araştırmalara da yol gösterici özellikte tasarlanmıştır.

Trabzon ili özelinde yapılan bu araştırma, seçmenlerin davranış ve tercihlerinde siyasi lider kavramının etkisini belirlemeye çalışmaktadır. Araştırmada hem nicel hem de nitel verilere yer verilmiştir. Araştırmada nicel verilerin yanı sıra nitel verilerin de yer alması, konunun daha sağlıklı ve derinlikli bir şekilde işlenmek istenmesinden kaynaklanmaktadır.

Bu araştırmada, seçmen tercihlerinin ortaya çıkmasında siyasi lider faktörü ve bu faktör içerisinde liderin “kişisel özellikleri”, “karizmatiklik”, “demokratiklik” ve “otoriterlik” unsurlarının rolü saptanmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu araştırmada elde edilen bulguların hem istatistiksel bir yöntem kullanılarak hem de nitel veriler ışığında önem derecelerinin ortaya koyularak hesaplanması ve analiz edilmesi amaçlanmaktadır.

1.4. Araştırmanın Hipotezleri

H1. Beğenilen siyasi lider ile “Seçmenlerin bir kısmının sürekli belirli bir siyasi partiye oy vermesinin sebebi” arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H2. Yaş ile “Siyasi gündemin genellikle takip edildiği kitle iletişim araçları” arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H3. Seçmenlerin oy verme tercihleri ile beğenilen siyasi lider arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H4. Yaş ile “Seçmenlerin bir kısmının sürekli belirli bir siyasi partiye oy vermesinin sebebi” arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H5. Cinsiyet ile “Seçmenlerin bir kısmının sürekli belirli bir siyasi partiye oy vermesinin sebebi” arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H6. Oy verme tercihleri ile siyasete ilgi düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H7. Yaş ile oy verme tercihleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H8. Cinsiyet ile beğenilen siyasi lider arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H9. Cinsiyet ile oy verme tercihleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H10. Cinsiyet ile siyasete ilgi düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H11. Cinsiyet ile “desteklenen liderin siyaseti bırakması durumunda parti tercihinin değişip değişmeyeceği” arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H12. Beğenilen siyasi lider ile “siyasi duruş” arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H13. Yaş ile beğenilen siyasi lider arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H14. Eğitim ile beğenilen siyasi lider arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H15. Gelir ile beğenilen siyasi lider arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H16. Siyasete ilgi düzeyleri ile “Seçmenlerin bir kısmının sürekli belirli bir siyasi partiye oy vermesinin sebebi” arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H17. Oy verme tercihleri ile “Seçmenlerin bir kısmının sürekli belirli bir siyasi partiye oy vermesinin sebebi” arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H18. Beğenilen siyasi lider ile siyasete ilgi düzeyi arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H19. Cinsiyet ile siyasete ilgi düzeyi arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H.20. Yaş ile siyasete ilgi düzeyi arasında anlamlı bir ilişki vardır.

1.5. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Trabzon ilindeki seçmenlerin tamamı oluşturmaktadır. Trabzon ilinin araştırma sahası olarak belirlenmesinin birtakım anlamlı nedenleri bulunmaktadır. Trabzon, Türkiye siyasetine çok sayıda bürokrat ve siyasetçi kazandırması özelliği ile ön plana çıkan illerin başında gelmektedir. Siyasal hayatta geçmişten bugüne Trabzon kökenli liderlerin sayısı diğer illere nispetle oldukça fazladır. Siyasal hayata birçok lider kazandıran bu coğrafyanın insanların siyasi görüşleri, araştırılmaya değer hususlardandır. Dolayısıyla Trabzon halkının lider kavramına bakışı ve liderden beklentileri merak konusu olmuştur. Bu araştırmada, Trabzon'daki seçmenlerin temel siyasi görüşlerinin yanında özellikle siyasi tercih ve davranışlarında lider faktörünün önem derecesi tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bu araştırmada basit tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın örnekleme, Trabzon ilinde anket uygulanan 461 kişi ile derinlemesine mülakat yapılan 34 kişiden oluşmaktadır. Trabzon ilindeki anket uygulamasında seçmen sayısına ulaşmak için 2018 yılı 27. Dönem Milletvekiliği Genel Seçim sayıları esas alınmıştır. Araştırma kapsamında seçmenlere uygulanması gereken anket sayısı YSK'nın internet sitesinde 27. Dönem Milletvekiliği Genel Seçimlerinde, araştırmanın uygulandığı yer olan Trabzon'daki toplam seçmen sayısına göre hesaplanmıştır. Bu hesaplamalar neticesinde, seçmenlere uygulanması gereken anket sayısı belirlenmiş ve bunun yanında araştırmanın yürütülmesinde destek alınan akademisyenlerin de görüşleri alınmak suretiyle yeterli sayıda olduğu düşünülen 34 kişiyle de derinlemesine mülakat gerçekleştirilmiştir.

Buna göre, aşağıda gösterilen formül Trabzon ilindeki seçmen sayısı ve uygulanması gereken anket sayılarını ifade etmektedir:

$$n = \frac{N \cdot t^2 \cdot p \cdot q}{(N-1) \cdot d^2 + t^2 \cdot p \cdot q}$$

Yukarıda yer alan formüldeki ifadelerin açıklaması aşağıda gösterilmiştir:

N= Anakütle hacmi,

n= Örneklem büyüklüğü

t= Güven düzeyine ait t- dağılımının tablo değeri,

p= Anakütle oranının tahmini,

q= (1-p),

d= Örneklem hatası

Yukarıdaki formülden hareketle oluşturulan tabloya göre, birimlerin sayısının 500.000 olduğu bir ana kütlede tolerans gösterilebilir örneklem hatası +/-%5 olduğunda %95 güven düzeyinde 384 örneklem hacmi, %99 güven düzeyinde ise 657 örneklem hacmi yeterli olmaktadır.

Araştırmanın ana kütlesi olarak belirlenen Trabzon ilinin araştırmanın yapıldığı tarihteki seçmen sayısı YSK verileri dikkate alınarak toplamda 583.892 seçmen olarak görülmektedir. Örnek hacmi oluşturulurken %95 güven düzeyinde, %5 örneklem hatası ile yapılan hesaplama neticesinde toplamda 384 anket yapılması gerekmektedir. Buradan hareketle, araştırmada 461 adet anket uygulanarak örneklem sayısına ulaşılmıştır. Uygulanan anketlerde eksik kodlama olup olmadığı kontrol edilmiş ve eksik kodlanan anketler değerlendirmeye alınmamıştır.

Bu araştırmada yer alan seçmenlerin değişik yaş grupları, farklı eğitim ve gelir düzeyleri, çeşitli meslek grupları ve cinsiyet durumları göz önünde bulundurulmuştur. Bu hassasiyetle, araştırma verilerinin sağlıklı ve doğru olmasına yönelik olarak araştırmaya katılan seçmenlerin geniş bir yelpazeye sahip olması ve özellikle bir tarafın ağır basmayacak şekilde seçilmesi üzerinde titizlik gösterilmiştir.

1.6. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmada, seçmen davranış ve tercihlerinin ortaya çıkmasında siyasi lider faktörünün rolünü belirlemek amacıyla Trabzon ilindeki seçmenler üzerinde nicel ve nitel alan araştırması yapılmıştır. Tesadüfi örnekleme tekniğinin kullanıldığı araştırmada, Trabzon ilinde yüz yüze

görüşme yöntemi ile anketler uygulanmış ve derinlemesine mülakat tekniği kullanılarak katılımcılarla görüşme gerçekleştirilmiştir.

Bu araştırma kapsamında seçmen davranış ve tercihlerinin ortaya çıkmasında etkili olan etmenler ve bilhassa siyasi lider etmeni göz önünde bulundurularak 39 soruluk bir anket uygulanmıştır. Araştırmanın ana temasını, özellikle 2018 yılı 27. Dönem Milletvekiliği Genel Seçimleri esas alınmak suretiyle seçmen davranış ve tercihlerinde siyasi lider faktörünün rolü ve etkisinin belirlenmesi oluşturmaktadır.

Anket formunun ilk 6 sorusu katılımcıların demografik özelliklerini belirlemeye yöneliktir. Ankette yer alan 7-35 arasındaki sorular Zafer Cesur tarafından 2007 yılında hazırlanmış olan “Politik Pazarlamada Marka Bağlılığı ve Bir Uygulama” adlı yüksek lisans tezinden ve Fatma Okur Çakıcı tarafından 2014 yılında hazırlanan “Seçmen Tercihinin Belirlemede Lider Faktörü: Doğu Karadeniz Örneği” adlı doktora tezinden yararlanılarak oluşturulmuştur.

Anket formunun son halini almasından önce eksik ya da hatalı soruların belirlenebilmesi için anket formu taslağı üzerinde yapılan değerlendirmeler neticesinde yeterli şekilde anlaşılabilen ya da benzer nitelik gösteren sorular düzeltilmiş ve anket formuna son şekli verilmiştir.

Anketin ilk 15 sorusunu katılımcıların sosyo-demografik özellikleri ve temel siyasi görüşlerini tespit etmeye ilişkin sorular oluşturmaktadır. Liderlikle ilgili olan sorular, 16-39 arası sorulardır. Bu sorular içinde de, liderlik niteliklerini oluşturan, kişisel özellikler, karizmatiklik, otoriterlik ve demokratiklik soruları belirli bir düzen içerisinde olmayıp, katılımcının fark edemeyeceği şekilde hazırlanmıştır.

Anket formunda 3 bölüm bulunmaktadır. Birinci bölümde, seçmenlere ilişkin sosyo-demografik özelliklerin bulunduğu sorular bulunmaktadır.

İkinci bölümde ise, siyasi tercihler ile bunların oluşumuna etki eden etmenler, seçmenlerin siyasetle ne kadar ilgilendikleri, hangi siyasi lideri daha çok beğendikleri, tercih ettikleri liderin değişmesi/ayrılması durumunda siyasi parti tercihlerinde bir değişiklik olup olmayacağı sorularına yer verilmiştir. Ayrıca bunun yanında kendilerini siyasi duruş olarak nasıl tanımladıkları ile seçmenlerin herhangi bir siyasi partiye oy vermelerini etkileyen faktörlerin belirlenmesi amacıyla sorular yer almaktadır.

Üçüncü bölümde, “siyasi liderlik özellikleri” ile ilgili olarak seçmenlerin 5’li Likert ölçeğine dayalı olarak (1-Hiç Önemli Değil 2-Önemli Değil 3-Kararsızım 4-Önemli 5-Çok Önemli) tercihleri sorulmuştur. Siyasi liderlik özelliklerine ilişkin sorular 4 faktörden meydana gelmektedir.

Bunlar: Siyasi liderin kişisel özellikler faktörü, karizmatiklik faktörü, otoriterlik faktörü ve demokratiklik faktörü şeklinde ifade edilmiştir.

Araştırma kapsamında seçmenlerin siyaset ve siyasete ilgi düzeylerinin belirlenmesinin yanında özellikle siyasi lider faktörünün tercih ve davranışlarındaki rolünün tespiti amacıyla 34 seçmene nitel araştırma yöntemiyle derinlemesine mülakat tekniği uygulanmıştır. Nitel araştırma yönteminin ve derinlemesine mülakat tekniğinin kullanılmasının amacı, konuyla ilgili seçmenlerden derinlemesine bilgi alarak araştırmanın geçerlilik ve güvenilirliğini artırmaktır.

Araştırma, 25.02.2019- 05.07.2019 tarihleri arasında yapılmıştır. Ayrıca anket uygulamasının sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için anket yapılan kamu ve özel sektör kurumlarının yetkililerinden gerekli izinler alınmıştır.

Araştırmada geçerlilik için frekans analizinin yanında faktör analizi, değişkenler arasındaki ilişkiyi tespit edebilmek amacıyla ki-kare (chi-square) testinden yararlanılmıştır.

Araştırmada liderlik faktörleri, “Kişisel Özellikler”, “Karizmatiklik”, “Otoriterlik” ve “Demokratiklik” olarak belirlenmiş olup, seçmen davranış ve tercihlerinde liderlik faktörünün etkisinin bulunup bulunmadığı araştırılmış ve eğer bulunuyor ise hangi faktörlerin ne şekilde etkili olduğu hususları değerlendirmeye alınmıştır.

Araştırmada veri analizi ve değerlendirme için SPSS 25 sürümü kullanılmıştır.

1.7. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma, Trabzon ilindeki seçmenlerle sınırlıdır. Ayrıca Trabzon ilinde yer alan seçmenlerin sayısı göz önüne alındığında ulaşılabilecek örneklem ulaşılabilirliği söylemek mümkündür. Ancak yapılan araştırmanın sonuçlarının Türkiye’deki bütün seçmenlere genellenmesi söz konusu değildir. Ayrıca araştırma kapsamında özellikle anketin ve görüşme yapılacak konunun siyasi içerikli sorular içermesinden dolayı katılımcıların bazıları hassasiyet göstermişlerdir.

1.8. Araştırma Verilerinin Değerlendirilmesi

Bu araştırmada hem anket tekniği hem de görüşme (mülakat) tekniği kullanılmıştır. Dolayısıyla araştırma verileri, nicel ve nitel özellik göstermektedir. Araştırma verilerinin değerlendirilmesinde öncelikle, uygulanan anketin verilerinin analizi ve değerlendirilmesi yapılmıştır.

Araştırma verilerinde ilk olarak, anket uygulaması neticesinde elde edilen verilerden hareketle, katılımcıların demografik özelliklerinin değerlendirilmesi yapılmıştır. İkinci olarak ise, araştırma verilerinin güvenilirlik geçerlilik testleri yapılmıştır. Üçüncü olarak, değişkenler arası ilişki analizleri Ki-Kare (Chi-square) ile verilerin yorumlanmasına yer verilmiştir. Dördüncü ve son bölümde ise, katılımcılarla gerçekleştirilen görüşme sonucunda elde edilen verilerinin analizi, değerlendirilmesi ve yorumlanması bulunmaktadır.

1.8.1. Araştırmanın Güvenilirlik-Geçerlilik Analizi/Testi

Bu araştırmada nicel ve nitel veriler birlikte kullanılmıştır. Çünkü bu çalışmada, Trabzon'daki seçmenlerin temel siyasi görüşlerinin tespitinin yanında özellikle seçmenlerin siyasi tercih ve davranışlarında lider kavramının ve lider özelliklerinin ne derecede bir öneme sahip olduğunun gerçek veriler ile tutarlılık göstermesi ve araştırma bağlamında derinlemesine veriler elde etmek için her iki araştırma yönteminin de kullanılması tercih edilmiştir. Bu bakımdan, araştırmada 461 kişiye anket uygulanmış ve 34 kişiyle de mülakat gerçekleştirilmiştir. Öte taraftan, Başkale (2016: 23)'ye göre, nicel araştırmalarda geçerlilik ve güvenilirliğin sağlanması sayısal göstergelerle olurken; nitel araştırmalarda geçerlilik ve güvenilirliği sağlayacak sayısal veriler var olmadığı için örneklem büyüklüğünü hesap etmek oldukça güçtür. Ancak birtakım yöntemler geliştirilerek nitel araştırmalarda geçerlilik ve güvenilirliğin sağlanması mümkün olabilmektedir.

Günümüzde nicel ve nitel araştırmaların tek bir çalışmada kullanılması "karma araştırma yöntemi" olarak ifade edilmekte olup; bu yöntem henüz yeni olduğu için olgunlaşmasını devam ettiren bir paradigma olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu paradigma kendi içinde birtakım karmaşıklık ve bilinmeyenler içermektedir. Diğer taraftan karma araştırma yöntemini kullanan araştırmacıların dayanak noktasını ise, nicel ya da nitel verilerden birini tercih etmek yerine her iki yöntemin de tek bir araştırmada kullanılmasıyla birlikte araştırmanın güvenilirliğini artırmak amacı oluşturmaktadır (Tunalı vd., 2016: 107). Karma araştırma yöntemi, araştırmacılara birçok açıdan zorluk vermesine rağmen, bir araştırmanın gerçek verilere dayanması için oldukça önemli ve sağlam bir yöntem olarak birçok çalışmada yer almaktadır.

Bir ölçümün güvenilirliği onun tutarlılığını ifade etmektedir. Bu genellikle dış ve iç güvenilirlik olarak ele alınır. Dış güvenilirlik zaman üzerine bir ölçümün tutarlılık derecesini gösterir. Ayrıca her bir ölçek sorusunun aynı fikri ölçüp ölçmediği ve böylece ölçekteki maddelerin içsel tutarlılığının olup olmadığı incelenir. Güvenilirlik analizi, bir ölçekte yer alan maddeler arasındaki iç tutarlılığı ölçer ve bu maddeler arasındaki ilişkiler hakkında bilgi verir. Güvenilirlik analizinin temel varsayımları; her madde toplam skorun bir doğrusal bileşeni olmalıdır ve ölçekte

toplabilirlik özelliğinin bulunması yani maddeler arasında negatif korelasyon olmaması şeklindedir (Bayram, 2015: 193).

Güvenilirlik katsayısı daima 0 ile 1 arasında bir değere sahiptir. Soru grupları için en yaygın kullanılan içsel güvenilirlik indeksi Cronbach Alfa'dır. Bu indeks, değişkenler arasındaki ortalama korelasyonu temel alarak, bir ölçekteki değişkenlerin iç tutarlılığını ölçmekte kullanılır. Cronbach Alpha değeri 0,70'in üzerinde olan ölçeklerin içsel tutarlılığa sahip olduğu, yani ele alınan ölçeğin güvenilir olduğu kabul edilmektedir (Bayram, 2015: 194). Bütün değişkenlere uygulanan güvenilirlik analizi sonucunda Cronbach Alfa değeri 0,729 bulunmuştur. Her değişkenin Cronbach Alfa değeri ise aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 1: Ölçeğin Değişken İstatistiği

Değişkenler	Cronbach-Alfa Değerleri
S.16. Liderin Cinsiyeti Önemlidir	,732
S.17. Liderin Yaşının Genç Olması Önemlidir	,724
S.18. Liderin Eğitim Durumu Önemlidir	,752
S.19. Lider, Demokratik Bir Kişilik Olmalıdır	,729
S.20. Liderin Milliyetçi Olması Önemlidir	,717
S.21. Liderin Siyasi Tecrübe/Deneyim Sahibi Olması Önemlidir	,715
S.22. Lider, Yenilikçi Bir Düşünce ya da İdeale Sahip Olmalıdır	,720
S.23. Liderin Dindar Olması Önemlidir	,714
S.24. Lider, Kararları Bizzat Kendisi Almalıdır	,713
S.25. Liderin Düzenlediği Miting ve Tv. Programlarındaki Performansı Önemlidir	,710
S.26. Liderin Kişisel Cazibesi/Karizması Olmalıdır	,738
S.27. Liderin Her Gün Kamuoyu Önünde Konuşma Yapması Önemlidir	,706
S.28. Liderin İçinden Çıktığı Toplumun Kültürel Özelliklerini Taşımaması Önemlidir	,715
S.29. Liderin Memleketi Önemlidir	,713
S.30. Lider, Herkesin Anlayacağı Dil Kullanmalıdır	,721
S.31. Lider, Sürekli Değişimden Yana Olmalıdır	,722
S.32. Liderin Sözlerinin ve Eylemlerinin Birbiriyle Uyuşması Gerekir	,727
S.33. Liderin Siyasi Rakiplerine Karşı Bazen Saldırgan ve Ötekileştirici Bir Dil Kullanması Gerekir	,713
S.34. Liderin Söylediği her sözün emir olarak algılanması gerekir	,712
S.35. Lider, Güçlü İkna Kabiliyetine Sahip Olmalıdır	,714
S.36. Liderin İyi konuşması önemlidir	,718
S.37. Liderin Etnik Konulara Yaklaşımı Önemlidir	,720
S.38. Liderin adaletli olmaktan ziyade güçlü olması önemlidir	,723
S.39. Liderin dini konulara yaklaşımı önemlidir	,712

Faktör analizi, değişkenler arasındaki ilişkilere dayanarak çok sayıdaki değişkeni daha az sayıdaki değişkene indirebilen çok değişkenli bir analiz tekniği olarak tanımlanmaktadır (İslamoğlu, 2009: 228). Faktör analizi, değişkenler arasındaki karşılıklı ilişkileri inceleyerek, değişkenlerin daha anlamlı ve özet bir biçimde sunulmasını ifade eder. Değişken grupları arasındaki ilişkilerin altında yatan birlikteliğin ortak örüntülerinin hangi faktörler içinde tanımlanacağı ilişkileri basit anlamda ortaya koyan bir fonksiyona sahiptir. Diğer bir tabirle faktör analizinin, analiz veri grubunda yer alan değişkenler arasındaki ilişkilerin altında yatan ortak özellikleri kurmaya çalışan bir işlevi vardır (Bayram, 2015: 199).

Bu çalışmada analiz veri grubu içerisinde yer alan değişkenler arasında bulunan karşılıklı ilişkileri belirlemek, değişkenleri daha anlamlı ve basit bir biçimde ortaya koyabilmek için faktör analizinden faydalanılmıştır.

Faktör analizi neticesinde ele alınan uygulama az sayıda değişken içerdiği için seçmen tercihine ait değişkenlerin değeri 0,30 ve üzeri faktör yükleri olanlar dikkate alınmış ve 4 faktör tespit edilmiştir. Bu faktörler toplam varyansın %50,633'ünü açıklayıcı özelliktedir.

Araştırma neticesinde elde edilen 4 faktör ve faktörlerin içerdiği değişkenler şu şekilde ifade edilmektedir:

Faktör 1. Liderin kişisel özellikleri başlığı altında ifade edilen faktörün içerdiği değişkenler şu şekildedir; cinsiyeti, yaşı, eğitim durumu, milliyetçiliği, siyasi tecrübe/deneyim sahibi olması, dindar olması, miting ve tv. programlarındaki performansı, her gün kamuoyu önünde konuşma yapması, içinden çıktığı toplumun kültürel özelliklerini taşıması, memleketi, iyi konuşması, etnik konulara yaklaşımı, dini konulara yaklaşımıdır.

Faktör 2. Liderin karizmatiklikle ilgili özellikleri başlığı altında faktörün içerdiği değişkenler şöyledir; yenilikçi bir düşünce ya da ideale sahip olması, kişisel cazibesi/karizması, herkesin anlayacağı dil kullanması, sürekli değişimden yana olması, sözlerinin ve eylemlerinin birbiriyle uyuşması, güçlü ikna kabiliyetine sahip olmasıdır.

Faktör 3. Liderin otoriterlikle ilgili özellikleri başlığı altında faktörün içerdiği değişkenler şu şekildedir; kararları bizzat kendisi alması, söylediği her sözün emir olarak algılanması, siyasi rakiplerine karşı bazen saldırgan ve ötekileştirici bir dil kullanması, adaletli olmaktan ziyade güçlü olmasıdır.

Faktör 4. Liderin demokratiklikle ilgili özellikleri başlığı altında faktörün içerdiği değişken ise şu şekilde ifade edilebilir; demokratik bir kişilik olmasıdır.

Tablo 2: Faktör Analizi Sonuçları

Değişkenler	Faktör Yükleri	Varyans Yüzdeleri	Özdeğeri	Cronbach Alfa
F1-Kişilik Özellikleri		18,693	4,486	
16. Liderin Cinsiyeti Önemlidir	0,722			,732
17. Liderin Yaşının Genç Olması Önemlidir	0,626			,724
18. Liderin Eğitim Durumu Önemlidir	0,659			,752
20. Liderin Milliyetçi Olması Önemlidir	0,557			,717
21. Liderin Siyasi Tecrübe/Deneyim Sahibi Olması Önemlidir	0,397			,715
23. Liderin Dindar Olması Önemlidir	0,607			,714
25. Liderin Düzenlediği Miting ve Tv Programlarındaki Performansı Önemlidir	0,377			,710
27. Liderin Her Gün Kamuoyu Önünde Konuşma Yapması Önemlidir	0,549			,706
28. Liderin İçinden Çıktığı Toplumun Kültürel Özelliklerini Taşımaya Önemlidir	0,333			,715
29. Liderin Memleketi Önemlidir	0,433			,713
36. Liderin İyi konuşması önemlidir	0,373			,718
37. Liderin Etnik Konulara Yaklaşımı Önemlidir	0,461			,720
39. Liderin dini konulara yaklaşımı önemlidir	0,611			,712
F2- Karizmatiklik		15,094	3,622	
22.Lider, Yenilikçi Bir Düşünce ya da İdeale Sahip Olmalıdır	0,498			,720
26. Liderin Kişisel Cazibesi/Karizması Olmalıdır	0,544			,738
30.Lider, Herkesin Anlayacağı Dil Kullanmalıdır	0,396			,721
31. Lider, Sürekli Değişimden Yana Olmalıdır	0,484			,722
32. Liderin Sözlerinin ve Eylemlerinin Birbiriyle Uyuşması Gerekir	0,462			,727
35.Lider, Güçlü İkna Kabiliyetine Sahip Olmalıdır	0,339			,714
22.Lider, Yenilikçi Bir Düşünce ya da İdeale Sahip Olmalıdır	0,498			,720
F3- Otoriterlik		10,255	2,461	
24. Lider, Kararları Bizzat Kendisi Almalıdır	0,548			,713
33. Liderin Siyasi Rakiplerine Karşı Bazen Saldırgan ve Ötekileştirici Bir Dil Kullanması Gerekir	0,599			,713
34. Liderin Söylediği her sözün emir olarak algılanması gerekir	0,556			,712
38. Liderin adaletli olmaktan ziyade güçlü olması önemlidir	0,621			,723
F4-Demokratiklik		6,591	1,582	
19. Lider, Demokratik Bir Kişilik Olmalıdır	0,557			,729

1.8.2. Katılımcıların Faktörlere Katılma Düzeyleri

Araştırmada katılımcıların faktörlere katılma düzeyleri incelenirken, belirlenen her bir faktör için ayrı değerlendirilmeye gidilmiştir.

1.8.2.1. Kişisel Özellikler Faktörü

Tablo 3: Kişisel özellikler Faktörü Tablosu

Değişken	Ortalama	Standart Sapma
S.16. Liderin Cinsiyeti Önemlidir	2,40	1,613
S.17. Liderin Yaşının Genç Olması Önemlidir	2,44	1,359
S.18. Liderin Eğitim Durumu Önemlidir	3,80	1,506
S.20. Liderin Milliyetçi Olması Önemlidir	4,00	1,097
S.21. Liderin Siyasi Tecrübe/Deneyim Sahibi Olması Önemlidir	4,36	,780
S.23. Liderin Dindar Olması Önemlidir	3,60	1,348
S.25. Liderin Düzenlediği Miting ve Tv Programlarındaki Performansı Önemlidir	3,87	1,130
S.27. Liderin Her Gün Kamuoyu Önünde Konuşma Yapması Önemlidir	3,11	1,313
S.28. Liderin İçinden Çıktığı Toplumun Kültürel Özelliklerini Taşımaya Önemlidir	4,14	,960
S.29. Liderin Memleketi Önemlidir	2,11	1,376
S.36. Liderin İyi konuşması önemlidir	4,41	,640
S.37. Liderin Etnik Konulara Yaklaşımı Önemlidir	4,25	,924
S.39. Liderin dini konulara yaklaşımı önemlidir	4,07	1,126

1= Hiç Önemli Değil...5= Çok Önemli

Tablodaki verilerin hesaplanması neticesinde liderin kişisel özellikleri faktörünün aritmetik ortalaması 3,581 olarak bulunmuştur. En beğenilen kişisel özellikler ise;

- 4,41 değeri ile “Liderin İyi konuşması önemlidir” tercihidir (Soru 36).
- İkinci olarak 4,36 değeri ile “Liderin Siyasi Tecrübe/Deneyim Sahibi Olması Önemlidir” tercihidir. (Soru 21).
- Üçüncü sırada ise, 4,25 değeri ile “Liderin Etnik Konulara Yaklaşımı Önemlidir” tercihi (Soru 37) bulunmaktadır.

1.8.2.2. Karizmatiklik Faktörü

Tablo 4: Karizmatiklik Faktörü Tablosu

Değişken	Ortalama	Standart Sapma
S.22. Lider, Yenilikçi Bir Düşünce ya da İdeale Sahip Olmalıdır	4,39	,783
S.26. Liderin Kişisel Cazibesi/Karizması Olmalıdır	2,99	1,606
S.30. Lider, Herkesin Anlayacağı Dil Kullanmalıdır	4,41	,778
S.31. Lider, Sürekli Değişimden Yana Olmalıdır	3,84	,999
S.32. Liderin Sözlerinin ve Eylemlerinin Birbiriyle Uyuşması Gerekir	4,58	,668
S.35. Lider, Güçlü İkna Kabiliyetine Sahip Olmalıdır	4,36	,822

1= Hiç Önemli Değil...5= Çok Önemli

Tablodaki verilerin hesaplanması neticesinde liderin karizmatiklik özellikleri faktörünün aritmetik ortalaması 4.095 olarak bulunmuştur. En beğenilen karizmatiklik özellikler ise;

- 4,58 değeri ile “Liderin Sözlerinin ve Eylemlerinin Birbiriyle Uyuşması Gerekir” tercihidir (Soru 32).
- İkinci sırada 4,41 değeri ile “Lider, Herkesin Anlayacağı Dil Kullanmalıdır” tercihi (Soru 32) bulunmaktadır.
- Üçüncü sırada ise, 4,39 değeri ile “Lider, Yenilikçi Bir Düşünce ya da İdeale Sahip Olmalıdır” tercihi (Soru 22) yer almaktadır.

1.8.2.3. Otoriterlik Faktörü

Tablo 5: Otoriterlik Faktörü Tablosu

Değişken	Ortalama	Standart Sapma
S.24. Lider, Kararları Bizzat Kendisi Almalıdır	3,01	1,380
S.33. Liderin Siyasi Rakiplerine Karşı Bazen Saldırgan ve Ötekileştirici Bir Dil Kullanması Gerekir	2,40	1,246
S.34. Liderin Söylediği her sözün emir olarak algılanması gerekir	2,43	1,230
S.38. Liderin adaletli olmaktan ziyade güçlü olması önemlidir	2,78	1,534

1= Hiç Önemli Değil...5= Çok Önemli

Tablodaki verilerin hesaplanması neticesinde liderin otoriterlik özellikleri faktörünün aritmetik ortalaması 2,655 olarak bulunmuştur. En beğenilen otoriterlik özellikler ise;

- 2,40 değeri ile “Liderin Siyasi Rakiplerine Karşı Bazen Saldırgan ve Ötekileştirici Bir Dil Kullanması Gerekir” seçeneği (Soru 33) bulunmaktadır.
- İkinci sırada ise, 2,43 değeri ile “Liderin Söylediği her sözün emir olarak algılanması gerekir” tercihi (Soru 34) yer almaktadır.

1.8.2.4. Demokratiklik Faktörü

Tablo 6: Demokratiklik Faktörü Tablosu

Değişken	Ortalama	Standart Sapma
S.19. Lider, Demokratik Bir Kişilik Olmalıdır	4,16	1,036

1= Hiç Önemli Değil...5= Çok Önemli

Tablodaki verilerin hesaplanması neticesinde liderin demokratiklik özelliği faktörü 4,16 olarak bulunmuştur. Liderde bulunması gereken demokratiklik özellik ise;

- 4,16 değeri ile “Lider, Demokratik Bir Kişilik Olmalıdır” tercihi (Soru 19) yer almaktadır.

Anket çalışmasının son kısmında lider özelliklerine ilişkin sorular yer almaktadır. Bunlar 4 faktörden meydana gelmektedir. Bu faktörler; liderin kişisel özellikleri, karizmatikliği, otoriterliği ve demokratikliği şeklindedir. Yapılan değerlendirmenin ardından her bir faktöre ait sorulara verilen cevaplar incelenmiş ve bunun neticesinde hangi faktörün daha çok tercih edildiği ve bununla beraber faktörler içindeki en çok tercih edilen özellikler de tespit edilmiştir. Araştırma sonuçları aşağıda belirtilmiştir:

Liderlik faktörlerinin tercih sıralaması ise şu şekildedir:

1. Demokratiklik: 4,16 toplam, 4,16 aritmetik ortalama
2. Karizmatiklik: 24,57 toplam, 4,095 aritmetik ortalama
3. Kişisel Özellikler: 46,56 toplam, 3,582 aritmetik ortalama
4. Otoriterlik: 10,62 toplam, 2,655 aritmetik ortalama

Bu sonuçlardan hareketle, 5’li Likert ölçeğine göre (1-Hiç Önemli Değil 2-Önemli Değil 3-Kararsızım 4- Önemli 5- Çok Önemli) değerlendirildiğinde, Liderin Demokratiklik ve Karizmatiklik faktörlerinin Trabzon’daki seçmenler tarafından tercih edilen en önemli faktörler olduğu belirlenmiştir. Ardından ise, liderin kişisel özellikleri ve otoriterlik özellikleri gelmektedir.

1.8.3. Değişkenler arası İlişki Analizleri Sonuçları

Parametrik olmayan testler arasında yer alan ki-kare (chi-square) testi, iki veya daha fazla kategoriye sahip, iki değişken arasında bağımsızlık olup olmadığının, diğer bir ifadeyle ilişki bulunup bulunmadığının incelenmesinde kullanılmaktadır. Tarihsel açıdan bakıldığında ise, örnekleme dağılımı olan ki-kare dağılımının ilk olarak 1900'lü yıllarda Pearson tarafından ortaya atıldığını ifade etmek gerekir. Tüm bunlardan hareketle ki-kare; aritmetik ortalaması 0 ve varyansı 1 olan normal bölünmeli bir anakütleden birbirinden bağımsız olarak seçilen n birimli bir örnekleme ait değerlerin karelerinin toplamı anlamına gelmektedir (İslamoğlu, 2015: 125). Bu araştırmada Ki-kare testinin kullanılmasının amacı, değişkenler arasında bir ilişkinin olup olmadığının belirlenmesidir. Bu bağlamda, araştırmanın üçüncü bölümünde ayrıntılı bir şekilde belirtildiği üzere, seçilen değişkenlere Ki-kare testi uygulanmış ve değişkenler arasındaki anlamlılık düzeyi hesaplanmıştır.

Ki-kare testi, parametrik olmayan testler içinde en yaygın kullanıma sahip olan testlerden biri olarak ifade edilebilir. Ayrıca bu test $r \times c$, biçiminde çapraz tabloların analiz edilmesinde kullanılmaktadır. Serbestlik derecesinin hesaplaması ise, r satır sayısı, c sütun sayısını göstermek üzere, $sd=(r-1)(c-1)$ şeklindedir (İslamoğlu, 2015: 125).

Ki-kare analizleri %95 güven aralığında olup, $P=0.05$ anlamlılık düzeyine göre değerlendirilmiştir. Yapılan hesaplamalar neticesinde $a=0.05$ anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak $P=0.000$ olarak bulunmuştur.

$P=0.000 < 0.05$ olduğundan dolayı yapılan ki-kare testlerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu ifade etmek mümkündür.

İKİNCİ BÖLÜM

2. SİYASET VE TEMEL KAVRAMLARI

2.1. Siyaset Kavramı

2.1.1. Siyasetin Tanımı ve Kapsamı

Arapça kökenli bir kelime olan Siyaset, at eğitimi anlamına karşılık gelmektedir. Günümüzde ise siyaseti, “ülke, devlet, insan yönetimi” şeklinde tanımlamak mümkündür (Kışlalı, 2005: 17). Toplumda siyaset sözcüğüyle karıştırılan ya da siyasetle yakın anlamda kullanılan bir ifadeden bahsetmek gerekir: Politika.

“Siyaset” ve “Politika” kavramları eşanlamli olarak kullanılmakta ve fakat ikisinin de kökeni birbirinden farklılık göstermektedir. “Politika” (politics), Antik Yunan’da “şehir” anlamına gelen “polis” kelimesinden türemiştir. Polis, sadece basit bir şehri ifade etmeyip her şeyin başı ve sonu olan şehir devletini, insanların yurttaşı olmaktan gurur duydukları bir siyasi topluluğu ve yapıyı anlatır. Dolayısıyla bütün vatandaşların şehrin ortak işlerinde çalışmaları bir vazife olup politika da “şehir devleti ile ilgili işler” anlamını ihtiva etmektedir (Türköne, 2011: 26-27). Köken olarak farklı anlamlara sahip olsa da günümüzde gerek günlük hayatta gerekse de siyaset sahnesinde siyaset ve politika terimlerinin birbirlerinin yerine kullanıldığını söylemek mümkündür.

Kadim zamanlardan beri insanlığın uğraşlarından biri olan siyaseti, birçok düşünür ve siyaset bilimci farklı şekillerde tanımlamışlardır. Bu yüzden herkesin üzerinde uzlaştığı ortak bir tanım yapmak güçtür. Ancak şu bir gerçektir ki, siyaset sadece insana ait bir olgudur. Temel beşeri faaliyet alanı olarak ifade etmenin yanında devlet ya da ülke yönetimi anlamında da kullanılan siyaset kavramına dair çeşitli tanımlamalar yapmak mümkündür.

Siyaset disiplininin kurucusu Aristoteles siyaseti, “bilimlerin efendisi” biçiminde ifade etmiştir. Aristoteles bu tanımla, neredeyse her şeyin bir siyasal bağlamda vuku bulduğunu ve Polis’in (Yunan şehir-devleti) kararlarının diğer çok şeyi yönettiğini ve kapsadığını amaçlamıştır. Harold Laswell’in sözleriyle ise siyaset, “kimin ne elde ettiğinin” incelenmesi manasına gelmektedir (Roskin vd., 2015: 22). Bu bakımdan, siyasetin tanımına dair farklı bakış açıları,

siyaset olgusunun toplumun hemen hemen bütün birimlerini ilgilendiren bir niteliğe sahip olmasından kaynaklanmaktadır.

Siyaset, toplumun tamamını ilgilendiren veya toplumu meydana getiren birimler arasındaki ilişkileri son aşamada meşru zora dayanarak düzenleyen ve çözüme kavuşturan eylemler bütünü şeklinde tanımlanabilir (Çam, 1995: 24). Siyaset, toplumsal sorunların çözümüne odaklanmaktadır. Bu bağlamda siyaset kurumunun temel görevi, farklı menfaatlere sahip olan toplum kesimlerinin toplumsal düzeni sağlamak amacıyla barışçıl bir şekilde yaşaması olarak ifade edilebilir.

Siyaset hem çatışmayı hem de uzlaşmayı bünyesinde barındırmaktadır. Çatışmalar siyaseti doğurduğu gibi siyasetin bizzat kendisi de çatışma kaynağı teşkil edebilmektedir. Aynı zamanda siyaset, çatışmaları çözüme aracı olarak da toplumsal hayatta mühim bir işleve sahiptir. Buradan hareketle, siyasetin uzun vadede bir paylaşma ve uzlaşma sanatına dönüştüğünü belirtmek gerekmektedir (Yayla, 2016: 29). Bu tanımda, siyasetin toplumsal hayatta farklı boyutları içinde barındırması ve insanların çeşitli problemlerine yönelik bir çözümün de adresi olması dolayısıyla çok önemli bir fonksiyon icra etmesi vurgulanmaktadır.

Siyaset en geniş anlamıyla, insanların onun aracılığıyla altında yaşayacakları genel kuralları koydukları, korudukları ve düzenledikleri bir faaliyet ve sistemdir. Bu açıdan bakıldığında siyaset, çatışma ve işbirliği olguları ile kaçınılmaz bir bağ oluşturmaktadır. Her iki olguyu göz önünde bulundurarak ortak bir açıklama getirildiğinde ise siyaseti, içinde farklı fikirlerin veya çatışan menfaatlerin uzlaşmaya kavuşturulduğu bir çatışma çözümü süreci olarak resmetmek ve tanımlamak mümkündür (Heywood, 2015: 62-63). Siyasete ilişkin açıklamaların benzeri, yer yer birbirlerinin yerine de kullanılan Politika kavramına dair tanımlamalarda da görülmektedir.

Politika; toplumda birliği sağlamanın yanında özel çıkarlardan ziyade umumi çıkarları ve tüm toplumun iyiliğini gerçekleştirme çabasını ve uğraşısını ifade eder. Politika ya da siyaset, hem bir çeşit çıkar çatışmasını, hem iktidar olma kavgasını, hem de bir ölçüde uzlaşma ve toplumun genel çıkarlarının gözetilmesi faaliyetini kapsamaktadır. Kimi düşünürler siyaseti çıkar çatışması olarak tanımlamaktadır. Çıkar çatışmasından kastedilen; bireylerin oluşturdukları örgütlerin (grupların) bünyesinde yer alan yasal kurumları aracılığıyla hukuka ve yasalara aykırı olmayacak şekilde haklarını ve taleplerini ilgili yerlere iletmeleri, topluma haklılıklarını kabul ettirerek menfaatlerini sonuna kadar savunmaları ve bu yolda mücadele etmeleri ya da faaliyet göstermeleridir (Öztekin, 2001: 2). Bu tanım, siyasetin ya da politikanın, toplumsal hayatta farklı görüş ve düşüncelere sahip olan insanların meşru zeminde haklarını ve haklılıklarını sonuna kadar ilgili kurumlara iletme ve çıkarlarını savunma fırsatı vermesinden dolayı toplumsal hayatın vazgeçilmez kurumlarından biri olduğunu göstermesi açısından büyük bir öneme sahip olduğunu göstermektedir.

Siyasetin ya da politikanın çatışma ve uzlaşma (çözümüne ulaşma) yönlerine yapılan vurgular hem çok genel bir yaklaşım olmakta hem de bu olguyu tam olarak ifade edememektedir. Dolayısıyla siyaset olgusunu daha iyi anlayabilmek için siyasetin alanı ve anlamına ilişkin farklı görüş ve yaklaşımlardan bahsetmek gerekir.

Siyaset bilimi yazınında siyaset teriminin tanımlanmasına dair farklı anlayışlar bulunmaktadır. Siyaseti farklı boyutlardan ele alan ve açıklamaya çalışan bu yaklaşımlar *devlet yönetimi, kamusal meseleler, iktidar mücadelesi ve kaynakların dağıtımı ile uzlaşma (mutabakat) ve kötülük kaynağı olarak siyaset* şeklinde dört başlık altında toplanabilir (Heywood, 2016: 23):

Siyasetin devletle ilgili bir faaliyet olarak tanımlanması yaklaşımı, klasik bakış açısını gösterir. Bu yaklaşımda, hükümet etmek ve devlet iktidarına vurgu yapmak esas olup otoritenin (devletin) uygulamaları ile birlikte devleti ve unsurlarını ele alıp incelemek siyaseti anlamak için kaçınılmazdır. David Easton'un siyaseti "değerlerin iktidar tarafından dağıtılması" şeklindeki tanımı da aslında daha geniş anlamda otoritenin (devletin) uygulamalarının inceleme konusu yapıldığı anlamına da gelmektedir (Türköne, 2011: 29). Toplumsal hayatta siyaset denildiğinde insanların zihninde beliren, devlet ile ilgili hususlar, ülke idaresi ve hükümet gibi kavramlardır. Dolayısıyla siyasete dair yukarıda ifade edilen yaklaşım, aslında insanların önemli bir kısmının siyaset denildiğinde ilk aklına gelen tanımlardan birini ifade etmesi açısından öneme sahiptir.

Heywood (2014: 23)'a göre siyasetin devlet ya da hükümet yönetimi ile ilgili faaliyetleri söz konusu olduğunda, Alman Şansölye (Başbakan)'si Bismarck'ın Parlamento'da söylediği rivayet edilen ünlü sözünü hatırlamakta fayda var: "Siyaset bir bilim değil... bir sanattır". Bismarck'ın zihnindeki sanat aslında hükümet etme sanatını ifade eder; yani, herkesi ilgilendiren kararların alınması ve tatbik edilmesi yoluyla toplum içinde kontrol ve denetim tesis etmenin adıdır.

Kamusal meseleler olarak siyaset yaklaşımı, "siyasi olan" ile "siyasi olmayan" ayrımına vurgu yapmakla birlikte genellikle Aristoteles'e kadar götürülebilir. İnsanı "doğası gereği siyasi bir hayvan" olarak niteleyen Aristoteles, ancak siyasi toplum içinde "iyi hayat"ı yaşamanın mümkün olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla siyaset, "adil toplum" meydana getirmeye yönelik etik bir faaliyet olarak görülebilir (Heywood, 2014: 26). Bunun yanında siyaset yazınında kamusal alan ile özel alan sözcükleri siyaset kurumunun tam olarak anlaşılabilmesi için bilhassa üzerinde durulması gereken kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kamusal alan ile özel alan ayrımı, devlet ile sivil toplum arasındaki ayrımla örtüşür. Toplumun kolektif organizasyonları olan hükümet, mahkemeler, polis ve ordu gibi unsurlar "kamu" olarak ifade edilirken Edmund Burke (1729-1797)'ün "küçük müfrezeler" olarak belirttiği aile, sendikalar, kulüpler, özel işletmeler ve cemaatler vs. gibi gruplar ise "özel" alanı ifade etmektedir (Türköne, 2011: 30). Bu bakımdan her ne kadar siyaset kurumu, toplumun bütünü

ilgilendiren kararların alındığı bir organizasyon olsa da, alınan bu kararlar kamu olarak ifade edilen devlet organları tarafından yürütülmektedir.

İktidar mücadelesi ve kaynakların dağıtımı olarak siyaset yaklaşımı, iktidar ilişkilerinin örgütlenme biçimi toplumdan topluma farklılık gösterse de iktidar olgusunun her toplum için varlığına odaklanır. Bu bakımdan siyasal bir toplumda, iktidarın kim ya da kimler tarafından kullanılacağı ile siyasal iktidarın nasıl kullanılması gerektiği sorunsalı en önemli tartışma konularından birini oluşturmaktadır. Dolayısıyla insanlık tarihini, siyasal iktidarı kimin kullanacağı sorusu etrafında dönen mücadeleler şeklinde değerlendirmek mümkündür (Dursun, 2006: 159). Siyaset özünde iktidarı ele geçirme faaliyetidir. Çünkü iktidara sahip olmak aynı zamanda kaynakların da belirlenen amaçlar istikametinde dağıtılması anlamına gelmektedir. Bu bakımdan siyaseti, iktidarı ele geçirenlerin, kaynakları kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmesi şeklinde de anlamak mümkündür.

Siyasetin iktidar mücadelesi şeklinde anlaşılmasının özünde, toplumsal hayatta karşılıklı zıtlıkların varlığı ve siyasetin de bu zıtlıkları belli dengede uzlaştıran bir faaliyet olarak ortaya çıkması anlayışı yatmaktadır. Bu yaklaşıma göre siyaset, toplumda bir azınlığın çoğunluk üzerindeki ayrıcalıklarını sürdürmesine hizmet etmekte ve iktidarı ele geçirenlerin kendi menfaatlerini gözetmelerinden dolayı diğerlerinin davranışlarını belirleme yetkisini elde etmelerine zemin hazırlamaktadır. Dolayısıyla iktidarda olanlar kendi güçlerini korumak, diğerleri ise iktidarı ele geçirmek için mücadele içine girmektedir (Dursun vd., t.y.: 5). Siyasi oluşum ya da partilerin temel amacı siyasi iktidara sahip olmaktır. Çünkü siyasi iktidara sahip olanlar, kendi çıkarlarını gerçekleştirmek için devletin imkânlarını kullanma yetkisine sahip olurlar. Bundan dolayı siyaseti, toplumda farklı menfaatlere sahip grupların hedeflerini gerçekleştirmek için giriştiği bir mücadele sahası şeklinde tanımlamak da söz konusudur.

Siyaset ile ilgili olarak şu soru akla gelebilir: Niçin bir iktidar mücadelesine girişir insanlar? Örgütlenmiş en yüksek kurum ve iktidar olan devlette ve toplumsal örgütlerde ortak çıkarların varlığı ya da bu çıkarları tahakkuk ettirmek için kaynakların ve imkânların dağılımı üzerinde insanların uzlaşması her zaman için mümkün olmayabilir. Son kararı verecek olanlar ise otoritelerini iktidar gücüyle birleştirenlerdir. Bu bakımdan kişilerin iktidar mücadelesine girmesi ve nihai kararı verecek mevkiye olmak istemesi tabiidir. Dolayısıyla siyaseti nihai karar yetkisine ulaşmak için yapılan mücadeleler şeklinde tanımlamak da mümkündür (Dursun, 2006: 29). Buradan hareketle, siyaset faaliyeti toplumda farklı görüş, inanç ve değerlere sahip grupların hedeflerini gerçekleştirebilmek için meşru bir zeminde devamlı olarak siyasi iktidara sahip olma ya da gücü elinde bulundurma yarışına girmeleri olarak da ifade edilebilir. Siyasete yönelik yaklaşımlardan sonuncusu, siyasetin uzlaşmanın ya da kötülüğün kaynağı olarak önemli bir fonksiyona sahip olmasını vurgulamaktadır.

Uzlaşma (mutabakat) ve kötülük kaynağı olarak siyaset, spesifik olarak siyasetin çatışma çözen işlevine odaklanır. Bu işlev, sorunları zor kullanmadan ya da çatışmaya girmeden müzakere ve uzlaşma yoluyla gidermeye çalışan bir niteliğe sahiptir. Bu bakış, siyaseti “mümkün olanın sanatı” olarak tasvir eden bir yaklaşım şeklinde ifade etmektedir. Ayrıca bu yaklaşım, gündelik hayatın içinde de mevcuttur. Yani bir soruna ilişkin “siyasi” çözümden söz edildiğinde, barışçıl ve hakemlik yoluyla çözüm kastedilir; bunun zıddı olan ve “askeri” çözüm olarak nitelenen şey kastedilmemektedir (Heywood, 2014: 28-29). Ancak siyaset her zaman karşımıza iyi anlamların yüklü olduğu bir alan olarak çıkmamaktadır. Hatta bilakis kötuleyici bir şekilde ele alındığı zamanlar daha fazladır denilebilir. Günlük dilde dahi siyasetin bu yönüne vurgu yapan onlarca ifadenin olması da bu durumu kanıtlar niteliktedir (Çetin, 2012: 9). Dolayısıyla siyaset insanların elinde kullanışlı bir alet hüviyetindedir. Önemli olan, siyasetin iyilik ve güzelliğin bir aracı mı yoksa baskı ve kötülüğün bir kaynağı olarak mı kullanılacağı hususudur.

2.1.2. Modern Siyaset Biliminin Ortaya Çıkması

Beşeri faaliyetlerin ilklerinden sayılan siyaset, insanlığın ilkçağlardan beri temel uğraşılardan birini oluşturmaktadır. Antik Yunan öncesi ve özellikle Antik Yunan’da siyasete dair fikirlerin sistematik olarak ilk kez ortaya çıkması siyasetin kaynağının Antik Yunan olduğunu göstermektedir. Antik Yunan’da Platon ve özellikle siyaset biliminin kurucusu sayılan Aristo’nun bu alan ile ilgili eserleri ilk yazınları oluşturmaktadır.

Siyaset bilimi hem sosyal bilimlerin en yenisi hem de toplum bilimlerinin en eskisi bir özelliğe sahiptir. Zira siyaseti en geniş anlamıyla insanların ve toplumun yönetimi olarak kabul edecek olursak, daha ilkçağlardan itibaren birçok düşünürün bu konu hakkında fikir serrettiği ve yazmaya başladığı görülmektedir. Bu düşünürlerden belki de en önemlisi ya da dikkat çeken Aristo (öl. M.Ö.322)’dur. Aristo, iki bin yılı aşkın bir zaman önce yazdığı “Politika” adlı eserinde, ilk defa olarak bilimlerin sınıflandırmasını yaparken politikanın –beşeri faaliyetlerin en kapsamlısı olması açısından- bilgi hiyerarşisinin en üstünde yer aldığını belirtip onu “üstün-bilim” olarak ifade etmiştir. Bundan dolayıdır ki, bugün birçokları tarafından Aristo’ya politika biliminin kurucusu ya da “babası” gibi unvanlar verilmiştir (Kapani, 2010: 22-23). Aristo, Politika adlı eserinde, binlerce yıl öncesinden siyasete dair düşüncelerini ifade eden ve bundan dolayı halen daha günümüz siyaset yazınının sıkça başvurduğu kaynaklar arasında gösterilen düşünürlerden biridir.

Aristoteles siyaset biliminin en önemli kaynak eserlerinden biri sayılan “politika” adlı eserinde, aile, köy ve şehir (polis/devlet) birliklerini tabii topluluklar olarak belirtmekte ve polis/devlet’ in aile ve bireylere nispetle önceliği olduğunu, zira bütünü parçalardan önce geldiğini de ifade etmektedir. İnsanın “zoon politikon” yani siyasi hayvan olduğunu söyleyen Aristoteles’e göre polis/devletin temel amacı “iyi yaşama”dır. Ayrıca, Aristoteles toplulukların en üstünü ve hepsini içeren şekilde devleti nitelemiş ve “her devlet iyi bir amaçla kurulmuş bir

topluluk” ifadesiyle “en yüksek iyi”yi polis/devlet’in amaç edindiğini ve bu topluluk türüne de politik denildiğini belirtmiştir. Buradan hareketle politika, toplulukların en üstününü ifade etmesinin yanı sıra diğer bütün toplulukları da kapsayıcı niteliğe sahip devletin temel amacı olan iyi yaşamayı sağlamak için yürütülen faaliyetlerin tamamını ihtiva etmektedir (Dursun, 2006: 26-27). Dolayısıyla Aristo, toplumsal hayatın iyi ve huzurlu bir şekilde yaşanmasının temel koşulu olarak politik faaliyetleri görmektedir.

Aristoteles’in tanımladığı şekliyle eskiçağ insanı, siteye bağlı hayvan veya yaratık olarak anlaşılmaktadır. Ancak zoon politikon deyimini toplumsal hayvan olarak çevrildiğinde, bu tanımlama daraltılmış olmaktadır. Hayvan, toplumsal olabilir ancak sadece insan, siyasal (politik) bir varlıktır. İnsan sürüler halinde ve grup biçiminde yaşayan bir canlı değil, Polis’i ya da site’yi kuran bir topluluk içerisinde yaşamını sürdürmek zorunda olan bir organizma niteliğine sahiptir. İnsanların site içerisinde yaşaması hem doğal bir ihtiyaç hem de ahlaksal bir idealdir (Prelot, 1972: 6). İnsanlar toplumsal gruplar halinde yaşayan canlılardır. Bu özelliğinden dolayı kişiler, içinde yaşadıkları toplum hakkında karar alma niteliğine sahiptir. Dolayısıyla bir topluluk içinde yaşayan insanların gerek kendileri gerekse de içinde yaşadıkları toplumun geleceği hakkında karar alma konumunda bulunmaları, politik bir varlık olduğunun delilidir.

Aristoteles’in özellikle kamuoyunun önemine olan vurgusu, çoğunluğun yönetime katılmasındaki erdemleri dile getirmesi ve bilhassa güçlü bir orta sınıfın varlığının sağlıklı bir rejimin var olabilmesinde taşıdığı öneme dair ifadeleri, günümüzdeki düşünürlerin halen daha istifade ettiği fikirlerdir (Kışlalı, 2005: 23). Siyaset kavramının sistematik olarak ele alındığı Antik Yunan’ın yanında Roma Dönemi’nde ve Orta Çağda özellikle Augustinus ile İslam düşünürleri içinde müstesna bir yeri olan İbn-i Haldun gibi toplum, siyaset ve devlet ile ilgili başucu eserler yazan önemli şahsiyetler de mevcuttur.

Aristoteles’ten yüzyıllar sonra, siyaset biliminin ikinci öncüsü sayılan hatta bazı batılı kaynakların, “sosyolojinin kurucusu” olarak ifade ettikleri Tunuslu İslam düşünürü olan İbni Haldun (1332-1436), devlet ve iktidar kavramlarına bilimsel bir açıdan yaklaşmıştır. Bunun yanında İbni Haldun, ekonomik faktörler ile toplumsal olay ve olguların da siyasal sistemler üzerindeki etkisini günümüzden altı yüzyıl öncesinden dile getirmiştir. Ayrıca tarihi masal anlayışı içinde değil, olayların nedenlerinin ve nasıllarının derinlemesine incelenmesi şeklinde ele almıştır. Tüm bunların yanında Karl Marx’tan yüzyıllar önce, toplumları, “üretim biçimleri” ne göre ayıran da yine İbni Haldun olmuştur. Dolayısıyla Montesquieu’ye, Jean-Jacques Rousseau’ya, Machiavelli’ye, Vico’ya kadar geniş bir yelpazedeki düşünce çizgisinin başlangıç noktasında İbni Haldun’un adının olduğunu ifade etmek gerekir (Kışlalı, 2005: 23-24). İbni Haldun’un siyaset, toplum ve devlete dair fikirleri, hem İslam dünyasında hem de batı dünyasında birçok düşünürün yolunu aydınlatmıştır. Bu özellikleriyle İbni Haldun, üzerinde durulması gereken düşünürlerin önde gelenlerinden birisi olarak göze çarpmaktadır.

Yeni Çağda Siyaset biliminin gelişmesinde düşünür ve siyaset bilimcilerinin siyasal olguları ve kavramları ele alış şekilleri önemli ölçüde etkili olmuştur. Bu düşünürlerin arasında göze çarpan ilk isimlerden biri Machiavelli'dir. 1469-1527 yılları arasında yaşamış olan Floransa'lı devlet adamı ve tarihçi Machiavelli'nin siyaset bilimi açısından getirdiği en önemli yenilik, siyaset ahlakı ile kişi ahlakı arasında bir ayrıma gitmesi olmuştur. Ona göre, iyi ya da kötü, ahlaka uygun ya da ahlaka uygun değil gibi sözcüklerin karşılığını devlete (prense ya da hükümdara) faydalı ya da faydasız kavramları almıştır (Çam, 1995: 50-51).

Machiavelli'nin düşüncesinde bir amaca ulaşmak için her türlü faaliyet ve eylemin geçerli ve meşru olduğu anlayışı hâkimdir. O, siyasetin diğer toplumsal unsurlardan apayrı bir işleyişi ve mantığı olduğunu savunmaktadır. Bunun yanında o, siyaseti dinden ve ahlaktan ayırmak suretiyle bağımsızlaştırarak kendinden sonra gelenleri etkilemiştir. Bu anlayış "Makyavelizm" şeklinde ifade edilmiştir. Bu ifade, insanlar tarafından geçmişten günümüze değin bir hedefe ulaşmak için hiçbir kural ve değer tanımama şeklinde anlaşılabilmiştir (Dursun, 2006: 38). Makyavelizm kavramının ortaya çıkışından yaklaşık beş yüz yıllık bir zaman geçmiş olmasına karşın bu kavram, toplumsal hayatın her biriminde, bir amaca ulaşmak için her yolun geçerli olduğunun vurgulanması amacıyla sıklıkla kullanılan bir ifade şeklinde temayüz etmektedir.

Prens (Hükümdar) adlı eseriyle bilinen Machiavelli, bu eserinde prense verdiği bir nasihatte; korkutmanın sevimliden çok daha fazla güvenli bir yol olduğunu, insanların kendilerini sevdirmek isteyenenden ziyade korkutmak isteyeniyi kırmaktan çekineceğini belirtmiştir. Zira insanlar yeri geldiğinde sevgi bağlarını koparmaktan bir an bile geri adım atmazlar ama korku bağları, insanları hiç terk etmeyen ve ceza korkusuyla iç içe geçen bir anlayışı yansıtır. Bunun yanı sıra Machiavelli prenslerin davranışlarını tartışırken ahlaka değil iktidarı ele geçirme ve muhafaza etme amacına hizmet edecek gerçeklerin öneminden de bahsetmektedir (Çetin, 2012: 22). Siyasi liderlerin iktidarı koruma güdüsüne vurgusuyla Machiavelli, neredeyse bütün devirlerde geçerli olan ve dolayısıyla günümüz siyaseti için de bir karşılığı bulunan bir anlayışı yansıtmaları açısından önemli bir düşünceyi dile getirmektedir.

Machiavelli'den sonra fikirleriyle Batı Siyaset literatürüne büyük etkileri olmuş düşünürlerden bir diğeri de Montesquieu'dür. Gerek siyaset ve sosyolojiyle ilgili gerekse de hukuk ve coğrafya ile ilgili yazınlarıyla pek çok alanda geniş bir perspektife sahip olan Montesquieu, siyaset bilimi literatüründe günümüzde de adından sıkça bahsedilen kişilerin başında gelmektedir.

Modern siyaset biliminin öncülerinden ünlü Fransız düşünürü Montesquieu (1689-1755), Kanunların Ruhu adlı eserinde, bir toplumda geçerli olan kuralların, o toplumun içinde bulunduğu coğrafi ve toplumsal koşullarla bağlantısını incelemiştir. Olması gerekeni değil, olanı incelediğini belirten Montesquieu, toplumsal-doğal çevre ile hukuk ve siyaset arasındaki neden-sonuç ilişkisini ortaya koymayı amaçlamıştır. Ona göre, nasıl fiziki çevrenin yasaları varsa, toplumsal olayların da

kendine özgü yasalarının olduğunu ifade etmek gerekir (Kışlalı, 2005: 24-25). Montesquieu, hem hukuk hem de sosyoloji alanlarındaki düşünceleriyle kendisinden sonra gelecek olan birçok düşünürü etkilemiş ve sosyal bilimler literatürüne oldukça önemli katkılarda bulunmuştur.

Güçler ayrılığı ilkesini savunmasıyla bilinen Montesquieu, aynı yasaların neden farklı toplumlarda farklı neticeler verdiğini anlamaya ve açıklamaya çalışmıştır. Ayrıca bir ülkenin iklimsel ve coğrafi özelliklerinin o ülkenin siyasal davranışları ve yasaları üzerinde çok önemli bir etkiye sahip olduğunu ifade etmiştir (Çetin, 2012: 23-24). Bu yönüyle Montesquieu'nün, fiziksel çevre ile toplumsal ve siyasal hayat arasında doğrudan bir ilişkinin arayışı ve çabası içinde olduğunu söylemek mümkündür.

Montesquieu cumhuriyet, monarşi ve istibdat türleri üzerinde de düşüncelerini ortaya koymuştur. Ona göre, cumhuriyette yasalara itaat, eşitlik ve erdem egemenken monarşilerde şeref ve soyluluk hâkimdir. İstibdat yönetimlerinde egemen olan ruh ise herkesin herkesten korktuğu bir korku imparatorluğu şeklinde ifade edilebilir. Montesquieu en iyi yönetim biçiminin cumhuriyet ardından monarşi ve son olarak da istibdat yönetimi olduğunu ifade etmektedir (Dursun, 2006: 39-40). Bu düşünceleriyle Montesquieu, Yeniçağ düşünürleri arasında yüzlerce yıl öncesinden modern siyaseti ve yönetim biçimlerine bakışı önemli ölçüde etkileyen isim olmuştur. Siyasete dair düşünceler Antik Yunan'dan itibaren sürekli bir gelişim ve çeşitlilik göstermiştir. Siyaset bilimine ilişkin önemli fikirlerin ortaya çıktığı ve özellikle ele alınması gereken dönemlerden biri de 19. yüzyıldır.

19. yüzyıl özellikle sosyo-politik bakımdan önemli düşünür ve düşüncelerin ortaya çıktığı bir döneme işaret eder. Özellikle sosyolojinin de kurucuları arasında yer alan ve pozitivist (akılcı) bir anlayışa sahip olan A. Comte ve Emile Durkheim gibi simalar toplumsal hayata ve kurumlara önemli etkilerde bulunmuştur. İnsanlık tarihini sınıf savaşlarının tarihi olarak gören ve toplumu materyalist bir anlayışla ele alıp dünya siyasi tarihine çok önemli tesiri olan Karl Marx da sosyo-politik düşünceleriyle önemli izler bırakmıştır. Bunlara ilaveten, bu yüzyılda özellikle siyaset bilimi yazınına Alexis de Tocqueville ve Max Weber gibi iki önemli düşünürün katkıları ön plana çıkmaktadır.

XIX. yüzyıl siyaset biliminin öncü ismi olarak M. Weber'i göstermek mümkündür. Weber'in siyasete yaklaşımını anlayabilmek için sorduğu iki soruya göz atmak gerekir: Siyaset kişinin diğer kişiler üzerindeki egemenlik kurması olayı ise bu egemenlik nasıl izah edilmelidir ve egemenlik kuranların meşruiyeti diğer insanlar tarafından nasıl görülmektedir? Bu iki temel soruya verdiği cevaplarla Weber, siyaset ve toplum araştırmalarında halen üzerinde sıkça durulan, egemenlik ve siyasal meşruiyet gibi konularda sosyoloji ve siyaset bilimi'ne özgün ve önemli katkılarda bulunan bir isim olarak ön plana çıkmaktadır. Weber'in yanı sıra siyaset biliminin kurucuları arasında sayılan ve "Amerika'da Demokrasi" adlı eseriyle bilinen 19. yüzyılın en önemli isimlerinden diğeri

Alexis de Tecquoville'dir. O, Amerikan toplumunun Kıta Avrupa'sına kıyasla taşıdığı siyasal özellikleri ifade etmenin yanı sıra iktisat ile siyaset arasındaki ilişkilerin karmaşık yapısını ve diğer faktörlerin ve değişkenlerin de hesaba katılıp ele alınmasının zorunluluğunu dile getirmiştir. Bu yaklaşımlarıyla karşılaştırmalı siyaset alanının kurucusu da sayılan Tecquoville, modern siyaset analizlerine de önemli katkıları olan bir düşünür olarak anılmaktadır (Çam, 1995: 57-58).

2.1. Siyasete İlişkin Temel Kavramlar

2.2.1. Demokrasinin Tanımı ve Genel Nitelikleri

Demokrasi, günümüz dünyasında üzerinde görüş birliğine varılamayan kavramlardan biridir. Çünkü hemen her toplum demokrasiyi kendi sosyo-kültürel özelliklerine göre tanımlamakta ve uygulamaktadır. Özellikle günümüz toplumlarının nüfusunun fazlalaşması, toplumsal yapının karmaşık hale gelmesi ve işbölümünün çeşitlenmesi gibi nedenlerden ötürü gerçek ve doğrudan bir demokrasiyi uygulamak pek mümkün değildir (Öztekin, 2001: 60).

İnsanlık tarihi boyunca üzerinde en çok tartışılan kavramlardan biri de hiç kuşkusuz demokrasidir. Demokrasi üzerinde ortak bir tanımlama yapmak oldukça zor olmakla birlikte belli başlı değerler üzerinde ittifak edilmesi söz konusudur. Amerika Birleşik Devletleri'nin eski başkanlarından Abraham Lincoln'ün 1864 yılında Gettysburg Nutku'nda ifade ettiği tanım oldukça dikkat çekicidir: Halkın, halk için halk tarafından yönetimi (Türköne, 2011: 171). Bu kısa ve öz tanım demokrasi kavramının içindeki karışıklığı anlayabilmek için bize başlangıç noktası olarak önemli bir fikir vermektedir.

Demokrasi'nin genel bir tanımı yapılacak olduğunda, halkın halk tarafından yönetimi şeklinde bir tanım elbette yapılabilir. Demokrasinin böyle bir tanımının yapılması etimolojik bakımdan kapsadığı anlam ile ilgilidir. Demokrasi, Yunanca "demos" (halk) ile "kratos" (idare/yönetim) sözcüklerinin birleşiminden meydana gelen halk yönetimi anlamına gelmektedir (Çetin, 2012: 223).

Demokratikleşmenin bir toplumda ortaya çıkması için üç faktörün de bir dereceye kadar gerçekleşmesi şarttır. Bunlar: Siyasal katılımın toplumun farklı kesimlerini içine alacak şekilde genişletilmesi, devlet dışında yer alan politik kaynaklara ve fırsatlara erişimin eşit hale getirilmesi ve özerk ya da keyfi zor iktidarının gerek devlet içinde gerek dışında kısıtlı bir hale getirilmesi sürecidir (Tilly, 2014: 132). Dolayısıyla bir toplumda demokratik bir yapının oluşmasında, toplum içindeki bireylerin eşit fırsatlara sahip olması gerekliliğinin yanında bu fırsatların kanuni olarak güvence altına alınması da büyük bir öneme sahiptir. Ayrıca bireylerin şiddete başvurmaksızın düşünce ve eylem özgürlüğünün olması da demokratik hayatın unsurlarındandır.

Demokrasinin temel özelliklerinden biri siyasal eşitlik yani siyasi gücün mümkün mertebe geniş ve eşit bir şekilde dağıtılması sürecidir. Peki, bu gücü hangi organ dağıtacaktır? Kısacası kimler halk'ı meydana getirir? Cevap basit gibi durmaktadır: demos yani halk, bütün insanları ifade eden bir kavramdır. Ancak pratikte her demokratik sistem, siyasi katılımı ciddi manada kısıtlar. Eski Yunan'da belirli niteliklere sahip kişilerin siyasi katılımı söz konusuysen, 20.yüzyılın ikinci yarısında yani 1960'ların başlarında Amerika'da, Afro-Amerikan (siyahi) insanların ilk kez oy kullanabildikleri bilinmektedir. Günümüzde bütün yetişkin vatandaşlar halk olarak kabul edilmekteyse de farklı yollarla adlandırılmaktadır. Genel olarak halkı, Rousseau'nun dediği gibi, özel irade'den ziyade 'genel irade' ye atıfta da bulunarak, birbirine ortak veya kolektif çıkarlarla bağlı olan, tek ve bütünleşmiş bir yapı olarak ifade etmek mümkündür. Bu tanımın demokrasiyi "çoğunluğun diktatörlüğü" şeklinde anılmasına imkân vermeme adına son olarak halkı, her birinin otonom kararlar alma hakkının mevcut olduğu hür ve eşit bireylerin toplamı şeklinde ifade etmek yerinde olacaktır (Heywood, 2014: 103-104).

Aristo'nun siyasi sistemler tasnifinde kötü yönetim biçimleri arasında saydığı demokrasi, monarşinin ve aristokrasinin alternatifi olarak gösterilmiştir. Ancak bazı suallerin sorulması demokrasinin ne olduğu hususunu anlamaya yöneliktir: Halkın kim olduğu ve kimleri kapsadığı ile halkın kendi kendini yönetmesi nasıl olmalıdır? Belki de bu sorunlar demokrasinin tek kişi yönetimi olan monarşi ile azınlık yönetimi olan aristokrasinin tersine çoğunluk yönetimi olduğunu belirterek giderilebilir. Ancak bu durumun da izaha ihtiyacı vardır. Çünkü demokrasi halk çoğunluğuna değil seçmen çoğunluğuna dayanan sistemin adıdır. Bu açıdan bakıldığında demokrasi en büyük seçmen kitlesinin desteğini alan siyasi ekibin yönetme yetkisine haiz olduğu bir idare şeklidir şeklinde ifade edilebilir (Yayla, 2016: 144). Ancak, demokrasilerde en yüksek oyu almak suretiyle sadece siyasi iktidara sahip parti/partilere oy verenlerin taleplerini dinlemek demokratik bir yaklaşım değildir. Toplumu oluşturan unsurların tamamının dilek ve görüşleri de aynı şekilde siyasi iktidarı elinde bulunduranlar tarafından dikkate alınmalıdır.

Demokrasilerde egemenliğin millete ait olduğu ifade edilir ve halk temsilcileri aracılığıyla yönetimde söz sahibi olur. Çağdaş demokrasilerde esas olan şiddete ve zora başvurmada siyasal rekabete dayalı seçimlerle işbaşına gelmiş ve doğrudan ya da dönemsel olarak seçmene hesap vermekle yükümlü sivilin yönetimi'dir. Bunun yanında çağdaş demokrasilerde çoğunluk yönetiminin çoğunluğun baskısına dönüşmemesi için anayasalar, iktidarları sınırlandırıcı maddeler içerirler ve çoğunluğun dışında kalan toplum kesimlerinin de temel hak ve hürriyetlerini teminat altına alırlar. Demokratik bir yönetim, yönetilenlerin rızasına dayalı bir idare olup, halkın kendi hayatlarını etkileyecek önemli kararlarda söz sahibi olmaları temeline dayanır. Tüm bunlardan hareketle, bir yönetimin demokrasi olarak adlandırılabilmesi için Robert Dahl'in Poliarşi şeklinde kavramsallaştırdığı ve sekiz unsurdan oluşan bir sistemin var olması gerekir. Bunlar (Dursun vd., t.y.: 124-125):

1. Örgüt kurma ve katılma hürriyeti,
2. İfade hürriyetinin varlığı,
3. Oy verme hakkı,
4. Kamu görevlerinde yer alabilme hakkı,
5. Siyasal liderlerin rekabete dayalı yarışabilme hakkı,
6. Basın özgürlüğünün ve çok sesli medyanın varlığı,
7. Serbest ve adil seçimlerin varlığı ve
8. Halkın tercihlerini yansıtabilecek kurumların olması

Yukarıda yer alan unsurların bir toplumda eksiksiz bir şekilde var olmasıyla beraber ancak demokratik bir toplumdan bahsedilebilir. Aksi takdirde bu özelliklerden bir tanesinin bile eksikliğinin olması halinde tam bir demokratik toplumdan bahsetmek söz konusu olmamaktadır.

Demokrasinin sürdürülebilmesi, her şeyden önce toplumdaki gelir dağılımının dengeli olması ile de çok yakından bağlantılıdır. Bir başka açıdan demokrasi, toplumda gelir dağılımının bozulması, eşitlik düşüncesinin, yasalara saygının kaybolmaya başlaması ile büyük bir sekteye uğrar. Yöneticiler de bu bozulmayı şiddet kullanarak bastırmaya çalışırsa, şiddet şiddeti körukler ve yönetilenler ile yönetenler birbirlerine düşman olurlar. Dolayısıyla demokrasinin temeli siyasal erdem ise, en büyük düşmanı da şiddettir denilebilir (Öztekin, 2001: 62). Demokrasi, farklı fikirlere sahip kişilerin saygı çerçevesinde tartışabildiği ve adil bir ekonomik düzenin olduğu yönetim biçimidir. Bu yönüyle demokrasi, farklı toplumsal kesimlerin bir arada ve huzurlu bir şekilde yaşamasının teminatı olarak mühim bir işlev görür. Dolayısıyla demokrasilerde şiddete başvurmak şeklinde bir yöntemden bahsetmek söz konusu değildir.

2.2.2. Siyasal Kültür

Siyasal kültür, siyaset bilimi literatürüne 1950'lerin sonlarında ve 1960'ların başlarında girmiş oldukça yeni bir kavramdır. Bu kavram, siyaset biliminde hâkim olan kurumsal yaklaşımın açıklamakta zorluk yaşadığı ya da açıklayamadığı süreçleri ve ilişkileri açıklamak ve dolayısıyla önemli bir boşluğu doldurmak iddiasıyla işe başlamıştır. Kavramın temel iddiası ise şöyle ifade edilebilir: kurumları ve yapıları inceleyerek siyasetin nasıl işlediğini ve gerçek mahiyetini anlayabilmek mümkün değildir; bunun yerine yapı ve kurumların var olduğu toplumsal zemine odaklanmak gerekmektedir. Çünkü siyaseti işleten bu kurumlar belirli bir toplumsal zeminde işleyen dinamikler tarafından şekillendirilmekte ve bir anlama bürünmektedir. Dolayısıyla siyasetin toplumsal zemini toplumun kültürünü de siyasi analizlere dâhil ederek siyasetin yapısını daha sağlıklı anlamak için zengin ve verimli bir ufuk açmaktadır (Türköne, 2011: 242). Siyaset ile toplumsal yapı arasında sıkı bir ilişkiden bahsetmek mümkündür. Çünkü her toplumun kendine

özgü bir siyaset anlayışından bahsetmek mümkündür. Bu bakımdan siyasete egemen olan kültür, bütün toplumlarda farklı özellikler gösterir.

Toplumlarda siyasal kültürün gelişmesinde bilhassa İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra siyaset biliminin bağımsız bir disiplin olarak ortaya çıkması ve siyasi iktidarın oluşumu, sınırları ve siyasi iktidarları etkileyen toplumsal faktörler gibi konularda araştırma yapmak suretiyle insanların siyasal davranış ve eğilimlerini ortaya koyan çalışmaların varlığı büyük rol oynamıştır. Ayrıca tüm siyaset bilimi araştırmalarında ortaya çıkan gerçeklerden biri, siyasal kültürün gelişmesine etkiye bulunan faktörlerden birinin eğitim olduğudur. Eğitimden kastedilen ise, geleneksel ve eski bilgilerin aynen tekrarlanıp mevcut düzenin ve sistemin aynen devamına yönelik geleneksel eğitim değil; çağdaş, çağın yeniliklerini, gelişmelerini ve bilimsel-teknolojik ilerlemeleri yeni kuşaklara aktaran çabalar ve çalışmalardır (Öztekin, 2001: 212). Bir toplumun siyasi kültürünün belirli bir olgunluğa ve yetkinliğe ulaşmasında, toplumdaki eğitilmiş ve şuurlu bireylerin varlığı önemli bir role sahiptir. Zira ancak bilinçli insanlarla toplumsal ve siyasi bir ilerlemeden bahsetmek mümkün olmaktadır.

Siyaset ile ilgili yazımlarda siyasal kültür kavramına atıfta bulunanların ya da bu kavramı temel alarak çözümleme yapanların ulaşmak istedikleri amaç ortaktır: Bir toplumda mevcut siyasal sistemin işleyebilmesine katkı sağlayan kültür tipinin ne olduğunun tespitidir. Çeşitli düşünürlerce farklı anlamların yüklendiği siyasal kültür kavramına dair çarpıcı özellik, bir ulusun geçmişten beri süregelen siyasal geleneği ya da kamu kurumlarının özünü oluşturan ruh olduğu ifadesidir. Bu açıdan siyasal kültür denildiğinde, siyasal hayatın içinde resmi olmayan kurallardan başlayarak siyasi üslup ve o toplumda egemen olan siyasi ideolojik amaçlara kadar geniş bir yelpazeye yayılan pek çok özellik de vurgulanmaktadır (Sarıbay, 1998: 47). Siyasi kültür kavramı, çeşitli düşünürler ya da siyaset bilimciler tarafından çeşitli şekillerde tanımlanmıştır.

Siyasi kültür kavramı, bir ülkenin veya milletin tarihi tecrübe ve geleneklerini ifade etmenin yanı sıra bazı yerlerde devlet veya siyasi kurumların zamanlarındaki ruhu da ifade etmektedir. Ayrıca bir milleti diğerlerinden farklı kılan siyasi üslubu, hoşgörü derecesi, dini, coğrafi özellikleri, yeni unsurlara ya da koşullara uyum kabiliyeti ve bir millete atfedilen karakter gibi birçok farklı unsur da siyasi kültür olarak tanımlanabilmektedir. Ancak yukarıdaki kavramları da içine alacak şekilde ortak ve genel kabul görececek bir tanım yapılması daha doğru olacaktır. Siyasi kültür, bireylerin ve grupların siyasal duruş ve davranışlarını ve genel olarak tüm siyasi pratikleri bir biçimde şekillendiren, insanların 'siyasal olan'a ilişkin olarak sahip oldukları inançlar, değerler, ritüeller, semboller bütününe ifade eden bir kavramdır (Türküne, 2011: 243). Siyaset bilimci Sidney Verba ise siyasal kültürü, siyasal davranışın ortaya çıktığı durumu tanımlayan ampirik inançlar, anlamlı semboller ve değerler sistemi biçiminde tanımlamıştır (Roskin, vd., 2015: 148).

Siyasal kültürün sosyolojik, psikolojik ve tarihi kökleri gibi birçok boyutu vardır. Siyasal kültür, diğer kültür dallarına benzer bir şekilde, bir anda oluşmadığı gibi bir anda değişim de göstermemektedir. Ayrıca kültür genlerle değil, beşeri yani insani ilişkilerle nesilden nesle aktarılmaktadır. Kültürün ölçülebileceği kanaati, ampirik siyasal kültür araştırmalarını da desteklemiştir. Bunların en bilineni ve kendisinden sonraki siyasal kültür araştırmalarına da yol göstereni, G. Almond ve S. Verba'nın 1963'te yayımlanan "The Civic Culture" adlı çalışmasıdır. Bu iki bilim adamı 1959-60'ta beş ülkede bir karşılaştırmalı siyasal kültür çalışmasında bulunmuşlardır. Araştırmaları neticesinde benzerlikleri ve farklılıkları tespit ederek bir siyasal kültür tipolojisi oluşturmaya çalışmışlardır (Yayla, 2016: 345-346).

Siyasi kültür alanında klasik eser olan medeni ya da sivil kültür (The Civic Culture) Amerika, İngiltere, Batı Almanya, İtalya ve Meksika olmak üzere beş ülkede siyasi tutumları ve demokrasiyi analiz etmek amacıyla yazılmıştır. Siyasi kültürle ilgili tartışmalar genelde Almond ve Verba'nın yazdıklarıyla ilişkilendirilen "yurttaşlık kültürü" üzerine odaklanır. Bu iki bilim insanı da demokratik siyaseti en etkin biçimde destekleyen siyasi kültürü tanımlama amacındadır. Almond ve Verba araştırmaları sonucunda üç siyasi kültür grubu tespit etti: Katılımcı kültür, Tebaa kültürü ve dar grup / cemaat kültürü (Heywood, 2014: 264). Almond ve Verba'nın siyasi kültür tasnifi, siyaset biliminde halen daha geçerliliğini koruyan ve araştırmacılar tarafından istifade edilen analizlerden birini oluşturmaktadır.

Katılımcı kültür, ABD ve Britanya gibi ülkelerde görülen siyasal kültürdür. Katılımcı siyasal kültürde insanlar vatandaş olduklarının bilincine erişmişlerdir Siyasal sistemden hoşnutdurlar ve siyasal katılımında bulunmak isterler. Bireyler bunu sağlamak için birlik kurmaya hazır olmakla birlikte; katılımlarının mevcut siyasal sistem içinde etkili olduğunu ve beklenildiği gibi sonuç verdiği düşüncesine de sahiptirler. Başka bir deyişle ifade edersek; katılımcı kültür erdemli (civic) kültür olmasının yanı sıra bu kültürün hâkim olduğu topraklarda istikrarlı ve güçlü demokrasilerin var olabileceği ifade edilebilir (Yayla, 2016: 345-346). Almond ve Verba'ya göre katılımcı siyasi kültür, istikrarlı demokrasilerin olmazsa olmaz payandaları arasında yer alan modern bir siyasi kültür anlamına gelmektedir. Ayrıca bu kültür tipolojisi cemaatten, yerel bağlantılarından bağımsız birey örneğinin su yüzeyine çıkması şeklinde de ifade edilebilir (Oktay, 2005: 220-221).

Tebaa kültürü, katılımcı kültürden daha az değerli olarak ifade edilebilir. İnsanlar vatandaş olduklarının farkındadır ancak hem ona bağlılık hissetmezler, hem de siyaset hakkında fazla konuşmak istemezler. Siyasal katılım arzuları hem zayıf hem de göstermeliktir. Çünkü katılımlarının hiçbir şeyi değiştirmeyeceğinden emindirler. Diğer bir ifadeyle, bu kültür türüne sahip insanlarda, siyasal kifayet ve siyasi etki duygusu etkin olmayıp, kendilerinin yönetime katılımcı olmaktan ziyade itaatkâr oldukları düşüncesi hâkimdir. Almanya ve İtalya gibi ülkelerde karşımıza çıkan bu siyasal kültürün var olduğu yerde demokrasiyi kurmak daha zor olabilmektedir (Yayla, 2016: 346).

Dar grup ya da cemaat kültürü ise, erdemli kültüre en uzak siyasi kültür olarak karşımıza çıkmaktadır. Meksika gibi ülkelerde görülen bu siyasi kültür türünde insanlar, ülke ile genel bir bütünleşme içinde olmaktan ziyade yaşadıkları yer ya da bölge ile kendilerini bütünleşmiş hissederler. Yani ülkenin vatandaşı olma duygusuna sahip değillerdir. Ülkeleriyle ve siyasi sistemle gurur duymaları mümkün değildir. Bunlara ilaveten “tabiiyet siyasi kültürde” olduğu gibi insanlar siyaseti ve siyasi meseleleri yakından takip etmezler ve siyasi etki ve siyasi kifayet duygusuna da sahip değillerdir. Dolayısıyla bu kültürün olduğu toplumlarda veya ülkelerde demokrasiyi kurmak oldukça zordur (Yayla, 2016: 346). Ayrıca bu kültür kalıbında birey, kendisi olarak değil, cemaatiyle birlikte ve yine o cemaat sayesinde varlığını sürdürür. Yani dünya onun için mensubu olduğu cemaat ya da aşiretten, içinde doğduğu köy veya mezrasından ibarettir denilebilir (Oktay, 2005: 218). Tüm bunlardan hareketle, cemaat siyasi kültürü, vatandaşlık duygusunun yokluğuyla ifade edilir; öyle ki insanlar kendilerini bir ulusa mensup olmalarıyla değil, bölgesellikleriyle tanımlar ve ne siyasete katılım yönünde ne bir isteğe ne de bu istikamette bir beceriye haizdirler (Heywood, 2014: 165).

Siyasal kültür, siyasi sistem içinde karar alma süreci için genel ortamı oluşturan bir kavramdır. Bir toplumun siyasi kültürü, görgül inançlar sistemi içinde siyasi eylemin olduğu durumu belirleyen açıklayıcı semboller ve değerleri ihtiva etmektedir. Ayrıca siyasi kültürün siyasi sistem içinde karar alma süreci için gerekli olan genel ortamı oluşturduğundan hareketle, yurttaşların birey olarak etkilerinin sınırlarını belirlemenin yanında alınan kararların sonuçlarını da dolaylı olarak etkilemektedir. Ancak yurttaşların siyasi sistem üzerinde etkili olabilmesi için belirli ve doğrudan bir siyasi katılma içinde bulunmaları elzemdir. Çünkü demokratik ülkelerde siyasi liderlerin seçimi ilke olarak tüm yurttaşlara açık olup katılma sağlanması demokrasinin vazgeçilmez bir ögesi olarak ifade edilmektedir (Çam, 1995: 175).

2.2.3. Siyasal Davranış

Siyasal davranış incelemeleri 1920'lerin sonlarında kamuoyu ve siyasi tutum oluşmaları ile baskı gruplarının grup davranışının incelenmesi için yapılan araştırmalarla gelişmeye başlamıştır. Alan araştırmalarından başlayarak yoğun kişilik incelemelerine kadar uzanan bu yaklaşım İkinci Dünya Savaşı sonrasında ağırlık kazanmış ve son yirmi yılda büyük ölçüde önemini arttırmıştır. Geleneksel Siyaset Biliminin yetersizliklerinin görülmesi ve somut araştırmada karşılaşılan güçlüklerin ortaya çıkması yeni kuramsal ve yöntemsel çıkışın noktalarına duyulan ihtiyacı kuvvetlendirmiş, siyasi davranış incelemelerinin gelişmesini hızlandırmıştır. İlk olarak A.B.D.'de uygulanmış ve gelişmiş olan bu yaklaşım daha sonra Batı Avrupa'da yürütülen siyasi araştırmalarda ve bilhassa seçim araştırmalarında yaygın bir biçimde kullanılmıştır. 1960'lardan sonra karşılaştırmalı siyaset çalışmalarında davranışsal yöntem yeni tekniklerle de donatılarak geniş bir uygulama alanına kavuşmuştur (Çam, 1995: 165).

Siyasal davranış terimiyle, bir kişi veya bir grup tarafından yapılan eylem kastedilmektedir. Davranış kelimesi sadece fiziksel hareketlerle sınırlanamaz; zihinsel olaylar da davranış kapsamında değerlendirilebilir. Dolayısıyla, politik psikoloji açısından değerlendirildiğinde politik davranış sadece bir bireyin veya grubun gözlenebilir davranışlarıyla beraber onların zihinsel eylemlerini de içerir (Sarıbay, 1995: 166). Bu yönleriyle siyasal davranış kavramını, bireylerin politik olarak zihinsel ve eylemsel davranışlarının bütünü şeklinde değerlendirmek gerekir.

Siyasal davranış kavramını, insanlar ve örgütlerin siyasal olaylar karşısında aldıkları tavırlar, gösterdikleri eylemsel siyasal katılma şeklinde tanımlamak mümkündür. Ayrıca siyasal davranışların türleri, ölçüleri, yoğunlukları gibi olgular, bir toplumun sosyolojik yapısı ile oldukça ilişkili hususlardır (Öztekin, 2001: 217). Bütün toplumların gösterdikleri siyasal davranış kalıpları farklılık göstermektedir. Demokratik bir ülkede yaşayan insanların siyasal davranış kalıpları ile demokratik olmayan bir toplumdaki bireylerin siyasal davranışlarının farklı olması gibi, insanların içinde yaşadıkları toplumun genel yaşayışına ve özelliklerine göre siyasal bir tavır geliştirmeleri söz konusudur.

Bireyin içinde yaşadığı siyasal toplumdaki gelen her türlü etkiye karşı verdiği cevaplar da siyasal davranış olarak ifade edilebilir. Toplumsal bir varlık olarak insan içinde yaşamış olduğu fiziksel ve toplumsal çevreden sayısız etkiler almakta ve bu etkilere karşı da belli kalıplar çerçevesinde tepkiler vermektedir. Davranış olarak ifade edilen bu tepkilerin her biri de insanın hayatında bir eylem oluşturmaktadır. Gösterilen bu tepkiler uyma ya da uymama şeklinde kendini gösterir. Uyma davranışı itaat, özdeşleşme ve benimseme biçiminde ortaya çıkmaktadır. İtaat şeklindeki davranışta ödüllendirilmek ya da cezalandırılmak güdüsü; özdeşleşmenin kaynağında beğenilen biri gibi olma güdüsü, benimseme davranışının temelinde ise doğru bilinen şeyi yapmak isteme güdüsü yatmaktadır. Uymama davranışında ise ters ya da karşı tepki veya bağımsızlık güdüsünün etkili olduğu ifade edilebilir (Dursun, 2006: 209).

Fransız siyaset bilimcisi Jean Blondel, sosyal davranışlar arasında özellikle insanın içinde yaşadığı siyasal topluma karşı gösterdiği tepkilerin sosyal davranışlarını oluşturduğunu ifade etmektedir. Davranmak bir eylemde bulunulduğunu gösterir; kişinin tutum ve yönetimleri siyasal davranışını belirleyen, etkileyen dürtüler olarak bir öneme sahiptir. Örneğin siyasete duyulan ilgi, merak, siyasal bilgi siyasal etkinlik duygusu, vatandaşlık duygusu gibi tutum ve yönetimler kişinin içinde yaşadığı topluma eylem biçiminde gösterdiği reaksiyonları büyük ölçüde belirleme gücüne sahiptir. Bunlara ek olarak sosyal kültür ve ideolojiler de bireyin tutum ve eğilimlerini etkileme yoluyla siyasal davranışları dolaylı olarak belirlemektedir (Çam, 1995: 167). Dolayısıyla bireylerin siyasal davranışlarının şekillenmesinde aile ve çevre gibi birçok faktörden bahsetmek mümkündür.

2.2.4. Siyasal Katılma

Günümüzde siyaset kurumunun, bilhassa da modern siyasal mekanizmanın en önemli sorunu bir meşrulaştırma şekli olarak siyasal katılma ve onu gerçekleştirme şekilleridir. Aslında günümüzde baskın siyasal sistem olan demokrasiyi ön plana çıkartan husus da budur. Çünkü yüzlerce yıldır meşrulaştırma aracı olarak dinler, birkaç yüzyıldır da ideolojiler etkin bir rol oynamışken demokratik bir teamül olarak meşrulaştırma da bu vetirede önemli değişimler geçirmiş ve yeni teknikler ortaya çıkmıştır (Aydın, 2011: 171). Siyasal katılma, siyasetin üzerinde en çok durduğu ve açıklamaya çalıştığı başat hususlardan biridir.

Siyaset bilimcileri arasında siyasal katılma kavramının tanımlanmasında tam bir uzlaşmaya varıldığını söylemek oldukça güçtür. Çünkü bazı tanımlar salt siyasal davranışlarla beraber tutumları da içermektedir. Bazıları ise sadece hukuka uygun eylemleri katılma biçimi olarak ortaya koyarken, bazıları da hukuk dışı siyasal eylemlerin de katılma kapsamına alınması gerektiğini ifade etmektedir. Bütün bunlara ilave olarak, kişilerin kendi iradeleri doğrultusunda bağımsız olarak yönedikleri eylemleri siyasal katılma türü olarak ortaya koyanların yanında başkaları tarafından eyleme sürüklenmiş ve kişinin farklı amaçlarla yönediği siyasal eylemleri de gerçek siyasal katılma türü olarak benimseyen tanımlamalar da mevcuttur (Çam, 1995: 169).

Siyasal katılma, toplumdaki kişilerin ya da yurttaşların mevcut siyasal sistem içerisinde durumlarını, tutumlarını ve davranışlarını belirleyen bir kavram olarak tanımlanabilir. Siyasal katılma ifadesi, sadece seçimlerde oy kullanmaktan ibaret bir faaliyet değildir. Katılma, merak etmekten başlayarak yoğun bir eyleme değin uzanan bir çizgide geniş bir tutum ve faaliyet alanını içine alan bir sürecin adıdır (Fedayi, 2006: 119).

Siyasal katılma en genel anlatımla, bireylerin gerek yerel düzeyde gerekse de ulusal düzeyde siyasal idarecileri tercih etmeleri ve seçilen yöneticilerin de kendi menfaatleri ve talepleri doğrultusunda karar almalarını sağlamak amacıyla gösterdikleri her türlü eylem ve davranışı ifade etmektedir. Bu açıdan siyasal katılmanın temel nitelikleri olarak siyasal yöneticilerin seçmenler tarafından belirlenmesi ve bu idarecilerin aldıkları ve alacakları kararları davranış ve eylemlerle etkilemeleri süreci öne çıkmaktadır. Dolayısıyla siyasal katılma kavramı, siyasal toplumun üyesi olan vatandaşlarla siyasi iktidar yetkisini kullanan kişiler ve otoriteler arasındaki ilişkiden kaynaklanan bir eylemdir şeklinde de tanımlanabilir (Dursun, 2006: 230).

Siyasal yaşama ilgi konusunda siyasi doktrinlerde de görüş birliğinden uzak olarak farklı görüşler söz konusudur. Bu görüşler tutucu ve toplumcu olmak üzere iki başlık altında incelenebilir. Tutucu görüşler umumiyetle, siyasal yaşamın uzmanlaşma, yetkinlik ve profesyonelliği zorunlu kıldığı hususunda birleşmektedir. Bunun yanında tutucu görüşler, teorik

planda Talcott Parsons, Robert Dahl ve Raymond Aron gibi siyaset bilimcilerin toplumun genelinin siyasetle aktif bir biçimde ilgilenmesinin mümkün olmadığını dile getirerek, demokrasinin sağlıklı bir şekilde işlemesi için siyasetçilerin profesyonelleşmesini ve uzmanlaşmış olmasını; halkın seçimlerde tercihlerini belirtmek suretiyle siyasete katılımlarının yeterli olduğunu ifade etmişlerdir. Toplumcu görüşler ise toplumun bütün üyelerinin siyasetle ilgilenmelerinin toplumun ve siyasetin sağlıklı ve verimli işlemesi için gereklilik olduğu hususunda ortak bir görüş etrafında birleşmişlerdir (Çam, 1995: 170).

Demokratik mekanizmanın işleyişine halkın katılımının sınırlı olması ile kişilerin siyasal tercih özgürlüğünün tam olarak gerçekleşmemesi, seçim yoluyla ve diğer yollardan siyasal katılımın hiçbir değer taşımadığı anlamına gelmemektedir. Zira demokrasilerde halkın seçim yoluyla idarecileri seçmesi ve beğenmediği takdirde görevden uzaklaştırabilmesi demokratik olgunluğu göstermesi açısından önemli bir işleve sahiptir. Dolayısıyla demokrasilerde halkın bu işleve ve güce sahip olması, yönetilenler karşısında sorumlu bir iktidarın varlığını ortaya çıkarmaktadır. Böylece halk doğrudan doğruya iktidarın kullanılmasına dâhil olmasa bile belli aralıklarla kontrolü elinde tutma imkânını elde etmektedir ki bu durum demokratik rejimleri otoriter ve totaliter rejimlerden farklı kılan hususların başında gelmektedir (Kapani, 2010: 153).

İnsanların, hem bireysel hem de örgütsel olarak siyasete ilgi duymalarının ve değişik düzeylerde de olsa her toplumda insanların siyasete katılmalarının birçok nedeni olduğunu ifade etmek mümkündür. Bu nedenler ana hatlarıyla beş grupta incelenebilir (Öztekin, 2001: 231):

- a) İnsanlar, bireysel ve örgütsel çıkarları korumak, hem kendisine hem de çevresine menfaat sağlamak ve bunların yanında toplumunu, ülkesini ve dünyayı daha iyi anlayıp siyasal ve toplumsal olaylar arasında sebep-sonuç ilişkisi kurabilmek için siyasete az çok ilgi duyarlar ve katılım gösterirler.
- b) Kişiler, gerek mesleki gerekse de örgütsel olarak yeni arkadaşlar edinmek, onlarla meslek, toplum, ülke ve dünya meseleleri hakkında karşılıklı yorum ve tartışmalarda bulunabilmek maksadıyla siyasete katılırlar.
- c) Bireyler, siyasi konularda bilgisi ve kültürünü geliştirmek, çevresine karşı kültür düzeyinin yüksekliğini ispatlamak ve kişisel ve psikolojik doyumsuzluklarının üstesinden gelerek psikolojik olarak kendilerini tatmin etmek amacıyla siyasette yer alırlar.
- d) Fertler, değişik düzeylerde siyasetle ilgilenerek, toplumsal ve siyasal olaylar karşısında kültür düzeyinin yüksekliğini kanıtlayıp, zamanla toplum içinde belirli yer ve statülerde olabilmek amacıyla siyasette kendilerine yer bulurlar.
- e) Kendisine, çevresine ve ailesine karşı ülkedeki ve dünyadaki siyasal ve toplumsal olaylara yabancı kalmamak gibi sebeplerle insanlar, değişik düzey ve yoğunluklarda siyasete katılım gösterirler.

Kişilerin siyasal katılımlarının farklı şekillerde gerçekleşmesi, eylemlerin farklı düzeylere ve aşamalara sahip olmasıyla bağlantılıdır. R. Dahl'a göre siyasal katılımın ilgi, önemseme, bilgi ve eylem olmak üzere birbirini takip eden dört ayrı düzeyi vardır. *İlgi*, siyasal sisteme ilişkin olayları ve güncel gelişmeleri takip etmeyi; *önemseme*, siyasal sisteme ilişkin olayları önemli görmeyi; *bilgi*, olaylar ve meseleler hakkında belli bir bilgiye sahip olmayı; *eylem* ise siyasal sürece fiili olarak dâhil olmayı ve belli bir davranışta bulunmayı ifade eden bir kavramdır (Dursun vd., t.y.: 103). Dolayısıyla bireylerin siyasete katılım göstermeleri, ilgi duymaktan başlayarak siyasi eylemlerde bulunmaya değin geniş bir yelpazede gerçekleşmektedir.

Günümüzde siyasal meşruiyetin sağlanmasında siyasal katılımın, politik bir davranış ya da faaliyet olarak oldukça önemli bir yere sahip olduğunu ifade etmek mümkündür. Çünkü halk adına karar alacak kişileri ya da otoriteyi belirleme yetkisi halkın kendisine verilmiştir. Dolayısıyla halkın siyasal otoriteyi belirleme yetkisi ancak siyasal katılımı ile gerçekleşmektedir. Öte taraftan siyasal katılımın tek ve geçerli meşruiyet kaynağı olması konusu ise hala daha tartışma götürmektedir. Kimileri siyasal katılımı oldukça önemserken ya da kutsarken kimileri de siyasal katılımı siyasal meşruiyetin kaynaklarından sadece biri olarak değerlendirmektedir (Can, 2015: 116).

Bireylerin siyasal katılımlarının gerçekleşmesinde mühim bir yere sahip olan hususların başında psikolojik etmenler de bulunmaktadır. Çünkü kişilerin siyasal kararlar üzerinde kendilerini ne kadar etkili gördüğü meselesi, psikolojik bir konu olmanın yanında bireylerin siyasal katılımının derecesini belirleyen bir faktör olarak da ele alınmalıdır. Çevresiyle sıkı ilişkiler içinde olan, sosyal ve çalışma hayatında aktif bir yaşantıya sahip olan kişilerin bu ilişkilerinin de etkisiyle içinde yaşadığı topluma karşı sorumluluk duygusuyla hareket ederek siyasal katılımında bulunması kolaylaşacaktır. Ayrıca sosyal yönü güçlü olan kişilerin çevresindeki kişileri de siyasal katılımı yönelik olarak harekete geçirmesi de mümkündür (Dağ, 2019: 28).

2.3. Siyaset ve Toplum

2.3.1. Siyaset ve Sosyoloji İlişkisi

Siyaset olgusunu bir toplum için vazgeçilmez kılan öğeler bulunmaktadır. Bu öğelerin başında ise insanların bir arada yaşama zorunluluğundan doğan işbölümü, dayanışma, ortak işlerin yönetimi ile değerlerin bölüşümü gelmektedir. Şayet bireyler tek başlarına ve diğer insanlarla etkileşim içinde bulunmaksızın hayatlarını sürdürselerdi siyasetten söz edilemezdi. Siyaset ile ilgili hangi tanım yapılırsa yapılsın herkesin üzerinde ittifak edeceği husus siyasetin ortak yaşamın bir sonucu olduğu gerçeğidir (Çetin, 2012: 17-18). Bu bakımdan siyaset, toplumsal hayatla iç içe geçmiş temel bir kurum niteliğine sahiptir.

Siyasal unsurları da barındıran toplumsal gerçeklik alanındaki olgular kurumlar, yapılar ile davranışların tamamı genel olarak birbirlerine etkide bulunmakta ve süreç içerisinde tarihsel ve toplumsal açıdan ilerleyişini sürdürmektedir. Bu süreç içerisinde siyaset olgusunun ve siyaset şeylerin toplumsal olgulardan etkilenmemesi söz konusu değildir. Bu bakımdan toplumbilimin tespitleri ve bulguları ile beraber topluma dair açıklamalarının bütünü siyaset kurumların ve davranışların açıklanmasında çok önemli bir fonksiyon icra etmektedir. Dolayısıyla siyaset biliminin kendisinden en çok istifade ettiği bilimlerin başında toplumbiliminin geldiğini söylemek mümkündür. Dahası zaman içerisinde Toplumbilim ile Siyaset Biliminin ortak yanlarını inceleme konusu olarak seçmiş olan *Siyaset Sosyolojisi* adıyla yeni bir bilim dalı ortaya çıkmış ve gelişim göstermiştir (Dursun, 2006: 74).

Siyaset biliminin en başta etkilendiği bilim dallarından biri sosyolojidir. Siyaset bir toplum gerçeği içerisinde ortaya çıkar ve sosyoloji ise toplumsal yapı içerisinde ortaya çıkan her türlü sosyal olay ve olgu ile sosyal bütünleri bilimsel olarak inceleyen bir bilim anlamına gelmektedir. Dolayısıyla sosyal bilimlerin iki kolu olan bu iki disiplinin iç içe olması söz konusudur. Sosyoloji en genel anlamıyla siyaset bilimciye, siyasetini araştırdığı toplum ve toplumsal yapı hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca sosyoloji disiplini, toplumun ana sosyolojik özelliklerini tespit etmenin yanında toplumsal açıdan birlik ve ayrılıklar hakkında elinde bulunan verileri siyaset bilimiyle paylaşmaktadır. Bu iki disiplin arasındaki sıkı ilişkiler siyaset sosyolojisi adında melez bir disiplinin ortaya çıkmasını sağlamıştır (Yayla, 2016: 35-36).

2.3.2. Siyaset Sosyolojisi Kavramı ve Kapsamı

Siyasal sosyolojinin bir disiplin olarak ortaya çıkmasında yirminci yüzyılın üzerinde durmak gerekir. Çünkü sosyal bilimleri bütüncül bir yönseme olarak ele alan on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyılların aksine yirminci yüzyıl, sosyal bilimler alanında iş bölümünün ve uzmanlaşmanın başlangıcını temsil etmektedir. Ayrıca tekilci sosyal bilim yönsemesinde egemen olan düşünce, toplumsal gerçekliğin bir bütün olarak kavranabilmesi için, bütünü oluşturan parçaların ayrı ayrı ve derinlemesine incelenmesi mecburiyeti idi. Buna ulaşmak ise, toplumsal gerçekliğin her bir bölümünü temsil eden din, kültür, siyaset gibi sosyal bilim disiplinlerinin varlığı ve desteğiyle ancak mümkündür. Siyasal Sosyoloji özü itibarıyla bu düşüncenin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır (Sarıbay, 1998: 7-8).

Siyaset bilimi en başta ve en fazla sosyolojiden etkilenir ve istifade eder. Siyaset bir toplum içinde meydana gelir, sosyoloji ise boyutları, sonunda topluma kadar ulaşan sosyal bütünleri inceler. Sosyoloji, zaten, toplumun bilimsel açıdan incelenmesi manasına gelmektedir. Bundan dolayı bu iki disiplin iç içedir. Sosyoloji siyaset bilimciye, siyasetini incelediği toplumun nitelikleri, sınıfsal durumu, demografik yapısı ve durumu, ana sosyolojik hatlar ile birlik ve

ayrılıklar hakkında malumat verir. Siyaset ana sosyolojik çizgilerden kaçınılmaz bir biçimde etkileneceği için, bunlarla ilgili bilgi de siyasetçiye oldukça yardımcı olan bir husustur (Yayla, 2016: 35-36).

Siyaset sosyolojisinin incelemesi gereken konuların başlıcalarından biri, demokrasiyi yaşatan toplum şartlarını çözümlenektir. İlginçtir ama istikrarlı bir demokrasiden söz etmek istiyorsak, çatışma ya da ayrılımların varlığı gerekmektedir. Böyle bir durum olmalıdır ki, yönetim yerlerini ele geçirmek için mücadele içine girilsin ve iktidardaki partilere karşı bir meydan okumadan bahsedilebilsin. Diğer yandan, barışı tesis eden bir iktidardan ve demokrasiden bahsetmek istiyorsak, yönetilenlerin yöneticilere uyması ve yöneticilerin de yönetilenlerin haklarını savunmaları şarttır. Dolayısıyla demokrasiyi ortaya çıkartan şartları irdelemek için, hem anlaşmanın hem de ayrılımların kaynaklarına bakmaya ihtiyaç vardır (Lipset, 1964: 1).

Siyaset sosyolojisinin sosyal çatışma, değişme konularını incelediğini ve siyasetin saklı yönleri ile uğraştığını belirten Dönmezer (1982: 367)'e göre siyaset sosyolojisi aynı zamanda bürokrasiyi ifade eder. Toplumda siyasal uzlaşma veya uyuşma ile ayrılma ve çatışma süreçlerinin incelenmesi de siyasal sosyolojinin kapsamı içinde değerlendirilmektedir. Bunlara ilaveten siyaset sosyolojisinin başlıca konuları seçim davranışları, aşırı hareketler, bürokrasi, iktidar ve meşruiyet şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Hem toplumbilimin hem de salt siyasal alanın kendine özgü bilimlerinden bahsetmek mümkündür; genel sosyoloji toplumu, siyaset bilimi de siyaseti kendine konu olarak belirlemiştir. Siyaset sosyolojisi, bu iki genel disiplinin kesişme noktasında bulunduğundan dolaydır ki yüzyıllardır süregelen siyasal ve sosyal arasındaki ayırım sürecinin ilişkisi açısından bu durum önem arz etmektedir (Aydın, 2011: 29). Sosyolojinin alt dallarından biri olan siyaset sosyolojisine yönelik iki farklı tanımdan bahsetmek mümkündür: Kimine göre siyasal sosyoloji devlet bilimidir, kimine göreyse iktidar bilimini ifade eder (Duverger, 2002: 18).

Yirminci yüzyılın başlıca siyaset düşünürlerinden S.M. Lipset, 1959 yılında yazdığı bir makalede siyaset bilimini “devlet disiplini” olarak tanımlamış ve şu açıklamalarda bulunmuştur: Siyaset bilimi siyasal kurumların hem pozitif hem de açık işlevlerini ele alır ve inceler. Siyaset sosyolojisi ise, toplumsal çatışma ve toplumsal değişme üzerinde bilhassa duran radikal bir disiplin olarak belirlemekte ve siyasetin gizli işlevleriyle beraber şekli olmayan boyutlarını da siyaset biliminden daha geniş ölçüde incelemektedir. Yani siyaset bilimi, kamu yönetimi veya yönetsel örgütlerin nasıl etkin hale getirileceği ile siyaset sosyolojisi ise, özellikle bürokrasi ve bürokrasinin doğasında olan baskı ve zorlama öğeleriyle ilgilenmektedir (Lipset, 1959'dan aktaran: Sarıbay, 1998: 14).

Siyaset olgusunu nasıl sosyolojik olarak inceleme imkânına sahipsek, aynı şekilde ekonomik ve antropolojik olarak da incelemek mümkündür. Dolayısıyla bu incelemeler de siyaset bilimi incelemelerinden olup, farklı paradigmlar ihtiva etmektedir. Siyaset ile sosyolojinin birleşmesiyle ortaya çıkan bir kavram olan siyasal sosyolojiyi de bu kapsamda değerlendirmek gerekir. Siyasal sosyoloji, siyaset bilimi yerine ikame edilen bir disiplin özelliğinden ziyade, genel bir disiplin içinde yer alan yeni bir paradigma özelliğine sahiptir. Aşağıda tablo 1’de gösterildiği üzere, geniş bir etkileşim ağına sahip siyaset biliminin içerdiği paradigma ve alt disiplinler gösterilmektedir. Sosyoloji de bu paradigmların başta gelenlerinden biridir. Siyasal sosyoloji disiplini ise, sosyolojik paradigmanın altında özel disiplin şeklinde ifade edilmiştir.

Tablo 7: Siyaset Bilimi - Paradigmlar ve Alt-Disiplinler

İncelenen Olgular	Paradigma	Özel Disiplin	GENEL ÇERÇEVE
			S İ Y A S E T
S İ Y A S E T	Sosyolojik	Siyasal Sosyoloji	B İ L İ M İ
	Ekonomik	Siyasal Ekonomi	
	Tarihsel	Siyasal Tarih	
	Antropolojik	Siyasal Antropoloji	
	Felsefi	Siyasal Felsefe	
	Uluslararası	Uluslararası Siyaset	

Kaynak: Sarıbay, 1998: 28

2.3.3. Siyasal Toplumsallaşma

İnsanoğlu doğduğunda, içinde yaşadığı toplumla ilgili bir şey bilmemektedir. Bu bakımdan insanlar, toplumun gerek kültürü gerek ekonomisi gerekse de siyasal sistemini hayatı boyunca çeşitli kurumlar vasıtasıyla öğrenir. Bu itibarla bireylerin içinde yaşadıkları toplumun maddi ve manevi kültürünü, değerlerini, inançlarını, kurallarını, eğilimlerini ve davranışlarını öğrenmesi, benimsemesi ve içselleştirmesi sürecine toplumsallaşma denmektedir. Binaenaleyh toplumsallaşma kavramı, bireyin yaşadığı toplumun üyesi haline gelmesi ve toplumun gereklerine uygun davranışlar göstererek yetişmesi ve olgunlaşması olarak da ifade edilebilir (Dursun, 2006: 216). Her toplumun kendine özgü değer, inanç ve hayat tarzı vardır. Bireyler, doğdukları andan itibaren başta ailelerinden olmak üzere toplumsal davranışları öğrenme sürecine girmektedirler.

Politik sosyalleşme ya da siyasal toplumsallaşma kavramı, ilk kez sosyolog S.M. Lipset tarafından 1954 yılında yayınlanan bir sosyal psikoloji el kitabında yer almıştır. Daha sonrasında başka çalışmalarda da kullanılan kavramın yaygınlık kazanması ise, 1959’da Hyman’ın *Politik Sosyalleşme* kitabıyla olmuştur. Politik sosyalleşme, genel olarak politik inanç, değer ve bilgilerin

öğrenilmesi ve benimsenmesi sürecinin adıdır. Birey politikleşirken politik düzene ilişkin bilgi, tutum ve değerleri öğrenmekte ve politik benliğini de şekillendirmektedir. Fakat süreç burada sonlanmamakta; bireyin politik bilinç düzeyi arttıkça, politik düzeni şekillendirici yönde etkin bir hale gelmesi de söz konusu olabilmektedir (Sarıbay ve Ögün, 1999: 62).

Her birey içinden çıktığı toplumda gelenekler, statüler ve iktidar ilişkileriyle karşılaşmakta; toplumsal yapının hiyerarşik dünyasını ve kültürel değerleri tanımlanmış bir şekilde bulmaktadır. Bununla beraber birey de o dünyanın içine ad, soyadı, cinsiyeti, soyu, ırkı ve dini gibi özellikleriyle tanımlı belirli bir kimlik ile dâhil olmaktadır. Buna göre, bireyin hem kendi kimlik ve kişiliğinin hem de çevresel etkenlerin altında toplumun bir üyesi haline gelme sürecine toplumsallaşma, bireyin ve toplumun birbirlerini belirleyip dönüştürdüğü karşılıklı etkileşim ve değişim sürecinin siyasal alanda gerçekleşmesine de “Siyasal Toplumsallaşma” denmektedir (Türküne, 2011: 254-255).

Siyasal toplumsallaşma ya da toplumsal değerlerin bireye aktarım süreci, informal (ikincil) ve formal (birincil) diye tasnif edilen siyasal toplumsallaşma kurumları aracılığıyla olmaktadır. Aile, sosyal çevre, arkadaş ve iş ortamları informal olarak adlandırılırken; okul, eğitim kurumları gibi özel yaşamın sınırları dışında duran ve bireyin toplumsallaşmasında çok önemli bir yere sahip olan kurumlar ise formal kurumlar olarak kabul edilmektedir. Siyasal toplumsallaşma sürecinin başlangıcı ve belirleyicisi olması hasebiyle informal kurumlar içinde ayrı bir yere sahip olan ve bireye hayat ile ilgili ilk ortamın sunulduğu ve değer, inanç ve davranışların aktarıldığı aile kurumu, siyasal tercihlerin oluşmasında ve tutumların gelişmesinde bilhassa vurgulanması gereken önemli bir etkiye sahiptir (Kurt, 2012: 340-341). Bireylerin siyasete dair fikirlerinin ilk olarak ortaya çıktığı ve en çok etkilendiği yer olarak ailenin varlığı birey açısından büyük öneme sahiptir.

Bir toplumda siyasal kültürün ve siyasal bilincin gelişmesi ile birlikte toplumun politikleşmesi ya da siyasal toplumsallaşma olgusu meydana gelecektir. Bu olgunun neticesinde toplum, siyasal meselelere karşı daha duyarlı bir hal alacak, siyasal olaylarla daha çok ilgilenecek, toplumun sorunlarına kayıtsız kalmayacak ve yöneticilerin yanlış ve hatalı davranış ve politikalarına karşı kitlesel bir tavır alacak ve onları toplumun beklentileri istikametinde yönlendirme gayreti içerisine girecektir. Aksi halde siyasal sistem değişikliklerinin gündeme gelmesi muhtemeldir. Zira hiçbir siyasal sistemin sürekli dayanışma içinde ve bilinçli olan toplumun çoğunluğunun isteklerine rağmen varlığını sürdürmesi mümkün değildir (Öztekin, 2001: 215-216). Bundan dolayı, bir toplumda yönetim mekanizmasını elinde bulduran kadroları seçme görevinin halka verilmesi, halkın siyasete ve seçimlere ilişkin olarak bilinçli ve duyarlı olmasını da gerektirmektedir. Dolayısıyla seçmenlerin içinde yaşadıkları toplumun ihtiyacı olan meselelerde siyaset kurumunu harekete geçirecek birtakım baskı ve isteklerde bulunmaları, siyasal toplumsallaşmanın bir gereği ve neticesi olarak ifade edilebilir.

2.4. Siyasetle İlgili Başlıca Kavramlar

2.4.1. Meşruiyet

Meşruiyet kavramının İngilizce'deki karşılığı, Latince legitimus ve legitimatio kelimelerinden türetilmiş “legitimacy” ve “legitimation” sözcükleridir. Bu kavram ilk kullanımı boyunca, bir eylemi olumsuz olarak değerlendirme ve mevcut ahlaki değerleri reddetme anlamlarına sahiptir. Zamanla günümüzdeki anlamına yani bir söz veya eylemin bir ‘ilk sebep’e, ‘ana yasa’ya dayandırılması gerektiği anlamında ifade edilmiştir. Türkçe'deki karşılığı ise; anayol, yöntem, çığır, kök, temel, çığır açmak ve sebep aramak fiillerini kapsayan bir anlama sahiptir (Çetin, 2012: 39).

Meşruluk, meşru olma halini ifade eder. Meşru ise benimsenmiş, genel kabul görmüş ilkelere, kurallara ve ölçülerle uyumlu; hukuka ya da yerleşik yasal usul ve gereksinimlere uygun olma şeklinde belirtilebilir. Ayrıca meşru kelimesi, bir düşünce, duygu ya da iddianın, makul ve haklı gerekçelere dayandığını da göstermektedir. Bu tanımlara göre meşru olan aynı zamanda onaylanmış bir konumu anlatır. Ayrıca meşruluk, hukuk tarafından hak, yetki ve imtiyaz verilmiş, yasal, uygun anlamlarını da ihtiva eder (Dursun ve Bayram, 2010: 45).

Siyaset biliminin önemli kavramlarından birini oluşturan meşruiyeti, siyasi iktidarın varlığının halk yani yönetilenler tarafından makul bir anlamda görülmesi, halkın rızasına ve onayına dayandırılması olarak ifade etmek mümkündür. Buna ilaveten, bir iktidarın yasa, emir ve politikalarının toplum tarafından onaylanmasının ve uyulmasının dayanak noktası da meşruiyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla meşruiyeti gerek toplumun gerekse de siyasi iktidarın bağlı kaldığı bir üst sözleşme olarak tanımlarsak, bu durum her iki alanın da karşılıklı rızaya dayalı olarak mevcudiyetini ve iktidar ilişkisinin devamını sağlayan bir özellik göstermektedir. Meşruiyetin farklı birçok işlevi olmasına karşın ön plana çıkan en önemli işlevi, *toplumsal mutabakatı* yansıtması olarak gösterilebilir (Fedayi, 2006: 22).

Tüm toplumlarda siyasi iktidarın emretme, etkileme, kontrol etme ve yönetilenleri bu emirlere uymaya zorlama yetkisini nereden aldığı ya da bu üstün gücün nereden kaynaklandığı, insanların iktidarın emir ve isteklerine niçin uymak zorunda oldukları soruları iktidar ilişkilerinin anlaşılması ve çözümlenmesinde önemli bir role sahiptir. Siyasi iktidarın toplumun bütün üyelerini bağlayıcı kararlar alabilmesi, sadece maddi zor kullanma tekelinden kaynaklanmamaktadır. Siyasi iktidarın normal şartlarda devamı onun meşru olmasına bağlı olan bir durumdur. Daha doğrusu bu soruların cevaplandırılması onun meşru bir iktidar olarak ortaya çıkmasıyla olmaktadır (Dursun, 2006: 106).

Sosyolojik bir fenomen olarak meşruiyet terimine klasik anlamda ilk katkı Max Weber tarafından yapılmıştır. Weber, belirli hâkimiyet sistemlerini sınıflandırmış ve her sistemde, meşruiyetin üzerine kurulduğu temeli ifade etmiştir. Bunu, siyasi yönetimin oldukça karışık doğasını anlamaya yardımcı olacağı umuduyla üç ideal tip veya kavramsal model inşa ederek yapmıştır. Bu ideal -tipler-üç tip otorite manasında kullanılmaktadır (Heywood, 2014: 277):

- Geleneksel otorite
- Karizmatik otorite
- Yasal-ussal otorite

Geleneksel otorite tipinde siyasal iktidar meşruluğunu, çok eski zamanlardan beri yerleşmiş olan geleneklerden ve bu geleneklerin kutsallığına karşı duyulan inançtan almaktadır. Yönetilenler, iktidarı geleneklere uygun olarak elinde bulunduran ve kullanan yöneticilerin emir ve buyruklarına itaat etmeyi görev olarak görürler (Kapani, 2010: 97). Bu otorite türü, içinde bulunulan zamandan daha önce yaşanmış olan zaman ve mekanların, kendisinden sonra gelen bütün zaman ve mekanı içine alacak bir başlangıç noktası ve değer olarak benimsemesi fikrini temel alarak meşruiyetini inşa etmektedir (Tok ve Koçal, 2013: 103).

Geleneksel otorite, meşrulaştırma sürecinde kutsallık, örf, adet, alışkanlıklar ve geleneksel öğelerin yer aldığı otorite ilişkisini ifade eder. Bu otorite ilişkisi daha çok geleneksel toplumlarda görülmekte olup, örflerin hâkim olduğu bu hükümlerlik tipinde, tarihi bilinemeyecek kadar geçmişe giden kökenlerin, kendi başına süreklilik arz eden bir meşruluğa sahip olduğu inancı vardır (Dursun ve Bayram, 2010: 48). Geleneksel otorite tipinde iktidar edenlerin başı, genellikle veraset yoluyla ortaya çıkar. Onun soyunun, yönettiklerinin soyundan farklı olduğu inancı vardır. İdare etmek yetkisi onun için adeta bir nevi mülkiyet hakkına benzer; onun egemenliği mülkiyetidir şeklinde bir izah mümkündür (Dönmezer, 1982: 382).

Weber'in ortaya koyduğu ikinci meşru hâkimiyet biçimi karizmatik otorite diye ifade edilir. Bu otorite biçimi, bireyin kişiliğinde mevcut olan güce, yani "karizmasına" dayanmaktadır. Kişinin statüsü, toplumdaki yeri veya göreviyle hiçbir biçimde ilgili olmayan karizmatik otorite, bütünüyle bir liderin bir çeşit kahraman veya aziz olarak takipçileri üzerinde doğrudan ve kişisel etki bırakma yeteneği vasıtasıyla olmaktadır (Heywood, 2014: 278).

Karizmatik lider, toplumun yerleşmiş düzenine ve geleneklerine ya da bunların bir kısmına karşı çıkarak radikal değişikliklere yönelmesi bakımından genellikle devrimci bir karaktere sahiptir. Diğer otorite tiplerine göre daha az istikrarlı ve daha az ömürlü diye ifade edilen karizmatik liderler, bir toplumda tarihi, sosyal ve psikolojik şartların olduğu belli bir ortamda, çoğunlukla bunalım dönemlerinde ortaya çıkmaktadır (Kapani, 2010: 99).

Weber tipolojisindeki bir diğerk otorite ise dini kurallar ya da geleneklere değıl de akıl temel alınarak yapılmış yasalara ve kurallara dayalı olan yasal- ussal otorite tipidir. Bu otorite tipinde meşru hıkumranlık, yasal konum ve işlevsel yeterliliğink geğerliliğine olan inanca dayanmaktadır. Bu otorite, Weber'in tabiriyle devletin "modern hizmetçileri" yani bürokratlar tarafından kullanılmaktadır. Yasal-ussal otorite kapsamında ussal işlemler, usuller mevcuttur. Meşruluk, hukuk kuralları tarafından tanımlanmış gayrişahsi usullerden olmaktadır (Dursun ve Bayram, 2010: 49).

Yasal-ussal otorite tipi, belli bir kurumda bulunmak veya belli kurallara bağılı olmak sebebiyle düzenleme ve itaati sağılama hakkı olarak ifade edilebilir. Weber, bu otorite tipini bürokrasi terimiyle açıklamaktadır. Bürokratik yapıda, yasal düzenlemeler ile belirlenmiş resmi yetki alanları, amaçların gerçekleşmesine yönelik resmi görevlerin dağıtımı, işbölümü ve bunların süreklilik içinde işlemesi süreci hâkimdir. Bu yüzden bürokrasi, modern devletin en önemli iktidar aracı olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla devletin bürokratikleşmesinin tamamlandığı düzende, iktidarın toplumu denetleme ve düzenleme kapasitesi de en güçlü ve geniş boyuta erişir (Çetin, 2012: 65).

2.4.2. Seçimler

Seçmek kelimesi, kişinin kendisine en yakın, en faydalı ve gerekli olanı belirleme davranışı olarak ifade edilmektedir. Demokratik anlamda seçim ise, yönetilenlerin kendilerini yönetecek kişileri ve kadroları belirleme işlemi ve eylemi olarak tanımlanabilir. Buradan hareketle seçim, sadece belediye başkanı ya da milletvekillerinin belirlenmesi için değıl, tüm örgütler için örgüt mensuplarının örgütü idare edecek kişileri belirleme yöntemi olarak da başvurulması gereken bir husustur (Öztekin, 2001: 151).

Eskiden intihap denen seçim kavramını, farklı alternatifler arasından birini tercih etme, birini seçme veya belirleme eyleminin adı olarak da ifade etmek mümkündür. Günlük hayatımızın pek çok alanında da seçimler yapmakta ve farklı seçenekler arasından kendi istek, beklenti ve amaçlarımıza uygun olan birini tercih etmekteyiz. Seçimler genelde mesleki, idari ve siyasi şekillerde olabilir. Siyasi seçimler denildiğinde ise muhtar, belediye meclis üyeleri, milletvekilleri ya da cumhurbaşkanı gibi siyasal yöneticilerin seçilmesi ifade edilmektedir. Siyasal temsilcilerin seçme hakkına sahip halkın oylarıyla belirlenmesini ifade eden seçimler, hem yerel hem de ulusal düzeydeki siyasi kadroların belirlenmesini sağılamaktadır. Dolayısıyla siyasal hayatın vazgeçilmez parçası olan seçimler olmadan temsili demokrasinin varlığından bahsedilmesi mümkün değıldir (Dursun, 2006: 335). Bir toplumun siyasal hayatında adil ve özgür bir seçimin söz konusu olması, o toplumun demokratik bir nitelik taşıdığını gösteren en önemli özelliklerdendir. Bu manada seçimler, demokrasilerde başat bir role sahiptir.

Bir demokraside seçimlerin birçok anlamından bahsetmek mümkündür. Seçim, demokrasinin olmazsa olmaz temel kurumudur. Hiçbir şekilde, seçimsiz bir demokrasiden bahsetmek mümkün değildir. Seçimle gelinen görevlerin ve makamların sayısının çoğalması artan demokratikleşmeye, azalması ise demokrasinin kan kaybetmesine ya da azalan bir demokrasiye işaretler. Ayrıca seçimler, diğer zamanlarda aynı duyarlılıkta olmayacak siyasilerin, liderler dâhil olmak üzere, halkın ayağına gitmesini ve sıradan insanların siyasi elitlerin lider tabakalarına ulaşmalarını sağlar. Seçimler sayesinde halkın eli ülkenin temel kurumlarına temas eder; onlara en önemli meşruiyet kaynaklarından birini kazandırır (Yayla, 2016: 194).

Demokratik toplumlarda siyasal iktidar yetkisini kullanacak kadroların belirlenmesi toplumu oluşturan bireylere tanınmış bir hak olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla demokrasilerde topluma emretme ve toplumun uyacağı kararlar alma yetkisi de toplumun elindedir. Buna egemenliğin halka ait olması denilmektedir. Toplum üyelerinin egemenlik ve iktidar yetkilerini doğrudan kullanmalarının mümkün olmayıp, “temsilcileri” aracılığıyla bu yetkiyi kullanmasından dolayı *Temsili demokrasinin* doğduğu söylenebilir. İşte bu noktada bireyler adına iktidar ve egemenlik yetkilerini kullanacak ve siyasal kadroların belirlenmesi seçimle olmaktadır. Buradan hareketle *seçim*, bir siyasal toplumda siyasal iktidar yetkisini kullanacak kadroların belirlenmesi sürecini ifade etmektedir (Dursun, 2006: 333-334).

Siyasal iktidarı elinde bulunduranlar, yönetilenler tarafından kabul ve destek görebilmek için varlıklarını yasallaştırmak mecburiyetindedir. Tarihsel süreç içerisinde iktidarı ele geçirme ve yasallık kazandırma yöntemleri şekil değiştirmiştir. Geleneksel toplumların çoğunda tek kişiye dayanan siyasal iktidarlara, büyü ya da güce başvurarak düzenledikleri taç giyme töreniyle halkın gözü önünde krallıklarının kabulünü sağlamışlardır. Günümüz demokratik rejimlerinde ise seçimler, yönetilen-yöneten arasındaki ilişkiyi kurup, siyasal iktidarların yasallaşmasına zemin hazırlamaktadır. Halkın yönetimi olan demokrasilerde seçim hakkına sahip olan halk, iktidarı seçtiği temsilcilerine vermektedir. Bu bakımdan demokrasilerin belirlenmesini sağlayan seçimler, demokratik toplumlar için en önemli ve vazgeçilmez unsurlardan birini oluşturmaktadır (Çam, 1995: 481).

Farklı türde seçimlerin ve seçim sistemlerinin varlığı sebebiyle, seçimlerin oynadığı rol ve sahip oldukları işlevler hakkında genelleme yapmak oldukça zordur. Özellikle 1980’lerde ve 1990’larda bir bakıma komünizmin yıkılmasıyla teşvik edilen demokratikleşme vurgusu, evrensel oy hakkı, gizli oy ve seçim rekabetiyle karakterize edilen liberal demokrat seçim sistemlerinin tatbik edilmesiyle bağdaştırılmıştır. Harrop ve Miller’in (1987) izah ettiği şekliyle rekabete dayalı seçimlerin işlevleri hakkında farklı iki görüşten bahsedilebilir: Geleneksel görüşe göre seçimler, siyasetçilerin hesap vermesini ve bir bakıma kamuoyunu yansıtan siyasaları önermeye zorlanmasını sağlayan bir mekanizma işlevi görür. Bu, seçimlerin aşağıdan yukarıya olan işlevlerine atıfta bulunur: siyasi istihdam, temsil, hükümet kurmak ve siyaseti etkilemek gibi hususları içerir.

Ginsberg (1982) tarafından geliştirilen seçimlere yönelik radikal görüşte ise seçimler, hükümetlerin ve siyasi elit grupların insanları daha pasif, uysal ve nihayetinde yönetilebilir hale getirmek amacıyla halk üzerinde denetim kurabilmelerini sağlayan bir araç fonksiyonundan başka bir şey değildir. Bu da yukarıdan aşağıya doğru olan işlevler üzerine odaklanır: meşruiyet zemini meydana getirmek, kamuoyunu şekillendirmek ve elit grupları güçlendirmek gibi. Gerçekte seçimlerin tek bir özelliğinden bahsetmek mümkündür: Ne halka karşı duyulan sorumluluktur ne de siyasi denetimi temin etmenin aracıdır. Seçimler de diğer siyasi iletişim kanalları gibi hükümete ve insanlara, elit gruplara ve kitlelere birbirlerini etkileme fırsatı sunan “iki yönlü bir yol” özelliğindedir (Heywood, 2014: 299-300).

Demokratik sistemde seçim, halkın doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak kamusal otoriteyi kullanacak olanları belirlemesini sağlayan bir mekanizma olarak ifade edilmektedir. Fakat demokratik düzende siyasal statülerin bütünüyle seçim ile doldurulmadığı ve liderlerin etkili bir konumda olduğunu unutmamak gerekir. Bununla beraber seçimin, demokratik sürecin işleminde esas araç olduğu da bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır (Dönmezer, 1982: 391).

Belirli sosyal statülerin doldurulmasına ek olarak seçimlerin başka fonksiyonları da mevcuttur. Bunlar (Dönmezer, 1982: 391):

- Bireylerin siyasal açıdan sosyalleşmelerinde bir tür eğitim aracı rolüne sahiptir.
- Siyasal otoritenin dayandığı halk desteğini ölçme bakımından önemli bir işleve sahiptir.
- Sınıf mücadelesinin sonunu değerlendirmede bir ölçü olarak kabul edilir.
- Seçim, aynı zamanda demokrasinin, zaman zaman içine düştüğü siyasal istikrarsızlıkların dışına çıkabilmesinin de bir aracı olarak önemli bir fonksiyon icra etmektedir.

2.4.3. Seçmen Tanımı ve Kapsamı

Seçmek terimi yönetim biliminde, belli bir iş ya da konuma birden fazla aday arasından, yetenek ve güdülenmeleri ile bu iş ya da konumun gerektirdiklerine en uygun olanı ya da sayılanı seçme faaliyeti, oy kullanarak göreve getirme işi olarak ifade edilmektedir. Seçen ise, seçim hadisesinin öznesidir. Siyasal bilimde “seçmen” ile ifade edilir. Yani seçmen, bir siyasal seçimde oy vermeye hakkı olan kişi olarak da tanımlanabilir. Seçmen siyasal sistem içerisinde yönetilen kişi olarak da gösterilebilir (Sezen, 2010: 51).

Siyasetin incelediği konuların başlıcaları, siyasal kadrolara kimin sahip olacağı ve kimin seçme yetkisini kullanacağı hususlarıdır. Demokratik toplumlarda seçilme şartları belirli kıstaslarla belirlenmiş olup bunlara uyan herkes seçilme şansına sahiptir. Demokrasilerde halk hem seçen hem

de seçilen pozisyonundadır. Peki, kimler seçme hakkını kullanabilir? Bu soru politik hayatta cevaplanması gereken ve üzerinde durulan en önemli sorulardan birini oluşturmaktadır.

Yöneticileri kimler seçiyor sorusu sorulduğunda farklı cevaplar karşımıza çıkmaktadır. Eski Yunan ya da Roma söz konusu olduğunda farklı cevaplarla karşılaşmak mümkündür. Demokrasinin kurumsallaşmasıyla birlikte kimlerin seçileceği ve kimlerin seçeceği sorularına farklı cevaplar verilmiştir. Önceden siyasal yöneticileri seçme hakkı küçük bir kesimin elindeyken zamanla toplum üyelerinin tümünün seçmen olması yönünde bir ilerleme olmuştur. Yani belli sınıflara mensup kişilerin seçme hakkına sahip olduğu kısıtlı oy sisteminden toplumsal konumuna bakılmaksızın toplumun tüm kesimlerinin seçim hakkını anlatan genel oy sistemine doğru bir gelişme söz konusudur. Bu bakımdan bir toplumda oy hakkına sahip kişilerin tümünü ifade eden “seçmenler topluluğu” en geniş kapsamına bu sayede kavuşmuştur. Günümüzde demokrasi, seçme ve seçilme hakkının en geniş anlamda ele alındığı ve temel hak ve özgürlüklerin teminatının sağlandığı, bunun yanında siyasal iktidarın serbest, adil ve hür bir yarışma ortamında belirlendiği bir sistem ve mekanizma şeklinde ifade edilmiştir (Dursun, 2006: 337).

Seçmenleri oy vermeye iten nedenler ne olursa olsun, seçim mekanizmasının ya da oy kullanma eyleminin belirli toplumsal ve siyasal etkenleri bulunmaktadır. Seçim her şeyden önce ülkeyi kimlerin idare edeceğini belirler. Ayrıca seçim aynı zamanda siyasi iktidarlara bir nevi hesap sorma, onları sorumlu tutma ve siyasi iktidarı kullananların eylem ve politikalarını onaylama ve reddetme aracının da adıdır. Çünkü seçim, siyasi iktidarları halkın denetimine veren, böylece yönetenleri, yönetilenlere karşı sürekli dikkatli ve uyanık olmaya zorlayan yöntemi de ifade eder (Öztekin, 2001: 152).

2.4.4. Siyasi Partiler ve Baskı Grupları

İnsanların devlet halinde örgütlenmelerinden beri, bir iktidar mücadelesinden bahsetmek mümkündür. Toplumda ortak menfaatlere sahip insan topluluklarının mücadelelerini, siyasal bir eylem oluşturmak suretiyle yürütmeleri de bu mücadelelerin tarihi kadar eski bir geçmişe sahiptir. Tarih boyunca insanlar ya bir şey yapmak ya da yıkmak için bir araya gelmişlerdir. İnsanların bu birlikteliklerinden devlet yönetimine ilişkin olanlar ise siyasal bir özellik kazanmışlardır. Bunlardan bazılarının amacı siyasal iktidara sahip olmak iken, diğerlerinin amacı ise kendi çıkarları istikametinde siyasal iktidara etkide bulunmaktır. Siyasal iktidarı ele geçirmek amacı ile örgütlenen oluşum ise partilerdir (Sezen, 2010: 54).

Günümüzdeki demokrasi anlayışının iki temel unsuru vardır. Bunlar: Birey ve aynı değerleri, amaçları ve düşünceleri paylaşan insanların meydana getirdiği topluluklardır. Bu toplulukları ya da grupları da kendi içinde ikiye ayırmak mümkündür (Saybaşı, 1999: 29-30):

- Siyasi partiler
- Demokratik baskı grupları.

İktidarı ele geçirmek ya da onun yürütülmesine katılmak maksadıyla aynı siyasal düşüncüyü benimsemiş ve örgütlenmiş insan toplulukları “Siyasi Parti” olarak adlandırılmaktadır. Siyasi partilerin siyasal yaşama katılması demokratik fikirlerin yayılmasının, kitle eğitiminin ve endüstri devriminin neticesinde olmuştur. Siyasi partiler bugün halkoyununun şekillenmesinde, siyasi kararların uygulanmasında önemli bir role sahiptir. Bu açıdan siyasi partilerin asli görevi, vatandaşın siyasal sorumluluklarını yüklenmek için siyasal olarak eğitmekten geçer. Siyasi partileri, iktidarı ele geçirmeye çalışmayan ancak siyasal hayata etkide bulunan çıkar ve baskı grupları gibi oluşumlardan ayrı tutmak gerekmektedir (Çam, 1995: 415).

“Parti” kelimesi İngilizce “party” kelimesinin Türkçeleşmiş şeklidir. Türkçedeki daha eski karşılığına bakıldığında ise fıkra veya hizip sözcükleri karşımıza çıkmaktadır. Kelime anlamı “grup”, “parça” ve “taraf” sözcüklerine karşılık gelir. Siyasi parti deyince de aklımıza siyasi taraf ya da siyasi grup gibi kavramlar gelmektedir. Parti bir bütünün parçasını ifade eder. Tek başına bir bütünü teşkil etmesi mümkün değildir. Partiler demokratik sistemlerin vazgeçilmez öğeleridir. Demokrasi siyasi parti olmaksızın ilerleyemez. Partiler demokrasilerin ana siyasi aktörlerinden birini oluşturur. İster iktidarda ister muhalefette olsun partiler, demokrasi açısından önemli bir fonksiyona sahiptir (Yayla, 2016: 175-176). Siyasi partiler demokratik toplumların olmazsa olmaz parçalarından birini oluşturmaktadır. Çünkü partiler, demokrasilerde yönetime talip olan insan topluluklarının meşru bir zeminde faaliyet gösterdiği kurumlardır.

Sarıbay (1998: 90)’a göre bazı yazarlar (bunların başında Sartori gelmektedir) işlevsel olarak, aralarında rekabet bulunan partilerin amacının kamuoyunun taleplerini serbestçe dile getirmek olduğunu; buna karşılık rekabete yani parçalar arasındaki etkileşime dayanmayan tek partinin amacının ise kamuoyunun dileklerini serbestçe dile getirmeyi bastırmak olduğunu ifade etmektedirler. Bundan dolayıdır ki, kimi düşünürler kamuoyunun yani halkın kendisinin dilek ve taleplerinin açığa vurulmasını engelleyen bir kuruluşu siyasal parti olarak adlandırmanın söz konusu olamayacağını ifade etmektedirler.

Anayasanın 68. Maddesi’nde, “Siyasi partiler, demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır” denilmektedir. Çağdaş temsili demokrasiler, partiler demokrasisi olarak vücut bulmakta ve işler hale gelmektedir. Dolayısıyla siyasi partilere odaklanıldığında demokrasinin nasıl işlediği hakkında fikir sahibi olmak mümkündür. Demokratik siyasi hayatta bu denli öneme haiz olan siyasi partileri diğer siyasi örgütlerden ya da baskı gruplarından farklı kılan hususlara bakıldığında dört temel özellik karşımıza çıkmaktadır (Türküne, 2011: 350):

- Siyasi partiler iktidarı doğrudan ele geçirmeye çalışan topluluklardır.
- Siyasi partiler resmi üye tabanına dayanmaktadır.
- Siyasi partiler, hem özel konularda hem de toplumun ve ülkenin bütününe ilgilendiren konularda politikalara ve görüşlere sahiptir.
- Siyasi partiler, ölçüsü değişmekle birlikte, ortak bir ideolojik kimlik veya siyasi tercihlere sahip insanların oluşturduğu kurumdur.

Baskı grupları, toplumsal kesim ya da grupların istek ve taleplerini örgütlü bir şekilde siyasal alana taşımayı hedefler. Devlet ile toplumu birbirine bağlayan ilişkilerin bir parçası olan baskı gruplarının amacı siyasi partilerden farklı olarak, iktidara gelmek değil, kendilerini ilgilendiren hususlarda lehlerine kararlar aldırarak için iktidarda olanları etkilemeye çalışmaktan ibarettir. Baskı grupları menfaat ya da çıkar grupları şeklinde de anılmaktadır. Bir grup ya da kesimin ağırlıklı olarak maddi çıkarlarını korumak ve genişletmek isteyen gruplara en iyi örnek olarak işçi ve işveren örgütleri gösterilebilir. Bunun yanında bir ideali ya da bir fikri yaymak için kurulan baskı grupları ise çevre ya da hayvanları koruma gruplarının yanı sıra bir dini inancı yaymak için kurulan gruplar olarak da ifade edilebilmektedir (Dursun vd., t.y.: 188).

Siyasi partiler, 20. Yüzyıl Batı demokrasisine ait oluşumlardır. Bunun aksine, baskı grupları ise, bütün rejimlerde ve bütün çağlarda rastlanan örgütlenmelerdir. Her ikisinin ortak yanı ise, politika savaşına dolaylı tarzda katılmış olmalarıdır. Partiler, iktidarı ele geçirmenin yollarını araştırırken, baskı grupları, iktidarın ele geçirilmesi ve yürütülmesi işine doğrudan katılmazlar. Baskı grupları, iktidarın dışında kalarak onu etkiler ve baskı altına alır. Ayrıca, baskı grupları, kendi mensuplarını iktidara getirme peşinde değildir ve fakat iktidarda olanlar üzerinde etkiye bulunmak gibi bir hedefinden bahsetmek mümkündür (Duverger, 1978: 126-127).

2.4.5. Siyasi Partilerin Temel İşlevleri

Demokrasinin ve dolayısıyla demokratik toplumsal hayatın vazgeçilmez şartlarından birini oluşturan siyasi partilerin hem bireysel hem de toplumsal anlamda birtakım fonksiyonları bulunmaktadır. Bu fonksiyonlar dört ana başlık halinde şu şekilde sınıflandırılabilir:

Menfaatlerin Birleştirilmesi: demokrasilerde partiler siyasetin ana aktörleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumdan siyasi sisteme yönelik değişik menfaat talepleri olmaktadır. Partiler bu menfaat taleplerini alır, dengeler, terbiye eder, birleştirir ve partinin genel menfaatine uygun hale getirir. Partiler sadece belirli güce sahip insanların değil, zayıf ve yalnız vatandaşların da ihtiyaç ve taleplerini de seslendirme işlevine sahiptir. Onların siyasal sisteme karşı yabancı kalmasına da mani olur (Yayla, 2016: 177).

Geleneksel, partisiz ve otoriter siyasal sistemlere sahip toplumlarda farklı menfaatlerin birleştirilmesi devlet organları tarafından ve siyasal kararların alınması sırasında olurken, demokratik sistemlerde ise menfaatlerin dile getirilmesi ve birleştirilmesinde en önemli rolü oynayan siyasi partiler, iktidarı elde edebilmek için daha fazla oy alma peşindedirler. Dolayısıyla siyasi partilerin farklı toplumsal tabana sahip bireylerin birbirlerinden farklı talep ve çıkarlarını göz önünde bulundurma ve birleştirme mecburiyeti bulunmaktadır. Bu durum hem halkın beklentisinin dikkate alınıp tartışılmasını hem de toplumsal kesimlerin demokratik temsiline karşılmasını sağlar (Dursun, 2006: 259).

Siyasal Devşirme: Siyasal partilerin önemli fonksiyonlarından biri de politikacıların, yönetici kadroların ve liderlerin seçilmeleridir. Bütün modern siyasal sistemlerde politik kadrolar ve liderler genellikle partilerin içinden yetişmektedir. Bu fonksiyonları göz önünde bulundurduğumuzda siyasi partilere, liderlerin ve siyasi kadroların devşirildiği ya da yetiştirildiği “ocak” lar gözüyle bakmak mümkündür (Kapani, 2010: 183).

Siyasal devşirme özünde demokratik toplumlara has bir kavram olup, bunun nedeni demokratik olmayan toplumlarda yöneticilerin halk tarafından seçilerek değil, akrabalık ilişkileri ya da dönemin şartlarına uygun atama sistemiyle görevlendirilmeleridir. Demokratik toplumlarda ise yöneticilerin belirlenmesi ve seçilmesi işlevleri partiler aracılığıyla gerçekleşmektedir. Her partinin uyguladığı yöntem farklı olabildiği gibi yönetici olarak belirleyeceği kişileri seçme kriterleri de farklılık gösterebilmektedir (Tosun ve Tepeciklioğlu, 2012: 365).

Siyasal Toplumsallaştırma: Siyasi partiler aynı zamanda toplum için bir siyasal sosyalleşme aracı olarak da işlev görür. Bireylerin siyasal sisteme katılım göstermeleri, siyasal bilinç ve kanaatlerinin oluşmasında siyasi partiler bir aracı kurum olarak kendini gösterir. Siyasal sistemin nasıl işlediğini öğrenmek, iktidar oyununun kuralları hakkında fikir sahibi olmak ve siyasete müdahil olmanın yolları hakkında bilgi sahibi olmak siyasi partilerin diğer fonksiyonlarıdır. Ayrıca siyasal sosyalleşme, mevcut siyasal kültürün benimsenmesi ve sürdürülmesine yanı sıra yeni değer, inanç ve görüşlerin ortaya çıkarılması sürecini de içermektedir (Türküne, 2014: 351). Siyasi partiler, bireylerin sisteme katılmalarını sağlamaktadır. Bireyler tek başlarına isteksiz ve ilgisiz bir tutum içinde bulunurlarken partiler bunları harekete geçirerek siyasal sisteme katılım konusunda önemli bir işlev görürler. Dolayısıyla siyasi partiler, bireylerin siyasal sistemle güçlü ve sürekli bir ilişki içinde olmasını, yeni tutum, inanç ve davranış kalıpları kazanmalarını, mevcut tutum ve inançlarının daha da pekişmesini sağlamaktadır (Dursun, 2006: 261).

Hükümet etme ya da Yönetme: Siyasal partiler iktidara geldiklerinde, devletin siyasal karar organları için de temel bir role sahip olurlar. Onların ana amaçlarının gerçekleşmesi olarak gösterilebilecek bu role, partilerin yönetme ya da hükümet etme işlevi de denilmektedir. Partilerin

devlet mekanizması içindeki bu işlevleri, önem ve nitelik bakımından anayasa ve parti sistemlerine göre farklı olabilmektedir (Özbudun, t.y.'dan aktaran: Kapani, 2010: 183-184).

Partiler gerekli çoğunluğa ulaştıklarında hükümeti kurma hakkına sahip olurlar. Hiçbir partinin tek başına hükümeti kurmak için gerekli meclis çoğunluğunu elde edemediği durumlarda ise iki ya da daha fazla partinin oluşturduğu koalisyon (ortaklık) hükümetlerinde yer alan partiler iktidarı paylaşmakta ve daha önceden belirledikleri programları doğrultusunda devlet organlarını çalıştırmaya haiz olmaktadır (Yayla, 2014: 178). Demokratik toplumlarda seçmenlerin tercihi doğrultusunda tek başına iktidar ya da koalisyon hükümetleri devleti yönetme yetkisine sahip olur. Siyasi iktidara kim ya da kimler sahip olursa olsun, içinde yaşadıkları toplumun sorunlarını çözüme kavuşturmak ve bu konuda diğer siyasi partilerle istişare halinde bulunmak demokratik bir telakkinin en başta gelen özelliklerinden biridir.

2.5. Seçmen Tercihleri

2.5.1. Seçmen Tercihini Açıklayan Yaklaşımlar

İnsanın kendisine en uygun, en yakın, en yararlı ve en gerekli olanı belirleme davranışı olarak karşımıza çıkan seçmek sözcüğüne demokrasi açısından bakıldığında; yönetilenlerin kendilerini yönetecekleri belirleme işlemi ve eylemi olarak görülmektedir. Dolayısıyla demokratik örgütler için seçim, yalnız milletvekilleri ya da yerel yöneticilerin belirlenmesi için uygulanan bir yöntem olmayıp aynı zamanda tüm örgütler için örgüt üyelerinin örgütü yönetecekleri belirleme yöntemi olarak da önemli bir fonksiyona sahip olmalıdır (Öztekin, 2001: 151).

Bireylerin oy verme yaklaşımlarıyla ilgili olarak çeşitli görüşlerden bahsetmek mümkündür. Burada dört genel yaklaşım üzerinde durmak gerekir. Bunlar; parti kimliği yaklaşımı, sosyolojik yaklaşım, rasyonel tercih yaklaşımı ve hâkim ideoloji yaklaşımı'dır.

2.5.1.1. Parti Kimliği Yaklaşımı

Oy verme davranışının ilkinin oluşturan parti kimliği yaklaşımı, bireylerin siyasi partilere olan psikolojik bağımlılık duygusuna vurgu yapar. Bu yaklaşımda seçmenler, partiyi kendi partileri olarak gören, partinin daimi destekçileri sayılan ve kendilerini partiyle tanımlayan insanlar olarak ifade edilir. Dolayısıyla oy verme, şahsiyetler, kampanyalar ya da medya etkisi gibi faktörlerin ürünü olmayıp, partizanlığın en bariz şeklidir. Ayrıca bu yaklaşım, politik bağımlılığın gelişmesini sağlayan en temel araç olarak aile kurumunu görerek, erken dönem politik sosyalleşmeye atıfta bulunur. Bu gelişmeler daha sonrasında grup ya da parti üyeliği ve toplumsal tecrübelerle artış kazanır (Heywood, 2016: 312). Bu yaklaşım, kendini belli bir siyasi partiye yakın gören ya da parti

üyeleri olan sempatanların ya da yandaşların, o partiye karşı olan duygusal bağı neticesindeki tercihine vurgu yapar. Dolayısıyla parti kimliği yaklaşımı, rasyonel bir nitelikten ziyade çeşitli faktörlerin etkisiyle birlikte bir partiye yönelik olan bağlılığın ifadesi görünümündedir.

Bu modelde, bir siyasi parti ile partizanlık bağı kurmuş bir birey, bağlı olduğu partiyi bırakıp bir başka partiye yakından bağ kurması çok nadir olan bir durum olarak ifade edilebilir. Bilhassa ailenin birey üzerinde uzun yıllara dayalı etkisiyle beraber kurduğu siyasi bağ, bireyin tercihlerini uzun dönemler boyunca etkileyebilmektedir. Türkiye örneğinde de ailenin bu etkisi yadsınmaz. Dolayısıyla aile, bireyde parti kimliğinin şekillenmesinde mühim yere sahip en önemli faktörlerden biri olarak gösterilebilir (Aydoğan ve Ünal, 2016: 102-103). Seçmenlerin bir partiye karşı eğilim ya da bağlılık hissetmelerinde birtakım faktörler etkili olmaktadır. Bir partiye yakınlık duyan bireylerin genellikle ideoloji ve lider gibi etmenleri göz önünde bulundurarak oy tercihini belirledikleri, yapılan çalışmalarda ortaya çıkmıştır (Çakır ve Biçer, 2015: 101).

2.5.1.2. Sosyolojik Yaklaşım

Seçmen davranışına yön veren yaklaşımlardan biri de sosyolojik yaklaşımdır. Bireylerin partilere olan psikolojik bağımlılık duygusuna vurgu yapan parti kimliği yaklaşımının aksine sosyolojik yaklaşım, seçmenlerin bireysel tarafına değil grup ya da topluluk içerisinde takındıkları tutum ve davranışlara eğilmektir.

Sosyolojik yaklaşım, oy verme ile grup üyeliğini, seçmenlerin ait oldukları grubun içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik durumunu gösteren bir oy verme şekli geliştirme eğilimine vurgu yapmaktadır. Siyasi partilere karşı psikolojik bağımlılık yerine bu yaklaşım, toplum içindeki çeşitli bölünmeleri ve gerilimleri göstererek toplumsal bağlılığın önemine değinir. Bu bölünmelerin en önemli olanları ise sınıf, cinsiyet, etnisite, inanç ve bölge temelli olarak ifade edilebilir (Heywood, 2016: 312). Hemen hemen bütün toplumlarda farklı sosyo-ekonomik gruplar mevcuttur. Bu bakımdan farklı toplum kesimlerinin çeşitli siyasi tercihlerinin olması tabiidir. Dolayısıyla toplum içindeki bireylerin içinde buldukları grup ya da topluluğun tutum ve davranışları doğrultusunda etkilenmek suretiyle belli bir siyasal tercihte bulunmaları sosyolojik yaklaşımın içerdiği hususların başında gelir.

2.5.1.3. Rasyonel Tercih Yaklaşımı

Rasyonel tercih yaklaşımı, toplumsal grupların ya da toplulukların davranışlarından ve sosyalleşmeden ziyade bireye vurgu yapmaktadır. Bundan dolayı da seçmenlerin oy verme tercihleri, kendi öz çıkarlarına göre parti seçimi yaptığı yani rasyonel bir eylem olarak ifade edilmektedir. Dolayısıyla oy verme sadakat ve alışılmış bağlılıktan ziyade hedefe ulaşmak için

temel bir araç olarak görülür. Ancak rasyonel tercih yaklaşımının zayıf yanı, bireyi sosyal ve kültürel çevresinden soyutlamasıdır (Heywood, 2016: 313).

Rasyonel tercih modelini, diğer modellerden ayıran özellikler vardır. Çakıcı'nın Kalender'den aktardığına göre bunlar üç ana başlıkta gösterilmektedir (Çakıcı, 2014: 92):

- Rasyonel tercih yaklaşımında seçmenler başkasının isteği ya da ricası için herhangi bir parti veya adaya oy vermezler.
- Rasyonel tercih yaklaşımı umumiyetle seçmenin siyasal hedefleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Sosyal çevre pek dikkate alınan bir husus değildir.
- Rasyonel tercih yaklaşımına göre oy verenler, karar verebilmek için daha fazla bilgi ve değerlendirmeye ihtiyaç duyanın yanı sıra siyasal bilgilere araçsal bir nitelik olarak bakmaktadır.

2.5.1.4. Hâkim İdeoloji Yaklaşımı

Hâkim ideoloji yaklaşımı, bireysel tercihlerin ideolojik manipülasyon ve kontrol ile şekillendiğine odaklanır. Bu yaklaşımın temelinde bireylerin ve grupların içinde buldukları durumu nasıl değerlendirdiklerinin eğitim, devlet ve kitle iletişim araçları vasıtasıyla bunun onlara nasıl sunulduğuna bağlı olarak değiştiği düşüncesi vardır. Ayrıca bu yaklaşım, kitle iletişim araçlarının gerek tartışmalar için gündem oluşturma gerekse de tercihler ve görüşleri yapılandırarak siyasi bilgi akışını tahrif edebileceği iddiasını ifade eder. Bu yaklaşımın zayıf tarafı olarak ise, bireysel hesaplamayı ve kişisel özerkliği bütünüyle yok sayması gösterilmektedir (Heywood, 2016: 314). Hâkim ideoloji yaklaşımı, bilhassa günümüzde kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla birlikte, iktidarı ve kaynakları elinde bulduran parti ya da grupların propagandaları sayesinde daha da önem kazanmıştır.

2.6. Seçmen Tercihine Etki Eden Faktörler

2.6.1. Ekonomik Faktörlerin Seçmen Tercihine Etkisi

Seçmen tercihlerinin oluşmasına etki eden etmenlerin başında ekonomik etmenler sayılabilir. Gerek bireylerin içinde buldukları ekonomik koşullar gerekse de toplumun ya da ülkenin mevcut ekonomik şartları bireylerin siyasete bakış açısına ve siyasi davranış şekillerine yön veren faktörler arasındadır. Bu bakımdan seçmen tercihlerinin açıklanmasında başat rol olarak iktisadi koşullar ile sınıfsal konumların incelenmesi büyük önem arz etmektedir.

Siyasi tercihleri açıklamada en çok başvurulan ya da ön plana çıkan yaklaşım insanların ekonomik sınıflarına ve beklentilerine göre oy kullandığı gerçeğidir. Buna göre, toplum genellikle ekonomik etkenler tarafından şekillendirilen sınıflardan meydana gelmektedir. Bu açıklama 20.yüzyılın ortalarına kadar gerçeği ifade etmiş olmasına rağmen, bugün için eskisi kadar anlam taşımayan bir husustur. Çünkü bazı durumlarda kimin hangi sınıfta olduğunu belirlemek güçtür. Sınıfsal aidiyet kişinin kendisini hangi sınıfta gördüğüne bağlı olarak subjektif olarak da değerlendirilebilir. Bugün demokrasilerde uzlaşmaz iki keskin sınıftan ziyade geniş orta sınıflardan söz etmek mümkündür. Buna ilave olarak oy verme ve parti tercihi hakkındaki ampirik araştırmalar, sınıfsal aidiyetin siyasi yönelimin anahtarı olduğu tezini yanlışlayan bulgular da içermektedir (Yayla, 2016: 197-198). İnsanların siyasi tercihlerinin belirmesinde ekonomik koşulların varlığı yadsınamaz bir gerçektir. Günümüz toplumlarının genelinde toplumsal sınıflar arasında ekonomik bir uçurumdan bahsedilebilir. Bu durum gelir dağılımı adaletsizliğini ortaya çıkarmaktadır. Buradan hareketle, toplumda yer alan ekonomik adaletsizliklerin siyasi iktidarların değişmesinde önemli bir role sahip olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla bireylerin içine buldukları mevcut ekonomik durumun siyasi tercih ve davranışlarını yönlendirmesi söz konusudur.

2.6.2. Demografik Faktörlerin Seçmen Tercihine Etkisi

Seçmenler, oy kullanırken birçok etkenden etkilendiği gibi, demografik etkenlerin de etkisinde kalabilmektedir. Seçmenlerin oy verme davranışlarını ya da sürecini etkileyen yaş, aile durumu, öğrenim düzeyi, mesleki durumu, gelir düzeyi gibi etmenler, seçmenlerin demografik niteliklerini oluşturmaktadır (Banger, t.y.'dan aktaran: Çakıcı, 2014: 97). Dolayısıyla her bir birey için farklılık gösteren demografik nitelikler, bireylerin siyasi tercihlerinin şekillenmesinde etkili olan hususlardandır.

Demografik faktörlerden olan seçmenlerin yaşı ve cinsiyeti siyasi tercihlerinin belirlenmesinde belirleyici olabilmektedir. Gençlerin radikal, yaşlıların ılımlı partilere yöneldiği düşünülmekle beraber kadınların geleneksel, muhafazakâr partilere daha çok ilgi gösterdikleri de tahmin edilen bir diğer husustur. Fakat her zaman tersine örneklerle karşılaşmak da olasıdır. Gençlerin muhafazakâr, yaşlıların radikal siyasi partileri tercih ettiği durumlarla da karşılaşmak mümkündür (Yayla, 2014: 198). Demografik faktörler her toplumda seçmenlerin tercihlerine etki eden en önemli hususlardan biridir. Bu bakımdan seçmenlerin farklı demografik özelliklere sahip oluşu beraberinde farklı siyasi tercih ya da fikirlere sahip olmasını da beraberinde getirmektedir.

2.6.3. Kültürel Faktörlerin Seçmen Tercihine Etkisi

Siyasal tutum ve davranışlar ile sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel gelişmişlik düzeyleri arasında bir ilişkinin olduğu uzun zamandır bilinmektedir. Bu bağlantı seçmenin içinde bulunduğu

sosyo-ekonomik çevreden hoşnut olması ya da olmaması derecesine göre, mevcut rejimin devamlılığını isteyip istememesiyle açıklanabilir (Narlı ve Dirlik, t.y.'dan aktaran: Çakıcı, 2014: 99). Bireylerin içinde doğup büyüdüğü, sosyalleşme sürecini tamamladığı kültürel ortam da siyasi tercihlerinde önemli bir yeri işgal eder. Gelenekler-görenekler; dine karşı yaklaşım, yani daha dindar veya seküler olma; bunlara bağlı olarak hayat tarzları, günlük davranış alışkanlıkları da parti tercihlerini etkileyen kültürel faktörler arasında sayılmaktadır. Örneğin, kişilerin kendi hayat tarzları ile özdeşleştirdikleri veya yakın gördükleri bir siyasi partiye yönelmeleri söz konusu olabilir. Veyahut kişi, ailesinin uzun zamandır benimsediği siyasi eğilimin takipçisi ya da sempatzanı da olabilir (Yayla, 2016: 198-199). Bu bakımdan, kişilerin içinde doğup büyüdüğü sosyo-kültürel etmenler siyasi yönelimlerinde etkili olabilmektedir.

2.6.4. Bölgesel Faktörlerin Seçmen Tercihine Etkisi

Bireylerin siyasi tercihlerde bulunurken sosyal ve fiziksel çevrelerinin tesiri altında kalmaları mümkündür. Çevrenin bireyin hayattaki bütün kararlarında doğrudan ya da dolaylı olarak etkisini inkâr etmek mümkün değildir. Bundan dolayı yaşanılan çevre seçmen tercihine de yansımaktadır. Daha açık bir ifadeyle, bir kişinin hayata bakış açısında ya da kişiliğinin şekillenmesinde yaşadığı toplumsal çevrenin olduğu kadar fiziksel çevrenin de etkisi yadsınamaz bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır.

Kişilerin yaşadıkları bölgenin kendi başına ve ülke geneli içindeki durumu da siyasi tercihlerinin alacağı renge önemli bir katkıda bulunmaktadır. Kırsal kesimde yaşayanların, daha sabit ve sakin bir hayata alıştığı için değişimden korkması ya da uzak durması ve muhafazakâr bir tavır takınması söz konusu olabilir. Buna karşılık, şehirlerde, bilhassa büyük şehirlerde ya da metropollerde yaşayan insanların değişimden ürkmemesi, yeniliklere açık olması da umulabilir. Ayrıca bir ülkede belirli bir bölgede yoğunlaşan ve gerek etnik gerek dinsel anlamda ayrımcılığa uğradığını düşünen insanlar da bu durumlarını göz önünde bulundurmak suretiyle siyasi tercihlerde bulunabilir. Etnik ve dini azınlıkların da kendilerini temsil eden, dertleriyle ve sorunlarıyla ilgilenen, taleplerini dile getiren partileri destekleme eğilimi göstermeleri mümkündür (Yayla, 2016: 199).

2.6.5. Grup Dinamikleri Faktörünün Seçmen Tercihine Etkisi

Bireylerin çeşitli etmenlerin tesiriyle birlikte siyasi davranışlarını veya tercihlerini şekillendirdikleri açıktır. Bu etmenlerin bir diğeri de grup dinamikleri faktörüdür. Bütün insanlar bir grubun parçasıdır. Dolayısıyla siyasi tercihlerini yansıtırken grup dinamiklerinin etkisinde kalmaları olasıdır.

Bireylerin bazı durumlarda bağımsız öznel olmaktan ziyade grup aidiyetine sahip kimseler olarak hareket etmeleri söz konusu olabilir. Grup aidiyeti diğer tüm faktörleri bastırabilme gücüne sahiptir. En güçlü grup aidiyetleri ideolojik, etnik ve dinsel olarak karşımıza çıkmaktadır. Seçmen, ideolojisini benimsediği partinin daimi seçmeni de olabilmektedir. Bu durumda seçmenin yaşının, cinsiyetinin, bölgesinin ya da diğer etmenlerin pek bir önemi de yoktur. Seçmenlerden kimi etnik aidiyeti savunan bir partinin peşinde koşarken kimi için de dine bağlılıkla siyasi bağlılığı bir araya getirdiği ya da çakıştırdığı için partiler tercih sebebi olabilir (Yayla, 2016: 199).

2.7. Seçmen Tercihlerinde Liderliğin Rolü

2.7.1. Liderlik Kavramı

Toplumsal varlıklar olarak insanlar, birlikte yaşamının sonucu olarak kendi aralarındaki çeşitli görevleri, yetki ve sorumluluklarıyla birlikte paylaşmak durumunda kalmışlardır. Bireyler hem hedeflerini gerçekleştirmeyi hem de içinde buldukları insan grubunda hedeflerine ters düşmeyecek ortamlara sahip olmayı ister. Fakat bütün bu gayretlerin düzenli bir şekilde gelişebilmesi için, belirli amaçlara ulaşmayı arzulayan bu bireylerin koordineli ve belli ilkelere bağlı kalarak hareket etmesi şarttır. Bunun tabii bir neticesi olarak, bu insan gruplarının içinde diğerlerini ikna etme kabiliyetine sahip, onları belli hedeflere yönlendirebilecek insanlara ihtiyaç vardır (Akın, 1995: 1). Toplumsal birlikteliği sağlayan ve insanları belli amaçlar etrafında toplayan bu nitelikli kişiler lider ya da önder adıyla anılmaktadır. Tarihin hemen her döneminde liderlere ihtiyaç duyulmuş ve insanlar belirli amaçlara ulaşmak için liderlerin etrafında kenetlenmişlerdir.

Dönmezer (1982: 296)'e göre liderlik sadece bir mevkiin, bir sebeple işgal edilmesinden ibaret değildir; aradaki fark, insanları yönetmek gücünden kaynaklanır. Sosyologların ekserisine göre liderlik, kişisel otoritenin sosyal grupları etkilemek amacı ile kullanılmasını ifade eder. Lider, kişisel otoritesini diğer kişiler aracılığıyla çeşitli hedefleri gerçekleştirmek için kullanan kişidir. Bunların yanında lider, koordinasyon, denetleme, yöneltme, başkalarının güçlerini harekete geçirme gibi özelliklere de sahiptir. Lider genellikle, zorlayıcı yolları kullanmak yerine kolaylıkla hedefe ulaşmayı amaçlar. Ayrıca lider, sosyal yapıyı adeta programlaştıran bir niteliğe de sahiptir.

Liderlik zaman içerisinde içeriği ve anlamı itibarıyla değişime uğramış kavramlardan biridir. Bunun nedenleri arasında genellikle toplumsal değişimlerin yattığını söylemek mümkündür. Toplumsal değişimler insanların hayatında köklü değişimler meydana getirmektedir. Toplumsal değişimlerin insanların ihtiyaçları neticesinde ortaya çıktığı ifade edilebilir. Dolayısıyla toplumsal hayat içerisinde ihtiyaçları sürekli değişen bireyleri bir arada ve bir amaç etrafında toplayacak olan liderin özelliklerinin de değişmesi gayet tabiidir. Bu bakımdan toplumsal hayatın karmaşık bir hale

gelmesi, bireyleri bir hedefe doğru yönlendiren liderin özelliklerinin zamanla değişmesi ve gelişmesinin gerekli bir husus olduğuna işaretir (Özkan, 2016: 616).

2.7.1.1. Tanımı ve Anlamı

Lider sözcüğü 1755 yılındaki yayınlanan bir İngilizce sözlüğünde önde giden kimse anlamında; 1828 yılında hazırlanan Webster Amerikan sözlüğünde, lider olacak kimsenin nitelikleri yönünde; Oxford İngilizce sözlüğünde ise, ilk olarak 1976 yılında insanlara liderlik edilmesi ve etkileme sanatı biçiminde karşımıza çıkmaktadır (Önen ve Kanayran, 2015: 44-45). Lider kelimesi Türkçede önder ve önderlik etme sözcükleriyle beraber kullanılmaktadır. Ancak literatürde genellikle önder sözcüğünün yerine lider kavramına daha çok yer verildiği söylenebilir.

Dönmezer (1982: 296)'e göre otoritenin subjektif yönü bakımından karşımıza çıkan hususlar lider (leader) ve liderlik (leadership) kavramları ile olmaktadır. İngilizce'de leader ve leadership sözcükleri aslında şef, baş, emir, kumanda yeteneğinin kullanılması anlamlarında Türkçeye çevrilebilir. Ancak sözcükler aslında şef ve kumanda etme deyimlerinden çok daha yumuşak anlamı taşıdıklarından bütün dillerde aynen kullanılmakta olan terimlerdir.

Liderlik, bir tür davranış biçimi olmanın yanında kişisel nitelik ya da siyasal değer olarak da anlaşılması mümkün bir olgudur. Davranış biçimi olarak liderlik, bir birey ya da grubun amaçlarını gerçekleştirmek için daha büyük bir kesim üzerinde bütün gayretini sarf ederek etkide bulunmasının adıdır. Kişisel nitelik olarak liderlik, bir liderin başkalarını etki altına almak için karakter özelliklerine vurgu yapar. Son olarak siyasal değer olarak liderlik ise, gerek rehberlik ve otorite gerekse de ideolojik bir bakış açısıyla kitleleri istenilen istikamette yönlendirme kapasitesine odaklanır (Yayla, 2014: 186-187).

Liderlik ile ilgili tanımlardan bazıları şu şekilde ifade edilebilir (Zel, 2006'dan aktaran: Paşaoğlu vd., t.y.: 24):

- Liderlik, ortak bir amaca doğru grubun davranışlarını yönlendirmek için bireyin yapmış olduğu davranışların tümünü içerir.
- Liderlik, iletişim sürecinin yaşandığı bir ortam içerisinde, önceden belirlenmiş amaçlara ulaşmak için yönlendirilmiş kişilerarası etkileşim sürecini ifade eder.
- Liderlik, karşılıklı davranış ve fikir birliği ile yapıyı harekete geçirmek ve bu hareketin devamını sağlamaktır.
- Liderlik, hedeflere ulaşmak için uğraşanları duruma göre uyarlayıcı, onların sorularını yanıtlayıcı bir rolün adıdır.

- Liderlik, örgütlenmiş bir grubu, belli bir amaca ulaşmak için insan davranışlarını etkileme faaliyetlerinin toplamıdır.

Liderlik olgusunun genel kabul gören bazı hususları mevcuttur. Öncelikle, çoğunluk tarafından benimsenen bir görüşe göre, insanların kişilik yapılarının farklılığına göre, yönetmeye ya da yönetilmeye ihtiyaç duymaları söz konusudur. Ayrıca, ast-üst ilişkisinin olduğu biçimsel örgütlerden biçimsel olmayan aile gruplarına değin hayatın tüm alanlarında etkileyen-etkilenen veya lider-izleyen ilişkilerinin varlığı bir gerçektir. Birey ya da grupların davranışlarını yönlendiren çabaların tamamı liderlik olgusunun özünde yer alan hususlardır. Dolayısıyla insanların topluluk halinde yaşadığı bütün yerlerde lider kavramından bahsetmek mümkündür (Göka, 2014: 16).

2.7.1.2. Liderlik Özellikleri

İnsanlık tarihinden beri var olan liderlik olgusu her toplumun farklı ihtiyaçlarının neticesinde ortaya çıkmıştır. Toplumların değişik ihtiyaçları beraberinde liderlerin sahip olması gereken nitelikleri de belirlemektedir. Liderlik çalışmalarına bakıldığında, araştırmacıların üzerinde ittifak ettiği özellikler farklılık göstermektedir. Ancak belli başlı hususların bilhassa vurgulanması liderlik özelliklerinin ne olduğu konusunda bazı ortak noktaları içermektedir.

Liderlik üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde, liderlik sürecinin temelini, bir kişinin, diğerlerini etkileyebilmesinin oluşturduğu söylenebilir. Liderlik üzerine yapılan araştırmalar çoğunlukla, liderin başkalarını neden ve nasıl etkilediği; bu etkilemede hangi mekanizmaların rol oynadığı ve diğerlerini etkilemede liderlerin kullandığı güç kaynakları üzerine yoğunlaşmaktadır. Liderlik için, bireyin yüksek bir mevkiye sahip olması, resmi yetkilerinin olması gibi özellikler gerekli değildir. Değişik kademelerde liderlik söz konusu olabilmektedir. Önemli olan husus, grubu peşinden sürükleyebilmek, belli amaçlar belirlemek ve belirlenen amaçlar istikametinde grubu yönlendirebilme kabiliyetidir (Şimşek, t.y.'dan aktaran: Demir vd., 2010: 131).

Günümüz modern çağında bir liderde bulunması gereken temel liderlik özelliklerinden bazıları şu şekilde ifade edilebilir (Şahin vd., 2004'den aktaran: Paşaoğlu ve Tokgöz, t.y.: 45):

- Lider kendisini tanımalı ve başkalarını da dinlemesini bilen olmalıdır.
- İşinde liyakat sahibi olmalı ve işleri basitleştirerek yapmalıdır.
- Grup üyelerini iyi tanımalı ve onlara güven duymalıdır.
- Ulaşılması gereken hedefleri ve standartları belirleme yetkinliğinde olmalıdır.
- Yerinde doğru ve hızlı kararlar almalıdır.
- Demokratik olmalı, grup üyelerini kararlara katmanın yanında zıt görüşleri de davet eden bir karaktere sahip olmalıdır.

- Lider öngörü sahibi olmalı, geleceğin getireceği muhtemel olumsuzluklara karşı tetikte olmalı ve sağduyulu planlar yapabilmelidir.
- Taviz vermeyeceği hedefler için sabırla ve kararlılıkla hedefine ilerlemelidir.
- En zor şartlar altında dahi olsa umutsuzluğa kapılmamalı ve çevresine sürekli güven aşılayarak morali yüksek tutan taraf olmalıdır.
- Tasarımcı olmanın yanı sıra varsayımları test eden ve açığa çıkaran kişi olmalıdır.
- Dürüst, erişilebilir ve mütevazı bir kişiliğe sahip olmalıdır.
- Takım çalışmasını ve birlikte iş yapmayı özendirici nitelikte olmalıdır.
- Gerekli risk almaktan kaçınmamalı, denetleme mekanizmasına çok önem vermeli ve zamanı iyi kullanmalıdır.
- Eleştirilmekten korkmamalı ve sonuçları denetleyip, gözden geçirmelidir.

2.7.1.3. Yönetici ve Lider Arasındaki Farklar

Lider, örgütün insan kaynağı üzerine yoğunlaşarak en yüksek verimliliği sağlamak için gerektiğinde olağanüstü yeteneklerini ve güçlerini ortaya koyan kişidir. Yönetici ise, önceden sınırları çizilmiş belli kurallar ve standartlar içinde örgütsel hedeflere ulaşmak için daha çok planlama, örgütlenme, yöneltme, eşgüdüm ve denetim fonksiyonlarını kullanan kişi şeklinde tanımlanmaktadır (Önen ve Kanayran, 2015: 45-46).

Lider denildiğinde, bir grubun ya da grup üyesinin kendisi hakkındaki kararlarda en etkili olan kişiler ya da yöneticiler kastedilmektedir. Bu açıdan bir hastanenin başhekimini, o hastanenin; sağlık bakanı, bütün sağlık kurumlarının ya da sağlık bakanlığındaki müsteşarlar ya da üst düzey yöneticiler, sorumlu oldukları birimlerin lideri olarak gösterilebilir. Benzer şekilde bir siyasi partinin genel başkanı, hem örgütünün hem de partinin temsil ettiği toplumsal kesimin lideri olarak ifade edilebilir. Parti yöneticisi ise, parti organizasyonu içinde yer alan grubun lideri olarak görülebilir (Göka, 2014: 22).

Yönetici ile lider arasındaki farklar şu şekilde sıralanmaktadır (Koçel, 2010'dan aktaran: Çakıcı, 2014: 114-115):

- Yöneticilik bir meslek uygulamasını içerirken, liderlik insanları etkileyen ve harekete geçirebilme işini ifade eder.
- Yöneticilik kurumsal bir yapı içinde söz konusuysa, liderlik için kurumsal ya da resmi bir yapı şart değildir.
- Yöneticilik, tanımlanmış amaçlara ulaştıracak işlerin yaptırılması ile uğraşır. Liderlik ise, hedeflerin ve yapılacak işlerin belirlenmesine odaklanır.

- Yöneticinin bulunduğu konum gereği yetki ve yaptırım uygulama hakkı vardır. Lider insanları etkilemek ve yönlendirebilmek için kişisel özelliklerini, davranışlarını, insanlara verdiği güven ve ilhamı kullanır.
- Yöneticinin görev tanımı mevcutken, liderin görev tanımı bulunmamaktadır.
- Yöneticilik, prosedür ve istatistiklere dayanan yönü ağır basarken, liderliğin; insanları sevk edebilme, hedeflerine ulaştırabilmeye dayalı olarak sanat yanı daha fazladır.
- Yöneticilik tanımlanan amaçlara ulaşma, liderlik ise değişim ve dönüşüm yapabilme işinin adıdır.
- Yöneticilik örgütün iç yapısı ve dinamikleriyle ilgiliyken, liderlik ise dış çevre yapı ve dinamiklerine yönelebilmeye işiyle ilgilidir.
- Yönetici işleri doğru yapan biriyken, lider ise doğru işleri yapan kişiyi ifade eder.

Yöneticiler, amaçlar hususunda yeterince aktif davranma özelliği göstermezler. Zira yönetsel amaçlar isteklerden ziyade ihtiyaçlardan kaynaklanan bir görünümüdür. Liderler ise, hedeflere tepki gösterme yerine, onları gerçekleştirmek için aktif bir kişisel tutuma sahiptir. Yöneticiler problem çözümünde karşıt görüşler arasında uyum ve denge kurmak mecburiyetindedirler. Buna karşılık liderlerin sorunların çözümündeki yaklaşımları sınırlı değildir (Akın, 1995: 9). Yönetici ve liderler arasındaki temel ayrımlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 8: Yönetici ile Lider Özellikleri Arasındaki Temel Farklar

Yönetici	Liderlik
İdarecidir	Yenilikçidir
Tekrarcıdır	Orijinaldir
Devam ettiricidir	Geliştiricidir
Sistem ve yapılar üzerinde odaklanır	İnsanlar üzerinde odaklanır
Denetime güvenir	Dürüsttür, doğruluğa güvenir
Kısa vadeli görüşe sahiptir	Uzun vadeli perspektife sahiptir
Nasıl ve ne zaman biçiminde soru sorar	Neden ve niçin soruları önemlidir
Her zaman gözlerini tabanda gezdirir	Gözlerini yatay düzlemde gezdirir
Klasik anlamda iyi askerdir	Kendisidir
Düşünceleri doğrudur	Doğru düşüncededir
Mevcut durumu kabul eder	Mevcut duruma kafa tutar

Kaynak: Keçecioğlu, 2003: 12

2.7.1.4. Liderlik ve Otorite İlişkisi

İnsanlar topluluklar halinde hayatlarını sürdüren sosyal varlıklardır. Hangi amaçla olursa olsun birden fazla insanın bir araya gelerek oluşturduğu bir grup ya da toplulukta insanlar, doğası gereği bir kişinin peşinden gitme veya grubu peşinden sürükleyip yönlendirme güdüsü içerisinde olmaktadır. Dolayısıyla liderlik grup hayatının ortaya çıkarmış olduğu bir olgudur. Bu olgunun tarihi ise, insanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahiptir (Pazarbaş, 2012: 106-107).

Lider ya da önder, kişisel bakımdan sahip olduğu saygınlık, üstünlük ve çekicilik yüzünden kendisine itaat edilen kişiyken; otoriteler ise kendilerine itaat edilmesi gerektiği, resmen toplulukça tanınmış olan kişiler olmalarından dolayı, lider kavramı otoriteler kavramına karşıt bir kavram olarak görülmektedir. Ancak pek çok durumda, ikisi birbirine karşı bir görünüme sahiptir. Bazen, fazla resmileşmemiş, klik, çete, topluluk ya da deneysel gruplar gibi ilkel gruplarda, önceden belirlenmiş bir otorite rolü bulunmadığından, lider durumunda olan kişi, liderliğini sağlam hale getirdiğinde, otorite sahibi olur. Dolayısıyla benimsenen ve takip edilen bir lider olma olgusuna, grup üyelerinin gözünde meşruluk kazandırmış olur (Duverger, 1982: 200-201).

En genel manasıyla otorite bir iktidar biçimi olmasının yanında bazen de meşru iktidar, yönetme-hükmetme olarak ifade edilebilir. İktidar diğerlerinin davranışlarını etkileme becerisi şeklinde nitelendirildiğinde otoritenin de bunu yapma hakkı olarak tanımlanması söz konusudur. Otorite, bir zorlama veya manipülasyondan ziyade kabul görmüş itaat yükümlülüğüne dayanan bir kavramdır. Bunlara ilave olarak zor kullanma görünümünde itaat, kaba kuvvete dayalı olarak tesis edilirken otorite ilişkisi kaba kuvvete dayanmamaktadır. İtaat kendiliğinden olandır. Bir iktidar ilişkisinde emir verenlerin emir vermesini bir hak, diğerlerinin de bu emre itaati bir ödev olarak görmesi otorite ilişkisi olarak görülebilir. Dolayısıyla iktidarın ekonomik, sembolik, fiziksel kaynakları ile zor kullanma ve otorite şeklinde görünümüleri mevcut olup bu farklı yönleriyle karşımıza çıkabilir. Bir irade olmaksızın bu farklı yönlerin ortaya çıkması mümkün değildir. Yani iktidarın kullanımındaki temel bileşenin irade olarak belirtilmesi söz konusudur. Kaynağı ya da görünümü değişse de iktidar ilişkilerinin evrenselliği hemen her toplumda var olan bir gerçekliktir (Dursun vd., t.y.: 32-33).

Sosyologların çoğuna göre liderlik, kişisel otoritenin sosyal grupları etkilemek amacı ile kullanılması anlamına gelmektedir. Lider kişisel otoritesini, diğer kişiler vasıtasıyla, çeşitli amaçları gerçekleştirmek amacıyla kullanmaktadır; koordinasyon (eşgüdümleme), denetleme, yöneltme, başkalarının güçlerini harekete geçirme şeklinde. Ayrıca lider umumiyetle, zorlayıcı yollara başvurmaz, sosyal yapıyı adeta programlaştıran bir özelliğe sahip kişi olarak ortaya çıkar (Dönmezer, 1984: 296).

2.7.1.5. Otorite Türleri

Weber, meşru otoritenin üç saf türü olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca o, bu meşruluğun sağlanabilmesi için bu otorite türleri üzerine kurulu olması gerektiğini ifade eder (Weber, 2014: 52-53):

“Yasal otorite, normatif kuralların meşruluğuna ve bu yasalara göre egemenlik konumuna getirilenlerin emir verme hakkı olduğu inancına dayalıdır. Geleneksel otorite, çok eski zamanlardan beri süregelen geleneklerin kutsallığına ve bu geleneklere göre gücü kullananların meşruluğuna olan yerleşik inanca dayalıdır. Karizmatik otorite ise, bir bireyin istisna kutsallığına, başat kahramanlığına, örnek özelliklerine ya da onun tarafından açıklanan veya emredilen normatif kalıpların ya da emrin kutsallığına olan bağlılığa dayalıdır.”

Siyaset ile ilgili çalışmalarda sıkça üzerinde durulan sözcüklerden biri olan otorite, genellikle zorlama ve cezalandırma yoluna başvurmadan başkaları üzerinde söz geçirebilmeyi, başkalarının davranışlarını etkileyebilme gücünü ifade eden bir kavramdır. Bu anlamda bir öğretmenin öğrencileri üzerindeki, bir babanın aile bireyleri üzerindeki veya devletin toplum üzerindeki otoritesinden bahsetmek mümkündür (Öztekin, 2001: 12).

Çetin (2012: 35) ve Kapani (2010: 56)'ye göre iktidarın olmazsa olmaz prensibi, toplumsal rızaya dayanma gerekliliğidir. Zira iktidar ile “zorbalık” arasındaki ayırım, toplumsal rızaya dayanma derecesini ifade eder. Bu bakımdan otorite, meşru iktidar manasına gelmektedir. Otoritenin gerektiğinde kuvvete başvurması halinde de, kuvvet kullanmanın haklılığı ve meşruluğunun önceden kabul edildiği anlaşılmaktadır. Bir iktidarın, birey veya toplum üzerindeki yaptırım gücü ve üstünlüğünün o kişiler tarafından tartışmasız kabul edilmesi ve iktidara uyulması gerekli bir husustur. Çünkü iktidarın kararları ve eylemlerine yönelik bir mutabakat bulunmuyorsa orada otoriteden de bahsedilemez. Dolayısıyla otorite, siyasal iktidarın “nüfuz” etme yetkinliğini de yansıtır. Tüm bunlardan hareketle, otorite kavramı, siyasal iktidar kavramına nispetle çok daha genel, geniş ve kullanışlı bir kavramdır.

Max Weber'in anlayışında geleneksel, bürokratik ve karizmatik otorite ya da yönetim, üç ayrı davranış, örgütler düzeyinde ise değişik tiplerdeki yapıları gerekli kılan önemli bir husustur. O, gittikçe sanayileşen ve karmaşık bir görünüm kazanan modern toplumlardaki rasyonel, yani akılcı olma zorunluluğunun hangi tip çerçevede daha iyi gerçekleşebileceği sorunu üzerine düşünmüş ve buna büyük önemiyet göstermiştir (Çam, 2010: 59).

Kapani (2010: 96-97)'ye göre Weber'in tipolojisi incelenirken öncelikle iki noktanın vurgulanması gerekir. İlk olarak, Weber'in meşruluk kavramını dar manada hukuki geçerlik karşılığında değil, sosyolojik anlamda “otoriteye tabi olanlarca beslenen inanç” karşılığında kullandığı görülmektedir. İkinci önemli husus ise, Weber meşru iktidar ya da otorite tipleri arasında herhangi bir ayırım gözetmemektedir yani otorite tipleri için bir değer yargısına sahip değildir.

Çünkü o, sosyal bilimcinin sosyal gerçeklik alanında incelenen olguların tarafsız ve bilimsel bir yöntem kullanılarak incelenmesi gerektiğine inanır.

Max Weber, farklı toplumlardaki siyasal sistemleri incelemiş ve iktidarın meşrulaştırılarak otoriteye, meşru tahakküme dönüştürüldüğü üç tip otorite ilişkisi üzerinde durmuştur. Her otorite ilişkisi için hayati nokta olarak yönetenlere itaatin haklı olduğuna dair asgari bir inancı işaret eden Weber, bu sınıflandırmada itaatin dayanak noktalarını ve gerekçesini kıstas olarak görmüştür. Yurttaşların belli bir sisteme neden itaat ettiklerinin cevabı olan meşruluk kavramı çerçevesinde, otoritenin bu üç biçimi de bir anlamda bu soruya cevap teşebbüsü mahiyetindedir (Dursun ve Bayram, t.y.: 47).

2.7.1.5.1. Geleneksel Otorite

Geleneksel otorite tipinde siyasal iktidar meşruluğunu çok eski zamanlardan beri yerleşmiş olan geleneklerden ve bu geleneklerin kutsallığına karşı duyulan inanç ile geçmişin köklü mirasından almaktadır. Yönetilenler, iktidarı geleneklere uygun olarak elinde bulunduran ve kullanan yöneticilerin karar ve emirlerine itaat etmeyi görev olarak görürler. İktidar sahiplerinin yetki sınırları açıkça belirtilmiş olmamakla birlikte yine -geleneklere uygun bir şekilde- tamamen takdire bağlı karar vermelerini sağlayacak geniş bir serbest hareket alanı da mevcuttur. Bu otorite tipinde kanunlara ve otorite sahiplerinin makamlarına değil, daha çok onların şahıslarına karşı bir itaatten bahsetmek mümkündür (Kapani, 2010: 97).

Çetin (2012: 64-65)'e göre geleneksel meşruiyette, siyasi iktidarın gücü, toplumsal alışkanlıklara ve teamüllerin gücüne; iktidarı kullananların meşruiyeti ise geleneklerden gelen kurallara, mirasa, aile, soy, taç, asa gibi değerlerin saygınlığına dayanan bir biçimdedir. Ayrıca geleneksel iktidarın meşruiyeti, sadece geleneğin verdiği bu güce değil, aynı zamanda bu gücün Krallık, beylik, monarşi, aristokrasi gibi yapılarla kurumsallaşmasına dayanan bir nitelik gösterir.

Geleneksel otorite tipi çerçevesinde oluşan hiyerarşide resmi görevliler arasında ast-üst ilişkisi değil efendi-hizmetçi ilişkisinden bahsedilebilir. Bunun yanı sıra yönetilenler topluluğun üyeleri değil, iktidar sahiplerinin arkadaşları veya uyrukları görünümündedir. Geleneksel iktidar tipinde itaat, iktidar sahibine karşı bir ödev olarak görülmekle birlikte, bu tipte otoritenin gerekçesi de inancı zorunlu kılan bir gerekçe özelliğindedir. Geleneksel gerekçelerden ortaya çıkan bu otorite tipi, en ilkel ve en evrensel meşru iktidar biçimi olmasına karşın, modern siyasal sistemler dahi, geleneklerden önemli ölçüde meşruluk devşirmekte, hemen hemen bütün istikrarlı siyasal sistemler, geleneği işleyerek bir miktar meşruluk kazanma yoluna girmektedir. Son olarak, örflere dayanan bu meşru iktidar tipi, hatırlanamayacak kadar eskiye giden kökenlerin, kendi başına süreklilik gösteren bir meşruluğa sahip olduğuna inanılan bir özelliğe sahiptir (Dursun ve Bayram, t.y.: 47-48).

2.7.1.5.2. Karizmatik Otorite

“Karizma” kelimesi eski Yunan dilinde “Tanrı vergisi” anlamına gelir. Karizmatik otorite tipinde iktidarın meşruluğu, bir kişinin daha doğrusu liderin olağanüstü sayılan özelliklerine bağlı olarak gerçekleşmektedir. Halk, liderde kutsallık veya kahramanlık ya da örnek alınacak üstün bir kişilik simgesi gördüğü için ona bağlanır ve mevcut sisteme tam bir uyum göstererek itaat etmek durumundadır. Geniş halk kesimlerinde liderin olağanüstü niteliklere sahip olduğu inancının yerleşmesi, onun karizmatik bir kişiliğe sahip olduğu, iktidarına yaygın bir destek sağlaması için yeterli olan hususlardır (Kapani, 2010: 99).

Max Weber tarafından da tanımlandığı şekliyle karizmatik liderler, diğer liderlerden ayrı özelliktedirler. Karizmatik liderlerin nitelikleriyle ilgili değerlendirmelerin hemen hemen bütünü ya Weber’e aittir ya da Weber kaynaklı çalışmalardır denebilir. Ayrıca karizmatik liderler, takipçileriyle zihni bir iletişim yeteneğine de haizdirler. Dolayısıyla bu liderlerin hareket ve davranışları dini, tarihi, tabii ve mistik kaynaklar tarafından kabul edilebilir bir özelliğe de sahiptir (Közleme, 2013: 248).

Weber’e göre karizmatik otorite, kısa ömürlü ve istikrarsız olsa da siyasal meşrulukta dinamik ve devrimsel bir öge durumundadır. İktidarın törensel araçlarla bir kişiden başka birine verilmesi, geleneklerin başlangıcını temsil etmekte ve karizmatik bir anlayışa dayanmaktadır. Fakat bu devir teslimin ardından ya da liderin ölümü veya ayrılmasıyla birlikte karizma sıradanlaşmaya başlar ve akabinde her karizmatik otorite ya da lider, geleneksel veya yasal-ussal otoriteye dönüşmek durumunda kalmaktadır. Bu otorite tipinde iktidarın meşruluğu ve itaat, liderin, hükümranın eylemlerinden ziyade kişiliğine ya da kişisel özelliklerine dayanan niteliktedir. Örneğin, güzel konuşma yeteneğiyle kitleleri etkileyebilen bir önderin otoritesi, karizmatik otorite olarak ifade edilebilir (Dursun vd., t.y.: 48).

Karizmatik otoritede bir ödeve çağrı özelliği vardır. Buna karşın geleneksel ve hukuki otoritelerin temelinde, geleneksel bazı sosyal ayrıcalıklar veya idari hiyerarşide yer almış şekli ve kanuni kurallar mevcuttur. Karizmatik otorite, alışkın olunan uygulamalardan ayrılıp, onları bir kenara iter. Bu otorite, geçmişi reddeden bir niteliğe sahiptir. Bu yönüyle devrimci bir kuvvettir. Ayrıca bu otorite şahsi bir maddi kazanç düşüncesine karşı ilgisizdir. Daha açık ifadeyle, sürekli ekonomik faaliyetlerle uğraşıp düzenli bir gelire ulaşmak için gün be gün rasyonel ekonomik faaliyetlerde bulunmak bu otorite tipinin reddettiği bir husustur (Dönmezer, 1984: 299).

2.7.1.5.3. Yasal-Ussal Otorite

Weber’in üçüncü siyasi meşruiyet biçimi olan yasal-rasyonel otorite tipi, otoriteyi açıkça yasal olarak tanımlanmış kurullarla ilişkilendiren bir görünüme sahiptir. Weber’in anlayışına göre,

yasal-rasyonel otorite, modern devletlerde görülen otorite biçimini ifade eder. Devlet başkanının ya da hükümet görevlilerinin gücü, resmi, anayasal kurallar tarafından belirlenmekte ve sınırlanmaktadır. Ayrıca bu otorite şeklinin geleneksel ve karizmatik otorite karşısındaki avantajlı yanı, bir kişiden ziyade bir göreve/makama bağlı olması sebebiyle kötüye kullanılması veya adaletsizliğe yol açması ihtimalinin çok az olması durumudur (Heywood, 2014: 278-279).

Çetin (2012: 65)'e göre ise bu otorite tipi, belli kurallara bağlı olmak sebebiyle düzenleme ve itaati sağlama hakkı olarak ifade edilebilir. Weber, bu otorite tipini bürokrasi kavramıyla izah eder. Bürokratik yapıda, yasal düzenlemeler ile belirlenmiş resmi yetki alanları, hedeflerin gerçekleşmesini sağlayacak resmi görevlerin dağıtılması, işbölümü ve bunun süreklilik arz edecek bir şekilde işlemesi söz konusu olmaktadır. Bürokrasi, toplu eylemi rasyonel düzenlilik kazanmış toplumsal eyleme dönüştürmenin başlıca aracı işlevi görmektedir. Bu açıdan, güç ilişkilerini toplumsallaştırmaya yarayan bir araç olarak bürokrasi, bu aygıtı denetleyenler için en önemli iktidar aracı konumundadır. Devletin bürokratikleşmesinin tamamlandığı düzende, iktidarın toplumu kontrol ve düzenleme kapasitesi en güçlü ve geniş bir boyuta ulaşmış olmaktadır.

Bürokrasilerde bireyler, birey olmalarından dolayı özgürdür. Sadece buldukları makamın yasalarca belirlenmiş vazifelerini yerine getirmekle yükümlü bir niteliktedirler. Bu otorite tipinde, yasaların öngördüğü kadarıyla bir sorumluluktan ve hiyerarşiden bahsedilebilir. En alt kademelerden en üst makamlara kadar, ister seçimle gelsin ya da gelmesin bu prensipler, bütün memurlar ya da çalışanlar için benzer geçerliliğe sahiptir (Oktay, 2005: 46).

2.7.1.6. Liderlik Teorileri

Liderlik sözcüğü, örgütsel literatür içerisinde çok çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Liderlik kimi zaman kişilik özelliği, kimi zaman belli bir makamın niteliği kimi zamanda bir davranış türü olarak ifade edilmiştir. Buradan hareketle liderlik, hedeflerin başarılması istikametinde diğerlerini etkileme süreci ya da sanattır. Bir başka tanım olarak ise liderlik, örgütün amaçlarıyla uyusun ya da uyuşmasın, diğer kişilerin davranışlarını amaçlara ulaşmak için onları etkileme olarak tanımlanabilir. Burada etkileme kaynağı olarak güç ya da erk sözcüğünü vurgulamak gerekir. Güç sözcüğü yetki sözcüğüyle karıştırılabilmektedir. Güç, diğer insanları etkilemede kişinin yeteneği olarak tanımlanırken yetki sözcüğü bir makama sahip kişilere verilen olanak ve ayrıcalıkları ifade eder. Güç kendinden doğar ve bu, yetkinin kullanılmasıyla olabileceği gibi başka kaynakların kullanılmasıyla ya da harekete geçirilmesiyle de olabilmektedir (Can vd., 1998: 286).

Liderlik tanımlarının ortak bulguları sonucu lider, bireyleri gönüllü olarak peşinden sürükleyebilen kişi olarak ifade edilmektedir. Bu önemli özelliğinden dolayı, liderlik konusunda çok çeşitli araştırmalar yapılmış, yapılan araştırmalar ve ortaya konulan bulgular ışığında çeşitli liderlik teorileri ortaya çıkmıştır. Bu teoriler, liderliğin belli özelliklerini ortaya koymakla birlikte

hiçbiri tek başına, bütün boyutlarıyla liderliği açıklayamamaktadır. Yaklaşımlardan bazıları dar bazıları ise daha geniş olarak liderliği açıklama yoluna gitmişlerdir. Ortaya konulan bulgulardan anlaşılacağı üzere, tüm kuramsal çalışmaların birbirinin eksik kalan yönlerini tamamladığı söylenebilir (Aktan vd., 2014: 57).

20. yüzyılın başından itibaren liderlik üzerine araştırma yapanlar, ilgi alanlarına göre liderliği farklı şekillerde tanımlama yoluna gitmişlerdir. Bu tanımlar genellikle içinde bulunulan dönemin liderlik kuramlarıyla ilgilidir. Liderlik ile ilgili yaklaşımları; özellikler yaklaşımı, davranışsal yaklaşım, durumsal yaklaşım ve yeni yaklaşımlar ya da modern liderlik yaklaşımı olmak üzere dört grupta sınıflandırmak mümkündür (Bakan ve Büyükmeşe, 2010'dan aktaran: Taşkiran ve Akbaba, 2014: 371).

Liderlik, liderin yaptıklarıyla ilgili bir süreci ifade eder. Lider ise başkalarını belirli bir amaç istikametinde davranmaya yönlendiren, etkileyen kişidir. Diğer bir ifadeyle, bir grup insanın, kişisel ya da grup hedeflerini gerçekleştirmek üzere takip ettikleri, emir ve talimatı doğrultusunda hareket ettikleri kişi liderdir. Dolayısıyla liderlik sürecinin temel esasını, bir kişinin başkalarını etkileyebilmesi ya da davranışlarını yönlendirmesi oluşturmaktadır. Bir kişi başkalarına nasıl etkide bulunur? Ya da niçin bir grup insan lider olarak ortaya çıkan kişi tarafından etkilenir? Bu etkilenmede rol oynayan etmenler nelerdir? Liderlik konusu ile ilgili teori ve yaklaşımlar bu sorulara cevap arama uğraşını ifade etmektedir (Koçel, 2007: 445).

2.7.1.6.1. Özellikler Teorisi

Liderlik tanımlarında üzerinde ısrarla durulduğu üzere liderlik, diğer kişileri etkileme sürecini ifade eder. Bu açıdan, liderin insanları etkileyebilmesi için birtakım özellikleri bünyesinde barındırması gerekir. Sahip olunan özellikler liderlerin başarısına da etki edecektir. Ayrıca liderlerin bazı özelliklere sahip olmasının yanı sıra bu özellikleri iyi kullanabilmesi de gerekmektedir (Aktan vd., 2014: 58).

Liderliğin bazı kişisel özelliklere dayandığı varsayımından hareket eden özellikler teorisi, belli özelliklere sahip kişilerin lider olabileceğini ifade etmektedir. Bu teoriye göre lider, toplumun hayal gücüne girmiş olan seçkin, yetenekli bir kişi olarak görülür. Zekâ, yenilikçi olmak gibi kişisel özellik ve üstünlüklerin kişilerde bulunması lider olmasını olumlu yönde etkileyen niteliklerdir (Celep, 2004'den aktaran: Çakıcı, 2014: 126).

Bir başka tanımda da liderin sahip olması gereken özellikler şu şekilde ifade edilmiştir (Neubeiser, 1999'dan aktaran: Aktan vd., 2014: 59):

:

- Süreklilik: Liderler, amaçlarına ulaşma, görevleri uygulama ve çalışanlarını yönetme hususlarında karşılarına beklenmedik durumlar çıksa da yollarında değişikliğe gitmemelidir.
- Tutarlılık: Liderler, söylediklerini yaparlar, söylemleri ile eylemleri arasında büyük farklardan bahsedilemez, davranışları tutarlıdır.
- Güvenilirlik: Liderler, gerek duydukları yerde mevcuttur. Başkalarını yarı yolda bırakmaz ve çalışanlarının güveneceği kişiler olarak bilinirler.
- Bütünlük: Liderler, verdikleri sözlerin arkasında dururlar ve arada engeller olsa dahi sorumluluklarının farkında olarak yerine getirmek hususunda kararlıdırlar.

Liderlik sürecini, sadece “lider” değişkenini ele alarak inceleyen özellik teorisi’ne birtakım eleştiriler yöneltilmiştir. Yapılan çalışmalarda bazen etkin liderlerin aynı özelliklere sahip olmadığı görülmüş; bazen grup üyeleri ya da izleyiciler arasında liderin özelliklerinden daha fazlasına sahip olanlar bulunduğu halde bunların lider olarak ortaya çıkmadıkları belirlenmiştir. Bu özellikler teorisine ters bir durum teşkil etmektedir. Bu sonuçlar çerçevesinde, liderlik sürecinin tam olarak anlaşılabilmesi için başka değişkenlere de ihtiyaç vardır. Liderin sahip olduğu özellikler yerine, izleyicilerin niteliklerine, liderin nasıl bir davranış sergilediğine bakılması gerekliliği söz konusu olmuştur. Bundan dolayı Davranışsal Liderlik Teorileri ortaya çıkmıştır (Koçel, 2011’den aktaran: Paşaoğlu vd., 2013: 107).

2.7.1.6.2. Davranışsal Liderlik Teorisi

Özellikler teorisi liderliğe ilişkin açıklamalarında yetersiz kaldığından ötürü araştırmacılar, liderliğe yönelik farklı yönleri araştırmaya odaklanmışlardır. Bu açıdan araştırmalar, liderin davranışları üzerinde yoğunlaşmıştır. 1950 sonrasında yapılan çalışmalarda, etkin bir lider olarak bir kişinin davranışlarının niteliğinin incelenmesi söz konusu olmuştur. Davranışsal liderlik yaklaşımında, liderin başarılı olması için iki gerekçeye sahip olması gerekir (Akın, 1995: 45-46).

1. Liderlik ederken üyelerin desteğine gereksinim duyması,
2. Liderin, örgütsel ve bireysel hedefleri arasında denge kurabilme yeteneği.

Liderlikteki davranışsal yaklaşım, özellikler yaklaşımının çok verimli ve etkin olmaması nedeniyle geliştirilen bir perspektif olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yaklaşımın amacı, davranışların etkin liderlikle nasıl bütünleştirileceğini belirlemenin yanında bir liderin etkin bir lider olabilmesi için ne yapmalıdır sorusuna cevap bulmaktır. Araştırmacılar etkin lider davranışları ile etkin olmayan bir liderin davranışları arasında farklılıklar olduğunu ve etkin liderin davranışlarının tüm şartlar altında benzer sonuçlar verdiğini ifade etmektedir (Keçecioğlu, 1998: 117).

Davranışsal teoriler, liderin davranışlarını analiz ederek, liderlerin davranışlarının temel göstergelerini belirlemeye odaklanmıştır. Bu teoride bir liderin yaptıkları ve etrafındakilere davranışları önemli bir husus teşkil etmektedir. Özellikler kuramından ayrı olarak bu yaklaşım, eğitim sayesinde kişilerin lider olabileceklerini ileri sürmektedir (Celep, 2004'den aktaran: Çakıcı, 2014: 126-127).

Davranış teorisi kapsamında yer alan Ohio Üniversitesi araştırmaları, Michigan Üniversitesi araştırmaları, Likert'in Sistem 4 Modeli, Blake ve Mouton'un Yönetim Biçimleri Yaklaşımı ile McGregor'un X ve Y Teorisi üzerinde durmak yerinde olacaktır.

2.7.1.6.3. Ohio State Üniversitesi Araştırmaları

1945 yılında başlayan Ohio State Üniversitesi çalışmalarının temel amacı, etkin bir liderin nasıl tanımlandığını ortaya koymaktır. Çalışmanın başında, liderlerin sergiledikleri davranışları gösteren çeşitli tanımlar belirlenmiş ve daha sonra bu tanımlar faktör analizine tabi tutularak lider davranışlarını açıklayan faktörlerin belirlenmesi üzerine çalışma yürütülmüştür. Bu araştırmanın neticesinde, liderlik davranışlarını tanımlayan iki temel boyut ortaya çıkarılmıştır. Bunlar: kişiyi dikkate alma (insan ilişkilerine dönüklük)ve inisiyatif (iş dikkate alma) şeklindedir (Bolat vd., 2008'den aktaran: Paşaoğlu ve Tokgöz, 2013: 107).

Ohio State Üniversitesi çalışmaları, liderlik ile ilgili olarak iki temel faktörün davranış üzerinde etkili olduğunu ortaya koymuştur. Bu iki temel faktör, bireye odaklanma ve işe odaklanma şeklinde ifade edilmektedir. Bireye odaklanma, liderin izleyicileri üzerinde güven ve saygı uyandırmasının yanında onlarla iletişim kurarak dostluk ve arkadaşlık bağlarını geliştirme yönündeki davranışlarına vurgu yapar. Bu şekilde davranan lider, astlarını önemser ve sorunlarını çözmeye onlara destek verir. Liderin bu şekilde davranış sergilemesinde neo-klasik yönetim anlayışının etkisinin büyük olduğunu belirtmek gerekir. İşe odaklanma ise, liderin gerçekleştirmek istediği belirli bir hedef doğrultusunda, işin zamanında bitirilmesi, hedef belirleme, grup üyelerini örgütleme, iletişim kurma, iş süreçlerini belirleme ile buna yönelik talimatların ortaya konulmasını içerir. Bu bakımdan, liderin davranışları bireye yönelik değil, işin yapılmasına yönelik bir görünüme sahiptir (Demirci, 1998: 132).

Ohio-State yaklaşımında, liderin astlara değer vererek onları, işe yönelik çalışmalarında motive ettikleri söylenebilir. Astların işe alınmasından yetiştirilmesine kadar olan süreç içerisinde kararlara katılmaları ve yetersizliklerinin giderilmesi, lider tarafından sağlanan hususlardır. Lider, otoriter tavır sergilediği takdirde çalışma süresinde ve karar sürecinde verim düşüklüğüne ilave olarak işten ayrılmalar da artış gösterecektir. Bireysel hedeflerini, grup hedefleriyle uyumlu bir biçimde gerçekleştirmek isteyen üyelere lider imkân sağladığında ise performans, moral ve işe devam konularında herhangi bir sorun söz konusu olmayacaktır (Akın, 1995: 55-56).

2.7.1.6.4. Michigan Üniversitesi araştırmaları

Liderlik üzerine yapılan çalışmalardan birisi de liderlik kavramını, liderin içinde bulunduğu örgüt tarafından benimsenmesine bağlayan Michigan üniversitesi araştırmacılarının yaptığı araştırmadır. Bu araştırmada, hem üyelerin tatmin olmalarına hem de görülen işin istikametinde örgütsel hedeflere hizmet edilmesine yönelik faktörler üzerine odaklanılmıştır. Ayrıca, İşten ayrılma, devamsızlık, iş motivasyonu, iş verimliliği gibi ölçekler, bu yaklaşımda liderin etkinliğinin belirleyici kriterleri olarak ifade edilmektedir (Akın, 1995: 56).

Michigan Üniversitesi liderlik araştırmalarının dört temel faktöre dayandığı şu şekilde ifade edilebilir (Zel, 2006'dan aktaran: Paşaoğlu ve Tokgöz, 2013: 108-109):

- Destek: Grup üyelerinin kişisel duygularına verilen önemi artırıcı davranışlar mühimdir ve kişiye yönelik davranışları ölçmektedir.
- Karşılıklı İlişkileri Kolaylaştırma: Grup üyeleri arasında yakın ve karşılıklı tatmini sağlayan ilişkilerin gelişmesine yardım eden davranışlar mühimdir ve kişiye yönelik davranışları ölçmektedir.
- Amacın Vurgulanması: Grup hedeflerine ulaşmak ve yüksek performans sağlamak için motive edici davranışlar mühimdir ve işe yönelik davranışları ölçmektedir.
- İş Kolaylaştırma: Araç-gereç ve teknik bilgi gibi kaynakları sağlayarak amaçlara ulaşmada kolaylık sağlayıcı davranışlar mühimdir ve işe yönelik davranışları ölçmektedir.

1950'lerin sonlarında Rensis Likert ve arkadaşları tarafından bir seri liderlik çalışması yapılmıştır. Bu çalışmadan amaç ise, etkin grup performansı sonuçları altında liderlik davranış kalıplarını ortaya çıkarmaktır (Likert, 1961'den aktaran: Keçecioğlu, 1998: 121). Michigan Üniversitesi alışmaları, liderlik davranışlarını daha anlaşılır hale getirmenin ve gruplandırmanın yanı sıra kendi içinde sınırlarını geliştirmeyi de hedeflemiştir. Bu hedef doğrultusunda büyük ölçüde teorik yerine uygulamaya dayalı veriler elde etmeye çalışmıştır. Yapılan alışmalar, karara varılan kavramların basitliği, genellemelere yapılan vurgu ve metodolojinin geçerliliğine dair eleştirilere maruz kalmıştır (Pazarbaş, 2012: 27).

2.7.1.6.5. Likert'in Sistem 4 Modeli

Rennis Likert, etkin olan örgütlerle etkin olmayan örgütleri birbirinden ayıran yapısal ve davranışsal faktörlerin neler olduğu ilgili araştırmalarında, bir liderin davranışlarını sistem 1 (istismarcı otoriter), sistem 2 (yardımsever otoriter), sistem 3 (katılımcı) ve sistem 4 (demokratik) olarak dört başlık altında sınıflandırmıştır. Bunlar (Şimşek ve elik, 2014: 86-87):

1. İstismarcı Otoriter: Bütün kararları liderler verir, kimin, ne zaman ve nasıl iş yapacağını liderler belirler. Başarısızlığı cezalandırmanın yanında liderin çalışanlara güveni çok azdır. “Dediğim gibi yapmazsan kovulursun” anlayışı vardır.

2. Yardımsever Otoriter: Kararı yine liderler verir, ancak işleri yaparken astlar bir dereceye kadar özgürlük ve esnekliğe sahip konumda bulunmaktadır.

3. Katılımcı: Liderler, hedefleri belirlemeden ve karar vermeden evvel astlarla istişare ederler. İşlerin nasıl başarılacağı hususunda ve karar vermede astların oldukça fazla bir rolü vardır. Cezalardan ziyade ödüllendirmeye ağırlık verilmektedir.

4. Demokratik: Likert’in tavsiye ettiği liderlik (yönetim) sistemidir. Bu sistemde, tüm çalışanlar hedeflerin belirlenmesi ve işe ilişkin kararların verilmesine tam olarak katılımında bulunurlar. Karar verme örgütsel gruplar aracılığıyla tüm örgütsel kademelere yayılma göstermektedir.

2.7.1.6.6. Blake ve Mouton’un Yönetim Biçimleri Yaklaşımı

Davranışsal liderlik teorileri içerisinde vurgulanması gereken bir diğer çalışma Robert Blake ve Jane Mouton tarafından oluşturulan yönetim tarzı matriksi modelidir. Bu matriks liderlerin davranışlarını belirlemek amacıyla oluşturulmuştur (Paşaoğlu vd., 2013: 109).

Blake ve Mouton’un modeli liderin ilgi duyduğu iki temel boyut üzerinde yükselmiştir. Model’de dikey boyut, liderin insan ilişkilerine duyduğu ilginin derecesini, yatay boyut ise üretime duyulan ilginin derecesini göstermektedir. Bu boyutlara verilen ağırlığın derecesine göre beş farklı liderlik tipinden bahsetmek mümkündür. Bunlar (Şimşek ve Çelik, 2014: 85):

1. Cılız Liderlik: Örgütte kalabilmek için gerekli işin yerine getirilmesinde en alt düzeyde çaba harcanmasını ifade eder.

2. Şehir Kulübü Liderliği: Yönetici düşünceli, rahat ve arkadaşça ilişkilere gerekli önemi gösterirken üretime olan ilgisi en alt düzeyde olmaktadır.

3. Görev Liderliği: Yönetici otoritesiyle birlikte gerekli verimi sağlarken insan ilişkilerine verdiği önem en az düzeyde kalmaktadır.

4. Orta Yolcu Liderlik: Yapılacak işin miktarı ile çalışanların moralini dengede tutmaya çalışan uzlaştırmacı liderlik tipi şeklinde ortaya çıkar.

5. Ekip Çalışması Liderliği: Örgüt üyelerinin karşılıklı güven, saygı, dayanışma ve özgüven yoluyla yüksek performans göstermelerinin yanında yöneticinin sorun çözme haricinde astlara müdahale etmediği liderlik tarzını gösterir.

2.7.1.6.7. McGregor'un X ve Y Teorisi

Douglas McGregor'un geliştirdiği teoriye göre, liderlerin davranışlarını belirleyen etmenlerden birisi, onların insan davranışları hakkındaki varsayımları olarak ifade edilebilir. Bu varsayımlar, birbirine zıt görüşleri içeren iki grupta toplanarak "X ve Y Teorisi" olarak tasnif edilmiştir. Bu teoriye göre bireylerin davranış özellikleri sıralaması şu şekilde gösterilebilir (şimşek ve elik, 2014: 85-86):

"X" Teorisine Göre:

- İnsanlar çalışmayı sevmez ve işten mümkün olduğu kadar kaçma eğilimi gösterir.
- Eğer insanlar çalıştırılmak isteniyorsa; korkutulmalı, yönlendirilmeli ve hatta tehdit edilme yolu denenmelidir.
- Ortalama bir insan sorumluluk almak istemez, fazla istekli olmamakla birlikte güvenceyi her şeyin üstünde tutar.
- İnsanların çoğu yenilikçi değildir ve değişikliğe karşı bir dirence sahiptir.
- Örgüt bireyleri için önemli olan örgütsel amaçlar değil, kişisel menfaatleridir.

"Y" Teorisine Göre:

- Kişilerin bir işte çalışmaları, dinlenme ve oyun oynama kadar tabii bir uğraştır.
- Kişi bir işe girerek, önceden belirlediği hedeflere ulaşmak için kendini yönlendirecek ve kontrol edecek bir davranış sergiler.
- Kişinin hedeflere yönelmesi, ödülün yanında başarı ihtiyacının da tatmin edilmesine dönük bir çabadır.
- Her insan öğrenmek ister. şartların uygun olmasıyla kişi daha fazla sorumluluğu zorla değil isteyerek alır.
- İnsanların, yeni şeyler icat etme ya da yenilik bulma gibi özellikleri toplumda sınırlı sayıda kişiye verilmiş olmayıp geniş bir alana yayılmıştır.

2.7.1.7. Durumsallık Teorisi

2.7.1.7.1. Friedler'in Koşulsallık Teorisi

Fiedler'in Koşulsallık Teorisi, liderlerin etkinliğinin koşullara bağlı olduğunu, bir liderin bir koşul veya örgütte etkin olurken diğer koşul veya örgütte bu etkinliği gsteremeyebileceğini vurgulayan bir anlayışa sahiptir. Teori bu farklılaşmanın niçin olduğunu açıklamanın yanında, lider-koşul tamamlayıcılığını da ifade etmektedir. Ayrıca bu teoride, lider etkinliği liderlerin

kişiliği ve koşullar arasındaki tamamlayıcılığa da bağlı bir görünümüdür. Teori aynı zamanda nasıl liderliğe yönelim gösterildiği, grup kurma ve grup başarısını etkileyen görev özelliklerini nasıl etkilediğini araştıran bir yapıdadır (Keçecioğlu, 1998: 131).

Friedler'e göre her durum için geçerli bir liderlik tarzından bahsetmek mümkün değildir. İçinde bulunulan duruma göre etkili olabilecek çeşitli önderlik tarzlarından bahsedilebilir. En az birlikte çalışmayı istedikleri iş arkadaşı (LPC- Least Preferred Coworker) anketi geliştiren Friedler, bu çalışmayla kişinin işe ya da iş arkadaşlarıyla ilişkiye ağırlık verip vermediğini bulmayı amaçlamaktadır. Öte yandan içinde bulunulan durumu belirleyecek etmenler şu şekilde ifade edilebilir (Can vd., 2011: 296):

- Lider-ast İlişkileri: Liderin astlarca benimsenmesinin derecesidir. Bu ilişkiler arkadaşça-düşmanca, yumuşak-gerilimli veya destekleyici-tehdit edici şekillerde görülebilir.
- Görevin Yapısı: Hedef, karar ve sorunlara çözümlerin açıkça ifade edilip edilmediği
- Liderin Makamının Verdiği Yetki: Liderin elindeki yetki, ödül ve cezalar üzerindeki rolü.

Tablo 9: Friedler'in Liderlik Tarzları

Önder Ast İlişkileri	İyi	İyi	İyi	İyi	Kötü	Kötü	Kötü	Kötü
Görevin Yapısı	Fazla Belirlenmiş		Belirsiz		Açıkça Belirlenmiş		Belirsiz	
Önderin Yetkisi	Fazla	Az	Fazla	Az	Fazla	Az	Fazla	Az

Kaynak: Can vd., 2011: 296

Tablo 9'da görüldüğü üzere, lider ve ast arasındaki ilişkilerin iyi ya da kötü olması, işin planlı ya da plansız bir özelliğe sahip oluşu gibi hususlar, liderin yetkisini ve liderlik tarzını belirleyen etkenlerdir. Friedler'e göre, geçerli bir liderlik tarzı kimi durumlarda kişiye, kimi durumlarda ise işe yönelik olabilmektedir. Dolayısıyla Friedler, geçerli liderliğin olabilmesi için her duruma göre uygun davranış sergilemek gerektiği sonucuna ulaşmıştır.

2.7.1.7.2. Yol-Amaç Teorisi

Bu model, S. House ve Martin G. Evans tarafından ortaya koyulan bir modeldir. Yol-amaç yaklaşımı, özü itibarıyla liderin sergilediği davranışların izleyenlerinin motivasyonu, tatmini ve başarı dereceleri üzerindeki etkisini açıklamaya çalışan bir yapıdadır. Bu yaklaşıma göre lider, grup

üyelerinin işlerini başarmaları için yapacakları çalışmada, hedefe ulaşmak için izleyecekleri yolun belirlenmesinde en önemli rolü üstlenmek durumundaki kişidir. Ayrıca bu modele göre lider, yönlendirici, destekleyici, atılımcı ve başarıya yönelik davranışları sergilemek suretiyle izleyenlerinin motivasyonunu, iş tatminini ve başarı derecelerini etkileyebilme gücüne sahiptir (Güney, 2000'den aktaran: Aktan vd., 2014: 69).

Yol-Amaç Modeli de dört tip liderlik davranışının varlığından bahseder. Bunlar (Şimşek ve Çelik, 2014: 88):

1. Emir Verici: Lider neyin ne zaman yapılacağına karar verir (Karar vermede astlar bulunmaz).
2. Destekleyici: Lider astlarına ilgi göstermesinin yanı sıra arkadaşça yaklaşıma da sahiptir.
3. Katılımcı: Lider astların önerilerini bekler, astların da karar alma mekanizmasına katılmalarını ister.
4. Başarı Arayıcı: Lider iddialı hedefler belirler ve bu hedeflere ulaşılmasında astlarına karşı güven duyar.

Yol-Amaç Teorisi'ne göre, amaca liderin güdülenmesinden ziyade izleyenlerin güdülenmesi önemli bir husustur. Takımın üyelerinin, amaçtan beklentileri arttıkça amaca ulaşma çabaları da yükselme gösterir. Bunun yanında, üyelerin şahsi menfaatleri ile takımın amaçları birlikte doyurulduğunda, takımın etkililiği de artmaktadır. Tüm bunlardan hareketle, liderin izleyenleri güdülemedeki gücü, takımın görev amaçları ile izleyenlerin kişisel amaçları özdeşleştiğinde veya birbirine koşut gerçekleştirildiğinde yüksek seviyeye çıkabilir (Başaran, 2004: 98).

2.7.1.7.3. Hersey-Blanchard'ın Durumsallık Teorisi

Paul Hersey ve Kenneth Blanchard'ın durumsal liderlik teorisine göre, en etkin liderlik şekli, astların olgunluğu ile çeşitlenen bir özelliğe sahiptir. Bu düşünürler, olgunluğu yaş veya duygusal sağlamlık olarak değil başarı arzusu olarak tanımlamışlardır. Bunlara göre, etkin bir liderliğin şekillenmesinde, “örgütsel ve bireysel amaçlar, sorumluluk alma isteği, işle ilgili yetenek ve deneyim, izleyicilerin bilgi düzeyleri” önemli değişkenler olarak ifade edilebilir. Hersey ve Blanchard, lider ve ast arasındaki ilişkinin çeşitli aşamalardan oluştuğuna inanmanın yanında astların gelişip olgunlaştıkça liderlerin her aşamada liderlik tarzlarını çeşitlendirdikleri düşüncesine sahiptirler (Şimşek ve Çelik, 2014: 90).

Bu yaklaşım, genel olarak astların kendi sorumluluk alanlarını kendileri tayin edebilmeleri açısından gösterdikleri davranışın olgunluğu üzerine kurulu olmasının liderin işini kolaylaştıracağını ifade etmektedir. Bu, örgütsel çalışma disiplini açısından olumlu bir davranış olarak görülebilir. Astların kendi yeterlilik ve birikimlerinin görev talep etmede ve o görevi yerine

getirmelerinin, liderin otorite alanına giren bir konu olduğu bellidir. Bu sorunun astın bizzat kendi tarafından çözümlenmesi lideri hem zaman baskısı hem de enerji ve malzeme kullanımı açısından rahat bir duruma getirecektir. Bu açıdan yönetsel sorumlulukları gönüllü olarak kabul eden astın bunu aşama aşama katederek kendini yetiştirmesi, onun olgunluğuna işaret eden bir husustur (Akın, 1995: 73-74).

2.7.1.7.4. Reddin'in Üç Boyutlu Lider Etkinliği Modeli

Reddin'in "Yönetsel Etkililik (Managerial Effectiveness)" adlı kitabında yöneticinin ya da liderin tek vazifesi, yaptığı işte başarılı olmak şeklinde ifade edilmektedir. Yöneticinin etkililiğinden kasıt ise, yöneticinin vazifesinin gerektirdiği işlerin başarıya ulaşma derecesi olarak belirtilmektedir (Zel, 2001'den aktaran: Akın, 2006: 88). Buna göre, bir yönetici ya da lider, içinde bulunduğu örgütteki koşulları göz önünde bulundurarak görev tanımlaması dâhilindeki işleri sonuca ulaştırdığı müddetçe etkili bir lider olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ohio modelinin ve yönetsel diyagramın göreve ve ilişkilere yönelik boyutlarını esas alan Reddin, bu iki esas üzerinde önce dört temel yaklaşım ifade eder (Can vd., 2011: 296-297). Aşağıdaki tabloda Reddin'in lider etkinliğine ilişkin temel tipleri gösterilmektedir.

Tablo 10: Reddin'in Temel Tipleri

İlgili	Bütünleşmiş
Kopuk	Adanmış

Kaynak: Can vd., 2011: 297

2.7.1.7.5. Lider Katılım Modeli

Vroom-Yetton, liderin karar vermede kullanabileceği normatif bir model üzerinde durmuşlardır. Geliştirdikleri bu modelde lider, durumlara uyum sağlayabilmek için liderlik tarzlarını değiştirecek esnekliğe sahip olmalıdır. Yazarlar kararların etkililiği için iki kriterden söz etmektedir. Bunlardan birincisi kararın niteliği yani kararın, astın iş başarımını etkileyen nesnel taraftır. İkincisi ise kararın benimsenebilirliği özelliğidir.

Victor Vroom ve çalışma arkadaşları tarafından ilk defa oluşturulan liderlikte karar ağacı yaklaşımı etkin karar verme içerisinde liderin başarıya ulaşması fikri üzerine odaklanmaktadır.

Vroom liderlik stilini dört genel sınıflandırma içerisinde tanımlama yoluna gitmiştir: otoriter, danışmacı, delege edici/göçerici ve grup temelli (Keçecioglu, 1998: 145). Bu modelde beş karar verme tarzı vurgulanmaktadır (Doruk, 2006'dan aktaran: Çakıcı, 2014: 134):

- Lider, elinde bulunan bilgilerle karar alır,
- Lider, astlarından aldığı bilgiler ışığında bir karara ulaşır,
- Lider, astların da fikirlerine başvurarak bir çözüme ulaşır,
- Lider, grup çalışmasında astlarla fikir alışverişi yapmak suretiyle kararı kendisi alır,
- Lider, grup çalışmasında tartışmaya katılır ve alınan karar grubun ortak kararıdır.

2.7.2. Modern Liderlik Teorileri

2.7.2.1. Karizmatik Liderlik

Karizma kavramı, Max Weber tarafından ortaya atılmıştır. Weber'e göre, karizma, güven duygusu gelişmiş, üstün kabiliyetleri bulunan, başkalarını etkileme gücü olan ve idealleri belirleyen kişilik özelliklerini bünyesinde barındıran bir niteliğe sahiptir (Demirci, 1998: 145).

Karizmatik liderlik kavramı özellikler yaklaşımında olduğu gibi karizmanın liderin bir özelliği olduğunu ifade etmektedir. Karizma, kişilerarası çekicilik şeklinde kabul edilme ve desteklenmeyi içermektedir. Kimi zaman denetleyicilerden daha fazla astların davranışlarını etkilemede karizmatik liderler daha başarılıdır. 1977 yılında karizmatik liderlik teorisini öneren Robert House farklı sosyal bilim disiplinlerinin araştırma bulgularını kavramsal çerçeve olarak incelemiştir. Karizmaya katkıda bulunulduğuna inanılan nitelikler şu şekildedir (Keçecioglu, 1998: 35-36):

- İzleyiciler liderlerin inançlarının doğruluğuna güven duymaktadırlar.
- İzleyiciler liderlerin inançlarının benzer ve tutarlılığına inanmaktadırlar.
- İzleyiciler lideri şüphesiz bir biçimde kabul etmektedirler.
- İzleyiciler lideri etkileyici olarak görürler.
- İzleyiciler lideri gönüllü olarak dinlemektedirler.
- İzleyiciler örgütlerindeki görevlerinde duygusal olarak yaklaşabilirler.
- İzleyiciler performans hedeflerini artırma yoluna gidebilirler.

Karizmatik lider, toplumun yerleşmiş düzenine ve geleneklerine ya da en azından bunların bir bölümüne karşı çıkarak köklü değişikliklere yönelmesi bakımından genellikle radikal ve devrimci bir karakteri yansıtır. Ayrıca karizmatik otorite mahiyeti itibarıyla geleneksel ve hukuki otorite tiplerine nazaran daha az istikrarlı ve daha kısa ömürlü bir niteliğe sahiptir. Bunun sebebi ise,

doğrudan bir kişinin olağanüstü niteliklerine bağlı bir otorite bir başkasına aynen intikal edemeyeceğinden dolayıdır ki bu kişisel otorite genellikle lider hayatta kaldığı sürece geçerli bir liderlik özelliğini gösterir (Kapani, 2010: 99).

Karizmatik liderin nitelikleri, bürokratik yollar kullanılarak çözülemeyen problemlerin kısa sürede çözülmesini sağlamanın yanında halk kitlelerinin lidere olan bağlılığını da pekiştirir. Ayrıca popüler örgütlenmelerin karizmatik liderden bağımsız bir görünüme sahip olması güçleşir. Dolayısıyla bu lider, halk ile devlet arasında bir köprü vazifesi görür. Halkın karizmatik liderden desteğini çekmesiyle, liderin etrafındaki yapı da çöker. Çünkü bu yapı kurumsal bir şekle dayanmamaktadır. Kurumsal bir yapı içerisinde karizmatik lider ihtiyacı yoktur. Rasyonel yani kurallara bağlı bir düzen ile karizmatik liderlik çelişir (Ergil, 1986: 169-170).

Max Weber'e göre karizmanın olması için beş temel unsurun bulunması gerekir. Bunlar (Doğan, 2001'den aktaran: Çınar, 1998: 48):

- Üstün yeteneklere sahip bir bireyin varlığı,
- Kriz ortamı içerisinde bulunma,
- Birey tarafından izleyicilerin cezbedilmesi ve bunu yapabilmek için izleyiciler üzerinde olağan dışı ve üstün birtakım güçlere sahip olduğuna kitleleri inandırması,
- Başarıların sürekli halde olması,
- Bireyin kabiliyet ve üstünlüklerinin izleyenler tarafından tasvip edilmesidir.

Karizmatik otoritenin meşruluğu, yasalardan ve geleneklerden değil liderin örnek alınan şahsiyetine duyulan güvene dayanmaktadır. Karizma sahibi kimseler sıradan insanlardan farklı görülmektedir; bu kişilerin doğuştan birtakım sıradışı güç ve olağanüstü özellikleri vardır. İzleyicileri de karizmatik liderin bu özelliklerinin farkındadır. Bu konuda çalışmaları bulunan Jay A. Conger ve Rabindra R. Kanungo (1994) karizmayı, lidere, örgütte çalışanlar tarafından yapılan atıf şeklinde ifade etmektedir. Yazarların "Karizmaya Atıf Kuramı"na göre, lideri ortaya çıkaran şartların bazıları; kriz durumları, mevcut koşulların tatminsizliği ve güven uyandırma olarak belirtilmektedir. Bir lideri karizmatik kılan davranışlar ise, vizyon belirleme, geleneksel olmayan yöntemlere başvurma, kişisel güç kullanma ve ikna etme ile kişisel özdeşleşme sağlama şeklinde belirtilebilir (Celep, 2004'ten aktaran: Yılmaz ve Şahin, 1998: 2-3). Karizmatik liderlerin diğer insanlardan farklı nitelikleri, özellikle kriz anında ve toplumsal talebin yoğun bir şekilde hissedildiği zamanlarda kendini gösterir.

Karizmatik liderlik konusunda araştırmaları bulunan bir diğer isim ise Robert J. House ise (1992) karizmatik liderleri, kendi kişiliklerinin gücü ile izleyicileri üzerinde derin ve olağanüstü etki sağlamayı başaran kişiler olarak ifade etmektedir. Ona göre karizmatik liderin davranışsal ve

etkileme yönelimleri ile ilgili ideolojik hedefler belirleme ve açıklama, izleyicileriyle yüksek bir iletişim kurarak rol model olma ve güdülerini canlandırma olmak üzere dört temel niteliğinden bahsetmek mümkündür. Bunlara ilaveten yüksek bir özgüvene sahip olma, yüksek bir etkileme ve baskın olma ihtiyacı ve kendi inandığı değerlerin ahlaki yönden doğru olduğuna dair güçlü bir ikna yeteneğinin olması karizmatik liderleri diğer insanlardan ayıran özellikler olarak ortaya çıkmaktadır (Yılmaz ve Şahin, 1998: 3). Karizmatik lider, farklı özelliklere sahip kişi olarak toplumda ön plana çıkan ve insanların güç zamanlarında ihtiyaçlarına cevap veren kişi olarak ortaya çıkmaktadır.

Karizmatik liderler, genellikle sahip oldukları kişisel özellikleri nedeniyle sıradışı bir görünüme sahip oldukları ve bu özellikleri nedeniyle izleyicileri etkileyen kişiler olarak ifade edilebilirler. Bir kişinin karizmatik olması umumiyetle kendiliğinden oluşan bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında karizmatik liderliğin doğuştan gelen kişilik özellikleriyle ilgili olduğunu savunanlara karşılık, karizmatik davranışların sonradan öğrenilebileceğini iddia edenler de bulunmakta ve her iki görüşün de geçerliliğinin olduğu düşünülmektedir (Paşaoğlu vd., 2013: 106). Gerek doğuştan gerekse de sonradan birtakım özelliklere sahip olsun karizmatik bir lider, toplumsal beklentilerin ya da kriz zamanlarının olduğu zamanlarda söylem ve hedefleriyle insanların güven duyduğu ve inandığı kişi olarak farklı bir statüye sahip olan kişidir.

2.7.2.2. Dönüşümcü (Transformasyonel) Liderlik

Dönüşümsel liderlik, genel olarak liderin, astlarının değer, inanç ve ihtiyaçlarını değiştirme esasına dayanmaktadır. Dönüşümsel liderler, karizma sağlamak için görev duygusu ve görüşü geliştirmenin yanında hem saygı ve güven kazanmaya hem de övünç aşımaya çalışırlar. Bunlara ek olarak dönüşümsel liderler, büyük beklentilere sahip olup, önemli amaçları basit bir şekilde açıklama yolunu tercih ederler. Bu liderler, zeka, usallık ve dikkatli sorun çözme yolları geliştirmekle beraber astlarıyla bireysel manada ilgilenmek suretiyle onlara öğüt verip danışmanlık hizmetinde de bulunurlar (Can vd., 2011: 305). Bu özellikleriyle dönüşümsel liderler, takipçilerinin hayatlarında olumlu bir değişimin sağlanmasında öncü bir role sahip olan bireylerdir.

Dönüşümcü (Transformasyonel) liderlik anlayışına göre lider, izleyicilerinin ihtiyaçlarını, inançlarını ve değer yargılarını değiştiren kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Dönüşümcü lider, organizasyonları, değişim ve yenilenmeyi gerçekleştirerek üstün performansa ulaştıran kişi olarak ifade edilebilir. Bu da liderin vizyon sahibi olması ve vizyonu izleyicilere kabul ettirmesi ile mümkün olan bir husustur. Dolayısıyla vizyon, kurumsal yaşamı anlamlı hale getirmesinin yanı sıra çalışanların heyecanını da tetikleyen bir niteliğe sahiptir. Ayrıca izleyicilerin hedeflere ulaşma konusunda kendilerine güven duyma fonksiyonu da bu liderde mevcuttur (Koçel, 2001'den aktaran: Aktan vd., 1998: 75). Dönüşümsel liderler, örgüt içerisinde, çağın gerektirdiği değişim ve yenilikleri gerçekleştirmek suretiyle örgütlerin performansına olumlu etkilerde bulunmanın yanında

sahip oldukları öngörüyle beraber örgütünü ve takipçilerini geleceğe hazırlayan kişiler olarak mühim bir fonksiyona sahiptir.

2.7.2.3. Etkileşimci (Transaksiyonel) Liderlik

Etkileşimci (Transaksiyonel) liderler, izleyicilerine, rollerini ve görevlerinin gerekliliklerini tanımlayarak onları belirlenmiş hedefler istikametinde yönlendiren ve motive eden kişilerdir. Bu şekilde bir liderlik sergileyen yöneticiler yetkilerini, izleyicileri ödüllendirme, daha çok çaba göstermeleri için para ve statü verme şeklinde kullanırlar. İzleyicilerin yenilikçi yanları ile çok az ilgilidirler. Bu tip liderler daha fazla çaba göstermeleri için astlarının özel ilgi alanları ve kabiliyetlerini ortaya çıkarmayla uğraşmaktadırlar (Ceylan vd., 2005'den aktaran: Aktan vd., 1998: 76).

Etkileşimsel liderlik, geleneksel yaklaşıma dayanmakta ve izleyen ile lider arasında bir değiş-tokuş öngörmektedir. Bass'a göre etkileşimsel liderlik, ödüllerin durumsallığına yani çabaya ve başarılı performansa önem vererek başarıyı ön planda tutmaktadır. İstisna ilkesini etkin manada yani kural ve standartlardan sapmaları araştırarak düzeltici eylem manasında kullanmanın yanı sıra yalnızca standartlar karşılanmaması durumlarında konuşmak manasında pasif olarak kullanırlar. Ayrıca Bass'a göre bu liderlik yaklaşımı, aleladeği yani sıradanlığı ifade eden niteliktedir (Can vd., 2011: 305).

2.7.3. Siyasi Liderlik Kavramı

2.7.3.1. Siyasi Liderliğin Tanımı

Lider, en üst konumdaki kişi olmasından dolayı hem formel hem de informel örgütlerde üyelerin göreceği işleri, fonksiyonel olarak belirleyen ve koordineli bir biçimde uygulanmasını sağlayan bir niteliğe sahiptir. Liderin konumuna yakın üst düzey kişiler de günümüzde yalnızca liderden beklenen bu misyonu yerine getirebilecek güce sahiptirler. Örgüte ilişkin kararlarda, örgütsel ve bireysel hedeflere ulaşılmasında takip edilecek olan alternatif yollar mevcutsa, bunların içinden bir seçim yapılması ve seçilen alternatifin uygulanmasında lider-üye ortam uyumunun sağlanmasında liderin bilgisi ve otoritesi belirleyici bir roledir. Lider, örgütün başında bulunan en üst kişi olması hasebiyle eylemlerin, gayretlerin istikrarlı ve istikamet üzere sürdürülmesinden sorumlu bir görünümde (Akın, 1995: 5). Bu bakımdan bir lider, bulunduğu örgütün işleyişi ve hedefleri istikametinde, astlarının uyumlu ve etkin bir şekilde vazifelerini yapmalarını sağlamalıdır.

Siyasi liderlik, dinamik bir çevrede stratejik kararlar alıp uygulayabilmeyi ve belirlenen misyon ile hedefler istikametinde takipçilerini hedefe kilitleyebilmeyi ifade eder. Lider, hizmet ettiği topluluğa bağlı olmalı ve çıkar önceliğini bir topluluğa ve topluluğun geleceğine veren bir

anlayışa sahip olmalıdır. Siyasi liderlik kavramını karizma, ikna etme kabiliyeti ve etkileme gücü kullanarak, geniş bir konuda mutabakat oluşturabilme biçiminde tanımlamak da mümkündür. Varılan mutabakat neticesinde, lider ve oluşmuş misyon etrafında takipçiler bir araya gelirler (Akiş, 2004'den aktaran: Pazarbaş, 2012: 56). Bir toplumun içinde bulunduğu koşullar, siyasi liderlerin ortaya çıkmasını belirleyen en önemli hususlardan biridir. Siyasi liderler, hem yaşadığı toplumun hem de içinde bulunduğu örgütün istenilen hedeflere ulaşabilmesi için takipçilerini ve yandaşlarını teşvik eden ve yönlendiren bir kişiliğe sahip olmalıdır.

Siyasi lider, gerek iktidara katılmak gerekse de iktidardan istifade etmek maksadıyla gösterilen gayretleri planlamanın yanında, kadroları örgütlü hale getiren, denetleyen ve takipçilerini bu gayretlere ortak etmeyi başaran kişi olarak tanımlanabilir. Günümüzdeki haliyle siyasi liderliğin ortaya çıkmasında, Fransız Devrimi sonrası ulus-devletlerin siyasi sistemleri önemli rol oynamıştır. Ancak geçmişten bugüne siyasi liderlik rolleri ve niteliklerinin birbirine benzediği düşünüldüğünde, Fransız Devrimi öncesi dönemlerin de vurgulanması gerekmektedir. Dolayısıyla siyasi, toplumsal, ekonomik değişimlerin siyasi liderliği etkileyen faktörler olduğunu ifade etmek mümkündür (Gaytancıoğlu, 2013: 22). Siyasi liderler içinden çıktıkları toplumun bir parçasıdır. Dolayısıyla toplumsal hayatın yapısı, işleyişi ve kültürü siyasi liderlerin ortaya çıkmasını, tarzını ve politikalarını belirleyen önemli etmenler olarak belirtilebilir.

İnsanların siyasi liderlik algısı liderin kimliğine, ülkeye, kültüre ve siyasal rejime göre değişebilmektedir. Buradan hareketle bireyler, siyasi liderin kim olduğu sorusuna farklı cevaplar verebilmektedir. Diğer taraftan bireylerin siyasi lider tanımlaması kendi yaşadığı devletin siyasi liderlerinden ibaret görülmeyebilir. Dahası isim belirlenirken devlet başkanlığı, başbakanlık, belediye başkanlığı, baskı grubu liderliği ya da dini grup liderlerinin akıllara gelmesi mümkün olabilmektedir. Çünkü bireylerin siyasi görüşü, etnik ve dini kimlik unsurları, siyasi liderlik algısının oluşmasında etkin olabilen hususlardır (Komşuoğlu, 2008'den aktaran: Çakıcı, 2014: 143). Siyasi liderlerin ağırlığı toplumdan topluma farklılık gösteren bir konudur. Kimi toplumlarda sistemli bir işleyişten dolayı lider pasif bir konumda iken kimi toplumlarda ise liderin aktif olduğu bir düzen vardır. Dolayısıyla insanların geçmişten beri edindiği tecrübeler ile toplumsal hayatın içindeki dinamikler, siyasi liderlerin konumunu etkileyen hususlardır.

Lider-izleyici-örgüt ilişkisi bakıldığında, bu etkileşim değişik yönleriyle meydana gelmektedir. Liderlikle ilgili dört temel değişkenden bahsetmek mümkündür (Akın, 1995: 6):

- Liderin kişisel nitelikleri
- İzleyicilerin davranışları ve ihtiyaçları
- Örgütün hedefleri, yapısı, yapılacak olan görevler
- Toplumsal, ekonomik ve siyasal çevre.

Her topluluğun bir lideri olduğu gibi, siyasal toplulukların da liderleri vardır. Siyasal topluluğun başında bulunmaları ve söz konusu topluluğu hedefler istikametinde yönlendiren kişi olarak siyasal lider, üyelerin bireysel amaçlarıyla topluluk amaçlarını koordineli hale getiren ve üyelerde ortak bir bilinç meydana getirerek siyasal topluluğu yükseltme çabası içerisinde olan kişidir (Arklan, 2004: 29). Dolayısıyla siyasi liderlik, insanların sözüne itimat ettiği ve güven duyduğu bir karakter özelliği göstermelidir. Zira insanları etkilemek ve bir araya getirmek suretiyle hedeflere yöneltmek ancak güvenilir ve dürüst kişi olmakla mümkündür.

2.7.3.2. Siyasi Liderliğin Genel Karakteristiği

Siyaset üzerine farklı tanımlamalar mevcut ise de genel manada siyaseti, devlet yönetimini ya da siyasi iktidarı ele geçirmek için insanların bir araya gelerek örgütlenmesi şeklinde tanımlamak mümkündür. Demirci (1998: 140)'ye göre demokratik ortamlarda, devlet yönetimi halkın iradesiyle siyasi partiler aracılığıyla olmaktadır. Toplumun bütününe hükmedecek bir siyasi partinin yönetiminin odağında ise lider vardır. Bu açıdan, bu liderin güncel gelişmeleri yakından takip etmek ve belli başlı özelliklere sahip olmak gibi görevleri olmaktadır. Bir başka ifadeyle ülkelerin gelişmeleri ya da geri kalmaları bir açıdan özellikle iktidardaki siyasi partilerin başındaki lidere ya da öndere bağlıdır denebilir. Çünkü bir toplumun bütününe etkileyecek kararları alan ve gerçekleştirenler o toplumu yöneten idarecilerdir. Bu özelliğinden dolayı liderler, partilerinin başındaki kişi olmanın yanında aynı zamanda buldukları toplumun geleceğine yön veren karakterler olarak da önemli bir mevkide bulunmaktadır.

Siyasi liderliği, bir siyasi partinin ya da hareketin ulaşmaya çalıştığı hedefler doğrultusunda yandaş veya takipçi kazanmak ve kazanılan yandaşları belirlenen hedefe doğru yönetme ve yöneltme eylemlerinin tümü şeklinde tanımlamak mümkündür. Siyasi lider de, partisini ya da örgütünü hedeflere ulaşmak için peşinden sürükleyen bir kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla bir siyasi lider, insanları bir hedefe kilitleyen ve ikna etme gücü yüksek olan kişi olmalıdır. Siyasi lider, insanlarda güven ve hayranlık hissini uyandırmalıdır. Bu açıdan, siyasi liderin hem kişilik özellikleri hem de iletişim özellikleri diğer örgüt liderlerine nispetle daha önemlidir (Özgül, 2015: 129-130).

Bir siyasi partide ya da örgütteki konumu değerlendirildiğinde liderliğin varsayılan erdemleri arasında şunları ifade etmek mümkündür (Yayla, 2012: 188):

- Eylemsiz ve istikamet üzere olmayan insanları seferber etmenin yanında onlara ilham da aşılayan bir özelliğe sahiptir;
- Birliği sağlayan özelliğinin yanı sıra bir grubun üyelerini aynı istikamete yönelmeleri konusunda onları cesaretlendiren bir nitelik gösterir;

- Örgüt içerisinde görev taksiminde bulunmak ve roller hiyerarşisi kurmak suretiyle örgütleri güçlendiren bir role de sahiptir.

Yukarıda ifade edilen nitelikleri bünyesinde barındıran bir siyasi lider, sadece başında bulunduğu parti ya da örgütün değil aynı zamanda içinde olduğu toplumun geleceği açısından da yönlendirici olacaktır.

Siyasi lider ile ilgili literatüre bakıldığında, siyasi liderde bulunması gereken nitelikler ile seçmenlerin nazarında bu özelliklerin önemi ve kararlarını etkileme derecesi farklılık arz etmektedir. Bunun yanında seçmenlerin bir liderde aradığı özelliklerin toplumun sahip olduğu sosyal, kültürel ve siyasi yapıyla da bağlantılı olduğunu ve farklılık gösterebileceği hususunu da göz önünde bulundurmak şarttır (Polat ve Külter, 2008: 11).

2.7.3.3. Siyasi Liderlik Davranış Tipleri

2.7.3.3.1. Otokratik Liderlik

Otokratik liderlik, yetkilerin tek bir elde toplandığı ve dolayısıyla liderin bütün kararları aldığı liderlik tipidir. Otokratik liderliğin söz konusu olduğu bir örgütte, örgütün plan, politika ve uygulamalarında çalışanların herhangi bir söz hakkı bulunmamaktadır. Bu bakımdan otokrat lider, çalışanlarından, alınan kararlara ya da emirlere harfiyen uyulmasını bekleyen lider olarak ifade edilebilir (Şafaklı, 2005'den aktaran: Altan ve Özpehlivan, 2019: 211). Otokratik lider, yönetim mekanizmasında, otoritesini önceleyen ve merkeze alan bir lider olarak ortaya çıkmaktadır.

Otokratik liderler, çalışanlarını motive etmede yasal güçlerini, ödüllendirme gücünü ve zorlayıcı güçlerini kullanmaktadırlar. Bu tip liderler, işle ilgili durumların hepsini önceden belirleyerek çalışanlarına aktarırlar ve çalışanlar ne yapacaklarını böylece önceden bilebilme imkânına sahip olur. Otokratik liderler, otorite ve sorumluluğun tamamına sahip bir nitelik gösterirler ve esas itibarıyla izleyicileri yönetim dışında tutarlar. Diğer bir ifadeyle, hedeflerin ve politikaların belirlenmesinde iş görenlerin hiçbir söz hakkı yoktur. Onlar, sadece liderlerinden aldıkları emirleri harfiyen yerine getirmek durumundadırlar (Eren, 2001'den aktaran: Tengilimoğlu, 2005: 7). Otokratik liderlikle yönetilen örgüt ya da toplumlar, diğer liderlik türleriyle yönetilen toplumlardan daha çok baskı altındadır. Baskı altında kalmalarından ötürü de otokratik yönetim altında olan insanlar daha mutsuzdur denebilir. Çünkü yönetimde ve kararların alınmasında söz hakkına sahip olamamaları neticesinde insanlar kendilerini otoriteye bağlı olmak zorunda hissederler.

Otokratik liderlikle yönetilen toplumlarda kişilerin ve onların düşüncelerinin pek bir önemi yoktur. Diğer taraftan halk da yönetim konularını düşünmede kendini yetkili bir konumda hissetmez. Bundan dolayı otokratik lider, merkezdeki gücünü yitirirse toplum veya grubun dağılma tehlikesi ile karşı karşıya kalması mümkündür. Bu duruma bariz bir örnek olarak krallıkla idare edilen toplumlar gösterilebilir (Közleme, 2013: 241-242). Bu yönetim tarzıyla yönetilen toplumlar, devleti idare edenlere karşı zoraki bir itaat davranışı gösterirler. Bundan dolayı da, yönetimin zayıflaması ya da gücünün azalması neticesinde, toplumun iç ve dış tehditlere daha fazla açık hale gelmesi mümkündür.

Otokratik liderlik eski olmasına rağmen sıklıkla karşılaşılan bir liderlik tarzıdır. Ayrıca bu liderlik anlayışı, otokratik ve bürokratik toplumdaki grup üyelerinin beklentilerine uygun bir tarz olması, lidere bağımsız hareket edebilme inanç ve güvenini vermesi, daha etkin ve daha hızlı karar verme imkanı sağlaması gibi özelliklerinin yanında; liderin aşırı bencil davranmasına, grup üyelerine söz hakkı tanımayarak onların iş tatmini, motivasyon ve yenilikçiliğinin azalmasına yol açan hususları da bünyesinde barındırmaktadır (Bakan ve Büyükbeşe, 2010: 75). Günümüz demokrasileri liderlerin otokratik yönetimini sonlandırmış değildir. Çünkü demokrasilerde çoğunluğun desteğini alan siyasi parti ya da liderlerin otoriter bir yönetim göstermeleri mümkün olabilmektedir. Bu bakımdan demokratik yönetimlerde, liderlerin tam bağımsız ve aşırı otoriter bir yönetim göstermelerine mani olacak bir takım denetim mekanizmaları bulunmaktadır. Otokratik liderlik, zor zamanlarda hızlı karar alımını ve uygulamayı sağlarken, çoğu zaman insanların düşüncelerine yönetimde yer vermemesinden ötürü tercih edilmemesi gereken bir yönetim biçimi olarak ifade edilebilir.

2.7.3.3.2. Demokratik Liderlik

Demokratik liderlik tarzı, otokratik liderliğin tam tersi özelliklere sahiptir. Böyle bir liderlik tarzını benimseyen bir lider, hemen her konuda izleyenlerin fikrine başvurmakta ve katılımcılığı teşvik etmektedir. Bu liderlik tarzı, literatürde katılımcı liderlik tarzı olarak da ifade edilmektedir. Demokratik-katılımcı liderin amacı izleyenleri bütünüyle serbest bırakmak ve onlara hiç müdahalede bulunmamak değil, sadece amaçlara ulaşma noktasında onlarla beraber hareket etmek suretiyle yönetime katılımı sağlamak şeklinde ifade edilebilir (Paşaoğlu ve Tokgöz, 2013: 101). Bu liderlik yaklaşımı, insanların yönetimde yer alıp fikirlerini özgürce dile getirdiği bir tavır sergiler. Bu yönüyle, bu liderlikle yönetilen insanların yönetime karşı bağlılığı zoraki değildir. Bunun yanında bu yönetim tarzıyla idare edilen insanların, otokratik yönetim altındaki kişilere nispetle farklı düşüncelere ve yaşam tarzlarına saygıyla ve hoşgörüyü bakabilmesi beklenir.

Yapılan araştırmalar, demokratik liderlerin yönetimi altındaki çalışanların, diğer liderlerin çalışanlarına nazaran daha fazla memnun oldukları sonucunu vermektedir. Çünkü fikirlerine değer verildiğinin farkında olan çalışanlar ya da takipçiler liderliğin güç boyutunun bir unsuru olduğunun

bilincindedir. Bu durum onların yönetimi benimsemelerini sağlamaktadır. Ayrıca bu liderlik yönteminde, personelin devir oranı ile şikâyetler oldukça düşüktür. Bunun yanında örgüt içi çatışma da çok az görülmektedir. Dolayısıyla araştırmalar, astların tercih ettiği yönetim modelinin katılımcı yani demokratik bir yönetim olduğu gerçeğini ortaya çıkarmıştır (Pazarbaş, 2012: 67-68). Günümüz toplumları genellikle demokratik bir özellik gösterir. Çünkü bu liderlik, insanın doğasına en uygun yönetim şekillerinden biridir. Bir toplumda yer alan insanlar, fikirlerine değer verildiği, önemsendikleri ve yönetimde yer alabildikleri müddetçe mutlu olmaktadır.

2.7.3.3.3. Tam Serbesti Tanıyan-Liberal Liderlik

Tam serbesti tanıyan ya da liberal liderlik anlayışına göre, her ne koşulda olursa olsun otoritenin yetkilerinin sınırlandırılması şarttır. Çünkü akılcı bireyin menfaatlerini kimse ondan daha iyi bilme imkânına sahip değildir. Müdahaleci otoritenin toplumun refah düzeyinin artmasını engellemekten başka bir işe yaramadığını ifade eden bu liderlik tarzında toplum, mümkün olduğu kadar kendi haline bırakılmalıdır. Bırakınız yapınlar, bırakınız geçsinler (laissez faire, laissez passer) sözünü kendine ilke edinen bu otorite tipinde, liberal ekonomi modeli ortaya çıkmıştır. En iyi hükümet en az hükümet edendir prensibini benimseyen bu otorite, toplumdaki bireyler arasındaki adaletsizlik ve eşitsizliklere karşı hakemlik ve jandarmalık yapmak suretiyle herhangi bir düzeltme ve iyileşmede bulunmamaktadır (Közleme, 2013: 241-242). Bu liderlik tarzında bireylerin kararları ve menfaatleri yönetim mekanizmasının merkezinde yer almaktadır. Dolayısıyla bir liderin otoritesinden ve yönlendirmesinden bahsetmek mümkün değildir.

Bu liderlik tarzı, yönetim yetkisine en az ihtiyaç duyan, üyeleri kendi kanaatlerine bırakan, her üyenin kendisine verilen kaynaklar çerçevesinde plan ve program yapmasına imkân veren bir nitelik gösterir. Bu liderlik tarzında yetkiler liderin tekelinde değildir. Ayrıca bu liderlikte yetki kullanma hakkı tamamen üyelere bırakılmamış olup, üyeler amaçlarını, planlarını ve kararlarını kendileri belirlemekte ve yorumlamaktadır. Örgütün belli başlı bir politika ve yönetime sahip olduğunu söylemek mümkün değildir. Ayrıca lider tarafından açık bir amaç belirlenmediğinden dolayı karar alınmasında aksaklıkların olması söz konusudur. Liderin normalde emretme yetkisinin olmadığı bu liderliği, verimlilik ve tatmin açısından en düşük düzeye sahip liderlik olarak ifade etmek mümkündür (Akın, 1995: 35-36). Bu liderlik tarzının olduğu örgüt veya toplumlarda işlerin aksamaması çoğu kez mümkün olabilmektedir. Çünkü lider-ast ilişkisinin seviyesi ve karar alımındaki belirsizlik, istenilen hedeflere ulaşılmasının önündeki engeller olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan tam serbesti tanıyan liderlik, hem örgütlerin yönetiminde hem de toplumun idare biçiminde pek tercih edilen ve benimsenen bir liderlik tarzı değildir.

2.7.3.4. Siyasi Liderliğin Örgüt içindeki Rolü

Siyasetin en önemli konularından birini hiç şüphesiz liderlik oluşturmaktadır. Liderler, Geçmişte önemli bir yere sahip olduğu gibi günümüzde de siyasetin en önemli hususlarından birini ihtiva etmektedir. Siyasi liderlerin gerek örgüt içindeki konumu gerekse de seçmenlerin tercihlerinde mühim bir faktör teşkil etmesi sebebiyle toplumsal ve siyasal hayatın içindeki rolü gün geçtikçe önem kazanmaktadır.

Siyasi liderlik kavramı, bir siyasi hareketin ya da partinin ulaşmaya çalıştığı hedefler doğrultusunda yandaş kazanmak ve kazanılan yandaşları hedefe ulaşmak için organize ve motive ederek yönetme ve yöneltme eylemi olarak ifade edilebilir. Siyasi lider de, örgütünü ve yandaşlarını ya önceden belirlenmiş amaçlara ya da bizzat kendi ürettiği amaçlara ulaşmak için yönlendiren ve peşinden sürükleyen kişi olarak tanımlanabilir (Özgül, 2015: 151). Siyasi lider, başında bulunduğu partinin ya da örgütün mensupları tarafından örnek alınan ve aldığı kararlarla mensuplarını belirlenen amaçlara yönlendiren en önemli kişi olarak örgüt içerisinde apayrı bir konuma sahiptir.

Siyasi liderler, diğer insanlardan farklı özelliklerini ortaya koymak suretiyle liderliği hak eden bir duruma sahiptirler. Bunun yanında, Siyasi liderlerin sahip olması gereken nitelikler oldukça fazladır. Liderler halkın gönlünde bir yer edinebilirlerse siyasi iktidara gelmeleri söz konusu olabilmektedir. Siyasi liderlerin güç kullanmaya yetkileri her ne kadar fazla olsa dahi bunu kullanma yerine insanların motivasyonunu artırma yolunu tercih etmeleri gerekir. Siyasi liderin elindeki gücü otoriter ya da diktatör olmasına yönelik kullanmak yerine halkın menfaatleri doğrultusunda sorunların çözümüne yönelik kullanması gerekir. Dolayısıyla siyasi liderlerin toplumun menfaatlerini kişisel menfaatinin önünde tutması elzem olan hususların başında gelmektedir (Çakıcı, 2014: 164). Aslına bakılırsa insanlık tarihi, kişisel menfaatlerini ülke ya da halkın menfaatlerinin üstünde gören siyasi liderlerle doludur denebilir. Gerek ülkenin sağlıklı bir şekilde uzun zaman yönetilmesi gerekse de halkın çıkarlarının gözetilmesi için siyasi liderlerin kişisel menfaatlerini devlet yönetiminin önüne koymaması gerekmektedir. Dolayısıyla siyasi lider, hedeflere ulaşmak için belirli safhaları göz önünde bulundurmak suretiyle hem örgütünün hem de kendi geleceğinin başarısı ve ikbali için plan ve program dâhilinde politikalar hazırlamak ve neticelendirmekle mükellef olan kişidir.

2.7.3.4.1. Hedef Belirleme

Amaç ya da hedef, gelecekte ulaşılmak veya gerçekleştirilmek istenen durumdur. Amaç veya hedef belirlemekle belirli değişkenler itibariyle, gelecekte nerede, hangi durum ve konumda ve hangi büyüklükte olunmak istendiği bugünden belirlenebilir. Gelecekteki bu durum veya konum, örgütün kaynaklarının yönlendirileceği noktayı işaret eder. Ayrıca hedef belirleme, karar süreci için

tayin edici bir öneme haizdir. Çünkü karar sürecinin diğer safhaları belirlenen hedef istikametinde ele alınacak olan hususları ifade eder (Koçel, 2007: 64). Hayatın her alanında olduğu gibi siyaset arenasında da ulaşılması gereken hedeflerin önceden belirlenmesi şarttır. Bir lider, içinde yaşadığı toplumun ihtiyaçları doğrultusunda çözülmesi gerekli olan öncelikli sorunlardan başlayarak bir yol haritası belirlemelidir. Bu bakımdan özellikle siyaset özelinde ifade edilecek olursa; bir siyasi lider, toplumun çıkarları istikametinde uygulaması gereken politikalara evvela hedef belirleyerek başlamalıdır.

Lider, ulaşılacak istenen hedefleri belirlemeli ve bu doğrultuda gerekli olan ortamın hazırlanmasını temin etmelidir. Siyasi liderlikte önemli faktörlerden birisini rasyonel hedeflerin belirlenmesi oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra siyasi örgütler ya da partiler, ekonomik ve kültürel örgütlere nazaran genel itibarıyla daha büyük liderlik çabası gerektiren oluşumlardır. Örneğin, kamu bürokrasisinin ve kamu ya da kitlelerin hedef ve çabalarının ilişkilendirilmesi veya örtüşmesi gerekli bir husustur (Dion, 1968'den aktaran: Çakıcı, 2014: 164). Dolayısıyla siyasi lider, istenilen hedeflere ulaşmak için örgütün hedefleri ile kişisel hedefleri bir araya getiren ve bunun sağlanması için örgütte uygun ortamı hazırlamakla görevli kişidir.

2.7.3.4.2. Strateji Oluşturma

Stratejik yönetim ya da strateji oluşturma, günümüzde gerek örgütlerde gerek işletme yönetiminin bir konusu olarak sürekli gelişme gösteren bir kavramdır. Stratejiler, örgütlerin iç ve dış çevre koşullarına bağlı olarak ve kendi misyon ve vizyon anlayışları istikametinde, örgüt kaynaklarının “hangi alanlara” ve “hangi amaçlar” için tahsis edileceğini gösteren temel tercihleri olarak tanımlanabilir. Strateji uygulamaları, iletişim, bilgi sistemleri, organizasyon, liderlik, motivasyon, çatışma yönetimi, değişim, bütçeleme, sistem ve prosedürler gibi çeşitli konuları ihtiva eden faaliyetler topluluğu olarak da ifade edilebilmektedir (Koçel, 2011: 347). Strateji oluşturma, örgütün amaçlarına ulaşması için farklı konulara hâkimiyeti gerektiren ve kaynakların verimli bir şekilde kullanılmasının gerekliliğini vurgulayan bir aşama olarak da ifade edilebilir.

Stratejilerin uygulamaya konulabilmesi için lidere ihtiyaç olduğundan stratejik yönetimde liderliğin önemli bir yeri vardır. Örgütlerde planlanan ve istenen neticelerin elde edilen neticelerle farklılık göstermesinin sebeplerinden birisi de örgütteki kişi ya da gruplar arası güçlerin düzenleyicilerin istekleri dışında hareket ederek prosedürlerin dışına çıkmalarıdır. Etkin liderler bunu kendi kontrolleri altına alamayabilirler belki fakat bu güçleri tanıyıp etkilerini aza indirgeyebilme davranışı gösterebilirler (Arklan, 2004: 48). Liderlik, örgüt mensuplarının örgütün hedeflerine aykırı tutum ve davranışlarını ya da kendi istekleri doğrultusunda hareket etmelerini önleyen ya da asgariye indirmekle görevli bir fonksiyona sahip olmalıdır.

Lider, stratejilerini belirlerken evvela ulaşılmak istenen amaçlarını ve bu amaçlara nasıl ulaşacağını ortaya koymalıdır. Daha sonrasında takipçileriyle karşılıklı etkileşim içerisinde bulunması, onların talep, gereksinim ve beklentilerine cevap vermesi gerekir. Yetkilerini astlarıyla paylaşmanın yanında onları da karar sürecine dâhil etmek suretiyle motivasyonlarını artırma yolunu izlemelidir (Çakıcı, 2014: 165). Bir siyasi liderin iktidara sahip olabilmesinde izlediği stratejinin büyük önemi vardır. Bu strateji, çağın gereklerine uygun ve toplumun temel ihtiyaçlarının çözüme kavuşturulmasına yönelik olmalıdır.

2.7.3.4.3. Koordinasyon

Yönetimde koordinasyon ya da diğer bir tabirle eşgüdümleme kavramı, insan faaliyetlerinin uyumlu bir şekilde birleştirilmesini ifade eder. Her lider bu koordinasyonu gerçekleştirme uğraşındadır. Örgütteki her faaliyet, ortak hedefe ulaşmak için birbirini destekleyici ve tamamlar niteliğe sahip olmalıdır. Faaliyetlerin etkin bir şekilde gerçekleşmesi için koordinasyonun sağlanması gerekli bir husustur. Örgütteki faaliyetler arasında bir iletişimsizlik yaşandığında, uyumlaştırma süreci akamete uğrar ve bu durumda bütünlük ve işbirliğinden söz etmek mümkün değildir (Akin, 1995: 97). Koordinasyon, bir örgütte farklı işlev ve görevlere sahip birey ya da kaynakların ortak hedefler istikametinde kullanılması ya da yönetilmesi anlamını da ihtiva etmektedir.

İş bölümü ve işlevsel farklılaşmanın sonucu olarak koordinasyon (eşgüdüm) kavramı daha fazla önem kazanmıştır. İşbölümünün yoğunlaşmasına paralel olarak eşgüdüm ihtiyacı da aynı şekilde artış gösterir. Koordinasyon örgütsel amaçların elde edilmesinde farklılaştırılmış eylemlerin uyum içerisinde birleştirilmesi ve ayarlanması süreci olarak karşımıza çıkmaktadır. Başka bir ifadeyle koordinasyon, bir örgütteki parçaların hedefe ulaşmak için doğru yerlere koyulması ya da birleştirilmesi sürecini ifade eder (Can vd., 2011: 172). Bir siyasi oluşumun istediği hedeflere ulaşabilmesi için, örgüt içindeki koordinasyonun eksiksiz bir şekilde işlemesi gerekir. Bu koordinasyonun sağlanmasında siyasi liderlere önemli görevler düşmektedir. Bir siyasi lider, farklı görev ve yetkilere sahip örgüt mensuplarını bir amaç doğrultusunda koordine eden kişi olarak oldukça önemli bir yere sahiptir.

2.7.3.4.4. Planlama

Yönetimin en önemli fonksiyonlarından biri olan planlama, hedeflerin ve bu hedeflerin elde edilmesi amacıyla gerekli olan faaliyetlerin belirlenmesi sürecini ifade eder. Ayrıca planlama, planı ortaya çıkarmak için sarf edilen gayretleri ve bir süreci de kapsar. Yönetim mekanizmasının en temel anahtar işlevi olmasının yanında üzerinde en az durulan işlevlerden birisi olan planlama, ne, ne zaman, nasıl, nerede, kim tarafından, neden, hangi maliyetle ve hangi sürede sorularına cevap vermeyi hedefler (Can vd., 2011: 109). Bu nitelikleriyle planlama, yönetimde uyulması gereken ya

da farklı koşullarda yapılması gereken hususları içermesinden hareketle kilit ve temel bir işleve sahiptir.

Planlama liderlerin temel fonksiyonlarından birini oluşturmaktadır. Belli bir uzmanlık isteyen bu işlevlerin teknik ayrıntılarla ilgili tarafları ancak danışma organlarına yaptırılan kısımlardır. Danışman ya da kurmay heyetinin hazırladığı planlar ve örgüt şemaları lider tarafından onaylanmadığı müddetçe uygulanabilme imkânı söz konusu değildir. Bunun yanında planlama, liderin yetki ve sorumluluk sınırları içinde olduğundan örgütte meydana getirilen planlama bölümü bir danışma organı özelliğine sahiptir. Planlama, aynı zamanda bir karar alma süreci olarak da ifade edilebilir. Planlamada önce hedef seçimi söz konusu olduğundan örgüt için en uygun amaçların hangileri olduğu ve bu amaçlara ulaştıracak araç ve imkânların neler olduğunu araştırmak, tespit etmek ve karar vermek liderin elinde olan hususlardır (Akın, 1995: 90). Siyasi liderler, en üst yönetiminde yer aldıkları parti ya da kurumlarının istenilen konuma gelmesi için planlama yapmadan önce konunun uzmanları tarafından istişare yaparak plan ve program dâhilinde bir çalışma yapması gerekir. Dolayısıyla siyasi lider, güç ve yetkilerini, istediği şekilde değil danışma organlarının da katılımıyla, farklı fikirlere de yer vererek kullanılmalıdır.

2.7.3.4.5. Örgütlenme

Yönetimin işlevlerinden biri de örgütlenmedir. Örgütlenme kavramı, planlamada öngörülen işletme amaçlarına ulaşmayı sağlayacak biçimde insanların, araç-gerecin ve diğer işletme imkânlarının bulunması, etkin bir çalışmayı gerçekleştirecek biçimde düzenlenmesi, yapılacak işlerin gruplandırılıp belirli bölümlere bağlanması, yetki ve sorumlulukların belirlenmesi sürecidir. Dolayısıyla örgütlenmenin kapsamı içerisinde bölümlere ayırma, örgüt yapısını oluşturma, yapıda yer alan makamların yetki ve sorumluluklarını tanımlama, makamlara uygun insanları atama ve örgütte görev alan insanları gerekli araç-gereç ve imkânlarla donatma gibi konular bulunmaktadır (Paşaoğlu vd., 2013: 6). Örgütlenme, yönetim mekanizmasının arzu edildiği şekilde ve mevcut kaynakların planlanan hedefler istikametinde gerçekleşmesi için birey ya da işlerin görevlerinin, yetkilerinin tespitidir.

Örgütlenme işlevine siyasal örgütlerde gerekli hassasiyetin gösterilmesi ve örgütün geleceği açısından ihtiva ettiği rolün bilinci ile hareket edilmesi gerekir. Çünkü her siyasal örgütün kendine özgü bir örgütlenme yapısı vardır ve söz konusu bu örgütlenme yapısı siyasal örgütlerin sahip oldukları misyonla doğru orantılı olarak ve faaliyetlerini en iyi biçimde gerçekleştirebilmelerini sağlayacak bir şekilde olmak mecburiyetindedir. Aksi takdirde siyasal örgüt içerisinde bir kargaşa ortamı söz konusu olabilir ve işlerin koordineli bir şekilde yürütülmesi imkânı kalmayabilir. Bu da siyasal örgütün ve siyasal liderin sonunu hazırlayan bir etmendir (Arklan, 2004: 54). Bir siyasi örgütün başarılı olmasında, örgüt içerisindeki kişilerin görev paylaşımının tespiti ve bu görevlerin yerine getirilmesi oldukça mühimdir. Dolayısıyla siyasi liderin kendi örgütündeki kişileri ve

takipçilerini gerekli durumlarda örgütlemesi, gerek liderin gerekse de siyasi partinin başarılı olmasında ve halk tarafından tercih edilmesinde önemli bir rolü vardır.

2.7.3.4.6. Denetim

Denetleme, örgütlerde görülen faaliyetlerin planlara uygun bir biçimde yapılıp yapılmadığını kontrol etmektir. Ayrıca yönetimde denetim işlevini, belirlenen hedeflere ulaşıp ulaşılmadığıyla ilgili mukayese ve eğer bir fark söz konusuysa bunların düzeltilmesi ile ilgili yönetim süreci olarak ifade etmek söz konusudur. Denetim işlevi liderin nihai görevleri arasında sayılır. Örgütün her bir kademesinde planların yapılmasının yanında lider bu planların ışığında örgütlemeye giderek izleyicileri etkileme yoluyla planların gerçekleştirilmesine uğraşır. Tüm bu çalışmalar liderin belirlediği sınırlar içinde yürütülen faaliyetlerdir (Akın, 1995: 99-100). Denetim, liderlerin uygulamaya konulan politikalarının gerçekleşip gerçekleşmediğini kontrol ettikleri yönetim mekanizmasının nihayetinde yer alan fonksiyondur.

Yönetim fonksiyonları içerisinde önemli bir işleve sahip olan denetimin etkinliği bazı denetim standartları dâhilinde gerçekleşmektedir. Bu standartlar niteleyici ve niceleyici olarak belirlenen performans ölçütleri olarak ifade edilebilir. Kriterler dâhilindeki bu performans ölçütleri faaliyet esnasında uygulamaları izlenir, ölçülür ve sonuçlar da eski veriler göz önünde bulundurularak karşılaştırılır. Ortaya çıkan sonuçlar istatistiksel olarak değerlendirilir ve birtakım sapma analizlerine tabi tutularak sonuçlandırılmaya gidilir. Bu uygulama genellikle denetçiler ya da uzman kişiler tarafından yapılır ve sonuçlar üst yönetime sunulacak hale getirilir (Paşaoğlu, 2013: 9). Tüm bunlardan hareketle liderler, yönetimi altındaki mensuplarının ya da yandaşlarının örgütün amaçlarına yönelik hareket ve davranışlarını kontrol etmelidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ARAŞTIRMA BULGULARI

3.1. Araştırmaya Katılanların Genel Özellikleri

3.1.1. Sosyo-Demografik Özelliklerin Değerlendirilmesi

Tablo 11: Katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzdesi
	Kadın	203	44,0	44,3	44,3
	Erkek	255	55,3	55,7	100,0
	Toplam	458	99,3	100,0	
Missing	Cevapsız	3	0,7		
TOPLAM		461	100,0		

Araştırmaya 203 kadın ve 255 erkek katılmıştır. Buna göre, araştırmaya katılan kadın oranı %44, erkeklerin oranı ise, %55,3'tür.

Tablo 12: Katılımcıların Medeni Duruma Göre Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzdesi
	Evli	206	44,7	46,0	46,0
	Bekâr	242	52,5	54,0	100,0
	Toplam	448	97,2	100,0	
Missing	Cevapsız	13	2,8		
TOPLAM		461	100,0		

Araştırmaya katılanların 206'sı evli, 242'si bekârdır. Evlilerin oranı %44,7 iken, bekârların oranı %52,5'tir. Soruyu cevapsız bırakanların oranı ise %2,8'dir.

Tablo 13: Katılımcıların Yaşa Göre Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzdesi
	18-24 yaş	150	32,5	32,7	32,7
	25-32 yaş	99	21,5	21,6	54,2
	33-40 yaş	68	14,8	14,8	69,1
	41-47 yaş	64	13,9	13,9	83,0
	48-53 yaş	29	6,3	6,3	89,3
	54-60 yaş	30	6,5	6,5	95,9
	61 ve üstü	19	4,1	4,1	100,0
	Toplam	459	99,6	100,0	
Missing	Cevapsız	2	0,4		
TOPLAM		461	100,0		

Araştırmaya katılanların %32,5'i 18-24 yaş arası, %21,5'i 25-32 yaş arası, %14,8'i 33-40 yaş arası, %13,9'u 41-47 yaş arası, %6,3'ü 48-53 yaş arası, %6,5'i 54-60 yaş arası ve %4,1'i 61 yaş ve üstü seçmenlerden oluşmaktadır.

Tablo 14: Katılımcıların Meslek Durumuna Göre Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzdesi
	Memur	71	15,4	15,4	15,4
	İşçi	63	13,7	13,7	29,1
	Serbest Meslek	59	12,8	12,8	42,0
	Ev hanımı	64	13,9	13,9	55,9
	Öğrenci	156	33,8	33,9	89,8
	Emekli	39	8,5	8,5	98,3
	Diğer	8	1,7	1,7	100,0
	Toplam	460	99,8	100,0	
Missing	Cevapsız	1	0,2		
TOPLAM		461	100,0		

Araştırmaya katılanlar arasında, %33,8 ile öğrenciler ilk sırada yer almaktadır. Öğrencileri, %15,4 ile memur, %13,9 ile ev hanımı ve % 13,7 ile işçiler seçeneği takip etmektedir. Tabloya bakıldığında, farklı mesleklerden kişilerin araştırmaya katıldığını ve katılımcıların dengeli bir dağılım gösterdiklerini ifade etmek mümkündür.

Tablo 15: Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzdesi
	Okur-Yazar değil	2	0,4	0,4	0,4
	Okur-Yazar	3	0,7	0,7	1,1
	İlköğretim	61	13,2	13,3	14,4
	Ortaöğretim	112	24,3	24,4	38,8
	Üniversite	251	54,4	54,7	93,5
	Yükseköğretim (Lisansüstü)	30	6,5	6,5	100,0
	Toplam	459	99,6	100,0	
Missing	Cevapsız	2	0,4		
TOPLAM		461	100,0		

Araştırmada yer alan katılımcıların eğitim durumları dikkate alındığında, %54,4 oran ile üniversite eğitimi almış ya da almakta olan kişilerin ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Bunu takiben, ikinci sırada 24,4 ile ortaöğretim eğitimi almış kişiler bulunmaktadır. En düşük oranı ise, %0,4 ile okur-yazar olmayan kişiler oluşturmaktadır. Dolayısıyla araştırmaya katılan katılımcıların genelini eğitim seviyeleri yüksek kişiler olduğunu ifade etmek mümkündür.

Tablo 16: Katılımcıların Aylık Aile Gelir Durumuna Göre Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzdesi
	500 TL ve altı	31	6,7	6,8	6,8
	501-1000 TL	21	4,6	4,6	11,4
	1001-2000 TL	62	13,4	13,6	25,1
	2001-3000 TL	146	31,7	32,1	57,1
	3001-4000 TL	80	17,4	17,6	74,7
	4001-5000 TL	55	11,9	12,1	86,8
	5001 TL ve üstü	60	13,0	13,2	100,0
	Toplam	455	98,7	100,0	
Missing	Cevapsız	6	1,3		
TOPLAM		461	100,0		

Tablo 16’da, araştırmaya katılanların aylık aile gelir durumunun ele alındığı görülmektedir. Buna göre araştırmada, %31,7 ile 2001-3000 TL arası olanlar ilk sırada yer alırken, en düşük oranı ise, %4,6 ile 501-1000 TL arası kişiler oluşturmaktadır. Dolayısıyla araştırmaya katılanların gelir dağılımının, dengeli bir dağılım gösterdiği ifade edilebilir. Araştırmada orta gelir durumuna ait katılımcıların fazla olması, toplumdaki orta sınıfın mevcut durumuyla örtüşmektedir. Ayrıca tabloda, toplumdaki bütün ekonomik sınıfların mevcut olması, araştırmanın geçerliliğinin sağlanması için önemlidir.

Tablo 17: Katılımcıların Ailelerinin Lider Tercihi Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzdesi
	R. Tayyip Erdoğan	182	39,5	43,0	43,0
	Kemal Kılıçdaroğlu	106	23,0	25,1	68,1
	Devlet Bahçeli	48	10,4	11,3	79,4
	Meral Akşener	29	6,3	6,9	86,3
	Selahattin Demirtaş	3	0,7	0,7	87,0
	Diğer	55	11,9	13,0	100,0
	Toplam	423	91,8	100,0	
Missing	Cevapsız	38	8,2		
TOPLAM		461	100,0		

Araştırmada katılımcılara, ailelerinin hangi lideri destekledikleri sorusu da yöneltilmiştir. Buna göre %39,5 ile R. Tayyip Erdoğan, seçmenler tarafından en çok tercih edilen lider olurken, ikinci sırada %23'lük oran ile Kemal Kılıçdaroğlu bulunmaktadır. Üçüncü sırada ise %10,4 ile Devlet Bahçeli yer almaktadır. Bu sonuçlar, benzer araştırmaların sonuçlarıyla benzer bir özelliğe sahiptir. Ayrıca, uzun yıllar İktidarda yer alan partinin genel başkanı ve Cumhurbaşkanı R. Tayyip Erdoğan'ın toplumdaki karşılığının ve beğenilme düzeyinin diğer liderlere göre oldukça fazla olduğunu ifade etmek gerekir. Dolayısıyla seçmenlerin önemli bir kısmının, R. Tayyip Erdoğan'ın liderlik anlayışından ve politikalarından memnun oldukları ifade edilebilir.

Tablo 18: Katılımcıların Tercih Ettiği Partiyi Gösteren Tablo

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzdesi
	AK PARTİ	152	33,0	35,8	35,8
	CHP	121	26,2	28,5	64,2
	MHP	59	12,8	13,9	78,1
	HDP	2	0,4	0,5	78,6
	İYİP	44	9,5	10,4	88,9
	Diğer	47	10,2	11,1	100,0
	Toplam	425	92,2	100,0	
Missing	Cevapsız	36	7,8		
TOPLAM		461	100,0		

Araştırmada katılımcıların 2018 Haziran Genel Seçimlerinde tercih ettikleri siyasi partilere bakıldığında, AK PARTİ (Adalet ve Kalkınma Partisi) ilk sırada yer almaktadır. Oranı ise %33,0'tür. Adalet ve Kalkınma Partisini %26,2 ile CHP (Cumhuriyet Halk Partisi) takip etmektedir. MHP (Milliyetçi Hareket Partisi)'nin oy oranı ise, %12,8'dir. Katılımcıların verdikleri cevaplar doğrultusunda oluşan tablonun, siyasi partilerin mevcut oy oranlarını yansıttığı görülmektedir.

Tablo 19: Katılımcıların Beğendiği/Desteklediği Liderleri Gösteren Tablo

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzdesi
	Devlet Bahçeli	56	12,1	12,3	12,3
	Kemal Kılıçdaroğlu	91	19,7	20,0	32,2
	Meral Akşener	46	10,0	10,1	42,3
	Mustafa Destici	2	0,4	0,4	42,8
	R. Tayyip Erdoğan	175	38,0	38,4	81,1
	Selahattin Demirtaş	11	2,4	2,4	83,6
	Temel Karamollaoğlu	29	6,3	6,4	89,9
	Diğer	46	10,0	10,1	100,0
	Toplam	456	98,9	100,0	
Missing	Cevapsız	5	1,1		
TOPLAM		461	100,0		

Araştırmada katılımcılara beğendikleri liderler sorusu da yöneltilmiştir. Katılımcıların beğendiği siyasi liderlerde %38,0 oran ile R. Tayyip Erdoğan ilk sırada bulunmaktadır. R. Tayyip Erdoğan'ın ardından ise %19,7 ile Kemal Kılıçdaroğlu gelmektedir. Devlet Bahçeli'nin ise seçmenler tarafından beğenilme oranı %12,1'dir. %10'luk bir orana sahip olan "diğer" cevaplarında ise, seçmenlerin özellikle Necmettin Erbakan ve Muhsin Yazıcıoğlu isimlerini tercih ettiği gözlenmiştir. Bu veriler ışığında, R. Tayyip Erdoğan'ın en yakın rakibi olan Kemal Kılıçdaroğlu'nun yaklaşık iki katı kadar bir oranla seçmenler tarafından beğenilmesi, Max Weber'in karizmatik otorite kavramıyla ilişkilendirilebilir. Zira karizmatik otorite toplumdaki diğer kişilerden farklı birtakım özelliklere sahip olan kişidir. Buradan hareketle, Trabzon seçmeninin önemli bir kısmı, gerek karizması ve duruşuyla gerekse de uyguladığı politikalar bakımından R. Tayyip Erdoğan'ı diğer siyasi liderlerden ayrı bir şekilde değerlendirmek suretiyle desteklemektedir. Ayrıca Trabzon'daki seçmenlerin bir kısmının R. Tayyip Erdoğan'ı, halka yakın, halkın içinden çıkan biri olarak görmenin yanında Karadenizli ve hemşehrisi olma özelliğinden dolayı da desteklediğini ifade etmek mümkündür. Dolayısıyla Trabzon seçmeninin genelinin Türkiye'deki mevcut siyasi iklimden memnun bir görünüme sahip olduğunu ifade etmek mümkündür.

Tablo 20: Katılımcıların Siyasete İlgili Düzeylerini Gösteren Tablo

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzdesi
	Siyasetle Hiç İlgilenmiyorum	143	31,0	31,2	31,2
	TV’de, Gazetelerde veya Sosyal Medyada Siyasetle İlgili Haberleri Yakından Takip Ediyorum	214	46,4	46,6	77,8
	Siyasi Parti Miting, Gösteri Yürüyüşü ve Toplantılarına Katılıyorum	32	6,9	7,0	84,7
	Bir Siyasi Partiye Üyeyim	61	13,2	13,3	98,0
	Diğer	9	2,0	2,0	100,0
	Toplam	459	99,6	100,0	
Missing	Cevapsız	2	0,4		
TOPLAM		461	100,0		

Araştırmada katılımcıların siyasete ilgi düzeylerinin belirlenmesine yönelik soruya verilen cevaplarda ise, ilk sırayı %46,4'lük oranıyla “TV’de, gazetelerde veya sosyal medyada siyasetle ilgili haberleri yakından takip ediyorum” cevabı alırken, ikinci sırada “Siyasetle hiç ilgilenmiyorum” cevabı yer almakta ve oranı ise %31,0’dır. “Bir siyasi partiye üyeyim” cevabını verenlerin oranına bakıldığında, %13,2 gibi bir oran karşımıza çıkmaktadır. Buna göre, seçmenlerin önemli bir kısmının siyaseti yakından takip ettiği görülmektedir. Siyasi gündemin seçmenler tarafından yakından takip edilmesinde birçok faktörün etkisinden bahsedilebilir. Bunlar; seçmenlerin siyasete dair ilgilerinin yoğun olması, akıllı telefonların yaygınlaşmasıyla beraber internet ve sosyal medya platformlarından siyasete yönelik haberlere erişimin kolaylaşması ve siyaset mekanizmasının toplumun hemen her alanıyla ilgili etkili bir görünüme sahip olması gibi sebepler seçmenlerin siyasete ilgi duymalarının sebepleri olarak gösterilebilir. Bu sebeplere ilaveten, Türkiye’deki siyasi gündemin ya da siyasi gelişmelerin yoğun bir şekilde yaşanmasından ötürü seçmenlerin merak duygularının uyanması da seçmenlerin siyaseti takip etmesindeki bir diğer sebeptir. Tablodaki sonuçlardan hareketle, Trabzon’daki seçmenlerin genelinin politik bir özelliğe sahip oldukları ifade edilebilir. Dolayısıyla siyasetin Trabzon’daki seçmenlerin nazarında bir karşılığının ve etkisinin olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 21: Katılımcıların Oy Verme Tercihlerini Gösteren Tablo

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzdesi
	Sürekli Aynı Siyasi Partiye Oy Veririm	233	50,5	51,7	51,7
	Genelde Aklımda Oy vereceğim İki Siyasi Parti Vardır	55	11,9	12,2	63,9
	Yeni Söylemleri Olan, Yeni Ortaya Çıkmış Bir Siyasi Partiye Oy Veririm	22	4,8	4,9	68,7
	Her Seferinde Başka Bir Partiye Oy Veririm	3	0,7	0,7	69,4
	Seçim Kampanyalarını Takip Ettikten Sonra Oy Veririm	75	16,3	16,6	86,0
	Ailem ve Arkadaşlarımla Konuştuktan Sonra Oy Veririm	27	5,9	6,0	92,0
	Diğer	36	7,8	8,0	100,0
	Toplam	451	97,8	100,0	
Missing	Cevapsız	10	2,2		
TOPLAM		461	100,0		

Katılımcıların oy verme tercihleri değerlendirildiğinde, ilk sırada karşımıza %50,5'lik oranıyla “Sürekli aynı siyasi partiye oy veririm” cevabı çıkmaktadır. İkinci sırada, %16,3'lük oran ile “Seçim kampanyalarını takip ettikten sonra oy veririm” cevabı gelmektedir. En düşük orana sahip olan ise, %0,7 ile “Her seferinde başka bir partiye oy veririm” cevabıdır. Buna göre, tabloya bakıldığında, Trabzon'daki seçmenlerin yaklaşık olarak yarısının oy tercihlerinde belirli partileri desteklediği ve seçimlerde partiler arasında bir geçiş yapmaya sıcak bakmadığı görülmektedir. Seçmenlerin oy tercihlerinde belirli siyasi partileri tercih etmesi, oy verdikleri partilere karşı bağlılıklarının ya da memnun olmalarının bir göstergesi olarak ifade edilebilir. Buna ilaveten, tablodan çıkarılacak bir başka husus, seçmenlerin parti tercihlerinde bilhassa belli ideolojik saikleri göz önünde bulundurarak seçim yaptıklarıdır. Çünkü seçmenlerin yaklaşık yarısının seçimlerde belli siyasi partileri tercih etmesi, seçmenlerin kendi ideolojik görüşlerini veya anlayışlarını yansıtan siyasi partilere yöneldiklerini göstermektedir. Bu durum seçmenler arasında farklı dünya görüşlerinin varlığına da işaret etmektedir.

Tablo 22: Katılımcıların Lider Değişikliğinde Parti Tercihini Gösteren Tablo

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzdesi
	Evet	35	7,6	7,7	7,7
	Hayır	188	40,8	41,1	48,8
	Yeni Yöneticinin Kim Olduğuna/Olacağına Göre Değişir	225	48,8	49,2	98,0
	Diğer	9	2,0	2,0	100,0
	Toplam	457	99,1	100,0	
Missing	Cevapsız	4	0,9		
TOPLAM		461	100,0		

Katılımcılara tercih ettikleri liderin değişmesi durumunda siyasi parti tercihlerinin değişip değişmeyeceğine yönelik sorulan soruya verilen yanıtlarda %48,8 ile yeni yöneticinin kim olduğuna/olacağına göre değişir cevabı ilk sırada gelmektedir. Bunun yanında %40,8 ile hayır yanıtını verenler ikinci sırada gelmektedir. Buna göre, seçmenlerin oldukça önemli bir kısmı, liderin partisinin başından ayrılması durumunda yeni gelen liderin özelliklerine ve yönetim şekline göre tavır alacaklarını belirtirken; diğer önemli kısmı ise, lidere bağlı bir görünüme sahip olmayıp her halükarda oy verdikleri partiyi destekleyeceklerini ifade etmektedirler.

Tablo 23: Belli Partilerin Sürekli Tercih Edilmesindeki Faktörleri Gösteren Tablo

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzdesi
	Adaylar	38	8,2	8,3	8,3
	Çıkarlar	66	14,3	14,4	22,7
	İdeoloji	115	24,9	25,1	47,7
	Liderler	83	18,0	18,1	65,8
	Politikalar	37	8,0	8,1	73,9
	İcraatlar	110	23,9	24,0	97,8
	Diğer	10	2,2	2,2	100,0
	Toplam	459	99,6	100,0	
Missing	Cevapsız	2	0,4		
TOPLAM		461	100,0		

Tablo 23’de katılımcılara, seçmenlerin bir kısmının sürekli belli bir siyasi partiye oy vermesinin en önemli sebebinin ne olduğuna dair soru yöneltilmiştir. Katılımcıların %24,9’u ideoloji, %23,9’u icraatlar ve %18,0’i de liderler cevabını vermeyi tercih etmişlerdir. Katılımcılara göre, seçmenlerin bir kısmının belli partileri sürekli desteklemesinde, ideolojik sebepler etkili bir faktör olarak durmaktadır. İkinci sırada partilerin pratik hayattaki görünümü olan icraatlar bulunurken, seçmenlerin belli partileri desteklemesinde lider faktörü de belirleyici unsurlardan biri olarak üçüncü sırada yer almaktadır. Buradan hareketle, seçmenler, bireylerin oy verirken özellikle ideolojik görüşleri ve partilerin icraatlarını göz önünde bulundurduklarını ifade etmektedirler. Bunun yanında liderler faktörü de seçmenlerin siyasi davranışlarında mühim bir yere sahiptir.

Tablo 24: Katılımcıların Takip Ettiği Kitle İletişim Araçlarını Gösteren Tablo

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzdesi
	Televizyon	67	14,5	14,7	14,7
	Gazete	12	2,6	2,6	17,3
	Dergi	2	0,4	0,4	17,7
	İnternet	45	9,8	9,8	27,6
	Sosyal medya	34	7,4	7,4	35,0
	Diğer	4	0,9	0,9	35,9
	Televizyon-İnternet	134	29,1	29,3	65,2
	Televizyon-Sosyal medya	81	17,6	17,7	82,9
	Gazete-Sosyal medya	3	0,7	0,7	83,6
	İnternet- Sosyal medya	75	16,3	16,4	100,0
	Total	457	99,1	100,0	
Missing	Cevapsız	4	0,9		
Total		461	100,0		

Katılımcılara, bir ya da birden fazla seçeneği işaretleyebilecekleri, siyasi gündemi takip ettikleri kitle iletişim araçlarının hangisi/hangileri olduğu sorusu yöneltilmiştir. Buna göre, seçmenler siyasi gündemi genellikle %29,1 ile televizyon ve internetten takip etmektedir. İkinci sırada ise %17,6’lık oranla televizyon-sosyal medya ve üçüncü sırada ise, %16,3’lük oranla internet-sosyal medya cevabı gelmektedir. Buna göre seçmenler siyaseti, televizyon başta olmak üzere internet ve sosyal medya’dan izlemektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında birçok faktörden bahsetmek mümkündür. Bunlar; siyasi gelişmelerin mobil telefonlar aracılığıyla internet ve sosyal medyadan takibinin kolay ve hızlı olması, televizyon’un hemen hemen her hanede bulunması, siyaseti takip etmede görsel medya’nın seçmenler tarafından daha cazip bulunması gibi sebeplerdir. Tablo incelendiğinde, seçmenlerin geleneksel medya olarak ifade edilen televizyondan vazgeçmediği görülmektedir. Dolayısıyla seçmenlerin önemli bir kısmı, yakın bir zamanda hayatımıza giren internet ve sosyal medya’nın yanında televizyon ile gazete’den de siyaseti takip ederek geleneksel medya’dan kopmadığını göstermektedir.

Tablo 25: Katılımcıların Siyasi Duruş Tanımlarını Gösteren Tablo

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzdesi
	Sol	31	6,7	6,9	6,9
	Sağ	36	7,8	8,0	15,0
	Muhafazakâr (Dindar)	80	17,4	17,9	32,8
	Cumhuriyetçi	71	15,4	15,8	48,7
	Demokrat	29	6,3	6,5	55,1
	Milliyetçi	70	15,2	15,6	70,8
	Diğer	20	4,3	4,5	75,2
	Sol-cumhuriyetçi	12	2,6	2,7	77,9
	Sağ-Muhafazakâr (Dindar)	26	5,6	5,8	83,7
	Sağ-milliyetçi	26	5,6	5,8	89,5
	Muhafazakâr (Dindar)- Milliyetçi	25	5,4	5,6	95,1
	Cumhuriyetçi-Milliyetçi	22	4,8	4,9	100,0
	Toplam	448	97,2	100,0	
	Cevapsız	13	2,8		
	TOPLAM	461	100,0		

Seçmenlerin bir ya da birden fazla seçeneği tercih edebilecekleri, kendilerini siyasi duruş olarak nasıl tanımladıkları sorusuna bakıldığında; seçmenlerde %17,4 ile muhafazakâr (dindar) cevabının en çok tercih edilen cevap olduğu görülmektedir. İkinci sırada %15,4 ile cumhuriyetçi cevabı, üçüncü sırada ise %15,2 ile milliyetçi cevabı gelmektedir. Bu sonuçlardan hareketle, seçmenlerin farklı siyasi görüşlere sahip olduğu görülmektedir. Bunun yanında, elde edilen verilerin, Türkiye'deki mevcut genel siyasi tabloyla örtüştüğünü de söylemek mümkündür. Zira seçmenlerin seçimlerdeki tercihleri ile siyasi duruşları arasında bir benzerliğin söz konusu olduğu da ifade edilebilir.

Tablo 26: Cinsiyet İle Meslek Durumu Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo

Cinsiyet	Meslek Durumu							
	Memur	İşçi	Serbest Meslek	Ev Hanımı	Öğrenci	Emekli	Diğer	Toplam
Kadın	23 (%11,3)	30 (%14,8)	23 (%11,3)	64 (%31,5)	55 (%27,1)	5 (%2,5)	3 (%1,5)	203
Erkek	48 (%18,8)	33 (%12,9)	36 (%14,1)	0 (%0,0)	99 (%38,8)	34 (%13,3)	5 (%2,0)	255
Toplam	71 (%15,5)	63 (%13,8)	59 (%12,9)	64 (%14,0)	154 (%33,6)	39 (%8,5)	8 (%1,7)	458

Araştırmada cinsiyet ile meslek durumu incelendiğinde, kadınların ağırlıklı olarak ev hanımı (%31,5) ve öğrenci (%27,1) oldukları görülürken, erkeklerde ise öğrenci (%38,8) ve memur (%18,8) ilk iki sırayı oluşturmaktadır. Araştırmanın uygulama safhasında, özellikle farklı meslek gruplarına ait kişilerin araştırmada yer almasına ve dengeli bir dağılım göstermesine özen gösterilmiştir. Zira araştırmada yer alan katılımcıların farklı cinsiyet ve meslek gruplarında yer alması, çalışmanın güvenilirlik ve geçerliliği ile toplumun bütün kesimlerini yansıtması açısından önemlidir.

Tablo 27: Cinsiyet İle Beğenilen Siyasi Lider Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo

Cinsiyet	Beğenilen Siyasi Lider								
	Devlet Bahçeli	Kemal Kılıçdaroğlu	Meral Akşener	Mustafa Destici	R. Tayyip Erdoğan	Selahattin Demirtaş	Temel Karamollaoğlu	Diğer	Toplam
Kadın	29 (%14,4)	55 (%27,4)	26 (%12,9)	1 (%0,5)	65 (%32,3)	3 (%1,5)	7 (%3,5)	15 (%7,5)	201
Erkek	27 (%10,7)	34 (%13,5)	20 (%7,9)	1 (%0,4)	109 (%43,3)	8 (%3,2)	22 (%8,7)	31 (%12,3)	252
Toplam	56 (%12,4)	89 (%19,6)	46 (%10,2)	2 (%0,4)	174 (%38,4)	11 (%2,4)	29 (%6,4)	46 (%10,2)	453

Tablo 27’de cinsiyet ile beğenilen siyasi lider ilişkisi incelenmiştir. Buna göre, kadınların ve erkeklerin ağırlıklı olarak aynı siyasi liderleri beğendikleri tespit edilmiştir. Kadınlarda %32,3 ile R. Tayyip Erdoğan ilk sırada yer alırken, onu %27,4 ile Kemal Kılıçdaroğlu takip etmektedir. Erkeklerde ise %43,3’lük oran ile ilk sırada yer alan R. Tayyip Erdoğan’ı %13,5’lik oran ile Kemal Kılıçdaroğlu izlemektedir. Buna göre, iktidar partisinin genel başkanı ve mevcut Cumhurbaşkanı R.

Tayyip Erdoğan, en çok beğenilen siyasi liderlerin başında gelmektedir. R. Tayyip Erdoğan'ın her iki cinsiyet grubunda beğenilen liderlerin başında gelmesi, seçmenlerin R. Tayyip Erdoğan'ın politikalarını ve icraatlarını beğendiklerini ifade etmektedir. Ayrıca seçmenlerin önemli bir kısmının R. Tayyip Erdoğan'ı beğenmesi, seçmenlerin mevcut siyasi iktidardan genel olarak memnun olduğu anlamına da gelmektedir. Ayrıca, liderlerin seçmenler tarafından beğenilmesi ile partilerinin aldıkları oy oranları da benzerlik göstermektedir. Bu durum, seçmenlerin beğendikleri liderlerin partileri doğrultusunda oy kullandıklarını ifade etmektedir. Ayrıca tüm bu verilere ek olarak seçmenler genel itibarıyla sağ ve muhafazakâr parti liderlerini beğenmektedir. Bu durum, seçmenlerin çoğunluğunun sağ-muhafazakâr siyasi duruşa sahip olduğunu göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Tablo 28: Cinsiyet İle Siyasete İlgili Düzeyi Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo

Cinsiyet	Siyasete ilgi Düzeyi					
	Siyasetle Hiç İlgilenmiyorum	TV'de, Gazetelerde veya Sosyal Medyada Siyasetle İlgili Haberleri Yakından Takip Ediyorum	Siyasi Parti Miting, Gösteri Yürüyüşü ve Toplantılarına Katılıyorum	Bir Siyasi Partiye Üyeyim	Diğer	Toplam
Kadın	93 (%46,0)	81 (%40,1)	10 (%5,0)	17 (%8,4)	1 (%0,5)	202
Erkek	49 (%19,3)	132 (%52,0)	22 (%8,7)	43 (%16,9)	8 (%3,1)	254
Toplam	142 (%31,1)	213 (%46,7)	32 (%7,0)	60 (%13,2)	9 (%2,0)	456

Araştırmada cinsiyet ile siyasete ilgi düzeyine bakıldığında, kadınların %46,0'sı "Siyasetle hiç ilgilenmiyorum" tercihinde bulunurken, %40,1'i de "TV'de, gazetelerde veya sosyal medyada siyasetle ilgili haberleri yakından takip ediyorum" tercihini seçmişlerdir. Erkeklerde ise ilk sırada yer alan %52,0'lik geniş bir kesim "TV'de, gazetelerde veya sosyal medyada siyasetle ilgili haberleri yakından takip ediyorum" tercihinde bulunmuşlardır. Kadın seçmenlerin yaklaşık olarak yarısının siyasetle hiç ilgilenmediğini ifade etmesi, kadın seçmenlerin erkek seçmenlere oranla apolitik bir hayat tarzına sahip olduğunu göstermektedir. Bu verilerden hareketle, erkeklerin kadınlara göre siyasete daha çok ilgi duydukları görülmektedir. Ayrıca seçmenlerin önemli bir kısmının siyasi gelişmeleri daha çok geleneksel kitle iletişim araçlarının başında gelen televizyon ile daha yakın bir geçmişe sahip olan internet ile sosyal medya mecralarından (Twitter, Facebook) takip ettiklerini ifade etmek mümkündür. Dolayısıyla hem erkek hem de kadın seçmenlerin siyaseti yakından takip etmesinde, akıllı telefonlar vasıtasıyla siyasi gündemi takip etmenin kolaylaşması faktörü önemli rol oynamaktadır. Seçmenlerin siyasete ilgi duymasındaki bir diğer faktör de,

Türkiye’deki siyasi gündemin çok fazla değişkenlik göstermesi neticesinde seçmenlerin dikkatini çekmesidir.

Tablo 29: Cinsiyet İle Son Seçimlerdeki (2018 Haziran) Oy Verme Tercihleri Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo

Cinsiyet	Son Seçimlerdeki (2018 Haziran) Oy Verme Tercihleri						
	AK PARTİ	CHP	MHP	HDP	İYİP	DİĞER	TOPLAM
Kadın	57 (%30,3)	67 (%35,6)	28 (%14,9)	0 (%0,0)	26 (%13,8)	10 (%5,3)	188
Erkek	94 (%40,2)	52 (%22,2)	31 (%13,2)	2 (%0,9)	18 (%7,7)	37 (%15,8)	234
Toplam	151 (%35,8)	119 (%28,2)	59 (%14,0)	2 (%0,5)	44 (%10,4)	47 (%11,1)	422

Tabloda cinsiyet ile seçmenlerin 2018 Haziran seçimlerindeki oy verme tercihleri arasındaki ilişki gösterilmektedir. Buna göre, kadınların %35,6’sı CHP’yi tercih ederken, onu %30,3 ile AK PARTİ izlemektedir. Erkeklerde ise, %40,2’lik bir oran ile AK PARTİ birinci sırada yer alırken, CHP %22,2 ile onu takip ederek ikinci sırada bulunmaktadır. Bu sonuçlara göre, kadınlar daha çok ana muhalefet partisini tercih ederken, erkeklerin önemli bir kısmının iktidar partisinin lehinde siyasi tercihte bulunduğu ifade edilebilir. Buna göre, Trabzon’daki seçmenlerin çoğunluğu, sağ-muhafazakâr siyasi görüşe sahip partilere yönelik oy tercihinde bulunmaktadır. Bu sonuçların seçmenlerin Türkiye geneli oy tercihleriyle örtüştüğünü ifade etmek mümkündür. Tablodaki sonuçlardan hareketle, seçmenlerin siyasi partilere dair oy tercihlerinin son seçimlerin üzerinden yaklaşık bir sene geçmiş olmasına rağmen büyük oranda aynı kaldığını da göstermektedir. Dolayısıyla seçmenlerin genelinin, mevcut siyasi partilere ilişkin düşüncelerinde değişikliğin olmaması, Türkiye’deki siyasi tablodan büyük oranda memnun olduklarını ifade etmektedir.

Tablo 30: Cinsiyet İle Liderin Siyaseti Bırakması Durumunda Parti Tercihinin Değişikliği Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo

Cinsiyet	Desteklenen Liderin Siyaseti Bırakması Durumunda Parti Değişimi				
	Evet	Hayır	Yeni Yöneticinin Kim Olduğuna/Olacağına Göre Değişir	Diğer	Toplam
Kadın	15 (%7,4)	102 (%50,5)	82 (%40,6)	3 (%1,5)	202
Erkek	20 (%7,9)	85 (%33,7)	141 (%56,0)	6 (%2,4)	252
Toplam	35 (%7,7)	187 (%41,2)	223 (%49,1)	9 (%2,0)	454

Tabloda cinsiyet ile desteklenen liderin siyaseti bırakması durumunda parti tercihinde bir değişiklik olup olmayacağı ilişkisi incelenmektedir. Buna göre, kadınların yarısı (%50,5) “Hayır” seçeneğini işaretlerken, %40,6’lık bir kesim ise “Yeni yöneticinin kim olduğuna/olacağına göre değişir” tercihinde bulunmuştur. Erkeklerde ise, seçmenlerin yarısından fazlası (%56,0) “Yeni yöneticinin kim olduğuna/olacağına göre değişir” görüşüne sahiptir. Buna göre, kadınların geneli, destekledikleri partilere karşı daha bağlı bir görünüme sahipken, erkeklerin çoğunluğunun lidere göre bir parti tercihi söz konusudur.

Tablo 31: Cinsiyet İle Seçmenlerin Bir Kısımının Sürekli Belli Siyasi Partileri Tercihinin Sebepleri Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo

Cinsiyet	Seçmenlerin Bir Kısımının Sürekli Belli Bir Siyasi Partiye Oy Vermesinin En Önemli Sebebi							
	Adaylar	Çıkarlar	İdeoloji	Liderler	Politikalar	İcraatlar	Diğer	Toplam
Kadın	16 (%7,9)	18 (%8,9)	34 (%16,7)	29 (%14,3)	22 (%10,8)	80 (%39,4)	4 (%2,0)	203
Erkek	21 (%8,3)	48 (%19,0)	81 (%32,0)	53 (%20,9)	15 (%5,9)	29 (%11,5)	6 (%2,4)	253
Toplam	37 (%8,1)	66 (%14,5)	115 (%25,2)	82 (%18,0)	37 (%8,1)	109 (%23,9)	10 (%2,2)	456

Tabloda cinsiyet ile seçmenlerin bir kısmının sürekli belli bir siyasi partiye oy vermesinin en önemli sebebi arasındaki ilişki incelenmiştir. Buna göre, kadınların %39,4’ü “İcraatlar” görüşünde bulunurken, onu %16,7 ile “İdeoloji” takip etmektedir. Erkeklerde ise, ilk sırada %32,0’lik

oran ile “İdeoloji” bulunurken, %20,9’luk oran ile “Liderler” ikinci sırada yer almaktadır. Bu bakımdan, kadınlar siyasetin günlük hayattaki yansımalarının seçmenler tarafından kabul gördüğünü ifade ederken, erkekler ise, ideolojik bakış açısının seçmenlerin tercihinde en önemli role sahip olduğunu ifade etmektedirler. Ayrıca liderler faktörü de, gerek kadın gerekse de erkek seçmenlerin parti tercihlerinde diğer belirleyici unsur olması söz konusudur.

Tablo 32: Yaş İle Beğenilen Siyasi Lider Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo

Yaş	Beğenilen Siyasi Lider								
	Devlet Bahçeli	Kemal Kılıçdaroğlu	Meral Akşener	Mustafa Destici	R. Tayyip Erdoğan	Selahattin Demirtaş	Temel Karamolla oğlu	Diğer	Toplam
18-24 arası	24 (%16,3)	10 (%6,8)	15 (%10,2)	0 (%0,0)	71 (%48,3)	0 (%0,0)	10 (%6,8)	17 (%11,6)	147
25-32 arası	10 (%10,1)	22 (%22,2)	9 (%9,1)	1 (%1,0)	33 (%33,3)	3 (%3,0)	6 (%6,1)	15 (%15,2)	99
33-40 arası	7 (%10,4)	18 (%26,9)	7 (%10,4)	1 (%1,5)	22 (%32,8)	2 (%3,0)	5 (%7,5)	5 (%7,5)	67
41-47 arası	7 (%10,9)	15 (%23,4)	7 (%10,9)	0 (%0,0)	19 (%29,7)	4 (%6,3)	6 (%9,4)	6 (%9,4)	64
48-53 arası	3 (%10,3)	7 (%24,1)	2 (%6,9)	0 (%0,0)	15 (%51,7)	1 (%3,4)	1 (%3,4)	0 (%0,0)	29
54-60 arası	3 (%10,3)	12 (%41,4)	3 (%10,3)	0 (%0,0)	9 (%31,0)	0 (%0,0)	1 (%3,4)	1 (%3,4)	29
61 ve üstü	2 (%10,5)	6 (%31,6)	3 (%15,8)	0 (%0,0)	5 (%26,3)	1 (%5,3)	0 (%0,0)	2 (%10,5)	19
Toplam	56 (%12,3)	90 (%19,8)	46 (%10,1)	2 (%0,4)	174 (%38,3)	11 (%2,4)	29 (%6,4)	46 (%10,1)	454

Yaş ile beğenilen siyasi lider ilişkisine bakıldığında, 54-60 arası ile 61 ve üstü hariç tüm yaş gruplarında R. Tayyip Erdoğan’ın %38,3 ile ilk sırada yer aldığı görülmektedir. R. Tayyip Erdoğan’ın beğenilme oranı yaş grupları içerisinde 48-53 yaş arası %51,7 ile en yüksek seviyede yer alırken, 18-24 yaş arasında ise %48,3’lük bir oran söz konusudur. Tabloya genel olarak bakıldığında seçmenler, R. Tayyip Erdoğan’ın ardından en çok beğenilen lider olarak Kemal Kılıçdaroğlu’nu ve sonrasında Devlet Bahçeli’yi tercih etmişlerdir. Buna göre, gerek genç seçmenlerde gerek orta yaştaki seçmenlerde R. Tayyip Erdoğan’ın en çok beğenilen lider olduğunu belirtmek gerekir. 54 ve üzeri seçmenlerde ise Kemal Kılıçdaroğlu daha çok tercih edilmiştir. Tüm bunlardan hareketle, toplumdaki tüm yaş grupları içerisinde R. Tayyip Erdoğan’ın liderliğinin beğenilmesi, toplumdaki karşılığının olduğuna ve ülke yönetimindeki politikalarının halkın önemli bir kısmı tarafından onaylandığını göstermektedir.

Tablo 33: Yaş İle Siyasete İlgili Düzeyi Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo

Yaş	Siyasete İlgili Düzeyi					Toplam
	Siyasetle Hiç İlgilenmiyorum	TV’de, Gazetelerde veya Sosyal Medyada Siyasetle İlgili Haberleri Yakından Takip Ediyorum	Siyasi Parti Miting, Gösteri Yürüyüşü ve Toplantılarına Katılıyorum	Bir Siyasi Partiye Üyeyim	Diğer	
18-24 arası	42 (%28,2)	81 (%54,4)	10 (%6,7)	9 (%6,0)	7 (%4,7)	149
25-32 arası	34 (%34,3)	45 (%45,5)	6 (%6,1)	12 (%12,1)	2 (%2,0)	99
33-40 arası	26 (%38,8)	25 (%37,3)	4 (%6,0)	12 (%17,9)	0 (%0,0)	67
41-47 arası	23 (%35,9)	30 (%46,9)	4 (%6,3)	7 (%10,9)	0 (%0,0)	64
48-53 arası	11 (%37,9)	12 (%41,4)	2 (%6,9)	4 (%13,8)	0 (%0,0)	29
54-60 arası	5 (%16,7)	12 (%40,0)	3 (%10,0)	10 (%33,3)	0 (%0,0)	30
61 ve üstü	1 (%5,3)	8 (%42,1)	3 (%15,8)	7 (%36,8)	0 (%0,0)	19
Toplam	142 (%31,1)	213 (%46,6)	32 (%7,0)	61 (%13,3)	9 (%2,0)	457

Tablo 33’de yaş ile siyasete ilgi düzeyi arasındaki ilişki incelenmiştir. Buna göre, “TV’de, gazetelerde veya sosyal medyada siyasetle ilgili haberleri yakından takip ediyorum” cevabı en çok 18-24 yaş arasında %54,4’lük bir orana sahip iken, onu 25-32 yaş arasında %45,5’lik tercih edilme oranı takip etmektedir. Tablodan hareketle bütün yaş gruplarındaki seçmenlerin geneli siyaseti, görsel medya araçlarından ve gazeteden takip etmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında, hem genç seçmenlerin hem de orta yaş ve üzeri seçmenlerin politik bir hayat tarzına sahip olmaları ve ülke meselelerini takip etmelerindeki ilgilerinin önemli rol oynadığını ifade etmek mümkündür. Ayrıca tablodaki veriler ışığında, hemen hemen bütün yaş gruplarında önemli oranda bulunan ve siyasetle ilgilenmediğini belirten seçmenlerin bu düşüncesinin arka planında, siyasete ilişkin konulara dair ilgisizliğe ek olarak seçmenlerin mevcut siyasi atmosferden pek de memnun olmadıklarını belirtmek yerinde olacaktır.

Tablo 34: Eğitim Durumu İle Siyasete İlgili Düzeyi Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo

Eğitim Durumu	Siyasete İlgili Düzeyi					Toplam
	Siyasetle Hiç İlgilenmiyorum	TV’de, Gazetelerde veya Sosyal Medyada Siyasetle İlgili Haberleri Yakından Takip Ediyorum	Siyasi Parti Miting, Gösteri Yürüyüşü ve Toplantılarına Katılıyorum	Bir Siyasi Partiye Üyeyim	Diğer	
Okur-Yazar Değil	1 (50,0)	0 (0,0)	0 (0,0)	1 (50,0)	0 (0,0)	2
Okur-Yazar	2 (66,7)	0 (0,0)	0 (0,0)	1 (33,3)	0 (0,0)	3
İlköğretim	33 (54,1)	21 (34,4)	3 (4,9)	4 (6,6)	0 (0,0)	61
Ortaöğretim	39 (34,8)	40 (35,7)	6 (5,4)	27 (24,1)	0 (0,0)	112
Üniversite	62 (24,9)	135 (54,2)	20 (8,0)	23 (9,2)	9 (3,6)	249
Yükseköğretim (lisansüstü)	5 (16,7)	17 (56,7)	3 (10,0)	5 (16,7)	0 (0,0)	30
Toplam	142 (31,1)	213 (46,6)	32 (7,0)	61 (13,3)	9 (2,0)	457

Tablo 34’de eğitim ile siyasete ilgi düzeyine göz atıldığında ise, seçmenlerin çoğunlukla siyasete ilgi duydukları görülmüştür. Buna göre, seçmenler tarafından en fazla “TV’de, gazetelerde veya sosyal medyada siyasetle ilgili haberleri yakından takip ediyorum” cevabı verilmiştir. Üniversite mezunu olanların %54,2’si bu cevabı vermiştir. “Siyasetle hiç ilgilenmiyorum” cevabını veren üniversite mezunlarının oranı ise, %24,9 olarak görülmektedir. Buna göre, seçmenlerin eğitim seviyeleri yükseldikçe siyaseti takip etmeleri de paralel olarak artmaktadır. Diğer taraftan dikkat çeken bir diğer nokta, üniversite mezunu seçmenlerin önemli bir kısmı siyaseti yakından takip ederken, azımsanmayacak bir kısım da siyasetle ilgilenmediğini belirtmiştir. Bütün bu veriler ışığında ifade edilecek olduğunda, seçmenlerin eğitim düzeylerinin yüksekliği beraberinde siyasi konulara ve siyasi gündeme karşı bir yakınlığı getirmektedir. Dolayısıyla bu durum, bir toplumda bilinçli ve eğitilmiş yurttaşların artmasıyla siyasi bilincin de artacağı tezini destekler niteliktedir.

Tablo 35: Seçmenlerin Aylık Aile Geliri İle Beğenilen Siyasi Lider Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo

Aylık Aile Geliri	Beğenilen Siyasi Lider								Toplam
	Devlet Bahçeli	Kemal Kılıçdar oğlu	Meral Akşener	Mustafa Destici	R. Tayyip Erdoğan	Selahattin Demirtaş	Temel Karamolla oğlu	Diğer	
500 TL ve altı	3 (%9,7)	3 (%9,7)	2 (%6,5)	0 (%0,0)	15 (%48,4)	1 (%3,2)	3 (%9,7)	4 (%12,9)	31
501-1000 TL	2 (%9,5)	1 (%4,8)	1 (%4,8)	0 (%0,0)	11 (%52,4)	0 (%0,0)	2 (%9,5)	4 (%19,0)	21
1001-2000 TL	8 (%12,9)	12 (%19,4)	10 (%16,1)	0 (%0,0)	21 (%33,9)	0 (%0,0)	5 (%8,1)	6 (%9,7)	62
2001-3000 TL	21 (%14,4)	45 (%30,8)	16 (%11,0)	0 (%0,0)	41 (%28,1)	3 (%2,1)	7 (%4,8)	13 (%8,9)	146
3001-4000 TL	14 (%17,7)	15 (%19,0)	6 (%7,6)	1 (%1,3)	32 (%40,5)	3 (%3,8)	4 (%5,1)	4 (%5,1)	79
4001-5000 TL	5 (%9,6)	9 (%17,3)	5 (%9,6)	1 (%1,9)	19 (%36,5)	4 (%7,7)	4 (%7,7)	5 (%9,6)	52
5001 TL ve üstü	3 (%5,1)	5 (%8,5)	6 (%10,2)	0 (%0,0)	32 (%54,2)	0 (%0,0)	3 (%5,1)	10 (%16,9)	59
Toplam	56 (%12,4)	90 (%20,0)	46 (%10,2)	2 (%0,4)	171 (%38,0)	11 (%2,4)	28 (%6,2)	46 (%10,2)	450

Tablo 35’de aylık aile geliri ile beğenilen siyasi lider arasındaki ilişki gösterilmektedir. 2001-3000 TL arası hariç bütün gelir dağılımı gruplarında R. Tayyip Erdoğan%38,0’lik oran ile en çok beğenilen siyasi lider olarak göze çarpmaktadır. Onu %20,0’lik oran ile Kemal Kılıçdaroğlu takip etmektedir. Devlet Bahçeli’yi beğenen seçmenler ise %14,4 ile 2001-3000 TL gelir aralığında olan seçmenlerdir. Buna göre, hemen hemen bütün gelir gruplarında R. Tayyip Erdoğan’ın en çok beğenilen lider olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar, seçmenlerin genelinin, uzun yıllar ülkeyi tek başına iktidarla yöneten siyasi partinin genel başkanı olan R. Tayyip Erdoğan’ın izlediği ekonomi politikalarından memnun olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla diğer siyasi parti liderlerinin seçmenlerin gözünde yeterince beğenilmemesi, vaatlerinin ve izledikleri politikaların seçmen nezdinde yeterli bulunmadığını göstermenin yanında R. Tayyip Erdoğan’a karşı güçlü bir alternatif olarak da görülmediklerinin bir kanıtıdır.

Tablo 36: Beğenilen Siyasi Lider İle Siyasete İlgili Düzeyi Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo

Beğenilen Siyasi Lider	Siyasete İlgili Düzeyi					
	Siyasetle Hiç İlgilenmiyorum	TV’de, Gazetelerde veya Sosyal Medyada Siyasetle İlgili Haberleri Yakından Takip Ediyorum	Siyasi Parti Miting, Gösteri Yürüyüşü ve Toplantılarına Katılıyorum	Bir Siyasi Partiye Üyeyim	Diğer	Toplam
Devlet Bahçeli	27 (%48,2)	20 (%35,7)	2 (%3,6)	7 (%12,5)	0 (%0,0)	56
Kemal Kılıçdaroğlu	33 (%36,3)	28 (%30,8)	8 (%8,8)	22 (%24,2)	0 (%0,0)	91
Meral Akşener	11 (%23,9)	20 (%43,5)	3 (%6,5)	11 (%23,9)	1 (%2,2)	46
Mustafa Destici	1 (%50,0)	0 (%0,0)	1 (%50,0)	0 (%0,0)	0 (%0,0)	2
R. Tayyip Erdoğan	43 (%24,7)	102 (%58,6)	10 (%5,7)	16 (%9,2)	3 (%1,7)	174
Selahattin Demirtaş	4 (%36,4)	5 (%45,5)	0 (%0,0)	21 (%8,2)	0 (%0,0)	11
Temel Karamollaoğlu	5 (%17,2)	13 (%44,8)	7 (%24,1)	2 (%6,9)	2 (%6,9)	29
Diğer	16 (%34,8)	25 (%54,3)	1 (%2,2)	1 (%2,2)	3 (%6,5)	46
Toplam	140 (%30,8)	213 (%46,8)	32 (%7,0)	61 (%13,4)	9 (%2,0)	455

Beğenilen siyasi lider ile siyasete ilgi düzeyi arasındaki ilişkiyi gösteren Tablo 36’ya bakıldığında, R. Tayyip Erdoğan’ı beğenen seçmenlerin %58,6’sı “TV’de, gazetelerde veya sosyal medyada siyasetle ilgili haberleri yakından takip ediyorum” ve %24,7’si de “Siyasetle hiç ilgilenmiyorum” cevabını vermişlerdir. Bunun yanında Kemal Kılıçdaroğlu’nu beğenenlerin %36,3’ü ile Devlet Bahçeli’yi beğenenlerin %48,2’si de “Siyasetle hiç ilgilenmiyorum” cevabını tercih etmişlerdir. Buna göre, R. Tayyip Erdoğan’ı beğenen seçmenlerin önemli bir kısmı, siyaseti diğer siyasi parti seçmenlerine nazaran yakından takip etmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında en önemli sebeplerden birisini, R. Tayyip Erdoğan’ın takipçilerini veya seçmenlerini bir arada daha fazla tuttuğu gerçeği oluşturmaktadır. Ayrıca uzun yıllar ülke yönetiminde söz sahibi olmasından dolayıdır ki R. Tayyip Erdoğan’ın ünü ve medyada görünürlüğü diğer siyasi parti liderlerine göre çok daha fazla önde olup, bu durum da seçmenlerin R. Tayyip Erdoğan’ı takip etmelerinin bir başka sebebi olarak ifade edilebilir.

Tablo 37: Eğitim Durumu İle Seçmenlerin Bir Kısmının Sürekli Belirli Bir Siyasi Partiyi Tercih Etmesinin En Önemli Sebebi Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo

Eğitim Durumu	Seçmenlerin Bir Kısmının Sürekli Belli Bir Siyasi Partiye Oy Vermesinin En Önemli Sebebi							
	Adaylar	Çıkarlar	İdeoloji	Liderler	Politikalar	İcraatlar	Diğer	Toplam
Okur-yazar değil	0 (%0,0)	1 (%50,0)	0 (%0,0)	0 (%0,0)	0 (%0,0)	1 (%50,0)	0 (%0,0)	2
Okur-yazar	0 (%0,0)	1 (%33,3)	1 (%33,3)	0 (%0,0)	1 (%33,3)	0 (%0,0)	0 (%0,0)	3
İlköğretim	7 (%11,5)	5 (%8,2)	6 (%9,8)	2 (%3,3)	12 (%19,7)	29 (%47,5)	0 (%0,0)	61
Ortaöğretim	14 (%12,6)	11 (%9,9)	20 (%18,0)	14 (%12,6)	12 (%10,8)	40 (%36,0)	0 (%0,0)	111
Üniversite	13 (%5,2)	46 (%18,4)	81 (%32,4)	53 (%21,2)	12 (%4,8)	36 (%14,4)	9 (%3,6)	250
Yükseköğretim (Lisansüstü)	3 (%10,0)	2 (%6,7)	7 (%23,3)	13 (%43,3)	0 (%0,0)	4 (%13,3)	1 (%3,3)	30
Toplam	37 (%8,1)	66 (%14,4)	115 (%25,2)	82 (%17,9)	37 (%8,1)	110 (%24,1)	10 (%2,2)	457

Tablo 37’de eğitim durumu ile seçmenlerin bir kısmının sürekli belli bir siyasi partiyi tercih etmesinin en önemli sebebi arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu soruda üniversite mezunu seçmenlerin %32,4’ü “İdeoloji” cevabını verirken %21,2’si de “Liderler” cevabını seçmişlerdir. Ayrıca, ortaöğretim mezunu seçmenlerin %36,0’sı ile ilköğretim mezunlarının %47,5’i “İcraatlar” cevabını tercih etmişlerdir. Bu verilere göre, Trabzon’daki seçmenlerin çoğunluğu, bazı seçmenlerin sürekli belli siyasi partileri desteklemesinin altında ideolojik saiklerin bulunduğunu ve icraatlar ile lider faktörünü de diğer etmenler olarak ifade etmişlerdir. Bu araştırmanın temel hipotezlerinden olan lider unsurunun seçmenlerin tercihlerinde önemli bir role sahip olduğu tezi de bu sonuçlarla beraber doğrulanmış olmaktadır. Dolayısıyla lider unsuru seçmenlerin siyasi kararlarının belirlenmesinde göz önünde bulundurulacak faktörlerin en önemlilerinden birini oluşturmaktadır.

Tablo 38: Yaş İle Oy Verme Tercihleri Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo

Yaşı	Oy Verme Tercihleri							
	Sürekli Aynı Siyasi Partiyeye Oy Veririm	Genelde Aklımda Oy vereceğim İki Siyasi Parti Vardır	Yeni Söylemleri Olan, Yeni Ortaya Çıkmış Bir Siyasi Partiyeye Oy Veririm	Her Seferinde Başka Bir Partiyeye Oy Veririm	Seçim Kampanyalarını Takip Ettikten Sonra Oy Veririm	Ailem ve Arkadaşlarımla Konuştuktan Sonra Oy Veririm	Diğer	Toplam
18-24 arası	49 (%33,1)	25 (%16,9)	8 (%5,4)	0 (%0,0)	31 (%20,9)	20 (%13,5)	15 (%10,1)	148
25-32 arası	52 (%54,2)	4 (%4,2)	10 (%10,4)	1 (%1,0)	15 (%15,6)	2 (%2,1)	12 (%12,5)	96
33-40 arası	42 (%62,7)	6 (%9,0)	1 (%1,5)	0 (%0,0)	11 (%16,4)	2 (%3,0)	5 (%7,5)	67
41-47 arası	43 (%70,5)	7 (%11,5)	1 (%1,6)	1 (%1,6)	4 (%6,6)	3 (%4,9)	2 (%3,3)	61
48-53 arası	19 (%65,5)	3 (%10,3)	0 (%0,0)	1 (%3,4)	5 (%17,2)	0 (%0,0)	1 (%3,4)	29
54-60 arası	18 (%62,1)	5 (%17,2)	0 (%0,0)	0 (%0,0)	6 (%20,7)	0 (%0,0)	0 (%0,0)	29
61 ve üstü	8 (%42,1)	5 (%26,3)	2 (%10,6)	0 (%0,0)	3 (%15,8)	0 (%0,0)	1 (%5,3)	19
Toplam	231 (%51,4)	55 (%12,2)	22 (%4,9)	3 (%0,7)	75 (%16,7)	27 (%6,0)	36 (%8,0)	449

Araştırmada yaş ile oy verme tercihleri arasındaki ilişkiye bakıldığında ise, bütün yaş gruplarında “Sürekli aynı siyasi partiye oy veririm” cevabının ağırlıkta olduğunu görmekteyiz. Bu cevap, 18-24 yaş arasında %33,1, 25-32 yaş arasında %54,2, 33-40 yaş arasında %62,7 ve 41-47 yaş arasında ise %70,5 olarak görülmektedir. Ayrıca bu soruya ikinci sırada verilen cevap incelendiğinde ise, 18-24 yaş arasında %20,9 oranında “Seçim kampanyalarını takip ettikten sonra oy veririm” seçeneğini görmekteyiz. Buna göre, seçmenlerin oy verme tercihlerinde, yaş grupları fark etmeksizin ideolojik saiklerle hareket ettiklerini söylemek mümkündür. Dolayısıyla seçmenler, alternatif partilere karşı bir yakınlığa sahip olmamanın yanı sıra oy verdikleri partilere bağlı bir görüntüye sahiptir.

Tablo 39: Beğenilen Siyasi Lider İle Oy Verme Tercihleri Arasındaki İlişkiyi Gösteren

Beğenilen Siyasi Lider	Oy Verme Tercihleri							Toplam
	Sürekli Aynı Siyasi Partiye Oy Veririm	Genelde Aklımda Oy vereceğim İki Siyasi Parti Vardır	Yeni Söylemleri Olan, Yeni Ortaya Çıkılmış Bir Siyasi Partiye Oy Veririm	Her Seferinde Başka Bir Partiye Oy Veririm	Seçim Kampanyalarını Takip Ettikten Sonra Oy Veririm	Ailem ve Arkadaşlarıyla Konuştuktan Sonra Oy Veririm	Diğer	
Devlet Bahçeli	33 (%60,0)	10 (%18,2)	3 (%5,5)	0 (%0,0)	4 (%7,3)	3 (%5,5)	2 (%3,6)	55
Kemal Kılıçdaroğlu	76 (%83,5)	5 (%5,5)	2 (%2,2)	0 (%0,0)	4 (%4,4)	3 (%3,3)	1 (%1,1)	91
Meral Akşener	10 (%22,7)	4 (%9,1)	8 (%18,2)	0 (%0,0)	13 (%29,5)	5 (%11,4)	4 (%9,1)	44
Mustafa Destici	0 (%0,0)	1 (%50,0)	0 (%0,0)	0 (%0,0)	1 (%50,)	0 (%0,0)	0 (%0,0)	2
R. Tayyip Erdoğan	89 (%52,0)	24 (%14,0)	3 (%1,8)	1 (%0,6)	30 (%17,5)	12 (%7,0)	12 (%7,0)	171
Selahattin Demirtaş	3 (%27,3)	4 (%36,4)	1 (%9,1)	1 (%9,1)	2 (%18,2)	0 (%0,0)	0 (%0,0)	11
Temel Karamollaoğlu	13 (%46,4)	6 (%21,4)	0 (%0,0)	0 (%0,0)	5 (%17,9)	0 (%0,0)	4 (%14,3)	28
Diğer	6 (%13,3)	0 (%0,0)	5 (%11,1)	1 (%2,2)	16 (%35,6)	4 (%8,9)	13 (%28,9)	45
Toplam	230 (%51,5)	54 (%12,1)	22 (%4,9)	3 (%0,7)	75 (%16,8)	27 (%6,0)	36 (%8,1)	447

Tablo 39’da, seçmenlerin beğendikleri siyasi lider ile oy verme tercihleri arasındaki ilişki gösterilmektedir. Buna göre, R. Tayyip Erdoğan’ı beğenen seçmenlerin %52,0 si “Sürekli aynı siyasi partiye oy veririm” ile %17,5’i “Seçim kampanyalarını takip ettikten sonra oy veririm” cevabını vermişlerdir. Buna ilave olarak, Kemal Kılıçdaroğlu’nu beğenenlerin önemli bir kısmı (%83,5) ve Devlet Bahçeli’yi beğenenlerin yarısından fazlası (%60,0) “Sürekli aynı siyasi partiye oy veririm” cevabını vermişlerdir. Bu sonuçlardan hareketle, seçmenlerin büyük bir çoğunluğunun, oy tercihlerinde net bir karara sahip oldukları ifade edilebilir. Seçmenlerin belli siyasi partileri tercih etmesinde, lider faktörü en önemli unsurlardan birini oluşturmaktadır.

Tablo 40: Beğenilen Siyasi Lider İle Takip Edilen Kitle İletişim Araçları Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo

Beğenilen Siyasi Lider	Siyasi Gündemin Genellikle Takip Edildiği Kitle İletişim Aracı										
	Televizyon	Gazete	Dergi	İnternet	Sosyal Medya	Diğer	Televizyon-İnternet	Televizyon-Sosyal Medya	Gazete-Sosyal Medya	İnternet-Sosyal Medya	Toplam
Devlet Bahçeli	2 (%3,6)	2 (%3,6)	0 (%0,0)	4 (%7,3)	3 (%5,5)	0 (%0,0)	25 (%45,5)	10 (%18,2)	0 (%0,0)	9 (%16,4)	55
Kemal Kılıçdaroğlu	11 (%12,2)	3 (%3,3)	0 (%0,0)	6 (%6,7)	7 (%7,8)	0 (%0,0)	18 (%20,0)	22 (%24,4)	2 (%2,2)	21 (%23,3)	90
Meral Akşener	8 (%17,4)	1 (%2,2)	0 (%0,0)	3 (%6,5)	5 (%10,9)	0 (%0,0)	11 (%23,9)	8 (%17,4)	0 (%0,0)	10 (%21,7)	46
Mustafa Destici	0 (%0,0)	0 (%0,0)	0 (%0,0)	0 (%0,0)	0 (%0,0)	0 (%0,0)	1 (%50,0)	1 (%50,0)	0 (%0,0)	0 (%0,0)	2
R.Tayyip Erdoğan	41 (%23,6)	3 (%1,7)	1 (%0,6)	17 (%9,8)	5 (%2,9)	2 (%1,1)	54 (%31,0)	29 (%16,7)	1 (%0,6)	21 (%12,1)	174
Selahattin Demirtaş	0 (%0,0)	0 (%0,0)	1 (%9,1)	2 (%18,2)	3 (%27,3)	0 (%0,0)	2 (%18,2)	1 (%9,1)	0 (%0,0)	2 (%18,2)	11
Temel Karamollaoğlu	1 (%3,4)	2 (%6,9)	0 (%0,0)	6 (%20,7)	4 (%13,8)	0 (%0,0)	6 (%20,7)	4 (%13,8)	0 (%0,0)	6 (%20,7)	29
Diğer	2 (%4,4)	1 (%2,2)	0 (%0,0)	7 (%15,6)	7 (%15,6)	2 (%4,4)	15 (%33,3)	6 (%13,3)	0 (%0,0)	5 (%11,1)	45
Toplam	65 (%14,4)	12 (%2,7)	2 (%0,4)	45 (%10,0)	34 (%7,5)	4 (%0,9)	132 (%29,2)	81 (%17,9)	3 (%0,7)	74 (%16,4)	452

Araştırmada seçmenlerin beğendikleri siyasi lider ile takip ettikleri kitle iletişim araçları arasındaki ilişki incelendiğinde, seçmenlerin neredeyse tamamının televizyon, internet ve sosyal medya'yı etkin bir şekilde kullandıkları görülmektedir. Buna göre, R. Tayyip Erdoğan'ı beğenenler %31,0 ile "Televizyon-internet"i ve %23,6 ile "Televizyon" cevabını vermişlerdir. Ayrıca, Devlet Bahçeliyi beğenenlerin %45,5 ile "Televizyon-internet" cevabını verdiği görülmektedir. Kemal Kılıçdaroğlu'nu beğenen seçmenler ise genellikle "Televizyon-sosyal medya" (%24,4) ve "İnternet-sosyal medya" (%23,3) tercihinde bulunmuşlardır. Seçmenlerin geneli, hangi siyasi parti liderini desteklerse desteklesin, siyasi gelişmeleri, televizyon başta olmak üzere internet ve sosyal medya gibi kanallardan takip etmektedir. Bu durum seçmenlerin görsel medya üzerinden siyasetle bağ kurduklarının bir belirtisi olarak ifade edilebilir.

Tablo 41: Beğenilen Siyasi Lider İle Siyasi Duruş Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo

Beğenilen Siyasi Lider	Siyasi Duruş												Toplam
	Sol	Sağ	Muhafazakâr (Dindar)	Cumhuriyetçi	Demokrat	Milliyetçi	Diğer	Sol-Cumhuriyetçi	Sağ-Muhafazakâr	Sağ-Milliyetçi	Muhafazakâr-Milliyetçi	Cumhuriyetçi-Milliyetçi	
Devlet Bahçeli	0(0,0)	3(5,8)	0(0,0)	3(5,8)	0(0,0)	33(63,5)	3(5,8)	0(0,0)	2(3,8)	4(7,7)	2(3,8)	2(3,8)	52
Kemal Kılıçdaroğlu	21(23,1)	0(0,0)	0(0,0)	52(57,1)	7(7,7)	2(2,2)	1(1,1)	8(8,8)	0(0,0)	0(0,0)	0(0,0)	0(0,0)	91
Meral Akşener	3(6,5)	10(21,7)	2(4,3)	3(6,5)	6(3,0)	7(5,2)	2(4,3)	1(2,2)	0(0,0)	3(6,5)	0(0,0)	9(9,6)	46
Mustafa Destici	0(0,0)	0(0,0)	0(0,0)	0(0,0)	1(5,0)	1(5,0)	0(0,0)	0(0,0)	0(0,0)	0(0,0)	0(0,0)	0(0,0)	2
R.Tayyip Erdoğan	0(0,0)	21(12,4)	56(33,1)	7(4,1)	6(3,6)	16(9,5)	3(1,8)	0(0,0)	20(11,8)	16(9,5)	19(11,2)	5(3,0)	169
Selahattin Demirtaş	4(3,4)	0(0,0)	1(9,1)	1(9,1)	3(27,3)	0(0,0)	0(0,0)	21(8,2)	0(0,0)	0(0,0)	0(0,0)	0(0,0)	11
Temel Karamollaoğlu	0(0,0)	0(0,0)	14(48,3)	1(3,4)	4(3,8)	0(0,0)	4(3,8)	0(0,0)	2(6,9)	1(3,4)	31(0,3)	0(0,0)	29
Diğer	3(6,8)	2(4,5)	7(5,9)	4(9,1)	1(2,3)	10(22,7)	7(5,9)	1(2,3)	2(4,5)	2(4,5)	1(2,3)	4(9,1)	44
Toplam	31(7,0)	36(8,1)	80(18,0)	71(16,0)	28(6,3)	69(15,5)	20(4,5)	12(2,7)	26(5,9)	26(5,9)	25(5,6)	20(4,5)	444

Tabloda seçmenlerin beğendikleri siyasi lider ve siyasi duruşları arasındaki ilişki gösterilmiştir. Buna göre, R. Tayyip Erdoğan'ı beğenenler kendilerini siyasi duruş olarak %33,1 Muhafazakâr (Dindar), %12,4 sağ olarak görmektedir. Kemal Kılıçdaroğlu'nu beğenenler ise kendilerini %57,1 cumhuriyetçi ve %23,1 sol olarak tanımlamaktadırlar. Ayrıca Devlet Bahçeliyi beğenenlerin %63,5 i de kendilerini milliyetçi bir duruşa sahip olarak ifade etmişlerdir. Bu veriler, mevcut siyasi tablo ile örtüşen özelliklere sahiptir. İktidar partisi olan Ak Parti'nin muhafazakâr ve demokrat bir söyleme sahip oluşu, ana muhalefet partisi olan Chp'nin sosyal demokrat bir çizgide yer alması ve diğer muhalefet partisi olan Mhp'nin milliyetçi bir parti özelliğinde olması da gösteriyor ki; araştırma kapsamında elde edilen veriler, seçmenlerin siyasi duruşlarının siyasete yansıdığına kanıttır.

3.2. Siyasi Lider Algısına Yönelik Nitel Bulguların Analizi

3.2.1. Nitel Araştırma Verilerinin Değerlendirilmesi

Araştırmanın bu bölümünde, seçmenlerin oy verme tercihleri ile buna etki eden etmenlerin belirlenmesinin yanı sıra siyasi lider faktörünün seçmen davranışlarındaki rolü ve etkisinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda, alan araştırmasında nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Nitel araştırmanın yöntemi kullanılarak Trabzon ilindeki seçmenlere, yarı yapılandırılmış soru formunda 25 soru hazırlanmış ve toplam 34 (20 erkek 12 kadın) seçmenle yapılan yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılan katılımcılar, doğru ve geçerli bilgiye ulaşmak amacıyla farklı yaş, cinsiyet, meslek, eğitim durumu, medeni durum ve aylık gelire sahip kişilerden seçilmiştir. Ayrıca araştırmadaki katılımcıların isimleri katılımcı 1, katılımcı 2...katılımcı 34 şeklinde kodlanmıştır.

Nitel araştırma yönteminin uygulanması esnasında derinlemesine görüşmeler, açık uçlu sorular ve sohbet şeklinde geçen görüşmeler, seçmenlerin siyasete ilgi düzeylerinin belirlenmesinin yanında tercih ve davranışlarında lider unsurunun ne derecede etkili olduğunu belirlemek ve yansıtmak için kullanılmıştır. Açık uçlu sorular aynı zamanda olaylar ve insanlar arasındaki ilişkileri ve etkileşimlerin ayrıntılarını açığa çıkarmak açısından etkin bir yöntem olduğu için tercih edilmiştir. Araştırmada seçmenlerin görüşlerini araştırmanın amacına uygun bir şekilde elde edebilmek amacıyla, araştırmacının kontrol listesinde yer alan sorulara da yer verilmiştir. Bu sorular metne sıkı sıkıya bağlı kalınmak için değil, araştırmanın bağlamından kopmamak için genel sorun alanlarını belirlemek amacıyla oluşturulmuştur.

Nitel araştırmanın herkes tarafından kabul edilen ortak bir tanımını yapmak oldukça zordur. Bunun nedeni, nitel araştırma kavramının değişik disiplinlerle yakından ilgili farklı birçok kavramı bünyesinde barındırmasından kaynaklanmaktadır. Tüm bu özellik ve süreçleri kapsayacak şekilde bir tanım yapmak güç olsa da, *nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algı ve olayların doğal ortamında gerçekçi ve bütüncül bir şekilde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin takip edildiği araştırma* olarak ifade edilebilir. Diğer bir ifadeyle nitel araştırma, kuram oluşturmayı temel alan bir anlayışla sosyal olguları içinde buldukları çevre içerisinde araştırmayı ve anlamayı ön planda tutan bir yaklaşım olarak da tanımlanabilir (Glaser 1978'den aktaran Yıldırım ve Şimşek, 2008: 39).

Nitel araştırmaların pek çoğu salt ölçülebilir bilgilere dayalı olarak yapıldığından hem derinlikten hem de ayrıntılı yorum yapmaktan yoksun olmaktadır. Bu sebeple, nitel araştırmaların nitel araştırmalarla desteklenebilmesi araştırmaya derinlik kazandırabilmektedir. Bilhassa anketin yüz yüze görüşme yöntemi ile uygulanması durumunda, araştırmacı nitel bilgilere ulaşarak

araştırmayı daha zengin hale getirebilir (İslamoğlu, 2009: 191). Bu bilgiler ışığında, bu araştırmada nicel verilerin yanı sıra nitel veriler de kullanılarak araştırılan konu hakkında daha ayrıntılı ve zengin bilgilere ulaşılması hedeflenmiştir. Ayrıca nitel verilerin araştırmada kullanılmasının bir diğer amacı da, nicel yollarla elde edilen verilerin gerçek olgularla olan bağımlı ölçebilmek ve belirleyebilmek için nitel verilerle elde edilen bilgilerin mukayesesinin sağlanmasıdır. Bu amaç doğrultusunda, araştırmada hem nicel hem de nitel verilerin elde edilmesiyle araştırmanın geçerlilik ve güvenilirliğinin sağlam temellere oturtulması hedeflenmektedir.

Tablo 42: Mülakat Yapılan Kişilerin Sosyo-Demografik Özellikleri

Kod	Yaş	Cinsiyet	Meslek	Eğitim Durumu	Medeni Durum	Aylık Gelir (TL)
K 1	46	Erkek	Öğretmen	Lisans	Evli	5000-6000
K 2	27	Erkek	Öğrenci	Lisans	Bekâr	3500
K 3	41	Erkek	Psikolojik Danışman	Lisans	Evli	5000
K 4	25	Erkek	Öğretmen	Lisans	Bekâr	5000
K 5	40	Erkek	Öğretmen	Lisans	Evli	5000
K 6	46	Erkek	Özel Eğitim Öğretmeni	Lisans	Evli	5000
K 7	34	Kadın	Öğretmen	Lisans	Bekâr	5000
K 8	53	Kadın	Özel Eğitim Öğretmeni	Lisans	Evli	6000
K 9	53	Erkek	Öğretmen	Lisans	Evli	5000
K 10	31	Erkek	Öğretmen	Lisans	Evli	4000-5000
K 11	42	Kadın	Rehber Öğretmen	Lisans	Bekâr	4000
K 12	33	Kadın	Öğretmen	Lisans	Evli	4000
K 13	34	Kadın	Öğretmen	Lisans	Evli	5000-6000
K 14	33	Erkek	Öğretmen	Lisans	Evli	4000-5000
K 15	33	Erkek	Memur	Lisans	Evli	5000

Tablo 42: (Devamı)

Kod	Yaş	Cinsiyet	Meslek	Eğitim Durumu	Medeni Durum	Aylık Gelir (TL)
K 16	50	Erkek	Memur	Lise	Evli	4000
K 17	70	Erkek	Emekli	İlköğretim	Evli	3500
K 18	48	Erkek	Serbest Meslek	Lise	Evli	1000-2000
K 19	25	Erkek	Öğrenci	Lisans	Bekâr	4000
K 20	63	Erkek	Esnaf	Lise	Evli	10000
K 21	45	Kadın	Emlak Danışmanı	Lisans	Evli	8000
K 22	39	Erkek	Öğretim Görevlisi	Yüksek Lisans	Evli	6000
K 23	60	Erkek	Emekli	Lisans	Evli	4000
K 24	53	Erkek	Esnaf	Lise	Evli	2500
K 25	53	Erkek	İşadamı	Yüksekokul	Evli	10000
K 26	50	Erkek	Serbest Meslek	Lise	Evli	1200
K 27	51	Erkek	Esnaf	Lise	Evli	2000
K 28	40	Erkek	İşçi	Lise	Evli	3000
K 29	44	Kadın	Büro Sekreteri	Lisans	Evli	4000-5000
K 30	53	Kadın	Ev Hanımı	Yüksek Lisans	Bekâr	2000
K 31	57	Kadın	Ev Hanımı	Lise	Evli	2500
K 32	60	Kadın	Emekli	Lise	Bekâr	4000
K 33	45	Kadın	Serbest Meslek	Lise	Evli	5000
K 34	51	Kadın	Esnaf	İlköğretim	Evli	5000

Tablo 42'ye bakıldığında, katılımcıların 25-70 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Katılımcıların medeni durumları incelendiğinde 27'si evli iken 7'si ise bekârdır. Katılımcıların eğitim durumlarına bakıldığında ise, 19'u lisans, 10'u lise, 2'si yüksek lisans 2'si ilköğretim ve 1'i de yüksekokul mezunudur. Görüşmeye katılan katılımcıların meslek grupları da farklılık göstermektedir. Katılımcıların 13'ü öğretmen, 4'ü esnaf, 3'ü emekli, 3'ü serbest meslek, 2'si ev hanımı, 2'si öğrenci, 2'si memur, 1'i emlak danışmanı, 1'i öğretim görevlisi, 1'i büro sekreteri, 1'i işadamı, 1'i işçi olarak çalışmaktadır. Ayrıca katılımcıların aylık gelirleri 1200 ile 10000 arasında değişmektedir.

3.2.2. Seçmenlerin Temel Siyasi Görüşleri

3.2.2.1. Siyaset kavramının Tanımı

Araştırma kapsamında seçmenlere siyaset kavramının hayatlarında ne anlama geldiği sorusu yöneltilmiştir. Verilen cevaplara bakıldığında seçmenlerin siyaset sözcüğüne farklı anlamlar yükledikleri görülmektedir. Seçmenlerin verdiği cevapların genelini, siyaseti, “Devlet/İnsan Yönetimi ve “Yalan, Kutuplaştırmak/Kavga Etmek” şeklinde tanımlayanlar oluşturmaktadır. Ayrıca siyaseti “Sorunların Çözümü İçin Gerekli Bir Kurum” görenler ile “Dünya Görüşü, Kişinin Kendini İfade Etme Şekli, Aracı” olarak ifade edenler de diğer cevapları oluşturmaktadır.

Tablo 43: Siyasetin İnsanlar İçin Anlamına İlişkin Bulgular

Siyasetin Tanımı	Kişi Sayısı
Devlet/ İnsan Yönetimi, Yönetim Biçimi	11
Yalan, Kutuplaştırmak/Kavga Etmek	9
Sorunların Çözümü İçin Gerekli Bir Kurum	8
Dünya Görüşü, Kişinin Kendini İfade Etme Şekli	6
Toplam	34

Tablo 43 incelendiğinde, siyasetin insanlar için ifade ettiği anlam öğrenilmeye çalışılmıştır. Katılımcıların siyaset kavramına ilişkin farklı açıklamalarının olduğunu söylemek gerekir. Bu yönüyle siyaset, toplumsal hayattaki kişilerin zihninde birbirinden farklı manaları barındırmaktadır. Siyasete dair farklı yaklaşımlar, onun birçok boyutunun varlığının kanıtı niteliğindedir. Tabloya bakıldığında katılımcılar arasında siyasete yönelik “Devlet/İnsan Yönetimi, Yönetim Biçimi” ile “Yalan, Kutuplaştırmak/Kavga Etmek” tanımlamasının ağırlıkta olduğu görülmektedir. Bu bağlamda insanların zihinlerinde siyaset, devlet ile ilgili işler, insan ve devlet yönetimi gibi tanımlara ek olarak, farklı görüşlere sahip insan ve grupların kavga ettiği, kutuplaştırmanın ve yalan ifadelerin sık kullanıldığı bir alan şeklinde bir algı oluşturmaktadır. Bu durumun ortaya çıkmasında ise, farklı görüşlere sahip siyasi partilerin iktidara gelebilmek için rakip olarak gördükleri partilere karşı ötekileştirici ve dışlayıcı bir üslup ve yaklaşım içerisine girmeleri önemli bir etkiye sahiptir. Ayrıca siyasetteki bu atmosfer, gündelik hayatın ve dolayısıyla toplumun siyasi çekişmelerden olumsuz anlamda etkilendiğini göstermektedir:

“...Siyaset, farklı çıkarları, farklı düşüncelere sahip olan grupların bir topluluğu, bir toplumu yönetme sanatı olarak düşünülebilir...”**K4**, “...Siyaset normalde insan yönetimi anlamına gelir benim anladığım kadarıyla. Devletleri yönetmek de bir siyasettir. İnsan kendi işyerini güzel yönetebiliyorsa o da bir siyasettir...”**K24**, “...Siyaset, kutuplaşmak, biraz kavga etmek, biraz birbirini suçlamak, Türkiye’de biraz öyle yani... Türkiye’nin birtakım toplumsal sorunları var. Biz birtakım şeyleri çözememişiz Türk toplumu olarak. Ekonomik olarak pastayı büyütme derler. Biz pastayı büyütme odaklanmıyoruz da, pastadan daha çok ne kadar pay

alırız ona odaklanıyoruz. Onun için kavga, gürültü kopuyor...”**K1**, “...Şu zamanda insanların birbirleriyle ayrıştırıldığı, zıt kutuplara çekildiği olumsuz bir şey benim için... Siyaset bu ülkenin daha ileriye gitmesi için, sağ ya da sol’un ülkeyi kalkındırma anlamında işe yarayan bir şey değil. Siyaset şu an tamamen halkın birbirine düştüğü gerek sosyal medyada gerek oturduğunda sohbet ettiğinde insanları ayrıştıran kötü bir şey şu an. Siyaset kötü bir şey benim için. O yüzden okuyup sinirlenmek istemiyorum. Bir ortama girildiğinde oturup fikrimi beyan etmiyorum. Nötr kalmak istiyorum...”**K13**.

Araştırmaya katılan katılımcıların siyaset kavramına yaklaşımı farklılık göstermektedir. Katılımcılar siyaseti genellikle devlet ve insan yönetimi ile sorunların çözümü için gerekli bir kurum şeklinde ifade etmişlerdir. Ayrıca siyaseti yalan ve kutuplaşmanın olduğu alan şeklinde dile getirenler de bir diğer önemli seçmen grubunu oluşturmaktadır.

3.2.2.2. Siyasetin Takip Edilme Düzeyi

Araştırmada seçmenlerin siyaseti takip etme düzeyleri tespit edilmek istenmiştir. Katılımcılar genellikle “Evet, Yakından Takip Ederim.” cevabını vermişlerdir. Bu cevabı “Biraz Takip Ederim” ve “Hayır, Hiç Takip Etmem” cevapları izlemektedir.

Tablo 44: Siyasetin Takip Edilmesine İlişkin Bulgular

Siyasetin Takip Edilmesi	Kişi Sayısı
Evet, Yakından Takip Ederim.	24
Biraz Takip Ederim	8
Hayır, Hiç Takip Etmem	2
Toplam	34

Tablo 44’e bakıldığında, katılımcıların ağırlıklı kısmının siyaseti yakından takip ettiğini söylemek mümkündür. Özellikle internet ve sosyal medyanın etkisiyle beraber güncel siyasi gelişmelerin mobil telefonlar aracılığıyla rahatlıkla takip edilmesi gibi faktörler de insanların siyaseti takip etmelerini kolaylaştıran hususlardandır. Bunun yanında, siyasetin seçmenler tarafından yakından takip edilmesi, insanların gündelik hayatlarında siyaset kavramından ayrı yaşamadıklarını ve siyaseti hayatlarının bir parçası olarak gördüklerini göstermektedir. Dolayısıyla siyasetin katılımcılar tarafından yakından takip edilmesi, ister mecbur kalarak ister kendi istekleriyle olsun siyasetin varlığının toplumsal hayat içerisinde kapladığı alanı göstermesi açısından önemlidir:

“...Yani dışında tutamıyorum kendimi. Takip ediyorum mecbur. Gündelik takip ediyorum...”**K2**, “...Siyaseti bazen takip ederim, görsel medyadan...”**K29**, “...Siyaseti güncel olarak takip ederim...”**K23**, “...Haber siteleriyle sosyal medya’yı takip ederim...”**K9**, “...Siyaseti yakından takip ediyorum...”**K17**, “Siyaseti tabi takip ediyorum. Ama diyeceksin ki isteyerek mi takip ediyorum? Çünkü Türkiye’de siyaseti, politikayı takip etmek insana mutluluk vermiyor... Çünkü Türkiye’de siyaseti takip etmek biraz kavga etmek, birbirini suçlamak tarzında. Bu benim yapıma uygun değil ama takip ediyorum ve mutlu da olamıyorum açıkçasını söylemek gerekirse...”**K1**.

Çalışmada katılımcıların verdiği cevaplardan hareketle, siyaset ve güncel siyasi gelişmelerin insanlar tarafından yakından takip edildiğini söylemek mümkündür. Bu durum, insanların hayatlarında siyasetin önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir. Ayrıca siyasetin yakından takip edilmesinde -internet ve sosyal medya'nın da etkisiyle- görsel medyanın önemli bir yer tuttuğunu belirtmek gerekir.

3.2.2.3. Siyasetin Takip Edildiği Kitle İletişim Araçları

Araştırmada seçmenlere siyaseti takip ettikleri kitle iletişim araçları sorulmuştur. İlk sırayı “İnternet/Sosyal Medya” cevabı alırken, onu “Televizyon” cevabı izlemektedir. Diğer cevap ise, “Gazete/Köşe Yazarları” şeklinde ifade edilmiştir.

Tablo 45: Siyasetin Takip Edildiği Kitle İletişim Araçlarına İlişkin Bulgular

Siyasetin Takip Edildiği Kitle İletişim Araçları	Kişi Sayısı
İnternet/Sosyal Medya	19
Televizyon	12
Gazete/Köşe Yazarları	3
Toplam	34

Tablo 45 incelendiğinde araştırma kapsamında katılımcıların önemli bir kısmının siyaseti İnternet, sosyal medya ve televizyondan takip ettiği söylenebilir. Katılımcıların yarısından fazlasının siyaseti internet ve sosyal medyadan takip etmesi, kitle iletişim araçlarının insanların hayatındaki yeri ve önemini göstermektedir. Çünkü internet ve sosyal medya son 20-25 yılın ürünü olan iletişim araçlarıdır. Bu iletişim araçları hayatımıza girmeden evvel özellikle televizyon ve radyo gibi geleneksel iletişim araçlarından siyasetin takibinde söz konusuydu. Günümüzde ise toplumsal hayatın özellikle iletişim açısından büyük bir dönüşüm geçirmesine paralel olarak internet ve sosyal medyanın insanlar tarafından takip edilmesi gün geçtikçe artmaktadır:

“...Yani televizyondan, internetten takip ediyorum. Siyasetin içinde değilim parti olarak ama mecburen sosyal medyadan, facebook ve instagramdan takip ediyorum...”**K30**, “...Televizyondan haberlerden dinlediğimiz kadarıyla özellikle, arada internetten haberlere de bakıyorum...”**K6**, “...Daha çok yazınsal medya, gazete ve internet ortamından takip ediyorum siyaseti. Gazeteden köşe yazarlarını, Belirlediğim, güvendiğim kaynaklar üzerinden diyelim ona yani. Beğendiğim, belirlediğim, beni ikna ettiğine, benim görüşümü yansıttığına inandığım insanları takip ediyorum...”**K18**, “...Vakit buldukça siyasetle ilgilenirim. Etrafımda başkalarını dinlemek isterim. Günlük haberlere bakarım. O ona ne demiş bakmaya çalışırım. Genellikle internet, gazete, köşe yazarları, farklı internet siteleri takip ederim...”**K12**.

Siyaset, seçmenler tarafından özellikle görsel medyadan takip edilmektedir. İnternet ve sonrasında sosyal medyanın hayatımıza girmesi, hemen hemen bütün alanlarda olduğu gibi

insanların siyaseti takip etmesinde de oldukça etkili olmuştur. Bunun yanında geleneksel medya aracı olan televizyon da seçmenlerin siyaseti takibinde önemli bir yere sahiptir.

3.2.2.4. Seçmenlerin Siyasi Duruşu

Araştırmada seçmenlere siyasi duruş olarak kendilerini nasıl tanımladıkları sorusu yöneltilmiştir. İlk sırada, eşit cevap sayısı ile, “Muhafazakâr /Milliyetçi” ve “Atatürkçü/Sosyal Demokrat” tanımları yer almaktadır. Bu cevapları “Böyle Kategorilere İnanmıyorum” ve “Diğer” cevapları izlemektedir.

Tablo 46: Siyasi Duruşun Tanımına İlişkin Bulgular

Siyasi Duruş	Kişi Sayısı
Muhafazakâr /Milliyetçi	12
Atatürkçü/Sosyal Demokrat	12
Böyle Kategorilere İnanmıyorum	6
Diğer	4
Toplam	34

Tablo 46 incelendiğinde ise, katılımcıların siyasi duruş olarak genellikle iki kategoriye ayrıldığını söylemek gerekir: Muhafazakâr/Milliyetçi ve Atatürkçü/Sosyal Demokrat. Katılımcıların siyasi duruş tanımlamalarına bakıldığında muhafazakâr ve milliyetçi kavramlarını beraber ifade ettiklerini görmekteyiz. Bu bakımdan sağ görüşe sahip katılımcıların bu kavramları rahatlıkla beraber zikretmeleri toplumun bu iki kavrama yüklediği anlamın oldukça yakın olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan Atatürkçü ve sosyal demokrat kavramlarının beraber kullanılması ise, sol görüşe sahip insanların bu iki tanıma benzer manalar yüklediklerini göstermektedir. Dolayısıyla toplumun sol ve sağ değerler etrafında bir ayrıma gittiğini ve bu ayrımın siyasi duruş tanımlamalarında da görüldüğünü söylemek gerekir. Ayrıca katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı üzere, sol ve sağ ideolojiler arasında keskin bir ayrımın olduğunu da özellikle belirtmek gerekir. Yani seçmenlerin önemli bir kısmı siyasi ideolojileri benzer partiler arasında bir geçişkenlikten yana bir siyasal davranışa sahiptir. Katılımcılardan bazıları kendini belli kalıplarla ifade etmeyi tercih etmemekte ve bu kalıpların artık günümüzde anlamını yitirdiğini düşünmektedir:

“...Siyasi duruş olarak sağ görüşlü olan partiler arasında geçiş yapabilirim. Ama parti bazında bakıyorsak sağ görüşlü bir partiden sol görüşlü bir partiye geçmem. Sağ görüşlü bir insanım...”**K10**, “...Benim için olmazsa olmaz Atatürk değerleridir. Onun ortaya koyduğu değerlerdir, devrimlerdir yani...”**K18**, “...Benim siyasi tanımım yok. Ben kendime sosyal demokrat, muhafazakâr ya da sağcıyım niye diyeyim. Öyle bir tanım kendime niye yakıştırırım. Benim tarafım yok. Tarafsızım yani...”**K28**, “...Kendimi milliyetçi, muhafazakâr, vatanı, milletini, bayrağını seven biri olarak tanımlıyorum...”**K23**, “...Ben kendimi böyle kategorilere sokmam. Çünkü o kategoriler çok eskide kaldı. Yani şu an herkes çok eklektik... Kalıplara uygun bir siyasi kimliğim var desem yalan olur...”**K7**.

Katılımcılar siyasi duruş olarak milliyetçi-muhafazakâr ve Atatürkçü-sosyal demokrat olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bu ayrımı sağ ve sol değerlere bağıllık şeklinde de ifade etmek mümkündür. Ayrıca kimi katılımcıların bu tür kategorilerle kendilerini tanımlamamaları, sol ve sağ siyasi görüşler arasında eklektik bir durumun varlığını göstermektedir.

3.2.2.5. Seçmenlerin Oy tercihlerindeki Faktörler

Çalışmada seçmenlere oy tercihlerinde etkili olan faktörler sorulmuştur. Seçmenlerin yarısı bu soruya “Dünya Görüşüme/Anlayışına Uygun Siyasi Partinin Varlığı” şeklinde cevap vermiştir. İkinci sırada “Siyasi Partinin Atatürkçü ve Laik Olması” seçeneği varken, üçüncü sırada ise, “Konjoktüre göre karar veririm” ve “İcraatlara Bakarım” cevapları verilmiştir.

Tablo 47: Oy Kullanırken Etkili Olan Faktörlere İlişkin Bulgular

Oy Tercihlerindeki Faktörler	Kişi Sayısı
Dünya Görüşüme/Anlayışına Uygun Siyasi Partinin Varlığı	17
Siyasi Partinin Atatürkçü ve Laik Olması	9
Konjoktüre göre karar veririm	4
İcraatlara Bakarım	4
Toplam	34

Tablo 47 incelendiğinde, katılımcıların oy tercihlerinde etkili olan faktörler tespit edilmeye çalışılmıştır. Seçmenlerin oy kullanırken en önemli faktör olarak özellikle dünya görüşüne ve anlayışına uygun bir partinin varlığını gördüklerini ifade etmek gerekir. Bunun yanında siyasi partinin Atatürkçü ve laik bir özelliğe sahip oluşu da bu faktörlerden ikincisini oluşturmaktadır. Buna göre, katılımcıların sahip olduğu ideolojiler, hayat tarzları ve dünyaya bakış açıları oy kullanma tercihlerindeki en önemli faktörler olarak gösterilebilir. Dolayısıyla seçmenlerin konjoktürel oy tercihinde bulunduğunu ve bu durumun dönemden döneme değişebileceğini ifade etmek söz konusudur. Bu açıdan, seçmenlerin ağırlıklı bir kısmının oy vereceği siyasi partiler dönemsel açıdan değişkenlik gösterebilmektedir:

“...Siyasi görüşüm doğrultusunda oy kullanıyorum. Ama bu demek değil ki hep aynı partiye oy veriyorum. Bence zaman içinde gelişen trendleri takip eden, daha faydalı olabileceğine inandığım, daha iyi yönetilebileceğine inandığım partiye oy veririm...”**K8**, “...Atatürk nerede ben orada. Ben hep şuna inanmışımdır. Atatürk’ün İlke ve İnkılapları olmadan bizim ülkemiz olmaz. Onu bilir onu söylerim. Bir parti Atatürk’ün düşüncelerini paylaşıyorsa yeterlidir yani...”**K34**, “...Benim dünyaya bakış açım var... Siyasi partilerin belirli bir görüşü var. Kendi düşünceme, anlayışına hangi parti uygunsa ona göre karar veririm. İdeolojik bir takıntım, bir yönüm yok yani...”**K1**, “...Benim sahip olduğum düşüncüyü yansıttığını düşündüğüm kişilere oy veririm. Birine inat kesinlikle gidip başka partiye oy vermem. Ne olursa olsun doğru bildiğime oy veririm. O gelmesin şu gelsin diye değil, şu barajı geçer ya da geçemez gibi bir düşüncem yok. Yüzde bir olsun yüzde sıfır beş olsun hiç farketmez...”**K22**.

İnsanların oy tercihlerinde birçok farklı etmeden bahsetmek mümkündür. Katılımcıların oy vermelerinde özellikle kendi anlayış ve düşüncelerine uygun bir partinin varlığı ve Atatürkçü olması gibi etmenler önemli bir etkiye sahiptir. Mevcut şartları göz önünde bulundurup konjoktüre karar vermek ve vaatleri göz önünde bulundurarak değerlendirme yapmak da seçmenlerin oy tercihlerini etkileyen diğer etmenlerdir.

3.2.2.6. Seçmenlerin Siyasi Parti Tercih Değişiklikleri

Araştırmada seçmenlerin oy tercihlerinde bulunurken farklı zamanlarda farklı siyasi parti tercihleri yapıp yapmadıkları tespit edilmek istenmiştir. Seçmenlerin çoğunluğunun “Parti tercihlerinde değişiklikte buldukları” cevabını verdiği görülmektedir. Diğer taraftan, “Evet, Sürekli Aynı Partiye Oy Veririm” cevabı ise seçmenlerin diğer cevabını oluşturmaktadır.

Tablo 48: Siyasi Parti Tercihinin Değişikliğine İlişkin Bulgular

Siyasi Parti Değişikliği	Kişi Sayısı
Evet, Sürekli Aynı Partiye Oy Veririm	10
Hayır, Parti Tercihimde Değişiklik Gösteririm	24
Toplam	34

Araştırmada görüşülenlerin siyasi parti değişikliklerine ilişkin görüşleri öğrenilmek istenmiştir. Görüşülenlerin ağırlıklı olarak parti tercihlerinde değişiklik gösterdikleri saptanmıştır. Sürekli ayı siyasi partiye oy verdiğini söyleyenlerin sayısı azınlıkta kalmıştır. Görüşülenlerin parti tercihlerindeki değişiklik, tercihlerinin konjoktürel olarak değiştiğini ve körü körüne belli siyasi partilere bağlılık hissetmediklerini göstermektedir. Bunun yanında seçmenlerin destekledikleri partilerin beklentilerine uygun hareket etmemesi ya da istenilen icraatlarda bulunmaması gibi faktörlerden dolayı parti değişikliklerine gittiklerini ifade etmek mümkündür. Görüşülenlerin parti değişikliklerine ilişkin düşünceleri şöyledir:

“...Takım tutar gibi bir şey değil bu. Tabii ki benim beklentilerime göre, dünya görüşüme göre eğer bir şey varsa devam ettiririm. Ama yeri geldiği zaman da değiştirebilirim yani. İlla şart değil yani... Tabii ki değiştiririm. Performansına bakarım. Seçim öncesi ifade ettikleriyle seçim sonrasındaki sonucuna bir bakarım. Neleri söyledi neleri gerçekleştirdi. Bir tartarım ona göre bir değerlendirme yaparım...”**K6**, “...Değiştirebilirim... Özgür olmak zorunda insanlar. Baktım ki parti benim istediğim politikaları üretmiyor; benim istediğim çizgiden çıktı. O zaman değiştirebilirim...” **K21**, “...Değiştirmem. İnandığım yolda gidiyordur çünkü ona veririm, onu desteklerim. Cumhuriyet Halk Partisi, Atatürk’ün partisi, Atatürk’ün kurduğu parti...”**K31**, “...Oy verdiğim partiyi değiştirebilirim. Sabit fikirli insan değilim. İdeolojik görüşlerim var ama partizan değilim. Kişiye yani lidere olan güven önemli benim için...”**K12**.

Katılımcılar oy tercihlerinde bulunurken sürekli bir siyasi parti yerine farklı zamanlarda farklı siyasi partileri tercih etmektedir. Dolayısıyla katılımcıların kendi düşünceleri doğrultusunda ve konjonktürel olarak siyasi parti tercihlerinde taassup içerisinde olmayıp, tekdüze bir davranışta bulunmadıkları ifade edilebilir.

3.2.2.7. Sosyal Hayatın Siyasete Etkisi

Araştırmada seçmenlerin yetiştikleri sosyal ortamın siyasi duruş olarak ne şekilde hangi siyasi anlayışa yakın olduğu belirlenmek istenmiştir. Seçmenlerin verdiği cevapların ilk sırasında “Muhafazakâr/Milliyetçi” cevabı bulunmaktadır. Onu, “Farklı Siyasi Görüşlere Sahip Kişiler Var” ve “Sosyal Demokrat/Atatürkçü” seçenekleri takip etmektedir.

Tablo 49: Sosyal Hayatın Siyasete Etkisine İlişkin Bulgular

Katılımcıların Yetiştikleri Siyasi Atmosferin Durumu	Kişi Sayısı
Muhafazakâr/Milliyetçi	14
Sosyal Demokrat/Atatürkçü	8
Farklı Siyasi Görüşlere Sahip Kişiler Var	12
Toplam	34

Araştırma kapsamında katılımcılara yetiştikleri siyasi atmosfer hakkında soru sorulmuştur. Katılımcıların özellikle muhafazakâr/milliyetçi bir ortamda yetiştikleri ifade edilebilir. Bunun yanında farklı siyasi görüşlere sahip kişilerin varlığı da katılımcıların en çok verdiği cevaplardan ikincisini oluşturmaktadır. Muhafazakâr/Milliyetçi ortamda yetişenlerin, aile ve çevrenin siyasal duruşlarından etkilenmeleri söz konusudur. Diğer taraftan siyasal çeşitliliğin olduğu ortamlarda yetişenlerde ise siyasi değişkenlikten söz edilebilir. Dolayısıyla katılımcıların belirli bir görüşe sahip kişilerin daha çok bulunduğu ortamlarda yetişmeleri daha sonraki hayatlarında kendilerini etkileyen ve dünyaya bakış açılarında belirleyici olan etmenlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla beraber farklı siyasi görüşlerin bir arada bulunduğu bireylerin olduğu ortamlarda büyüyen kişiler ise ileriki hayatlarında demokratik kültürü benimseyen ve farklı görüşten kişilerin düşüncelerine saygı duyan bir birey olarak ortaya çıkmaktadırlar. Görüşülenlerin ifadeleri şu şekildedir:

“...Ailem de milliyetçi muhafazakâr bir görüştedir, Onlardan etkilenmedim, onlar benden etkilenmişlerdir yani...”**K9**, “...Ailem Ak Parti’yi destekledi... Babam bizi hiçbir zaman şu partiye oy verin diye zorlamamıştır... Son genel seçimlerde ailemin çoğu Ak partiye oy verdi. Ben annemle beraber Chp’ye oy verdim. Değişkenlik gösteren bir atmosfer var...”**K15**, “Normalde piyasanın ifadesiyle muhafazakâr bir çevrede büyüdüm. Ama ben çevrem etkisiyle hareket eden birisi değilim şahsen. Etkilenmedim...”**K24**, “...Ailem de benim kadar siyasetle ilgilidir. Konuşulur hatta arada kavga edilir. Siyasi olarak çok farklılık arz etmiyor tabii ki ama

olayına göre arz ediyor. Onlardan etkilenmedim, onlar benden etkilendi, benim dediğime geldiler...”K34.

Katılımcıların yetiştikleri sosyal ortamlar çeşitlilik arz etmektedir. Katılımcıların özellikle Muhafazakâr- milliyetçi ile farklı siyasi görüşe sahip insanların bulunduğu bir ortamda büyüdüğü görülmektedir. Sosyal demokrat ve Atatürkçü kişilerin olduğu ortamlarda yetişenler ise diğer seçmen grubunu oluşturmaktadır. Bundan dolayıdır ki, katılımcıların farklı sosyal ortamlarda ve siyasi atmosferlerde yetişmeleri toplumsal ve siyasal çeşitliliğin de kanıtı niteliğindedir.

3.2.3. Seçmenlerin Lider Kavramına İlişkin Görüşleri

3.2.3.1. Seçmenlerin Beğendiği Lider

Araştırma kapsamında seçmenlere beğendikleri liderin olup olmadığı da sorulmuştur. Araştırmaya katılan seçmenlerin yarısı “Beğendiğim Bir Lider Mevcut Değil” cevabını verirken, onu “diğer” cevabı takip etmektedir. Üçüncü sırada Recep Tayyip Erdoğan seçeneği yer alırken, dördüncü sırada “Kemal Kılıçdaroğlu” ve “Meral Akşener” seçenekleri yer almaktadır.

Tablo 50: Beğenilen Siyasi Lidere İlişkin Bulgular

Beğenilen Siyasi Lider	Kişi Sayısı
Recep Tayyip Erdoğan	5
Kemal Kılıçdaroğlu	3
Meral Akşener	3
Beğendiğim Bir Lider Mevcut Değil	17
Diğer	6
Toplam	34

Tablo 50 incelendiğinde, katılımcılara beğendikleri siyasi liderin olup olmadığı sorulmuştur. Katılımcıların yarısı beğendikleri siyasi bir liderin olmadığını ifade etmişlerdir. Katılımcıların beğendikleri bir siyasi liderin olmadığını söylemeleri, siyaseten bir memnuniyetsizliğin ifadesi olarak görülebilir. Ayrıca siyasi bir tıkanıklığın varlığı ile mevcut siyasi liderlerin beklenti ve taleplere karşılık veremediğinin düşünülmesi de katılımcıların bu görüşe sahip olmalarının sebeplerinden bazıları olarak zikredilebilir. Katılımcıların beğendiği bir liderin olmaması, konjoktüre göre değişen bir durum da olabilir. Çünkü mevcut siyasi liderleri toplumsal ve siyasal hayattaki sorunların kaynağı olarak görmeleri söz konusu olabilir. Dolayısıyla katılımcıların siyasete yönelik umutlarının azalmasının sonucu olarak siyasi liderlere karşı olumsuz yargılarının olduğu açıkça görülmektedir:

“...Mevcutlarda yok. Nedenini ortaya koymayayım ama yok. Benim düşüncemi yansıtan öyle bir lider yok...”K18, “...Beğendiğim bir lider yok. Türkiye’de benim görüşümde parti

yok...”K8, “Şu an çok da beğendiğim bir siyasi lider bakıyorum da çok yok. Parti liderlerine bakacak olursak beğendiğim bir siyasi lider yok açıkçası...”K4, “...Yok. Hepsinin bir şeyi var. Hepsine bir şey bulunabilir ama yani aralarında bir tık, bir ihtimal verebileceğim var ama sonuçta bir şeyini görmedik. İleride ne yapar bilemiyoruz. İsmi paylaşmak istemiyorum...”K13, “...Görüş belirtmek istemiyorum...”K11.

Araştırmaya katılan seçmenlerin önemli bir kısmı mevcut siyasi ortamda beğendikleri bir siyasi liderin olmadığını ifade etmişlerdir. Buradan hareketle, seçmenlerin siyasete ve liderlere karşı bir memnuniyetsizliği olduğunu söylemek mümkündür. Bunun en önemli sebebi olarak, mevcut parti liderlerinin beklentileri karşılayamaması ve yetersiz politikaları gösterilebilir.

3.2.3.2. Liderin Kişisel Özellikleri

Araştırmada Seçmenlere liderin kişisel özelliklerinin siyasi tercihlerini etkileyip etkilemediği sorusu yöneltilmiştir. Seçmenlerin neredeyse tamamına yakını “Önemli Değil, Tercihlerimi Etkilemez” cevabını vermiştir. Diğer taraftan seçmenlerin küçük bir kısmının cevabı ise, “Önemlidir, Tercihlerimi Etkiler” şeklinde olmuştur.

Tablo 51: Siyasi liderin Kişisel Özelliklerine İlişkin Bulgular

Liderin Kişisel Özelliklerinin Tercihlere Etkisi	Kişi Sayısı
Önemli Değil, Tercihlerimi Etkilemez	30
Önemlidir, Tercihlerimi Etkiler	4
Toplam	34

Tablo 51’e katılımcılara siyasi liderin kişisel özelliklerinin (yaşı, boyu, cinsiyeti, memleketi) siyasi tercihlerinde bir etkiye sahip olup olmadığı sorulmuştur. Katılımcıların oldukça önemli bir kısmı siyasi liderin kişisel özelliklerinin önemli olmadığını belirtmişlerdir. Ayrıca katılımcılar, siyasi liderin kişisel özelliklerinden ziyade özellikle vaatlerine ve icraatlarına baktıklarını ifade etmişlerdir. Bunun yanında katılımcılar, siyasi liderin vaatlerine ve uygulamalarına önem verdiklerini dile getirmişlerdir. Dolayısıyla katılımcılar, siyasi tercih ve davranışlarında genellikle siyasi liderin kişisel özelliklerinden ziyade icraat ve uygulamaları ile beklentilerini karşılayıp karşılamadıklarını önemsemektedir:

“...Hiç önemli değil. Ben liderin konuşmalarını, vaatlerini, uygulamalarını dinlerim. Beğenirsem beğenirim onun. Küçüktür, büyüktür, sakallıdır bakmam...”K16, “...Hayır. Hiç önemli değil. Cinsiyet hele hiç önemli değil.”K21, “...Liderin yaşı, boyu, cinsiyeti önemli değildir...”K28, “...Bence önemli değildir. Bence memleketi çok da önemli değildir. Her memlekettten düzgün insan da çıkıyor, yanlış insan da çıkıyor... Bence cinsiyet ayrımı yapmamalı yani. Kadın da siyasetçi olabilir...”K30.

Katılımcılar siyasi liderin kişisel özelliklerinin (yaşı, cinsiyeti, boyu, memleketi) siyasi tercihlerine etkide bulunmadığını belirtmişlerdir. Buradan hareketle, katılımcıların geneli, siyasi liderlerin kişisel özelliklerinin siyasi davranışlarında belirleyici olmadığını ifade etmişlerdir.

3.2.3.3. Liderin Dine Bakışı

Çalışmada seçmenlere liderin dine bakışının siyasi tercihlerine bir etkisinin olup olmadığı sorusu yöneltilmiştir. Seçmenlerin genelinin “Bütün İnançlara Saygılı Olmasını Önemserim” cevabını verdiği görülmektedir. Diğer cevap ise, “Evet, Dine Bakışı Tercihimi Etkiler” şeklinde ifade edilmiştir.

Tablo 52: Liderin Dine Bakışına İlişkin Bulgular

Liderin Dine Bakışının Tercihlere Etkisi	Kişi Sayısı
Evet, Dine Bakışı Tercihimi Etkiler	8
Bütün İnançlara Saygılı Olmasını Önemserim	26
Toplam	34

Tablo 52 incelendiğinde ise, katılımcılara liderin dine bakışının siyasi tercihlerinde etkili olup olmadığı sorulmuştur. Katılımcıların çoğunluğu liderin bütün inançlara saygılı olması gerektiği üzerinde ortak bir düşünceye sahiptir. Ayrıca katılımcılar liderin dindar ya da dini değerlere sıkı sıkıya bağlı olmasını değil, kendi gibi inansın ya da inanmasın bütün farklı inanç gruplarına eşit mesafede ve saygılı olmasını önemseyen bir görüşü ifade etmektedirler. Tüm bunlardan hareketle, katılımcıların küçük bir kısmı siyasi liderin dindar ya da kendi gibi bir inanışa sahip olmasını isterken, katılımcıların çoğunluğu ise siyasi liderin kendi gibi inansın ya da inanmasın toplumsal hayattaki tüm inanç gruplarına ve yaşayışlara saygı çerçevesinde yaklaşılması gerektiğini dile getirmişlerdir:

“...Dine bakışı şöyle: Saygılı olması gerekiyor. İnanıp inanmaması önemli değil benim için ama dini öğelere, simgelere, sembollere, inanışlara saygı çerçevesinde neye inanıyorsa inansın... Yeter ki saygısı olsun bana, inancıma...”**K4**, “...Ben şuna inanırım. Bir siyasi lider bizim ülkemiz gibi karma yapılarda, farklı milletlerin bir arada olduğu bir toplulukta insanların inançlarına, eşit mesafede davranması gerekir, onlara özgürlük tanıması gerekir. Bu, bizim inancımızın da bir gereğidir... İnsanların inançlarına saygı duyması gerekir kesinlikle...”**K19**, “...Biz sonuçta Müslüman bir ülkede yaşıyoruz ama kendi içerisinde farklı etnik kökenlere ve dini şeylere mensup insanlar var. Şöyle, herkese dinini yaşayacak şekilde özgürlük verecek biri olmalı. Kendi dinini ne şekilde yaşar, ne şekilde şey yapar bilemem ama saygı duymak zorunda. Tamam, ben Müslüman olarak dini vecibelerimi yerine getiriyorum ama bir Hristiyan bir Yahudi de aynı şekilde Türkiye’de yaşıyorsa, benimle aynı toprakları paylaşıyorsa onunda öyle ibadetlerini yerine getirmede özgür olması gerektiğini düşünüyorum...”**K13**.

Araştırmaya katılan katılımcıların büyük bir çoğunluğu, siyasi liderin dine bakışında hoşgörü kavramının merkezde olması gerektiğini ifade etmektedir. Diğer taraftan, katılımcıların küçük bir kısmı ise, liderin dine bakışının ya da bağlılığının siyasi tercih ve davranışlarını etkilediğine vurgu yapmaktadır. Dolayısıyla katılımcılar, liderin, inancı ne olursa olsun bütün inanç kesimlerine karşı bir müsamaha içerisinde ve saygı çerçevesinde yönetim göstermesi ile toplumdaki bütün inanç sahiplerine eşit bir şekilde hizmet verilmesi gerektiğini de dile getirmişlerdir.

3.2.3.4. Liderin Karizması

Araştırmada seçmenlere liderin karizmasının ya da kişisel cazibesinin siyasi tercihlerinde etkili olup olmadığı sorusu yöneltilmiştir. Seçmenlerin çoğunluğunun “Önemlidir, Tercihlerimi Etkiler” cevabını verdiği görülmektedir. İkinci sırada, “Önemli Değildir, Tercihlerimi Etkilemez” cevabı yer alırken, diğer cevap ise, “Kısmen Önemlidir Ama Tercihlerimin Ana Belirleyicisi Değildir” şeklinde olmuştur.

Tablo 53: Siyasi liderin Karizmasına İlişkin Bulgular

Liderin Karizmasının Tercihlere Etkisi	Kişi Sayısı
Önemlidir, Tercihlerimi Etkiler	25
Önemli Değildir, Tercihlerimi Etkilemez	5
Kısmen Önemlidir Ama Tercihlerimin Ana Belirleyicisi Değildir	4
Toplam	34

Tablo 53’e bakıldığında, katılımcılara siyasi liderin karizmasının siyasi tercihlerine etkisinin olup olmadığı sorulmuştur. Katılımcıların geneli, siyasi liderin karizması, duruşu ve hitabetinin önemli unsurlar olduğunu ve siyasi tercihlerinde önemli bir yer teşkil ettiğini belirtmişlerdir. Ayrıca katılımcılar, siyasi lider için karizmanın ya da kişisel cazibenin liderde olması gereken en önemli ve gerekli vasıflardan biri olduğunu da ifade etmişlerdir. Bu bakımdan katılımcılara göre, liderin gerek karizması ve kişisel cazibesi gerekse de konuşması, diksiyonu ve hitap gücünün etkili olması güçlü bir lider profilini gösteren en önemli özelliklerdir:

“...Çok önemli. Kitleleri harekete geçirebilmek için, peşinden sürükleyebilmek için senin zaten o kitleye hitap etmen, hitap gücünün kuvvetli olması gerekiyor... Hitap kesinlikle çok önemli. Diksiyon çok önemli... Beden dilini konuşurken ona katmak çok önemli. Karizma kesinlikle çok önemli. Hepsi bir arada olduğu zaman güçlü bir lider ortaya çıkıyor...”**K10**, “...Çok önemli görüyorum. Çünkü senin içindeki çalışma coşkusunu coşturabilecek olan, o siyasi liderin konuşması, duruşu ve coşkusudur... Bir liderin kesinlikle o özelliklere sahip olması gerekir...”**K21**, “...Tabii önemlidir. Duruşu önemlidir, cazibesi mesela bir lider konuşurken dinlenilmesi, hitap etmesi önemlidir benim için...”**K33**.

Katılımcılar, bir siyasi liderde karizmanın ya da kişisel cazibenin olmazsa olmaz bir özellik olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca katılımcılar genellikle bir liderin gerek hitabetinin gerekse de duruşu ve söylemlerinin önemli ve gerekli olduğunu belirterek, liderde bulunan bu özelliklerin siyasi tercihlerinde göz önünde bulundukları önemli özellikler olduğunu dile getirmişlerdir. Karizma Weberyen bir şekilde ifade edecek olursak; meşru otorite kaynaklarından biridir. Trabzon’daki seçmenlerin çoğunluğu da liderin karizma sahibi olmasının gerekliliğini vurgulamışlardır.

3.2.3.5. Beğenilen Liderin Özellikleri

Araştırma kapsamında seçmenlere beğendiğiniz bir liderde olması gereken başlıca özelliklerin ne olması gerektiği sorusu yöneltilmiştir. Seçmenlerin geneli “Adaletli ve Dürüst Olması, Vaatleri Yerine Getirmesi” seçeneklerini ifade etmişlerdir. İkinci sırada liderin “Liyakat Sahibi, Eğitilmiş, Kültürlü Olması” varken, üçüncü sırada ise “Konuşması, Karizması ve Duruşu Olması” gerekliliği vurgulanmıştır.

Tablo 54: Siyasi Liderde Bulunması Gereken Özelliklere İlişkin Bulgular

Liderin Özellikleri	Kişi Sayısı
Adaletli ve Dürüst Olması, Vaatleri Yerine Getirmesi	22
Liyakat Sahibi, Eğitilmiş, Kültürlü Olması	8
Konuşması, Karizması ve Duruşu Olması	4
Toplam	34

Araştırmada, katılımcılar açısından bir siyasi liderde olmazsa olmaz özelliklerin neler olduğu saptanmaya çalışılmıştır. Tablo 54’de görüldüğü üzere katılımcılar, bir siyasi liderde umumiyetle adalet, dürüstlük ve verdiği sözleri yerine getirmesi gibi özelliklerin bulunması gerektiğini ifade etmişlerdir. Katılımcıların bilhassa adalet kavramını dile getirmeleri, toplumda var olan adaletsizliğe işaret eden önemli bir husus olarak değerlendirilebilir. Bunun yanında katılımcılar, siyasi liderlerin dürüst ve verdiği vaatleri yerine getiren, liyakat sahibi kişiler olması gerektiği gibi niteliklere de sahip olması gerektiğini belirtmişlerdir. Dolayısıyla toplum kesimlerinin önemli bir kısmı, siyasal hayatta gördükleri problemlerden hareketle siyasi liderleri adil, açık, net ve verdiği sözü yerine getiren kişiler olarak görmek istemektedir:

“...Ben siyasi liderin bana dürüst, açık ve net olarak gerçekleri söylemesini lazım...Ülkemizde en çok yapılan şey yalan söylemek. Millete ekonomik anlamda yalan söyleniyor. Bu hoşuma gitmiyor. Yapabileceğin vaatlerde bulun. Yapamayacaksın vaat etme...”**K5**, “...Adalet. Adaletli olacak. Bu ülkede eksik olan şu an, en büyük eksiklik adalet... Bu ülkede çok ciddi anlamda adalet sıkıntısı var. Adaletsizlik var bu ülkede...İşi ehline hak edene vereceksiniz; liyakat sistemi. Kim hak ediyorsa o olacak...”**K13**, “...Dürüst, demokrat, hak hukuku ayırmadan, herkese eşit terazi, dengeli davranabilmek. Bu çok önemli. Kimseleri kayırmadan, söylediğini yapacak, hata yaptığı an özür dilemesini bilmeli, gerektiğinde istifa etmelidir. Siyasetçiler verdiği sözün arkasında mutlaka durmalı. Duramıyorsa ayrılmalı...”**K23**, “...Lider ahlaki değerlere sahip olmalı. Ahlaki değerler dine bakmıyor. Bir Hristiyan da adalete bakıyor Müslüman da. Hangi dine ve inanışa sahip olursa olsun eşit hizmet götürüyor olmalı. Adaletli olmalı. İnançlı olabilir ama bunun gösterişini yapmaması gerekir. Evde istediği kadar ibadet etsin, bu onunla tanrı arasında. Bunu siyasete alet etmemeli...”**K12**.

Araştırmaya katılan katılımcılar bir liderin Özellikle adil, dürüst ve verdiği sözleri yerine getiren biri olması gerektiğini belirtmişlerdir. Liderde bu özelliklerin olmasını beklediklerini ifade eden katılımcılar ayrıca liderin liyakat sahibi, eğitilmiş kişi olması gerektiğini de dile getirmişlerdir.

3.2.3.6. Çözülmesi Gereken Toplumsal Sorunlar

Araştırmada seçmenlerin çözülmesi gereken başlıca toplumsal sorunlar hakkındaki düşünceleri de saptanmaya çalışılmıştır. Seçmenlere göre en önemli sorunları “Adaletsizlik” ve “İşsizlik, İstihdam” oluşturmaktadır. Üçüncü sırada “Siyasette ve Toplumdaki Kutuplaştırma/Ötekileştirme” gelirken, son sırada ise “Eğitim” bulunmaktadır.

Tablo 55: Toplumda Çözülmesi Gereken Öncelikli Sorunlara İlişkin Bulgular

Toplumsal Sorunlar	Kişi Sayısı
Adaletsizlik	12
İşsizlik, İstihdam	11
Eğitim	5
Siyasette ve Toplumdaki Kutuplaştırma/Ötekileştirme	
Toplam	34

Tablo 55 incelendiğinde, katılımcıların çözülmesi gereken toplumsal sorunlara ilişkin görüşleri öğrenilmek istenmiştir. Katılımcıların en önemli sorun olarak özellikle iki husus üzerinde ittifak ettiklerini söylemek mümkündür: Adaletsizlik ve İşsizlik. Katılımcılara göre, Türkiye’de var olan sorunlardan biri olan adaletsizlik sorunu göze çarpan en önemli sorunu oluşturmaktadır. Onlara göre, adalet mekanizması, fonksiyonunu yerine getirememekte ve kayırmacılık ön planda olmaktadır. Katılımcıların bir kısmı özellikle 31 Mart 2019 Yerel Seçimlerinin İstanbul’da iptal edilmesinin siyasetin yargı üzerindeki baskısından kaynaklandığını dile getirmekteler. Bunun yanında belirtilen diğer önemli sorun da işsizliğin varlığıdır. Katılımcılar Türkiye’de şu anda istihdam sorununun önemli boyutlarda olduğunu ifade ederek siyaset mekanizmasının çözmesi gereken sorunların en önemlilerinden biri olarak işsizlikle beraber yoksulluğu görmekteler:

“Adalet. Adalet. Adalet çok mühim. Ben sana ekmek demedim. Ekmekten önemli adalet. Adalet olması lazım. Adalet duygusu da olması lazım kendisi de. Yani insanlar rahatlıkla fikirlerini beyan edip, görüşlerini rahatlıkla ikinci şahıslara ulaştırmak istediklerinde başlarına bir şey gelmeyeceğini düşündükleri bir adalet. Ondan emin olmaları lazım. Benim ailemde 3-4 kişi düşünce özgürlüğünden dolayı zarar görmüştür. Adaletsizlik toplumun tamamını etkiliyor...”**K20**, “...Çözülmesi gereken sorunlar işsizlik ve gelir dağılımı adaletsizliği. Bunlar ilk etapta çözülmeli...”**K7**, “...Şu anda ekonomi. İnsanların karnının doyması... Şu anda Türkiye’de emin olun açlık var açlık... Benim için şu anda Türkiye’deki tek sorun: Ekonomik sorun...”**K21**, “...Ekonomi. Şu anda en önemli sorun ekonomi. Şu anda en önemli sorun bence günümüzdeki şeye bakarsanız din. Din tamamen insanların siyasetine alet edilmiştir. Din kullanılıyor. Bence dini Atatürk’ün dediği gibi din ile devlet işlerini birbirine karıştırmamak gerekir... Gerçekten din ve devlet işleri birbirine karıştırılmıştır şu anki Türkiye’imizde...”**K33**, “...Demokratik toplumlarda olduğu gibi özgürce fikrimi ifade etmek istiyorum. Ama korktuğumuz için bu olmuyor. Halk endişe içinde. Korku ve tehdit endekslisi bir ortam var. Tam manasıyla düşünceye, farklı düşüncelere saygı yok. Soruşturma açılabilir kaygısı ve korkusundan dolayı düşüncelerimi açıkça ifade edemiyorum. Tedirginlik ve kaygı hali var...”**K12**.

Araştırmaya katılan katılımcıların büyük çoğunluğu Türkiye’de çözülmesi elzem olan mevcut toplumsal sorunlar olarak adaletsizlik ve işsizliği görmekteler. Ayrıca Siyasetteki kavga ve kutuplaşma ve toplumsal huzursuzluk da katılımcıların gördüğü diğer sorun alanlarını oluşturmaktadır.

3.2.3.7. Siyaset-Yargı İlişkisi

Çalışma kapsamında seçmenlere siyasetin yargıya bir etkisinin olup olmadığı sorusu yöneltilmiştir. Seçmenlerin neredeyse tamamı soruyu “Evet, Yargıya Müdahale Olduğunu Düşünüyorum” şeklinde cevaplamıştır. Öte taraftan, diğer cevap olarak “Fikir Beyan Etmeyenler” bulunmaktadır.

Tablo 56: Siyasetin Yargı Üzerindeki Etkisine İlişkin Bulgular

Siyaset-Yargı İlişkisi	Kişi Sayısı
Evet, Yargıya Müdahale Olduğunu Düşünüyorum	32
Fikir Beyan Etmeyenler	2
Toplam	34

Tablo 56’ya bakıldığında, katılımcılara siyaset ile yargı arasındaki ilişki sorulmuştur. Katılımcıların neredeyse tamamının siyasetin yargı üzerinde bir baskısı olduğu görüşüne sahip olduğu görülmektedir. Katılımcılar özellikle 31 Mart Yerel Seçimlerinin İstanbul’da iptal edilmesinde siyasetin önemli bir payının olduğunu iddia etmekte. Ayrıca katılımcıların önemli bir kısmının Türkiye’deki yargının geçmişte de siyasetin etkisi altında olduğunu belirtmesi de dikkat çekici bir husustur. Dolayısıyla toplumdaki insanların dikkate değer bir kısmının Türkiye’deki adalet mekanizmasına karşı bir güvensizlik ve memnuniyetsizlik içerisinde olduğunu söylemek mümkündür. Bunun yanında katılımcılara göre, gerek geçmişte gerekse de günümüzde siyasi irade kim olursa olsun bağımsız ve tarafsız bir yargı kurumunun varlığından söz edilememektedir:

“...Siyasetin yargıya müdahalesi olduğunu düşünüyorum. Özellikle İstanbul seçiminde YSK’nın Partili Cumhurbaşkanımızın adayının lehinde karar vermesi, seçimlerin yenilenmesinde mantıklı gerekçeler sunulmadı diye düşünüyorum...”**K4**, “...Evet, kesinlikle. Muhakkak. Doğru mudur doğru değildir. Ama yargı siyasetin etkisinde kalıyor. Geçmişte de vardı şimdi de devam ediyor. Yüzde yüz bir hukuk devleti değiliz...”**K10**, “...Yüzde beş yüz yani yüzde beş yüz siyasetin yargıya müdahalesi var... Yargı tarafsız, bağımsız tabii ki değil... Yargı bağımsız diyemezsin...”**K34**.

Katılımcıların neredeyse tamamı adalet mekanizması üzerinde siyaset kurumunun bir baskısı olduğunu dile getirmektedir. Bu durum yargının tarafsız ve bağımsız olma ilkesine katılımcıların

katılmadığı sonucunu doğurmaktadır. Dolayısıyla insanlar yargıya karşı bir memnuniyetsizlik içerisindedir.

3.2.3.8. Liderde Adalet ve Güç Özellikleri

Seçmenlere araştırma kapsamında bir liderin baskın özellik olarak adalet mi yoksa güce mi sahip olması gerektiği sorusu da yöneltilmiştir. Seçmenlerin tamamına yakını bir lider, “Adaletli Olmalı” cevabını vermiştir. Ayrıca seçmenlerin küçük bir kısmı “Her İkisi” şeklinde cevap da vermiştir.

Tablo 57: Liderin Adalet ve Güç Özelliklerine İlişkin Bulgular

Liderin Baskın Kişisel Özelliği	Kişi Sayısı
Adaletli Olmalı	32
Güçlü Olmalı	0
Her İkisi	2
Toplam	34

Tablo 57’ye bakıldığında katılımcılara bir siyasi liderin sahip olması gereken baskın özelliğinin adalet mi yoksa güç mü olması gerektiği sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların neredeyse tamamının adaletli olması gerektiği üzerinde mutabık olduğu görülmektedir. Buradan hareketle, bir lider toplumda saygın ve güvenilir biri olarak anılmak ve toplumsal sorunları en aza indirmek istiyorsa adil bir yönetim tarzına sahip olmalıdır. Dolayısıyla toplumun liderden beklentisi, toplumdaki farklı tüm kesimlere karşı ayrıma ve ötekileştirmeye gitmeden adil bir yaklaşım içerisinde olması gerektiğidir:

“...Adaletli olması önemlidir. Adaletli olan güçlüdür zaten bence. Çünkü güvenilirliği vardır. Güvenilir olmak da güçlü olmak demektir. Çünkü arkanda insan toplarsın...”**K8**, “...Adaletli olması benim için önemlidir. Adaletli olursa zaten güçlü oluyor. Adaletli olursan sana güvenim artar ve sen güçlü oluyorsun. Beni arkanda hissedeceksin o zaman. Ama önce sen adaletli olacaksın...”**K17**, “...Adaletli olması. Adaletin olduğu yerde, adil olduğun zaman her şey olabilir, güç de onundur kuvvet de. Ya da herkese adil bir şekilde davrandıktan sonra bence sorun olacağını zannetmiyorum...”**K29**.

Katılımcılar bir siyasi liderin adil olması gerektiğini ve bu özelliğin liderin temel özelliklerinden biri olduğunu ifade etmektedirler. Ayrıca katılımcılar adil olan bir liderin güce de beraberinde sahip olacağını düşünmektedirler.

3.2.3.9. Liderin Parti Başkanlığı

Çalışmada seçmenlere bir siyasi parti liderinin partisinin başında ne kadar görev yapmalı sorusu yöneltilmiştir. Seçmenlerin büyük çoğunluğunun “Hayır, kalmamalı belli bir süresi olmalı” cevabını verdiği görülmektedir. Diğer verilen cevap ise, “Sağlıklıysa Ölene Kadar Kalabilir” şeklinde olmuştur.

Tablo 58: Siyasi Liderin Görev Süresine İlişkin Bulgular

Liderin Partisinin Başındaki Süresi	Kişi Sayısı
Hayır, kalmamalı belli bir süresi olmalı	30
Sağlıklıysa Ölene Kadar Kalabilir	4
Toplam	34

Araştırmada katılımcılara bir liderin partisinin başındaki görev süresine ilişkin soru da tablo 58’de sorulmuştur. Katılımcıların çoğunluğu, bir liderin partisinin başında uzun süre kalmaması gerektiğini ve liderin belli bir başkanlık süresi olması gerektiğini söylemişlerdir. Bu durumun gerekçesi olarak katılımcılar, liderin belli bir yaştan sonra enerjisinin tükendiğini ve gençlere yerini bırakması gerektiği fikrini dile getirmişlerdir. Bu ifadelerden hareketle yola çıkarsak seçmenler, siyasette belli bir yaşa ve olgunluğa erişen siyasetçilerin siyasi ömrünü tamamlayıp siyasetten çekilmesi gerektiğini belirtmekte ve yerlerine daha genç ve dinamik kişilerin lider olmasını arzu etmektedirler. Dolayısıyla seçmenlerin ifadelerinden anlaşıldığı kadarıyla mevcut siyasi durumda, genç ve dinamik liderlerden ziyade belli bir yaşa ve olgunluğa sahip kişilerin varlığı da açıkça görülmektedir:

“...Belirli bir yaştan sora emekliye ayrılması gerekiyor. Bir yaş sınırı getirilmelidir diye düşünüyorum. İnsanın beyni, algısı, enerjisi tükeniyor. Tecrübe önemlidir ama daha çok genç insanların olmasını istiyorum açıkçası...”**K4**, “...Hayır tabii ki... Belli bir vakitten sonra ayrılmalı, koltuğun derdinde olmamalı... Geleceğe yönelik bir beklenti veya ivme olmadığında ayrılmalıdır.”**K7**, “...Tabii ki hayır. Çekilmeyi bilmeli lider. Belli vakitten sonra bırakmalı...”**K34**.

Katılımcılar, bir liderin, partisinin başında belli bir süre kalması gerektiğini ifade etmektedirler. Katılımcılar liderin özellikle genç ve dinamik olmasını ve koltuk derdinde olmamasını dile getirmektedir. Ayrıca katılımcıların önemli bir kısmı, siyasette bilhassa genç ve orta yaşta liderlerin olmasını belirtmiştir. Dolayısıyla siyasi liderlerin gerek başarılı olduklarında gerekse de başarısızlık söz konusu olduğunda uzun süre parti başkanlığı görevini sürdürmesi, seçmenler tarafından hoş karşılanmayan hususlardan biridir.

3.2.4. Seçmenlerin Ülke Yönetim Şekli Tercihi

Araştırma kapsamında seçmenlere tek başına iktidarın mı ya da koalisyonların mı ülke için daha faydalı olduğu sorusu sorulmuştur. Seçmenlerin yarısında fazlası “Tek başına iktidar daha faydalıdır” cevabını vermiştir. İkinci sırada “Adaletli olduğu sürece her ikisi de faydalıdır” cevabı bulunurken, diğer cevap “Koalisyon daha faydalıdır” şeklinde olmuştur.

Tablo 59: Ülke Yönetimi Şekline İlişkin Bulgular

Ülke Yönetimi Şekli	Kişi Sayısı
Tek başına iktidar daha faydalıdır	20
Koalisyon daha faydalıdır	2
Adaletli olduğu sürece her ikisi de faydalıdır	12
Toplam	34

Araştırma kapsamında katılımcılara ülke yönetimi için tek başına iktidarı mı yoksa koalisyon hükümetini mi faydalı gördükleri sorusu yöneltilmiştir. Katılımcılar tek başına iktidarı hızlı karar alma, reformları gerçekleştirme ve istikrar gibi özelliklerinden dolayı ülke yönetimi için daha faydalı olarak görmektedirler. Tek başına iktidarın katılımcılar tarafından faydalı olarak ifade edilmesinin altında yatan sebeplerden başlıca olanı ise, Türkiye'nin siyasi geçmişindeki koalisyon hükümetlerinin başarısız olması ve halkın beklenti ve taleplerine cevap verememesi yatmaktadır. Bu nedenle katılımcılar, koalisyon hükümetlerinin kötü tecrübelerine karşı “tek başına iktidarın” varlığını yeğleyen bir düşüncüyü benimsemektedir:

“...Tek başına iktidar iyi, çok iyi bir şey. Çok avantajları var: Daha hızlı karar alır, hızlı uygular, birçok reformu daha hızlı yapar. Bu güzel bir şey. Ama tek başına iktidarda da iyi bir muhalefet olması lazım. İktidar yanlış yapmasın, ona yol gösterebilir. İyi bir muhalefet olmalı. Tek başına uzun iktidarlarda sorun oluyor. Yaptığı her şeyi doğru olarak düşünüyor zamanla. Artıları fazla eksikleri de var...”**K3**, “...Demokrasi kültürü olduktan sonra tek başına iktidar ya da koalisyon farketmez. Birbirini kabul etme, asgari müşterekte anlaşma. Zaten demokrasi budur...”**K20**, “...Bence iktidar daha önemli. Biz şunu gördük. Koalisyon hükümetleri zamanında işi bitirme, işi noktalama noktasında sıkıntılarımız vardı. Ben başka bir şey söylüyorum, sen başka bir şey söylüyorsun ortak bir fikir çıkmıyor. Dolayısıyla tek hükümetlerin daha başarılı olduğunu biliyorum, görüyorum...”**K6**.

Araştırmaya katılan katılımcılar tek başına iktidarın ülke için daha faydalı olduğunu belirtmişlerdir. Bunun yanında katılımcılar adaletli olduğu müddetçe hem iktidarın hem de koalisyon hükümetlerinin de ülke için faydalı olacağını ifade etmektedirler. Katılımcıların ülke yönetim biçimi tercihlerinde özellikle adaletli olması ve hızlı karar alınması gibi hususları dile getirmesinin arka planında, Türkiye’de geçmişteki bazı siyasilerin adalete yeterince önem vermeyişinden ve koalisyon hükümetleri zamanında yaşanan siyasi tıkanmalardan toplumun ve ülkenin zarar görmesi düşüncesi yatmaktadır.

3.2.4.1. Liderin Karar Alma Biçimi

Çalışma kapsamında seçmenlere bir siyasi liderin karar alma tarzının nasıl olması gerektiği sorusu da sorulmuştur. Seçmenlerin önemli bir çoğunluğu “İstişare ile almalı, Çoğunluğun Görüşüne Uymalı” cevabını verirken, ikinci olarak “Çevresine Danışmalı Ama Son Kararı kendi Almalı” cevabı verilmiştir. Diğer verilen cevap ise, “Konjonktüre/Duruma göre değişir” şeklinde olmuştur.

Tablo 60: Siyasi liderin Karar Alma Tarzına İlişkin Bulgular

Liderin Karar Alma Biçimi	Kişi Sayısı
İstişare ile almalı, Çoğunluğun Görüşüne Uymalı	28
Çevresine Danışmalı Ama Son Kararı kendi Almalı	4
Konjonktüre/Duruma göre değişir	2
Toplam	34

Tablo 60’a katılımcıların siyasi liderin karar alma tarzına ilişkin ifadeleri gösterilmektedir. Katılımcıların geneli, siyasi liderin kararları istişare ile alması gerektiği üzerinde hemfikirler. Dolayısıyla katılımcılar siyasi liderin gerek kendi partisinin içindeki kişiler ve yetkili kurullarla gerekse de diğer siyasi parti liderleriyle ülke meselelerine ilişkin hususlarda fikir alış-verişinde bulunması gerektiğinin önemini vurgulamaktadırlar. Fakat katılımcıların önemli bir kısmı, siyasi liderlerin çevresiyle ya da diğer siyasi parti liderleriyle istişare yapmak yerine kendilerinin karar verdiğini ve istişare yapmaktan uzak olduğunu belirtmektedirler. Bu durum da gösteriyor ki; katılımcılar, siyasi liderin karar alma tarzına ilişkin olarak, olması gereken durum ile mevcut durum arasında adeta uçurum olduğunu dile getirmekteler. Yani katılımcılar, siyasi partilerde tek adam egemenliğinin var olduğunu ve kararlarda belirleyici olan tarafın siyasi liderler olduğunu ifade etmektedirler:

“...Kesinlikle istişare yapmalı. Siyasi liderin kendi MYK grupları vardır. O gruplara danışması gerekir...”**K33**, “...İstişare. İstişare, bizim inancımızın bir gereğidir. Allah öyle buyuruyor: Onların arasındaki işler istişare ile, şura ile yapılır yani. Birkaç fikrin bir araya gelip ortaya bir fikrin çıkması çok daha sağlıklı olur. Aksi takdirde diktatörya olur yani tek başına bir kişi karar alırsa... Her zaman istişare şart diye düşünüyorum...”**K9**.

Araştırmaya katılan katılımcılar, liderin istişareye değer vermesini ve bunu tatbik etmesine önem vermesini dile getirmişlerdir. Katılımcılar, bir liderin karar alırken çevresine danışması gerektiğini ifade etmişlerdir. Katılımcılar liderin kendi gibi düşünmeyen, diğer siyasi parti liderlerinin de fikirlerine başvurmasının önemine işaret etmişlerdir. Buradan hareketle, katılımcılar mevcut siyasi liderlerin tek başına karar aldıklarını da belirtmişlerdir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Toplumsal ve siyasal hayatın en önemli konularından birini, seçmenlerin kendilerini idare edecek olan kadroları seçmesi oluşturmaktadır. Çünkü seçmenlerin tercihleri neticesinde, toplumun tamamının kaderini ilgilendiren kararları alacak olan kişi ya da partiler belirlenmektedir. Bu bağlamda seçmenlerin kendilerini yönetmeye talip olanları seçerken göz önünde bulundurduğu birçok etkenden bahsetmek mümkündür. Bu etkenler içerisinde dikkat çekenlerden biri de siyasi liderdir. Türkiye’de liderlik konusunda yapılan birçok çalışmadan bahsedilebilir. Ancak siyasi liderlik olgusu ve siyasi liderin seçmenlerin tercih ve davranışlarının şekillenmesindeki rolü konusuna ilişkin yapılan çalışmaların sayısı oldukça kısıtlıdır. Bu çalışmada seçmenlerin davranış ve tercihlerinin ortaya çıkmasında siyasi lider faktörünün rolü ve etkisi tespit edilmeye çalışılmıştır.

Türk toplumunun binlerce yıllık tecrübelerine bakıldığında, siyasi liderin toplumsal ve siyasal hayat içerisinde oldukça önemli bir yere sahip olduğu görülecektir. Bu öneme binaen çalışmada ilk olarak siyaset, liderlik olgusu ve siyasi liderlik kavramları incelenmiştir. Ardından kavramsal çerçeveden yararlanarak birçok hipotez belirlenmiş ve test edilmiştir. Trabzon ili özelinde gerçekleştirilen bu çalışmada, seçmenlerin siyasi tercih ve düşüncelerinin şekillenmesinde lider unsurunun ne denli etkili olduğu hususu tespit edilmeye çalışılmıştır. Buna ilave olarak, çalışmada seçmenlerin temel siyasi görüşleri, hangi siyasi partiyi tercih ettikleri, beğendikleri siyasi liderler, siyasi liderlerin özelliklerinin siyasi tercih ve davranışlarının belirlenmesindeki rolü ve etkisi gibi konular da incelenmiştir.

Yapılan saha araştırmasıyla elde edilen nicel ve nitel verilere ilişkin sonuçları şu şekilde ifade etmek mümkündür;

Araştırmada seçmenlerin siyasi tercih ve davranışlarının şekillenmesinde lider faktörü, önemli unsurlardan biri olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, seçmenlerin siyasete yönelik yaklaşımlarında liderin özellikleri belirleyici bir etkiye sahiptir.

Seçmenlere göre siyaset, devlet ve insan yönetimi ile kutuplaştırma ve kavganın yaşandığı bir alan olarak ifade edilmektedir. Bu tanımlamalara ek olarak seçmenler siyaseti, toplumsal sorunların çözülmesi için gerekli bir kurum olarak görmekteler. Seçmenlerin siyasete ilişkin bu tanımlamalarından hareketle, siyaset kavramının seçmenlerin nazarında hem olumlu hem de olumsuz bir algıya sahip olduğu görülmektedir.

Seçmenlerin bir kısmı beğendikleri liderleri sırasıyla, R. Tayyip Erdoğan, Kemal Kılıçdaroğlu ve Devlet Bahçeli olarak belirtirken, seçmenlerin diğer kısmı ise beğendikleri bir siyasi liderin bulunmadığını dile getirmişlerdir.

Seçmenlerin yetiştikleri başlıca sosyal ortam olan ailelerinin siyasi duruşları sırasıyla muhafazakâr/milliyetçi, farklı siyasi görüşlere sahip kişiler ile Atatürkçü veya sosyal demokrat kişilerin varlığıdır. Bu farklılık, seçmenlerin yetiştiği sosyal ortamların çeşitliliğini göstermektedir. Ayrıca seçmenlerin siyasi bir duruşa sahip olmalarında ailelerinin ve çevresinin etkisinden bahsetmek mümkündür.

Seçmenlerin tercih ettiği siyasi partilerde AK PARTİ ilk sıradadır. AK PARTİ'yi sırasıyla, CHP ve MHP takip etmektedir. Seçmenlerin parti tercihleri, Türkiye'deki mevcut siyasi parti oy oranlarıyla örtüşmektedir.

Seçmenlerin siyaseti takip etmelerinde özellikle televizyonun etkili olduğunu söylemek mümkündür. Televizyonun yanında internet ve sosyal medya da siyasetin takip edildiği diğer kitle iletişim araçlarıdır. İnternet ve sosyal medyanın etkisinin her geçen gün arttığı günümüzde, geleneksel medya aracı olan televizyonun halen daha seçmenlerin siyasi gündemi takibinde etkili olması, televizyonun gücünü ve önemini koruduğunu göstermektedir.

Seçmenler oy verme tercihlerinde genellikle kendi dünya görüşü ve anlayışına uygun siyasi partiyi tercih etmektedirler. Ancak seçmenler, oy verdikleri partilerde ısrarlı olmadıklarını ve zaman içerisinde kendilerine yakın gördükleri siyasi partilere de yönelebileceklerini ifade etmişlerdir. Bu durum, seçmenlerin oy tercihlerinde konjonktürel olarak hareket ettiklerini ve oy verme eğilimlerinin değişikliğe uğrayabileceğini göstermektedir.

Seçmenlerin lider değişikliği durumunda parti tercihlerine ilişkin görüşlerinin tespit edilmeye çalışıldığı soruya ise, seçmenlerin yaklaşık olarak yarısı, yeni yöneticinin/liderin kim olduğuna göre değişebileceği seçeneğini tercih etmiştir. Bu sonuç, seçmenlerin oy tercihlerinde bulunurken parti odaklı değil, lidere göre bir pozisyon aldıklarının ve lider merkezli bir düşünce yapısına sahip olduklarının belirgin bir göstergesidir.

Seçmenlerin parti tercihlerinde etkili olan faktörlerin ilk sırasında, “ideoloji”, ikinci sırada “icraatlar” ve üçüncü sırada ise “liderler” cevabı yer almaktadır. Bu sonuç, insanların ideolojik bir bakış açısıyla oy kullandıklarını göstermektedir. Buna ilaveten seçmenlerin, partilerin pratik hayattaki icraatlarına da önem verdikleri söz konusudur. Diğer taraftan seçmenlerin parti tercihlerinde lider faktörünün de önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Seçmenlerin parti tercihlerinde üçüncü sırada yer alan “Liderler” cevabının, seçmenlerin dikkate değer bir kesimi

tarafından göz önünde bulundurulmuş bir seçenek olması da gösteriyor ki; lider faktörü, seçmenlerin siyasi parti tercihlerinde etkili olan unsurlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Seçmenlerin siyasi duruş olarak kendilerini sırasıyla “muhafazakâr (dindar)”, “cumhuriyetçi” ve “milliyetçi” şeklinde tanımladıkları görülmektedir. Buna göre seçmenlerin siyaseten üç ana kategoriye ayrıldığını söylemek mümkündür. Ayrıca bu sonuçlar, Türkiye’deki mevcut siyasi tabloyu da yansıtmaktadır. Seçmenlerin siyasi duruş olarak farklı siyasi tanımlara sahip olması, farklı hayat tarzlarına sahip toplumsal grupların varlığını kanıtlar niteliktedir. Bunlara ilaveten, seçmenlerin bir kısmının kendilerini herhangi bir siyasi kategoride görmediği de tespit edilmiştir. Seçmenlere göre bunun nedeni, bu tür kategorik ayrımlara inanmamalarıdır.

Cinsiyet ile seçmenlerin siyasete ilgi düzeyi bağlantısı incelendiğinde kadınların geneli, “siyasetle hiç ilgilenmiyorum” seçeneğini tercih ederken, erkeklerin önemli bir kısmı ise, “tv’de, gazetelerde veya sosyal medyada siyasetle ilgili haberleri yakından takip ediyorum” cevabını vermişlerdir. Buradan hareketle, kadın seçmenlerin siyasete olan ilgi düzeyi erkek seçmenlere göre sınırlılık göstermektedir. Seçmenlerin özellikle televizyon ve sosyal medya gibi iletişim araçlarını siyaseti takip etmede kullanması, görsel medyanın insanların ilgisini çeken bir mecra olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır.

Cinsiyet ile beğenilen siyasi lider ilişkisine bakıldığında ise, seçmenlerin R. Tayyip Erdoğan tercihinde buldukları görülmektedir. Bu sonuçlar, belli aralıklarla yapılan diğer beğenilen lider araştırması sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. R. Tayyip Erdoğan’ın seçmenlerin nazarında ilk sırada beğenilen lider olması, toplumdaki karşılığı ve takipçisi en yüksek lider olduğu gerçeğini de yansıtmaktadır.

Cinsiyet ile seçmenlerin 2018 Haziran Genel Seçimindeki oy verme tercihleri arasındaki ilişkiye bakıldığında, kadın ve erkeklerin oy tercihlerinin ilk sırasının farklılık gösterdiğini söylemek mümkündür. Buna göre, kadınların çoğunluğu CHP’yi tercih ederken, erkeklerin geneli ise AK PARTİ’yi tercih etmişlerdir. Bu bağlamda CHP’nin söylemlerinin ya da politikalarının kadın seçmenler üzerinde bir karşılığının olduğu görülmektedir. Erkek seçmenlerin ise, mevcut iktidar partisi olan AK PARTİ’yi desteklemeleri de mevcut siyasi iklimden memnuniyetlerinin bir göstergesidir.

Cinsiyet ile beğendiğiniz siyasi liderin değişmesi/siyaseti bırakması durumunda parti tercihlerinin değişip değişmeyeceğine ilişkin olarak, kadınlar “hayır” cevabını verirken, erkekler ise, “yeni yöneticinin kim olduğuna/olacağına göre değişir” tercihinde bulunmuşlardır. Bu veriler ışığında, kadınlar parti odaklı bir siyasi parti tercihine sahipken, erkekler ise lider merkezli bir parti bakış açısına sahiptir. Ayrıca bu sonuçlar, erkeklerin lider arayışının kadınlardan daha fazla olduğunu ve lider etmeninin erkeklerin siyasi tercihlerinde belirleyici bir unsur olduğunu gösterir.

Araştırma kapsamında cinsiyet ile seçmenlerin sürekli belli siyasi partileri tercih etmesindeki faktörler arasındaki ilişkiye de yer verilmiştir. Buna göre, kadınlar sırasıyla “icraatlar”, “ideoloji” ve “liderler” şeklinde cevap verirken, erkekler ise sırasıyla “ideoloji”, “liderler” ve “çıkarlar” şeklinde tercihte bulunmuşlardır. Buna göre kadın seçmenler siyasi partilerin pratik hayattaki hizmet ve icraatlarını önemserken, erkek seçmenler ise, ideolojik temelli bir siyasi davranış içerisinde parti tercihlerinde bulunmaktadır. Bu araştırmanın hipotezlerinden biri olan lider faktörünün seçmen tercihlerindeki rolüne bakıldığında, seçmenlerin siyasi parti tercihlerinde lider unsurunun belirleyici bir role sahip olduğu görülmektedir. Özellikle erkek seçmenlerin siyasi tercih ve davranışlarında lider unsurunun yüksek olduğunu ifade etmek mümkündür.

Yaş gruplarının siyasete ilgi düzeyinin belirlenmesinde ise, seçmenlerin genelinin, “tv’de, gazetelerde veya sosyal medyada siyasetle ilgili haberleri yakından takip ediyorum” cevabı ön plana çıkmaktadır. En yüksek oran, 18-24 yaş arasında tespit edilmiştir. Bu bakımdan seçmenlerin genel itibarıyla, siyasi gelişmeleri yakından takip ettiklerini söylemek mümkündür. Özellikle görsel medyanın siyasi gündemin takip edilmesinde kullanılması, televizyon ile beraber internet/sosyal medyanın insanların hayatlarında önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca genç seçmenlerin apolitik bir hayat tarzına sahip olduğu algısının ve inancının aksine, siyasi gündemin genç seçmenler tarafından yakından takip edildiği görülmektedir. Bu durumun oluşmasında, siyaset ile ilgili haberlerin mobil (akıllı) telefonlar aracılığıyla internet ve sosyal medyadan takibinin/erişiminin kolay ve hızlı olması en önemli nedenlerden biri olarak ifade edilebilir.

Yaş grupları açısından bakıldığında seçmenlerin genelinin R. Tayyip Erdoğan’ı lider olarak beğenmeleri söz konusudur. R. Tayyip Erdoğan’ın yaş dağılımlarında beğenilme oranı sırasıyla en fazla 48-53 ile 18-24 yaş arasındadır. 17 yıllık iktidara sahip bir partinin genel başkanı olmasından dolayı R. Tayyip Erdoğan’ın seçmenlerin gözünde beğenilen liderlerin başında gelmesi, toplumun önemli bir kısmının Lider’e olan bağlılığının ve R. Tayyip Erdoğan’dan genel itibarıyla memnuniyetinin bir göstergesi olarak ifade edilebilir. Bu sonuçlar, sürekli tekrar edildiği şekliyle, seçmenlerin Türkiye siyasetinde lider odaklı bir algıya sahip olduğu inancı ile örtüşen bir görünüm arz etmektedir. Ayrıca orta yaşlı seçmenlerin gözünde R. Tayyip Erdoğan’ın en beğenilen lider olma özelliği, onun özellikle İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı ve Başbakanlığındaki icraatlarının seçmen üzerindeki tesirini gösterir. Bunun yanında R. Tayyip Erdoğan’ın genç seçmenler tarafından beğenilmesinde ise, genç seçmenlerin R. Tayyip Erdoğan’ın uzun iktidar dönemine şahitlik etmeleri ve baskın bir lider alternatifinin mevcut olmaması gibi nedenler önemli bir yere sahiptir.

Seçmenlerin eğitim durumlarına göre siyaseti takip etme düzeylerine bakıldığında, yaş gruplarına göre siyaseti takip düzeyiyle benzerlik göstermektedir. Üniversite mezunu seçmenler ile ortaöğretim mezunu seçmenlerin önemli bir kısmı siyaseti televizyon, gazete ve sosyal medyadaki haber ve gelişmelerden takip etmektedir. Dolayısıyla seçmenlerin eğitim durumları fark etmeksizin

bilhassa görsel medyayı siyasi gündemin takibinde kullanmaları, toplumun farklı kesimlerinin ortak kitle iletişim araçlarını kullandığını ve benzer davranışlar içerisinde olduklarını göstermektedir.

Seçmenlerin gelir durumuna göre beğendikleri lider tercihinde ise, R. Tayyip Erdoğan'ın ismi ön plana çıkmaktadır. Sadece 2001-3000 TL orta gelir grubundaki seçmenlerin beğendiği lider olarak ilk sırada Kemal Kılıçdaroğlu yer almaktadır. Onun haricinde alt ve üst gelir grubunun tamamında R. Tayyip Erdoğan'ın en çok beğenilen liderlerde ilk sırada olduğu saptanmıştır. Dolayısıyla farklı gelir durumuna sahip seçmenlerin genelinin uzun süre iktidarda bulunan partinin başındaki lideri desteklemesi, mevcut iktidarın politikalarından ve gelir durumlarından memnuniyetinin bir yansımasıdır.

Araştırmada seçmenlerin beğendikleri siyasi liderlere göre siyaseti takip etme düzeyleri incelendiğinde, R. Tayyip Erdoğan'ı beğenenlerin genelinin “tv’de, gazetelerde veya sosyal medyada siyasetle ilgili haberleri yakından takip ediyorum” şeklinde cevap verdiği görülürken, Kemal Kılıçdaroğlu’nu ve Devlet Bahçeli’yi beğenenlerde ise “siyasetle hiç ilgilenmiyorum” cevabı ön plandadır. Bu veriler, mevcut siyasi iktidarın diğer partilere nazaran kitleleri daha fazla politikleştirdiğini göstermektedir. Aynı zamanda bu sonuçlar, iktidar partisinin, takipçileriyle ya da kitlesiyle doğrudan bir bağ kurduğunun da işaretidir. Bu özelliklerinden dolayıdır ki mevcut iktidar partisi olan AK PARTİ, uzun yıllardır iktidarda olmanın yıpratıcılığına rağmen, yandaşlarını sürekli bir siyasi gündem içerisinde tutarak, seçmenlerini bir arada tuttuğu görülmektedir.

Eğitim durumu ile seçmenlerin bir kısmının sürekli belli siyasi partileri tercihlerindeki ilişkiye bakıldığında ise, üniversite mezunu seçmenler sırasıyla “ideoloji” ve “liderler” cevabını vermiştir. İlköğretim mezunu seçmenler ile ortaöğretim mezunu seçmenlerin ilk sırasında ise, “icraatlar” seçeneği bulunmaktadır. Bu bağlamda seçmenlerin eğitim seviyesi arttıkça ideolojik görüşlere göre tercihte bulunma seviyeleri de artış göstermektedir. Bunun yanında “Lider” etmeni de, eğitim düzeyi yüksek olanların parti tercihlerinde önemli bir yere sahiptir. Eğitim seviyesinin düşük olduğu seçmenlerin tercihleri incelendiğinde ise, partilerin pratik hayattaki yansımalarına göre bir konumda yer aldıkları görülmektedir.

Yaş gruplarına göre değerlendirildiğinde, 18-24 yaş arası seçmenler ile 25-32 yaş arasındaki seçmenlerin genelinin sürekli aynı siyasi partiye oy verdikleri görülmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında, genç seçmenlerin küçük yaşlardan itibaren tek parti ile ülke idaresine şahit olmalarının etkisi büyüktür. Mevcut siyasi iktidarı destekleyen seçmenlerin alternatif ve güçlü bir partiyle henüz karşılaşmamaları, sürekli aynı siyasi partiye oy vermelerinin en önemli sebeplerinden biridir. Farklı siyasi partiyi destekleyen seçmenler ise, mevcut iktidarın politikalarını benimsemediklerinden dolayı bir memnuniyetsizlik içerisinde ve bu nedenle diğer partileri desteklemektedir.

Siyasi lider ile oy verme tercihleri arasındaki ilişkinin incelenmesi neticesinde, R. Tayyip Erdoğan'ı, Kemal Kılıçdaroğlu'nu ve Devlet Bahçeli'yi beğenen seçmenlerin, oy verme tercihlerinde ağırlıklı olarak, sürekli aynı siyasi partiyi tercih ettikleri görülmüştür. Dolayısıyla seçmenler beğendikleri liderin partisini tercih etmektedirler. Bu sonuç, beğenilen Lider faktörünün seçmenlerin siyasi tercihlerindeki önemini göstermesi açısından önemlidir.

R. Tayyip Erdoğan'ı beğenen seçmenler ile Devlet Bahçeli'yi beğenen seçmenlerin çoğunluğu siyasi gündemi televizyon-internet'ten takip ederken, Kemal Kılıçdaroğlu'nu beğenenlerin çoğunluğu ise, televizyon-sosyal medya'dan takip etmektedir. Dolayısıyla bu veriler, seçmenlerin beğendikleri liderler fark etmeksizin siyaseti, televizyon ve internet'ten takip ettikleri gerçeğini göstermektedir. Bu açıdan seçmenlerin görsel medyayı aktif bir şekilde kullanarak siyasi gündemden haberdar olmayı ve beğendikleri liderleri söz konusu araçlardan takip etmeyi yeğlediklerini söylemek mümkündür.

R. Tayyip Erdoğan'ı beğenen seçmenler siyasi duruş olarak kendilerini “muhafazakâr (dindar)”, Kemal Kılıçdaroğlu'nu beğenen seçmenler “cumhuriyetçi”, Devlet Bahçeli'yi beğenenler ise kendilerini “milliyetçi” olarak tanımlamaktadır. Partilerin siyasi kimlikleriyle benzerlik gösteren bu veriler, seçmenlerin siyasi duruşları ile parti ve lider özelliklerinin örtüştüğünü gösterir.

Seçmenlerin çoğunluğu, bir liderin yaşı, cinsiyeti, boyu ve memleketi gibi kişisel özelliklerinin siyasi tercihlerinde belirleyici bir etken olmadığını belirtmişlerdir. Seçmenlere göre bir liderin kişisel özelliklerinden ziyade söylemleri, icraatları ve politikaları daha önemlidir. Ayrıca seçmenler, kendi dünya görüşüne yakın ve anlayışlarına uygun bir liderin varlığının, siyasi tercihlerinde önemli bir unsur olduğunu dile getirmişlerdir.

Seçmenlerin çoğu, bir liderin dine bakışında, bütün inanç gruplarına karşı saygılı ve hoşgörü sahibi olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Ayrıca seçmenler, toplumun farklı inanç kesimlerinden ibaret olduğunun altını çizerek, dini inancı ne olursa olsun inançlı ya da inançsız bütün insanların görüşlerinin devletin teminatı altında olması gerektiğini söylemişlerdir. Diğer taraftan, seçmenlerin bir kısmı, mevcut siyasi iktidarın genel başkanının ve Cumhurbaşkanı'nın dini söylemleri siyasette kullanmasının kendilerini rahatsız ettiğini de vurgulamışlardır. Seçmenler, bir liderin inançlı biri olabileceğini ancak dini söylem ve pratiklerin siyasetin malzemesi yapılmaması, istismar edilmemesini gerektiğini belirtmişlerdir.

Bir siyasi liderin hitabeti, duruşu, kişisel cazibesi ya da karizma sahibi olması, seçmenlerin hemen hemen tamamı tarafından cazip görülen ve arzu edilen hususların başında gelmektedir. Seçmenler, bu özelliklerin bir liderde olmazsa olmaz özellikler olduğunu ve siyasi tercih ve davranışlarında göz önünde bulundukları faktörlerden olduğunu ifade etmişlerdir. Dolayısıyla

bir liderin karizmatik özelliklere sahip olması, insanların siyasi tercihlerini şekillendiren ve göz önünde bulundurdıkları etkenlerdendir.

Seçmenler, bir siyasi liderin, olmazsa olmaz özelliklerinin başında adalet sahibi, dürüst, verdiği sözleri yerine getiren ve liyakat sahibi kişiler olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Seçmenler bir liderde bu özelliklerinin varlığının gerekliliğine işaret etmişlerdir. Bilhassa liderin adil ve dürüst gibi sıfatlara sahip olmasının liderin güvenilirliği ve tercih edilmesinde önemli nitelikler olduğu vurgulanmıştır. Seçmenler adil olan siyasi liderin aynı zamanda güçlü olacağını da altını çizmişlerdir.

Seçmenler, Türkiye'nin çözülmesi gereken en önemli toplumsal sorunlarını bilhassa adaletsizlik, işsizlik ya da istihdam eksikliği ile siyasetteki kutuplaşma ve ötekileştirme olarak belirtmişlerdir. Ayrıca seçmenler, gerek yargı gerekse de ekonomik bakımdan toplumdaki adaletsizliğe de vurgu yapmışlardır. Bunun yanında işsizliğin ve yoksulluğun çok önemli boyutlarda olduğunu ve çözülmesi gereken sorunların en önemlilerinden biri olduğunu dile getiren seçmenler, siyasetteki aşırı biçimdeki kutuplaşma ve ötekileştirmenin de giderilmesi gereken sorunlardan olduğunu ve siyasi liderlerin bir araya gelerek siyasetteki huzur ortamını tesis etmelerinin gerekli olduğunu ifade etmişlerdir.

Seçmenler siyaset kurumunun ya da özellikle siyasi iktidarın yargının kararları üzerinde etkili olduğunu ifade etmişlerdir. Örnek verilecek olursa, seçmenlerin bir kısmına göre, 31 Mart 2019 Yerel Seçimlerinin İstanbul'da iptal edilmesinde siyasetin rolü ve etkisi bulunmaktadır. Bundan dolayı, seçmenlerin genelinin ifadelerinden hareketle, an itibarıyla bağımsız ve tarafsız bir adalet mekanizmasına olan inançtan söz etmek mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla yargı kurumları insanlara güven vermemektedir. Bu güvensizlik, insanların devlete ve adalet mekanizmasına olan bağlılığının azalmasına yol açmaktadır.

Seçmenlerin çoğunluğuna göre bir lider, partisinin başında süresiz ve uzun müddet kalmamalıdır. Aksine, seçmenler, liderlerin partilerinin başındaki süreleri belli ve sınırlı olmalı düşüncesine sahiptirler. Dolayısıyla seçmenler genç ve dinamik kişilerin de siyasette yer almasının önemi üzerinde durmuşlardır.

Seçmenlerin önemli bir kısmı, ülke idaresi için tek başına iktidarların toplum ve devlet yönetimi için daha faydalı olacağı düşüncesine sahiptir. Seçmenlerin bu düşüncede olmasının sebebi ise, koalisyon hükümetleri zamanında geçmişte yaşanan kriz ve kötü tecrübelerdir. Seçmenlerin küçük bir kısmı da adil olduğu müddetçe hem tek başına iktidarın hem de koalisyon hükümetlerinin ülke idaresi için faydalı olabileceğini belirtmektedirler.

Seçmenler, genel itibarıyla liderlerin karar mekanizmalarında etkili olarak istedikleri doğrultuda karar aldıklarını belirtmişlerdir. Öte taraftan seçmenler, bir liderin karar alırken tek başına değil, istişare neticesinde ve çevresine danışmak suretiyle bir yönetim göstermesi ve karar alması gerektiğini de ifade etmişlerdir. Seçmenler, devlet yönetiminde yer alan liderlerin sadece çevresiyle değil, diğer siyasi parti liderleriyle de istişare etmesi gerekliliğine işaret etmişlerdir. Tüm bunlardan hareketle seçmenler, liderlerde demokratik usullere uygun bir yönetim görmek istediklerini bariz bir şekilde ortaya koymaktadır.

Liderler, içinden çıktıkları toplumun farklı niteliklere sahip bir ferdi olmalarından ötürü, her toplumda var olan kişilerdir. Dolayısıyla ülke idaresinin teslim edildiği bu kişilerden beklentiler de oldukça fazladır. Bu araştırmada elde edilen verilerden yola çıkarak liderden beklenenleri ve önerileri şu şekilde sıralamak mümkündür:

Lider, insanlara karşı adil ve dürüst olmalıdır. Yapamayacağı hususları vaat etmemeli ve gerçekçi olmalıdır. Bir lideri lider yapan en önemli özellik, insanların güvenlerini kazanmaktır. Liderler partilerinin başında uzun süre kalmamalıdır. Lider, bir gün siyasetten ayrılmak durumunda kalacağı gerçeğini bilerek yerine genç ve dinamik olan kişileri yetiştirmelidir.

Liderler, adalet mekanizmasını etkileme teşebbüslerinde bulunmamalıdır. Özellikle siyasi iktidara sahip olan bir lider, gücünden kaynaklı olarak yargı üzerinde söylem ve eylemleriyle baskı kurmamalı, yargı mekanizmasının tarafsız ve bağımsız bir niteliğe sahip olmasının gerekliliğini kavramalıdır. Liderler, içinde yaşadıkları toplumun sorunlarını çözmekle yükümlüdür. Bu doğrultuda, siyasi paydaşlarla bir araya gelmek suretiyle toplumun en önde gelen sorunlarına karşı politika üretmek ve çözüm önerileri getirmek liderlerin vazifelerindedir.

Liderler, kişisel ya da partilerinin ikballeri uğruna siyasi rakiplerine karşı ötekileştirici ve düşmanlaştırıcı bir üslup kullanmak yerine, sorumluluk duygusuyla hareket ederek toplumsal barış ve huzurun sağlanmasına katkıda bulunma adına siyasi nezaket sahibi olmalıdır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Akın, Adnan (1995), **Önderliğin Önemi ve Genel Olarak Önderlik Teorileri**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum.
- Aktan vd. (2014), “Liderliğe Yönelik Bilimsel Yaklaşımlar”, Pınar Altıok Gürel ve Recep Yılmaz (Ed.), **Liderlik ve Çağdaş Boyutları**, 1. Baskı içinde (57-80), Derin Yayınları, İstanbul.
- Alkın, M. Cengiz (2006), **Liderlik Özellik ve Davranışlarının Belirlenmesi ve Konuyla İlgili Olarak Yapılan Bir Araştırma**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Altan, Senem ve Özpehlivan, Murat (2019), “Otokratik ve Katılımcı Liderlik Anlayışının Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Üzerine Etkisi: Sivil Toplum Kuruluşları Üzerine Bir Araştırma”, **The Journal of Social Science**, 3(5), 208-229.
- Arklan, Ümit (2004), **Siyasal Liderlikte Karizma Olgusu: Recep Tayyip Erdoğan Örneğinde Teorik ve Uygulamalı Bir Çalışma**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydın, Mustafa (2011), **Siyasetin Sosyolojisi/Bir Sosyal Kurum Olarak Siyaset**, 3. Baskı, Açılım Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Aydoğan Ünal, Betül (2016), “Oy Verme Davranışı Modelleri”, **Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, 95-119.
- Bakan, İsmail ve Büyükbeşe, Tuba (2010), “Liderlik “Türleri” ve “Güç Kaynakları”na İlişkin Mevcut-Gelecek Durum Karşılaştırması: Eğitim Kurumu Yöneticilerinin Algılarına Dayalı Bir Alan Araştırması”, **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 12(19), 73-84.
- Barrington, M. Jr. (2016), **Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri**, (Çev. Şirin Tekeli ve Alaeddin Şenel), 4. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Başaran, İ. Ethem (2004), **Yönetimde İnsan İlişkileri**, 3. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

- Başkale, Hatice (2016), “Nitel Araştırmalarda Geçerlik, Güvenirlik ve Örneklem Büyüklüğünün Belirlenmesi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi**, 9(1), 23-28.
- Bayram, Nuran (2015), **Sosyal Bilimlerde SPSS İle Veri Analizi**, 5. Baskı, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Can, İslam (2015), **Liderler, Kurumlar ve Süreçler Bakımından Türkiye’de Siyasal Güven: Sosyolojik Nicel Bir Araştırma**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya.
- Can, Halil vd. (2011), **Organizasyon ve Yönetim**, 8. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Cesur, Zafer (2007), **Politik Pazarlamada Marka Bağımlılığı ve Bir Uygulama**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çakır, Hamza ve Biçer, Ahmet (2015), “Türkiye Yerel Seçimlerinde Seçmen Tercihlerini Etkileyen Kriterler: 30 Mart 2014 Yerel Seçimleri Kayseri Örneği”, **Erciyes İletişim Dergisi**, 4(1), 98-112.
- Çam, Esat (1995), **Siyaset Bilimine Giriş**, 4. Baskı, DER Yayınları, İstanbul.
- Çetin, Halis (Ed.) (2012), **Siyaset Bilimi**, Orion Kitabevi, Ankara.
- Dağ, Rahman (2019), “Siyasal Davranış ve Demografik Özellikler Arasındaki İlişki: Adıyaman İli Örneği”, **Al-Farabi International on Social Sciences**, 3(1), 25-52.
- Demir vd. (2010), “Liderlik Yaklaşımları ve Liderlik Tarzlarına İlişkin Bir Açıklama”, **Alanya İşletme Fakültesi Dergisi**, 2(1), 129-152.
- Dönmezer, Sulhi (1982), **Sosyoloji**, Genişletilmiş 8. Baskı, Savaş Yayınları, Ankara.
- Dursun, Davut (2006), **Siyaset Bilimi**, 3. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul.
- Dursun, Davut vd. (t.y.), **Siyaset Bilimi**, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir.
- Duverger, Maurice (1977), **Batının İki Yüzü**, (Çev. Cem Eroğul ve Fazıl Sağlam), Doğan Yayınevi, Ankara.
- Duverger, Maurice (1978), **Politikaya Giriş**, (Çev. Samih Tiryakioğlu), 3. Baskı, Varlık Yayınları, İstanbul.
- Duverger, Maurice (1986), **Siyasal Rejimler**, (Çev. Teoman Tunçdoğan), Sosyal Yayınlar, İstanbul.
- Duverger, Maurice (2002), **Siyaset Sosyolojisi**, (Çev. Şirin Tekeli), Varlık Yayınları, İstanbul.

- Ergil, Doğu (1986), **İdeoloji**, “S” Yayınları, Ankara.
- Fedayi, Cemal (2015), **Siyaset Bilimi**, Genişletilmiş 5. Baskı, Kadim Yayınları, Ankara.
- Giddens, Anthony (1992), **Max Weber Düşüncesinde Siyaset ve Sosyoloji**, (Çev. Ahmet Çiğdem), Vadi Yayınları, Ankara.
- Göka, Erol (2014), **Yedi Düvele Karşı**, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Heywood, Andrew (2014), **Siyaset**, (Çev. Bekir Berat Özipek), 14. Baskı, Adres Yayınları, Ankara.
- Heywood, Andrew (2015), **Siyasetin Temel Kavramları**, (Çev. Hayrettin Özler), 2. Baskı, Adres Yayınları, Ankara.
- İslamoğlu, A. Hamdi (2009), **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: (Spss Uygulamalı)**, Beta Basım Yayım Dağıtım Yayınları, İstanbul.
- Kalaycıoğlu, Ersin vd. (2014), **Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler**, 3. Baskı, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir.
- Kankul, L. Fatih (2015), **Seçmenlerin Siyasi Parti ve Siyasi Lider Deneyimlerinin İncelenmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aksaray Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kapani, Münci (2010), **Politika Bilimine Giriş**, 25. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Keçecioğlu, Tamer (2003), **Lider ve Liderlik**, Okumuş Adam Yayınları, İstanbul.
- Kışlalı, Ahmet Taner (2005), **Siyaset Bilimi**, 11. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Koçel, Tamer (2007), **İşletme Yöneticiliği**, 11. Basım, Arıkan Yayınları, İstanbul.
- Laclau, Ernesto (1998), **İdeoloji ve Politika**, (Çev. Hüseyin Sarıca), 2. Baskı, Belge Yayınları, İstanbul.
- Lipset, S. Martin (1964), **Siyasi İnsan**, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, (Çev. Mete Tunçay), Ankara.
- Oktay, Cemil (2005), **Siyaset Bilimi İncelemeleri**, 2. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Okur Çakıcı, Fatma (2014), **Seçmen Tercihinin Belirmesinde Lider Faktörü: Doğu Karadeniz Örneği**, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Malatya.
- Önen, S. Mustafa ve Kanayran, Hasibe Gül (2015), “Liderlik ve Motivasyon: Kuramsal Bir Değerlendirme”, **Birey ve Toplum Dergisi**, 5(10), 43-63.

- Özgül, Bülent (2015a), **Siyasi Partilerde Yandaşların Liderlik Beklentilerini Etkileyen Sosyoekonomik Faktörler**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Isparta.
- Özgül, Bülent (2015b), “Türkiye Nasıl Bir Siyasi Liderlik İstiyor?”, **Toplum ve Demokrasi Dergisi**, 9(19-20), 149-176.
- Özkan, Metin (2016), “Liderlik Hangi Sıfatları, Nasıl Alıyor? Liderlik Konulu Makalelerin İncelenmesi”, **Gaziantep University Journal of Social Sciences**, 15(2), 615-639.
- Özkiraz Ahmet ve Maral Selda (2011), “Lider Özelliklerinin Seçmen Tercihlerine Etkisi: Diyarbakır-Tokat Örneği”, **Ekev Akademi Dergisi**, 15(49), 271-292.
- Öztekin, Ali (2001), **Siyaset Bilimine Giriş**, 3. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Paşaoğlu, Didem vd. (2013), **Yönetim ve Organizasyon**, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir.
- Pazarbaş, Murat (2012), **Liderlik ve Otorite: Lise Öğrencilerinin Liderlik ve Otorite Algısı Üzerine Bir Araştırma**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya.
- Polat, Cihat ve Külter, Banu (2008), “Genç Seçmenler Gözüyle Siyasal Ürün (Siyasi Lider) Özellikleri: Ankara’daki Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Çalışma”, **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, 5(1), 1-31.
- Prelot, Marcel (1972), **Politika Bilimi**, (Çev. Nihal Önel), Varlık Yayınları, İstanbul.
- Roskin, Michael G. vd. (2015), **Siyaset Bilimi**, (Çev. Atilla Yayla), 2. Baskı, Adres Yayınları, Ankara.
- Sarıbay, Ali Yaşar (1998), **Siyasal Sosyoloji**, 4. Basım, DER Yayınları, İstanbul.
- Sarıbay, Ali Yaşar ve Öğün, Süleyman S. (1999), **PolitikBilim**, Alfa Yayınevi, İstanbul.
- Saybaşıllı, Kemali (1999), **Siyaset Biliminde Temel Yaklaşımlar**, Doruk Yayınları, Ankara.
- Sezen, Saim (2000), **Seçim ve Demokrasi**, 2. Basım, Gündoğan Yayınları, İstanbul.
- Şimşek, M. Şerif ve Çelik, Adnan (2014), **Yönetim ve Organizasyon**, Genişletilmiş 16. Baskı, Eğitim Yayınevi, Konya.
- Ulutaş, Ejder (2015), **Toplumsal Bir Tip: Kanaat Önderi**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya.
- Weber, Max (1996), **Sosyoloji Yazıları**, (Çev. Taha Parla), İletişim Yayınları, İstanbul.

- Weber, Max (2014), **Bürokrasi ve Otorite**, (Çev. H. Bahadır Akın), 7. Baskı, Adres Yayınları, Ankara.
- Taşkıran, Nurdan Öncel ve Akbaba, Filiz (2014), “Liderlikte Duygusal Zekânın Rolü: Tarihsel Bir İnceleme”, Pınar Altıok Gürel ve Recep Yılmaz (Ed.), **Liderlik ve Çağdaş Boyutları**, 1. Baskı içinde (367-406), Derin Yayınları, İstanbul.
- Tengilimoğlu, Dilaver (2005), “Kamu ve Özel Sektör Örgütlerinde Liderlik Davranışı Özelliklerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Alan Çalışması”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, 4(14), 1-16.
- Tilly, Charles (2014), **Demokrasi**, (Çev. Ebru Arıcan), 2. Baskı, Phoenix Yayınları, Ankara.
- Tok, Nafiz ve Koçal, Vedat (2013), “Siyasal İktidarın Weberyen Meşruiyet Kaynakları Açısından Bir Adalet ve Kalkınma Partisi Analizi”, **Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 2(4), 101-143.
- Tunalı, Selen B. vd. (2016), “Nitel ve Nicel Araştırma Yöntemlerinin Bir Arada Kullanılması “Karma Araştırma Yöntemi”, **Ekurgu Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, 24(2), 106-112.
- Türköne, Mümtaz’er (2011), **Siyaset**, Etkileşim Yayınları, İstanbul.
- Yayla, Atilla (2012), **Temel Kavramlar**, Adres Yayınları, İstanbul.
- Yayla, Atilla (2014), **Siyasi Düşünce Sözlüğü**, Adres Yayınları, İstanbul.
- Yayla, Atilla (2016), **Siyaset Bilimi**, Adres Yayınları, İstanbul.
- Yılmaz, Recep ve Şahin, Abdullah (2014), “Liderlik Tipolojileri Üzerine Bir İnceleme”, Pınar Altıok Gürel ve Recep Yılmaz (Ed.), **Liderlik ve Çağdaş Boyutları**, 1. Baskı içinde (1-34), Derin Yayınları, İstanbul.
- Yıldırım, Ali ve Şimşek, Hasan (2008), **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, 7. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Yılmaz, Aytekin (2000), **Modern Demokrasi: Gelişimi ve Sorunları**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.

EKLER

EK-1

ANKET FORMU

Değerli Katılımcı;

Bu anket formu Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi için uygulanmaktadır. Ankette isim **KESİNLİKLE** sorulmayacak ve elde edilen veriler sadece bilimsel araştırma için kullanılacak ve gizli tutulacaktır. Vereceğiniz samimi cevaplar araştırmanın sonucu için büyük önem taşımaktadır. Zaman ayırdığınız ve bilimsel bir çalışmaya katkıda bulunduğunuz için teşekkür ederim. Saygılarımla; Mümin AYPARÇASI - Sosyoloji Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi

1. CİNSİYETİNİZ?

- A) Kadın B) Erkek

2. MEDENİ DURUMUNUZ?

- A) Evli B) Bekâr

3. YAŞINIZ?

- A) 18-24 B) 25-32 C) 33-40 D) 41-47 E) 48-53 F) 54-60
G) 61 ve üstü

4. MESLEĞİNİZ?

- A) Memur B) İşçi C) Serbest Meslek D) Ev Hanımı E) Öğrenci
F) Emekli G) Diğer (Lütfen Belirtiniz).....

5. EĞİTİMİNİZ?

- A) Okur-Yazar Değil B) Okur-Yazar C) İlköğretim D) Ortaöğretim E) Üniversite
F) Yüksek Öğretim (Lisansüstü)

6. AYLIK AİLE GELİRİNİZ?

- A) 500 TL ve altı B) 501-1000 TL C) 1001-2000 TL D) 2001-3000 TL E) 3000-4000 TL
F) 4001-5000 TL G) 5001 TL ve üstü

7. AİLENİZ; ANNE-BABANIZ HANGİ LİDERİ (PARTİYİ) DESTEKLERDİ?

- A) Recep Tayyip ERDOĞAN (AKP) B) Kemal KILIÇDAROĞLU (CHP) C) Devlet BAHÇELİ (MHP)
D) Meral AKŞENER (İYİ PARTİ) E) Selahattin DEMİRTAŞ (HDP)
F) DİĞER (Belirtiniz).....

8. SON SEÇİMLERDE (2018 HAZİRAN) HANGİ PARTİYE OY VERDİNİZ?

- A) AKP B) CHP C) MHP D) HDP E) İYİ PARTİ
F) DİĞER.....

9. MEVCUT SİYASİ PARTİ LİDERLERİNDEN HANGİSİNİ DAHA ÇOK BEĞENİYORSUNUZ?

- A) Devlet BAHÇELİ   B) Kemal KILIÇDAROĞLU   C) Meral AKŞENER
D) Mustafa DESTİCİ   E) R. Tayyip ERDOĞAN   F) Selahattin DEMİRTAŞ
G) Temel KARAMOLLAOĞLU
H) DİĞER (Lütfen Belirtiniz).....

10. SİYASETLE NE KADAR İLGİLİSİNİZ?

- A) Siyasetle Hiç İlgilenmiyorum
B) TV’de, Gazetelerde veya Sosyal Medyada Siyasetle İlgili Haberleri Yakından Takip Ediyorum
C) Siyasi Parti Miting, Gösteri Yürüyüşü ve Toplantılarına Katılıyorum
D) Bir Siyasi Partiye Üyeyim
E) Diğer (Lütfen Belirtiniz).....

11. SİYASİ PARTİ İLE İLGİLİ OY VERME TERCİHİNİZİ NASIL TANIMLARSINIZ?

- A) Sürekli Aynı Siyasi Partiye Oy Veririm
B) Genelde Aklımda Oy vereceğim İki Siyasi Parti Vardır
C) Yeni Söylemleri Olan, Yeni Ortaya Çıkmış Bir Siyasi Partiye Oy Veririm
D) Her Seferinde Başka Bir Partiye Oy Veririm
E) Seçim Kampanyalarını Takip Ettikten Sonra Oy Veririm
F) Ailem ve Arkadaşlarımla Konuştuktan Sonra Oy Veririm
G) Diğer (Lütfen Belirtiniz).....

12. DESTEKLEDİĞİNİZ LİDERİN SİYASETİ BIRAKMASI DURUMUNDA PARTİNİZİ DEĞİŞTİRİR MİSİNİZ?

- A) Evet   B) Hayır   C) Yeni Yöneticinin Kim Olduğuna/Olacağına Göre Değişir
D) Diğer (Belirtiniz).....

13. SİZCE SEÇMENLERİN BİR KISMININ SÜREKLİ BELLİ BİR SİYASİ PARTİYE OY VERMESİNİN EN ÖNEMLİ SEBEBİ NEDİR?

- A) Adaylar   B) Çıkarlar   C) İdeoloji   D) Liderler
D) Politikalar   E) İcraatlar
F) Diğer (Lütfen Belirtiniz).....

14. SİYASİ GÜNDEMİ GENELLİKLE HANGİ KİTLE İLETİŞİM ARACINDAN TAKİP EDERSİNİZ? (1 ya da 1’den fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)

- ( ) Televizyon   ( ) Radyo   ( ) Gazete   ( ) Dergi   ( ) İnternet
( ) Sosyal Medya   ( ) Diğer (Lütfen Belirtiniz).....

15. KENDİNİZİ SİYASİ DURUŞ OLARAK NASIL TANIMLIYORSUNUZ? (EN FAZLA İKİ ŞIK İŞARETLEYİNİZ)

- A) Sol   B) Sağ   C) Muhafazakâr (Dindar)
D) Cumhuriyetçi   E) Demokrat   F) Milliyetçi
G) Diğer (Lütfen Belirtiniz).....

Sizce İyi Bir Siyasi Liderde Aşağıdaki Özelliklerin Bulunması Ne Derece Önemlidir?

1- HİÇ ÖNEMLİ DEĞİL 2- ÖNEMLİ DEĞİL 3- KARARSIZIM 4- ÖNEMLİ 5- ÇOK ÖNEMLİ

SİYASİ LİDERLİKLE İLGİLİ ÖZELLİKLER	1	2	3	4	5
Liderin Cinsiyeti önemlidir					
Liderin Yaşının Genç olması önemlidir					
Liderin Eğitim Durumu Önemlidir					
Lider, Demokratik bir kişilik olmalıdır					
Liderin Milliyetçi olması önemlidir					
Liderin Siyasi Tecrübe/deneyim sahibi olması önemlidir					
Lider, Yenilikçi bir düşünce ya da İdeale Sahip Olmalıdır					
Liderin Dindar olması önemlidir					
Lider, Kararları bizzat kendisi almalıdır					
Liderin Düzenlediği Miting ve Tv Programlarındaki Performansı önemlidir					
Liderin Kişisel Cazibesi/Karizması Olmalıdır					
Liderin her gün kamuoyu önünde konuşma yapması önemlidir					
Liderin İçinden Çıktığı Toplumun Kültürel Özelliklerini Taşımaya Önemlidir					
Liderin Memleketi önemlidir					
Lider, herkesin anlayacağı dil kullanmalıdır					
Lider, sürekli değişimden yana olmalıdır					
Liderin Sözlerinin ve eylemlerinin birbiriyle uyuşması gerekir					
Liderin Siyasi rakiplerine karşı bazen saldırgan ve ötekileştirici bir dil kullanması gerekir					
Liderin Söylediği her sözün emir olarak algılanması gerekir					
Lider, Güçlü İkna Kabiliyetine Sahip Olmalıdır					
Liderin İyi konuşması önemlidir					
Liderin Etnik Konulara Yaklaşımı Önemlidir					
Liderin adaletli olmaktan ziyade güçlü olması önemlidir					
Liderin dini konulara yaklaşımı önemlidir					

EK-2

GÖRÜŞME/MÜLAKAT SORULARI

Değerli Katılımcı;

Bu görüşme Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi için uygulanmaktadır. Çalışmada isimlerinize yer verilmeyecektir. Verdiğiniz cevaplar sadece bilimsel araştırma için kullanılacak ve gizli tutulacaktır. Vereceğiniz samimi cevaplar araştırmanın sonucu için büyük önem taşımaktadır. Zaman ayırdığınız ve bilimsel bir çalışmaya katkıda bulunduğunuz için teşekkür ederim.

Saygılarımla; Mümin AYPARÇASI - Sosyoloji Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi

1. Siyaset sizin için ne anlam ifade ediyor? Açıklar mısınız?
2. Siyaseti/Politikayı güncel olarak takip eder misiniz?
3. Eğer ediyorsanız ne zamandır aktif olarak takip ediyorsunuz?
4. Aileniz/çevreniz özellikle hangi siyasi partiyi/lideri desteklerdi?
5. Nasıl bir siyasi atmosferde yetiştiniz?
6. Politikayı genellikle hangi kitle iletişim araçlarından takip edersiniz?
7. Oy kullanırken özellikle hangi faktörler etkili olur tercihinizde?
8. Belirli bir siyasi partiye mi oy verir yoksa değiştirir misiniz? Neden?
9. Kendinizi siyasi duruş olarak /siyaseten nasıl tanımlıyorsunuz?
10. Beğendiğiniz siyasi lider var mı? Neden?
11. Siyasi liderin cinsiyeti, yaşı boyu ve memleketi gibi özellikleri sizin için önemli midir?
12. Liderin dine bakışı ya da dindarlığı seçiminizde etkili midir?
13. Siyasi liderin karizması, duruşu ve hitabeti hakkında ne düşünüyorsunuz?
14. Beğendiğiniz liderin siyaseti bırakması durumunda partinizi değiştirir misiniz?
15. Bir siyasi liderde olmazsa olmaz özellikler ne olmalıdır sizce?
16. Türkiye’de siyasi liderler arasındaki ilişkiyi siyaseten nasıl buluyorsunuz?
17. Türkiye’de devlet yönetimini yeterli ve halkın çıkarları doğrultusunda olduğunu düşünüyor musunuz?
18. Halk merkezli/halkı önceleyen politikalar uygulanıyor mu?
19. Sizce devlet yöneten siyasilerin halk için yapması gereken öncelikler nelerdir?
20. Türkiye’de siyasetin/siyasi liderlerin en önemli eksiği nedir?
21. Siyasetin yargıya müdahalesi olduğunu düşünüyor musunuz?
22. Liderin güçlü olması mı adaletli olması mı önemli sizce?
23. Siyasi lider partisinin başında ölene kadar kalmalı mı sizce?
24. Ülke yönetimi için tek başına iktidarı mı yoksa koalisyon hükümetini mi tercih edersiniz ya da faydalı görürsünüz?
25. Siyasi lider kararları tek başına mı yoksa istişareyle yani çevresine danışarak mı almalı?

ÖZGEÇMİŞ

Mümin AYPARÇASI, 16.04.1987 tarihinde Ordu İli Fatsa İlçesi'nde doğdu. 1998 yılında Dumlupınar İlkokulu'nu; 2001 yılında Dumlupınar Ortaokulu'nu; 2004 yılında Fatsa Lisesi'ni; 2009 yılında da Süleyman Demirel Üniversitesi - Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü'nü bitirdi. 2016 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalında yüksek lisans programına başladı.

AYPARÇASI, bekar olup İngilizce bilmektedir.

